

**AINAVU
IZPĒTES UN
NOVĒRTĒŠANAS
PIEEJAS
LATVIJĀ**

Ainavu izpētes un novērtēšanas pieejas Latvijā

Metodoloģisks materiāls ar piemēriem

Autori

Stokmane Ilze, LBTU asociētā profesore
Skujāne Daiga, LBTU profesore
Ziemeļniece Aija, LBTU profesore
Ņitavska Natalija, LBTU profesore
Īle Una, LBTU asociētā profesore
Vugule Kristīne, LBTU docente
Markova Madara, LBTU docente
Spāģe Aiga, LBTU zinātniskā asistente
Lāčauniece Iveta, LBTU viesdocente
Klepers Andris, ViA asociētais profesors
Lakovskis Pēteris, AREI vadošais pētnieks
Ieviņa Linda, AREI pētniece

Redaktori

Dr.oec. Ilze Stokmane, LBTU asociētā profesore
Dr.arh. Daiga Skujāne, LBTU profesore

Materiāls tapis

LBTU, MVZF, Ainavu arhitektūras un vides inženierijas institūtā
Jelgava, 2023

Materiāls tapis ar

Valsts pētījumu programmas “Ilgtspējīga teritorijas attīstība un racionāla zemes resursu izmantošana” projekta “Ilgtspējīga zemes resursu un ainavu pārvaldība: izaicinājumu novērtējums, metodoloģiskie risinājumi un priekšlikumi (LandLat4Pol)”, VPP-VARAM-ITAZRI-2020/1-0002;

LBTU projekta “Ainavu apsekojumi (G15)”, 3.2.-10/15

atbalstu.

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce ir obligāta.

Autoru priekšvārds

Ainava ir vairāk nekā statisks attēls, ko redzam savā priekšā. Tā veido mūsu dzīves telpu un daudzējādā ziņā ietekmē mūsu dzīvi. Tā veido mūs kā personības, iedvesmo un izaicina, tā mūs māca un nomierina, tā attīsta mūsos piederību vietai. Tāpat kā mēs, ainava ir dažāda, un dažāda ir arī mūsu ainavas uztvere. Ainavas veidošanos ietekmējuši un ietekmē daudzi procesi, tāpat kā mūsu uztveri dažādi notikumi ietekmē ik dienu. Tāpēc svarīgi ir apzināties, ka arī ainavas uztveri ietekmē ne tikai redzētais, bet arī piedzīvotais, atmiņas un emocijas, skaņas, smaržas...

Mūsdienās aizvien vairāk saskaramies ar jauniem izaicinājumiem, mainās tehnoloģijas, klimats, sabiedrība. Tāpēc ainavas kā dzīves telpas izzināšana notiek ikdienu, tā ir svarīga ikvienam no mums, tai pašā laikā tā ir būtiska arī dažādu nozaru attīstībai. Ainavas izpēte ļauj arheologiem izsekot pagātnes notikumiem, ģeogrāfiem ieskatīties vietu veidošanās procesos, meteorologiem paredzēt gaidāmo laikapstākļu uzvedību konkrētos apvidos, ekologiem izsekot dzīvotņu pārvērtībām, antropologiem iedziļināties sabiedrības kultūru daudzveidībā, tas ir būtiski arī citām nozarēm, ko tiešā vai netiešā veidā ietekmē apkārtējā vide, tajā notiekošais un cilvēki, kas tajā dzīvo vai uzturas. Šis dažādo nozaru skatījums svarīgs ir ainavu arhitektiem un plānotājiem, kas vietu veidošanā sintezē uzkrāto daudznozaru pieredzi, piedāvājot labākos risinājumus cilvēka dzīves vides pilnveidei, ievērtējot un sabalansējot vietējās sabiedrības vajadzības un konkrētās vietas iespējas.

Jaunajiem speciālistiem, kas ainavu arhitektūru un plānošanu ir izvēlējušies par savu profesiju, grāmata "Ainavu izpētes un novērtēšanas pieejas Latvijā" veidota kā ceļvedis, ieskicējot normatīvo regulējumu, kas ietekmē nozares attīstību, kā arī atklājot dažādas pieejas, kā pētīt un plānot ainavas, iekļaujot arī piemērus, kas parāda lietoto metožu izmantošanu praksē. Grāmata tapusi Valsts pētījumu programmas "Ilgtspējīga teritorijas attīstība un racionāla zemes resursu izmantošana" projekta "Ilgtspējīga zemes resursu un ainavu pārvaldība: izaicinājumu novērtējums, metodoloģiskie risinājumi un priekšlikumi" (LandLat4Pol) ietvaros. Tajā iekļauta arī projekta ietvaros izstrādātā pieeja ainavu raksturošanai un novērtēšanai Latvijā kā pamats ainavu digitālā atlanta attīstībai.

Ainavu izzināšana motivē mūs pilnveidot savas zināšanas, atklājot aizvien jaunas ainavas dažādās šķautnes, arī iepazīt dažādās kultūras un ainavas ārpus Latvijas, lai iedvesmotos un veidotu mums apkārt esošo ainavu pievilcīgāku un dzīvotspējīgāku. Grāmata "Ainavu izpētes un novērtēšanas pieejas Latvijā" uzsāk Latvijas ainavu izpētes un plānošanas pieeju, kā arī piemēru to pielietojumam praksē, apkopošanu un aicina turpināt uzkrāt jau esošo pieredzi un papildināt to ar jaunām zināšanām, attīstot nozīmīgu teorētisko un praktisko bāzi ainavu arhitektūras un plānošanas virziena attīstībai.

Dr.oec. Ilze Stokmane un Dr.arch. Daiga Skujāne
Izdevuma "Ainavu izpētes un novērtēšanas pieejas Latvijā" redaktore

I AINAVU IZPĒTES, NOVĒRTĒŠANAS UN PĀRVALDĪBAS NORMATĪVAIS IETVARŠ UN TERMINOLOĢIJA

1.1.	Izmantotā terminoloģija	6
1.2.	Ainavas izpratne un galvenie raksturlielumi, to ietekme uz ainavas novērtēšanu, plānošanu un pārvaldību dažādos līmeņos	10
1.3.	Starptautiskie attīstības plānošanas dokumenti un ainavas pārvaldībā iesaistītās institūcijas	14
1.4.	Ainavas plānošanas un pārvaldības Latvijā normatīvais ietvars	26

II AINAVU IZPĒTE UN NOVĒRTĒŠANA NACIONĀLAJĀ UN REĢIONĀLAJĀ LĪMENĪ LATVIJĀ

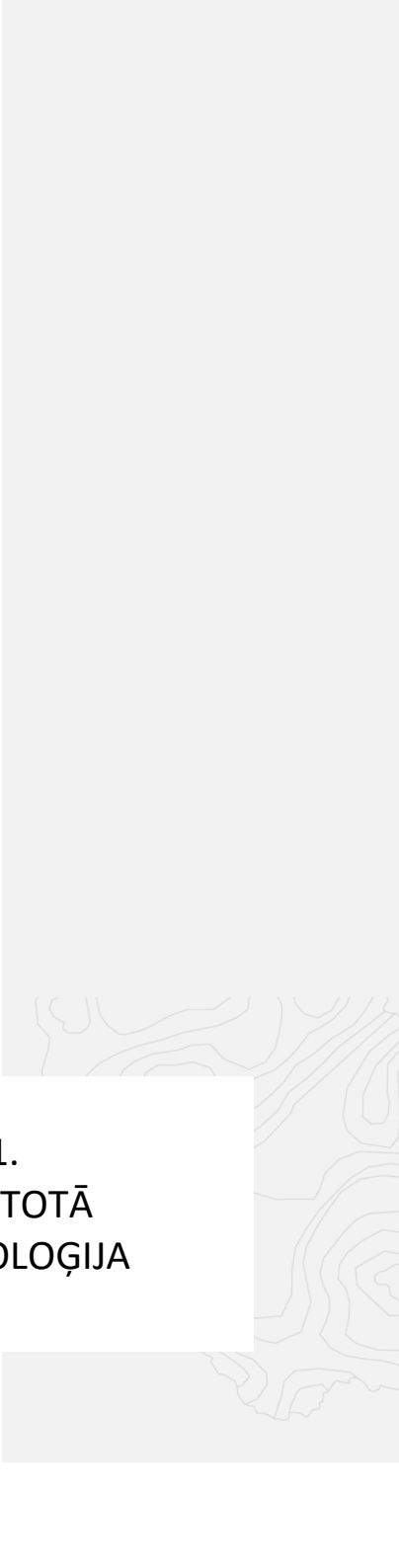
2.1.	Latvijas ainavu telpiskās vienības	36
2.2.	Ainavu raksturošana un novērtēšana Latvijā	41
2.3.	Nacionālas nozīmes ainaviski vērtīgu teritoriju noteikšana	78
2.4.	Latvijas ainavu digitālais atlants	100

III TEMATISKO AINAVU IZPĒTES, NOVĒRTĒŠANAS UN PLĀNOŠANAS PĪEEJAS

3.1.	Zaļās infrastruktūras pētījumi teritoriju attīstības plānošanas kontekstā	108
3.2.	Daudzfunkcionālās ārtelpas kvalitāte pilsētvidē	133
3.3.	Kultūrvēsturiskās ainavas pētījumi	148
3.4.	Lauku kultūrainavu pētījumi	166

The background of the page features a topographic map with contour lines, rendered in a light gray color. This map is partially obscured by a large, solid gray rectangular area on the right side and a white rectangular area at the bottom center where the title is located. A small orange vertical bar is positioned to the left of the title text.

I
AINAVU IZPĒTES,
NOVĒRTĒŠANAS UN PĀRVALDĪBAS
NORMATĪVAIS IETVARS UN
TERMINOLOĢIJA

A vertical rectangular area on the right side of the page, filled with a light gray topographic map pattern. The map shows contour lines and some geographical features. A white rectangular box is overlaid on the bottom part of this area, containing the text.

1.1. IZMANTOTĀ TERMINOLOĢIJA

1.1. Izmantotā terminoloģija

Ainava tiek uzskatīta par vienu no galvenajām vides un teritoriālās ilgtspējas politikas tēmām: faktiski tā attiecas uz vides, kultūras, sociālajiem un ekonomiskajiem jautājumiem un tiešā veidā ietekmē arī iedzīvotājus, jo tā parāda veidu, kādā viņi uztver savu dzīves vidi. Jēdzienu definīcijas, kas veido Eiropas ainavu konvencijas konceptuālo pamatsistēmu, palīdz vienoti skatīties uz ainavu un tajā notiekošajiem procesiem visos tās rakstura novērtēšanas posmos.

Ainava* nozīmē teritoriju tādā nozīmē, kā to uztver cilvēki, un kas ir izveidojusies dabas un/vai cilvēku darbības un mijiedarbības rezultātā.

Ainavu aizsardzība* nozīmē darbības, lai saglabātu un uzturētu ainavas ievērojamās un raksturīgās īpašības, kuras ir pamatotas ar tās mantojuma vērtību, ko nosaka šīs ainavas dabiskais veidols un/vai cilvēku darbības.

Ainavas attīstība jeb **mainība** ir ainavas struktūras un funkciju pārveidošanās laika gaitā, kuras izraisa gan dabiskie procesi, gan cilvēka darbība.

Ainavas elastība** – (*resilience*) ir ainavas spēja atjaunoties dinamiskā vidē.

Ainavas kvalitāte*** – vērtības piešķiršana, kas ietver kvalitātes novērtējumu objektīvai ainavai individuālas vai sabiedriskas uztveres rezultātā dažādos ainavas tipos.

Ainavas kvalitāte** – ainavas uztvere (vērtība) atbilstoši tās holistisko raksturu veidojošo dabas, kultūras uz psihoemocionālo iezīmju nozīmei un ieguvumiem sabiedrībai. Ainavu kvalitāte ir relatīva un nav absolūta, tā ir interpretējama noteikta mēroga (nacionāla, reģionāla vai lokāla) un konkrētās sabiedrības izpratnes kontekstā.

Ainavas kvalitātes mērķis* specifiskai ainavai nozīmē kompetentu publisko iestāžu formulētas sabiedrības vēlmes attiecībā uz viņu apkārtnes ainavas raksturieziem.

Ainavu pārvaldība* no ilgtspējīgas attīstības perspektīvas nozīmē darbības, lai nodrošinātu regulāru ainavas attīstību (EAK – kopšanu) ar mērķi virzīt un harmonizēt pārmaiņas, kuras rada sociālie, ekonomiskie un vides procesi.

Ainavu plānošana* nozīmē konsekventi uz tālāku nākotni vērstas darbības, lai uzlabotu, atjaunotu vai radītu jaunas ainavas.

Ainavu politika* nozīmē kompetentu publisko iestāžu izstrādātus principus, stratēģijas un pamatnostādnes, kas ļauj veikt specifiskus pasākumus, kuru mērķis ir nodrošināt ainavu aizsardzību, pārvaldību un plānošanu.

Ainavas rakstura tipi*** ir atšķirīgi ainavu veidi, kas ir salīdzinoši viendabīgi pēc rakstura. Tie ir vispārīgi pēc būtības, jo tie var būt sastopami dažādās teritorijās dažādās valsts daļās, bet, neatkarīgi no tā, kur tie sastopami, tiem kopumā ir līdzīgas ģeoloģijas, topogrāfijas, drenāžas modeļu, veģetācijas, vēsturiskās zemes izmantošanas un apdzīvojuma struktūras kombinācijas.

Ainavu rakstura novērtējums*** (LCA) ir ainavas rakstura variāciju identificēšanas un aprakstīšanas process. LCA identificē un skaidro ainavas elementu un pazīmju kombināciju, kas padara ainavu atšķirīgu vienu no otras. Ainavu raksturīgo īpašību apraksts parāda, kā cilvēki ainavu uztver.

Ainavas raksturs*** – (*Landscape character*) ir teritorijas dabas apstākļu, zemes izmantošanas, vēsturiskā un kultūras satura, kā arī telpisku un citu uztveramu apstākļu, kas raksturo teritoriju un atšķir to no apkārtējās ainavas, mijiedarbības koncentrēta izpausme.

Ainavas struktūra – ainavu elementu un ainavas telpisko vienību savstarpējais izkārtojums.

Ainavas vērtība*** attiecas uz relatīvo vērtību, kas tiek piešķirta dažādām ainavām. Politikas kontekstā pamats noteiktu parastu un augsti vērtētu ainavu atpazīšanai ir vietēja vai nacionāla ainavas apzīmējuma izmantošana. Tomēr ainavu dažādas interešu kopienas var novērtēt dažādu iemeslu dēļ bez oficiāla apzīmējuma, atzīstot, piemēram, vizuālās uztveres aspektus kā ainavisko skaistumu, mieru vai dabiskumu; īpašas kultūrainavas.

Kultūrvēsturiska ainava veidojusies mijiedarbojoties dažādiem cilvēku darbības un dabas faktoriem. Tā ilustrē cilvēces attīstību laikā un telpā, ir ieguvusi sabiedrībā atzītu vērtību un ar ainavā esošajām fiziskajām liecībām atspoguļo noteiktas tradīcijas, vēsturiskus notikumus vai to attēlojumu literatūras un mākslas darbos.

Telpiskā vienība**** – ģeogrāfiski norobežota teritorija, kas ir viendabīga attiecībā uz reljefa īpašībām un reljefa formas raksturlielumiem.

Zaļie koridori***** – lauku teritorijās tās ir lielākas ainavu struktūras (mežs, purvs, ezers u.c.) savienojši, lineāri, punktteida vai laukumveida ainavas elementi (alejas, dzīvžogi, upju krastmalas, daudzgadīgo zālāju teritorijas, atsevišķi veci koki, kokaugu puduri u.c.), kas veicina ekoloģisko procesu nepārtrauktību un drošu pārvietošanos dažādām augu un dzīvnieku sugām, lai nodrošinātu konkrētās sugas vajadzības (ikdienas un sezonālā migrācija, pārvietošanās uz labvēlīgākām teritorijām dabas vai cilvēka izraisītu katastrofu gadījumā, ģenētiskā apmaiņa, barošanās, atpūta utt.). Bīvi apdzīvotās vietās tās ir lielākas ainavu struktūras (parki, skvēri, piepilsētas meži utt.) savienojši lineāri, punktteida vai laukumveida ainavas elementi (ielu, gājēju vai veloceļu apstādījumi, upju krastmalas, pagalmi vai lineāri parki, jumta dārzi utt.), kas vienlaikus nodrošina gan ekoloģiskos pakalpojumus (biotopus, bioloģisko daudzveidību, pielāgošanos klimata pārmaiņām, sugu pārvietošanos utt.), gan arī pakalpojumus iedzīvotājiem – drošu un videi draudzīgu pārvietošanos un mobilitāti uz / no ikdienā un atpūtai nozīmīgiem galamērķiem, piekļuvi plašākām zaļajām zonām, kopumā veidojot pilsētas zaļo infrastruktūru un tīklu.

* Eiropas ainavu konvencija. 18.04.2007. *Latvijas Vēstnesis*. 63.

** Kruse, A., Marot, N., Dolacek, Z. A., Benediktsson, K., Bottarelli, M., Brito, P., Centeri, C., Eiter, S., Frantal, B., Grónás, V., Háryrnem, M., Hernandez, V. J., Hewitt, R., Hunziker, M., Kabai, R., Karan, I., Lachowska, M., Matinat, S., Martinopoulos, G., ... Teschner, N. (2018). Glossary on renewable energy and landscape quality. *Journal of Landscape Ecology, Special issue (2)*, 7-96.

*** Natural England (2014) *An Approach to Landscape Character Assessment*, Natural England, October 2014.

- **** Simensen, T., Erikstad, L., & Halvorsen, R. (2021). Diversity and distribution of landscape types in Norway. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 1–22. <https://doi.org/10.1080/00291951.2021.1892177>
- Simensen, T. (2020). *Mapping and analysis of landscape diversity. Thesis for the degree for Philosophiae Doctor (PhD)*. University of Oslo.
- ***** Dramstad W.E., Olson J.D., Forman R.T.T. (1996) *Landscape Ecology Principles in Landscape Architecture and Land-Use Planning*. Washington. 80 p.
- Bennett A.F. (2003) *Linkages in the Landscape. The Role of Corridors and Connectivity in Wildlife Conservation*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. 254 p.
- Green Corridors – Essential urban walking and natural infrastructure* (2019) Natural Walking Cities. <https://naturalwalkingcities.com/green-corridors-essential-urban-walking-and-natural-infrastructure/>

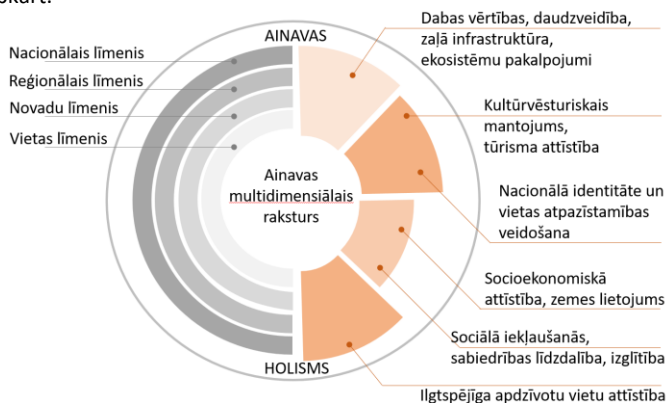
STOKMANE ILZE
SKUJĀNE DAIGA
ZIEMEĻNIECE AIJA
ŅITAVSKA NATALIJA
ĪLE UNA
VUGULE KRISTĪNE
MARKOVA MADARA
SPĀĢE AIGA
LĀČAUNIECE IVETA

1.2.
AINAVAS IZPRATNE UN
GALVENIE RAKSTURLIELUMI,
TO IETEKME UZ AINAVU
NOVĒRTĒŠANU,
PLĀNOŠANU UN
PĀRVALDĪBU DAŽĀDOS
LĪMEŅOS

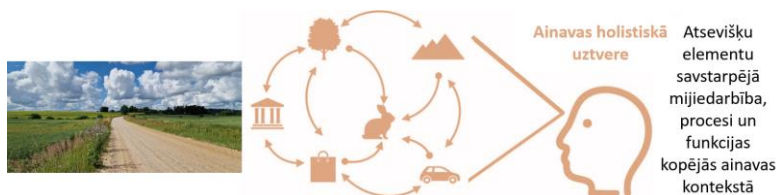
1.2. Ainavas izpratne un galvenie raksturlielumi, to ietekme uz ainavu novērtēšanu, plānošanu un pārvaldību dažādos līmeņos

Ainava kā kompleksa sistēma nosaka to, ka ainavu pētījumi aptver daudzas zinātņu jomas – ģeogrāfiju, arheoloģiju, antropoloģiju, ekoloģiju u.c. Katrā no jomām izvirzītā ainavas definīcija akcentē konkrētās jomas intereses ainavas pētniecībā. Ainava kā cilvēka dzīves vide apvieno visas šīs daudzveidīgās jomas, turklāt aplūko ainavu no cilvēka uztveres viedokļa. Līdz ar to grāmatas sadaļās ainavas definējumam izmantota Eiropas Ainavu konvencijā iekļautā ainavas definīcija: “Ainava nozīmē teritoriju tādā nozīmē, kā to uztver cilvēki, un kas ir izveidojusies dabas un/vai cilvēku darbības un mijiedarbības rezultātā”¹.

Ainavas definīcija ietver **ainavas multidimensiālo raksturu** (1.2.1.att.), vienlaikus akcentējot arī ainavas “**veselumu / nedalāmību**” (*holismu*)² (1.2.2.att.), kādu to uztver cilvēks sev apkārt.

1.2.1.att. Ainava kā kompleksa sistēma, ko nosaka ainavas multidimensiālais raksturs un to veidojošās jomas, ainavas holistiskā uztvere, kā arī atšķirīgie ainavas kvalitātes mērķi jeb sabiedrības vēlmes attiecībā uz ainavu dažādos plānošanas līmeņos

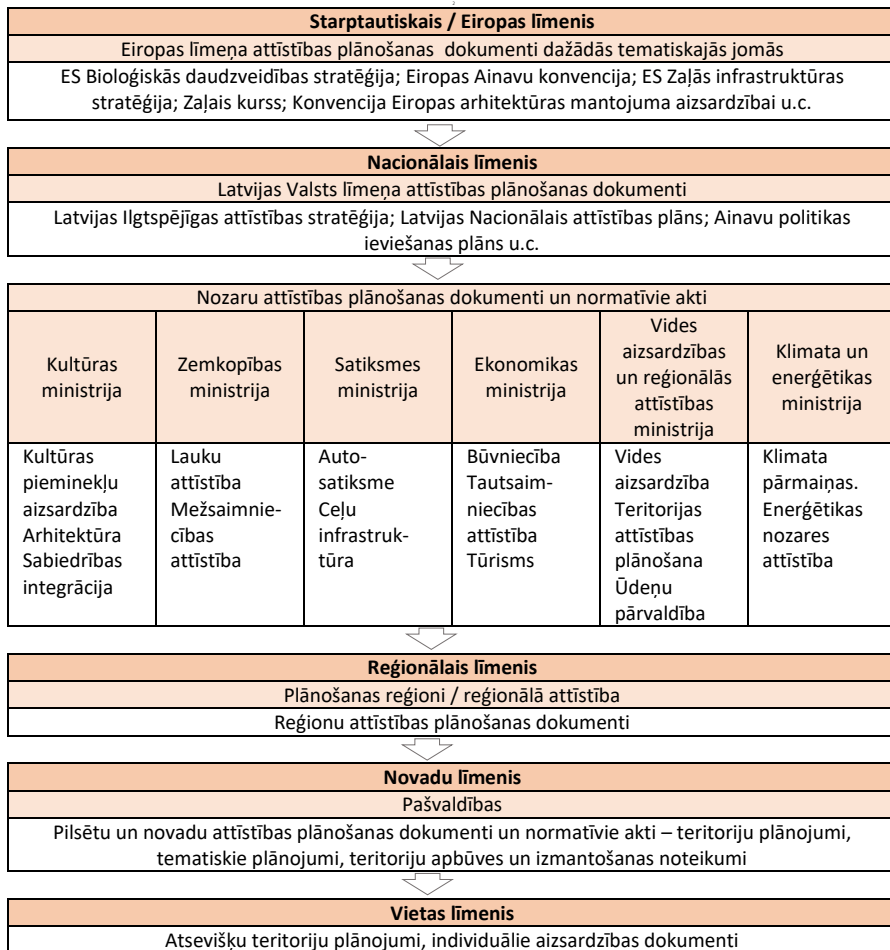
1.2.2.att. Ainavas holistiskā uztvere³

¹ Eiropas Ainavu konvencija, <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1265>

² Wascher, D. M. (2005). European Landscape Character Areas - Typologies, Cartography and Indicators for the Assessment of Sustainable Landscapes. *European Landscape Character Assessment Initiative (ELCAI)*, 160. <http://edepot.wur.nl/1778>

³ Sistēmu inovāciju tīkls, <https://www.systemsinnovation.network/>

Ainava ir kā sociālekonomisks un bioloģisks resurss, vienlaicīgi arī cilvēka dzīves telpa, kurā atspoguļojas kultūrvēsturiskās vērtības, tradīcijas, “netveramās” ainavas vērtības, ko veido atmiņas, asociācijas, ainavas atspoguļojums mākslā, mūzikā un literatūrā⁴. Ņemot vērā iepriekš minēto cilvēka uztveres nozīmi, ainavu novērtēšanā būtisku lomu ieņem dažādu sabiedrības grupu izvirzītie **ainavas kvalitātes mērķi** jeb vēlmes attiecībā uz konkrēto ainavu.

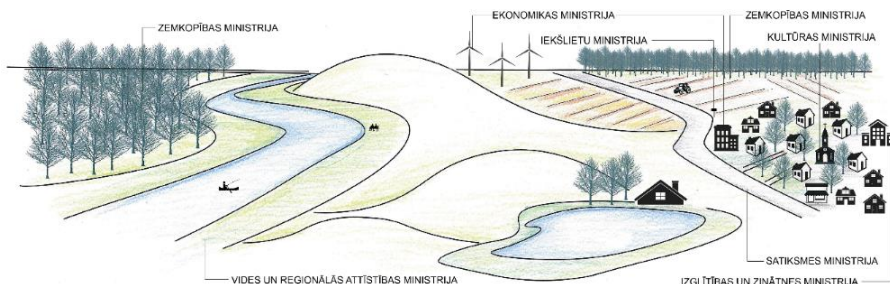

1.2.3.att.Ainavu novērtēšanā, plānošanā un pārvaldībā iesaistītās jomas dažādos līmeņos / mērogos Latvijā⁵

⁴ Simensen, T., Halvorsen, R., & Erikstad, L. (2018). Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review. *Land Use Policy*, 75, 557–569.

⁵ Nitavska, N., Zigmunde, D. (2017). Legislative Framework for Landscape Planning in Latvia. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 245, 62033.

Šo izvirzīto mērķu īstenošana savukārt ir cieši saistīta ar ainavas plānošanas un pārvaldības jautājumiem, tai skaitā šo jautājumu stratēģisko un administratīvo uzraudzību, līdz ar to tie tiek skatīti dažādos **plānošanas un pārvaldības līmeņos un jomās** (1.2.3.att.).

1.2.4.att. Valsts pārvaldes iestāžu saskarsmes zonas ainavā

Latvijas kontekstā ainavas tematiskās jomas ir iesaistītas dažādu nozaru attīstības procesos, kas, savukārt, ir pārstāvētas dažādos pārvaldības līmeņos / mērogos. Līdz ar to veidojas sarežģīts ainavu pārvaldības process, jo katra nozare vai joma ainavu skata, galvenokārt, kā resursu savas specifiskās jomas ietvaros un atbilstoši tās uzstādītajiem ainavu kvalitātes mērķiem (piemēram, Kultūras ministrijas kompetencē ir kultūras pieminekļu aizsardzība, Zemkopības ministrija atbild par lauku ainavas, tai skaitā meža ainavas, attīstību utt.) (1.2.4.att.).

Tāpēc būtiska ir jomu savstarpējā sadarbība ainavu pārvaldības procesu plānošanā un īstenošanā, kā arī vienas, vadošās institūcijas virsvadība.

Izmantotie avoti

1. Eiropas Ainavu konvencija. 18.04.2007. *Latvijas Vēstnesis*. 63.
2. Nitavska, N., Zigmunde, D. (2017). Legislative Framework for Landscape Planning in Latvia. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 245, 62033. <https://doi.org/10.1088/1757-899X/245/6/062033>
3. Simensen, T., Halvorsen, R., & Erikstad, L. (2018). Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review. *Land Use Policy*, 75, 557–569. 10.1016/j.landusepol.2018.04.022
4. Sistēmu inovāciju tīkls, <https://www.systemsinnovation.network/>
5. Wascher, D. M. (2005). European Landscape Character Areas - Typologies, Cartography and Indicators for the Assessment of Sustainable Landscapes. *European Landscape Character Assessment Initiative (ELCAI)*, 160. <http://edepot.wur.nl/1778>

STOKMANE ILZE
SKUJĀNE DAIGA
ZIEMEĻNIECE AIJA
ŅITAVSKA NATALIJA
ĪLE UNA
VUGULE KRISTĪNE
MARKOVA MADARA
SPĀĢE AIGA
LĀČAUNIECE IVETA

1.3.
STARPTAUTISKIE ATTĪSTĪBAS
PLĀNOŠANAS DOKUMENTI
UN AINAVU PĀRVALDĪBĀ
IESAISTĪTĀS INSTITŪCIJAS

1.3. Starptautiskie attīstības plānošanas dokumenti un ainavu pārvaldībā iesaistītās institūcijas

Atskatoties uz starptautisko attīstības plānošanas dokumentu attīstību ainavu novērtēšanas, plānošanas un pārvaldības jomās, jāsecina, ka pirmsākumi ir meklējami septiņdesmito gadu iniciatīvās, kas saistītas ar **kultūras un dabas mantojuma aizsardzību**⁶, tālāk, aktualizējoties vides jautājumiem⁷, sekoja virkne programmas un stratēģijas **vides aizsardzības** jomā. Savukārt, kā atskaites punkts rīcībai **ainavu**, kā visaptverošu, cilvēka un dabas mijiedarbībā radītu sistēmu, viedai pārvaldībai ir Eiropas Ainavu konvencija (2000) (*turpmāk tekstā EAK*). Tā apvieno gan kultūras un dabas vērtības, gan vides kvalitātes, vienlaicīgi uzsverot cilvēka lomu, atbildību un tiesības uz kvalitatīvu ainavu sev apkārt.

Pieaugot apziņai par procesu savstarpējo ietekmi, stratēģijas fokusējas ne tikai uz esošo vērtību aizsardzību, bet arī uz **ilgtspējīgu attīstību**, ko nosaka vieda plānošana un pārvaldība visās cilvēka ikdienas jomās un viņa dzīves telpā, kā arī līdzdalība šajos procesos⁸.

1.3.1.att. Ar ainavu novērtēšanu, plānošanu un pārvaldību saistītie galvenie tematiskie virzieni un tiem atbilstošie starptautiskie attīstības plānošanas dokumenti

⁶ UNESCO Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību, 1972

⁷ ANO Pasaules Vides un attīstības komisijas ziņojums “Mūsu kopējā nākotne”, 1987

⁸ Ilgtspējīga Eiropa, 2005, 2010, 2019; ES Zaļais kurss, 2019

Kā nozīmīgākie attīstības plānošanas dokumenti **kultūras un dabas mantojuma aizsardzībai** saistīti ar ainavu ir sekojošie:

UNESCO Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību (*Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*), Parīze (1972)

Konvencija nosaka, ka katra šīs Konvencijas dalībvalsts atzīst, ka tās pienākums ir nodrošināt tās teritorijā esošā kultūras un dabas mantojuma identificēšanu, aizsardzību, saglabāšanu, prezentēšanu un nodošanu nākamajām paaudzēm.

Nozīmīgs konvencijas kontekstā ir arī dabas mantojums:

- dabas pieminekļi, kas radušies no fizikāliem vai bioloģiskiem veidojumiem vai šādu veidojumu grupām, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no estētikas vai zinātnes viedokļa;
- ģeoloģiski vai fiziogēogrāfiski veidojumi un stingri noteiktas zonas, kas ir kādas apdraudētas dzīvnieku vai augu sugas dzīves vieta, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no zinātnes vai saglabāšanas viedokļa;
- ievērojamas dabas vietas, vai ierobežotas dabas teritorijas, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no zinātnes, saglabāšanas vai dabas skaistuma viedokļa.

Konvencija iestājas par vērtībām un kopīgām lietām visai cilvēcei – par kultūru, par dabas bagātības un daudzveidības saglabāšanu, par savstarpēju saprašanos un ilgtspējīgu attīstību. Mantojums ir avots, caur kuru stiprināt identitāti un veidot piederības sajūtu. Taču vienlaikus tā ir arī atbildība, jo arvien pieaug vajadzība pēc kvalitatīvas mantojuma pārvaldības sistēmas veidošanas dalībvalstīs – pēc tādas pārvaldības, kas izceļ vietējo kopienas lomu un vajadzības, respektē tradīcijas un nemateriālo kultūras mantojumu un ievēro dabas mantojumam visā tā daudzveidībā.

Konvencija Eiropas arhitektūras mantojuma aizsardzībai (*Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe*), Granāda (1985)

Konvencijas galvenais mērķis ir nostiprināt un veicināt Eiropas mantojuma saglabāšanas un attīstības politiku. Tas arī apstiprina nepieciešamību pēc Eiropas solidaritātes mantojuma saglabāšanā un ir paredzēts, lai veicinātu praktisku sadarbību starp Pusēm. Šis dokuments iezīmēja divdesmit gadus ilgo Eiropas sadarbību arhitektūras mantojuma jomā un jaunu sākumu, jo šī bija pirmā reize, kad starptautiskajā līgumā bija iekļauti integrētas saglabāšanas principi.

Uzsvērts, ka arhitektūras mantojums ir Eiropas kultūras mantojuma bagātības un daudzveidības neaizvietojamais izteiksmes veids, tas ietver sevī nenovērtējamās mūsu pagātnes liecības un ir visu eiropiešu kopējais mantojums.

Eiropas Padomes Vispārējā konvencija par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai (*framework convention of the council of Europe on the value of cultural heritage for society*), Faro konvencija (2005)⁹

Konvencijā uzsvērtas kultūras mantojuma īpašības un to izmantošanas būtiskumu arī ainavas daudzveidības politikā.

Konvencijas mērķis ir vērst esošos Eiropas Padomes instrumentus uz specifiskākiem

⁹ <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention>

kultūras mantojuma aspektiem. Konvencija neattiecas uz juridisko un administratīvo mantojuma aizsardzību mehānismiem, kas jau noteikti iepriekšējās Granādas un Valetas konvencijās, kas vērstas uz arheoloģisko un arhitektūras mantojumu, bet tā vietā koncentrējas uz ētiku mantojuma izmantošanas un attīstības principiem globalizācijas skartajā Eiropā.

Konvencija uzsver sasaistes būtiskumu ar tādiem citiem Eiropas Padomes dokumentiem kā Eiropas Kultūras konvenciju (1954), Eiropas Arhitektūras mantojuma aizsardzības konvenciju (1985), Eiropas Arheoloģiskā mantojuma aizsardzības konvenciju (1992, labota) un Eiropas Ainavu konvenciju (2000).

Burra harta (*Burra Charter*)¹⁰ (2013)

Burra harta tika pieņemta Austrālijā 1979. gadā ar mērķi palīdzēt novērtēt kultūras nozīmi mantojuma vērtības, kas atrodas kādā vietā. "Vietas" jēdziens, kas saista dabas mantojumu un kultūras vērtības, definēts Burras hartā.

Burras harta tiek periodiski atjaunināta, lai atspoguļotu izpratni par kultūras mantojuma apsaimniekošanas teoriju un praksi. Pašreizējā Burras hartas redakcija tika pieņemta 2013. gadā. Šī koncepcija ļāva saglabāt plašu ainavu ar kultūras nozīmi.

Ainava kā vides resurss ir cieši saistīta ar **vides aizsardzības jomu**, kurā var atzīmēt sekojošus starptautiskos attīstības plānošanas dokumenti:

ANO Pasaules Vides un attīstības komisijas ziņojums "Mūsu kopējā nākotne" (Bruntlandes komisijas ziņojums, 1987)

Pirmo reizi tik augstā līmenī tika atzīts, ka, lai risinātu pasaules vides problēmas, visām valstīm jāstrādā kopā. Bruntlandes komisijas ziņojumā aprakstītas 6 galvenās problēmas, kurām nepieciešams globāls risinājums:

- cilvēku populācijas straujais pieaugums;
- cilvēku nodrošinājums ar pārtiku;
- bioloģiskās daudzveidības samazināšanās;
- enerģētikas ražošana un tās radītās problēmas (resursu noplicināšana un piesārņojums);
- rūpniecība (resursu noplicināšanu un piesārņojums);
- pilsētu vide (cilvēku labklājība, cilvēku tiesības dzīvot tīrā vidē).

Saistošie normatīvi:

- Riodežaneiro Deklarācija par Vidi un Attīstību (1992).
- Visa veida mežu apsaimniekošana, aizsardzības un ilgtspējīgas attīstības principi (1992).
- Konvencija par klimatiskām izmaiņām (1992).
- Konvencija par bioloģisko daudzveidību (1992).
- Rīcības plāns „*Agenda 21*” (1992).
- Deklarācija par ilgtspējīgu attīstību (2002).

¹⁰ <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf>

Viseiropas bioloģiskās un ainavu daudzveidības stratēģija¹¹ (1995)

Viseiropas bioloģiskās un ainavu daudzveidības stratēģija ir dokuments, kas nosaka politiku Eiropas valstu bioloģiskās un ainavu daudzveidības aizsardzībā. Tajā tika ietverts stratēģiskais plāns 1996. – 2016. gadam, kas ainavu aizsardzībā paredzēja:

- apkopot visaptverošu informāciju par Eiropas bioloģisko un ainavas daudzveidību;
- izstrādāt vadlīnijas politikām, programmām un likumdošanai savstarpēji atbalstošai biodaudzveidības, kultūras mantojuma un ģeoloģisko pieminekļu aizsardzībai;
- sagatavot praktisku dokumentu zemes īpašnieku iesaistīšanai tradicionāli vērtīgo/apsaimniekoto vēsturisko un kultūras nozīmīgo ainavu biodaudzveidības apziņas veicināšanā;
- izstrādāt rīcības plānu ģeoloģisko īpatnību saglabāšanai ainavā, izmantojot vadlīnijas un demonstrācijas projektus un to aizsardzībā aktīvi iesaistot un konsultējot zemes īpašniekus, enerģētikas, rūpniecības un ūdens pārvaldes nozares;
- pētīt attiecības starp tradicionālo ainavu un reģionālo ekonomiku;
- nodrošināt, lai privatizācijas procesā tiktu ievēroti dabas un kultūrvēsturiskās ainavas aizsardzības apsvērumi.

Saistošie normatīvi:

- Padomes Direktīva 92/43/EEK (21.05.1992.) par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību.

Zaļās infrastruktūras stratēģija (2013)

Galvenie zaļās infrastruktūras stratēģijas mērķi ir:

- veicināt zaļās infrastruktūras koncepciju un tās integrēšanu galvenajās politikas jomās – klimata pārmaiņas, lauksaimniecība, mežsaimniecība, enerģija, ūdens resursi u.c.;
- uzlabot zināšanu bāzi par zaļo infrastruktūru un datu pieejamību;
- izveidot adekvātu zaļās infrastruktūras projektu finansēšanas mehānismu, ietverot jauna finanšu fonda izveidi tieši zaļās infrastruktūras projektu atbalstam, kā arī integrējot izmaksas Kohēzijas fonda finansējumā.

Zaļā infrastruktūra ir jau izmēģināts instruments, kas balstās uz dabas pakalpojumiem, lai nodrošinātu ekoloģiskus, ekonomiskus un sociālus ieguvumus. Piemēram:

- Biofiltri lietūs ūdeņu noteces regulēšanai – tā vietā, lai būvētu no plūdiem aizsargājošus infrastruktūras objektus (piem., dambjus), zaļās infrastruktūras risinājums būtu pieļaut mitrāju veidošanos, kas absorbē ūdeni stipra lietus gadījumos.
- Buferjoslas.
- Uztvērējaugu (fitoremediācijas) stādījumi piesārņojuma un barības vielu piesaistei.
- Zaļie jūmti gaisa kvalitātes uzlabošanai.

ES Vides rīcības programmas

Kopš 1970. gadu vidus ES vides politikas rīcības virzieni ir paredzēti rīcības programmās, kas nosaka vairāku gadu laikā sasniedzamos prioritāros mērķus. ES vienojas par vides

¹¹ <https://www.cbd.int/doc/nbsap/rbsap/peblids-rbsap.pdf>

rīcības programmām (VRP), lai sniegtu stratēģiskas norādes un nodrošinātu paredzamu un koordinētu rīcību attiecībā uz Eiropas vides un klimata politiku.

Visaptveroši jautājumi, tādi kā gaisa piesārņojums, atkritumu rašanās novēršana, otrreizējā pārstrāde, jūras vide, augsne, pesticīdi, resursu izmantošana un pilsētvide, tiek risināti ar atsevišķu stratēģiju palīdzību.

Sešu iepriekšējo rīcības programmu laikā un pēc 30 standartu noteikšanas gadiem ES ir izveidojusi vispārēju vides aizsardzības sistēmu. Tajā iekļautie jautājumi ierindojas, sākot ar troksni līdz atkritumiem, no ķīmiskām vielām līdz automašīnu izplūdes gāzēm, no ūdens tīrības peldvietās līdz ES tīklam, kas paredzēts vides katastrofu novēršanai, piemēram, tādām kā naftas noplūde vai mežu ugunsgrēki. 7. vides rīcības programma līdz 2020. gadam – “Labklājīga dzīve ar pieejamajiem planētas resursiem” stājās spēkā 2014. gadā. Tajā izklāstīts redzējums līdz 2050. gadam un skaidri aprakstīta integrēta vides politika, kas sekmē ilgtspējīgu izaugsmi, veselību un cilvēka labklājību. Ar šo vides rīcības programmu (VRP) ES ir vienojusies pastiprināt tās centienus aizsargāt mūsu dabas kapitālu, veicināt resursu izmantošanas ziņā efektīvu izaugsmi un inovācijas ar zemu oglekļa dioksīda emisiju līmeni un aizsargāt iedzīvotāju veselību un labklājību, vienlaikus ņemot vērā, ka Zemes resursi ir ierobežoti. Tā pilnībā atbilst ANO ilgtspējīgas attīstības mērķu būtībai.

Ainava kā cilvēka un dabas mijiedarbības procesa atspoguļojums iekļauta vairākos starptautiskajos dokumentos:

Eiropas Ainavu konvencija (2000)

Konvencijas **mērķis** ir veicināt ainavu aizsardzību, pārvaldību un plānošanu, kā arī organizēt sadarbību par ainavu jautājumiem Eiropā.

Eiropas Ainavu konvencija ir veidota kā jauns politiskais instruments, lai veicinātu institucionālo un pētniecisko sadarbību dažādu jautājumu, kas saistīti ar ainavu aizsardzību, pārvaldību un plānošanu, risināšanu. Konvencijā ietvertie pasākumi attiecas uz visa veida ainavām - dabiskām, lauku, urbānām un piepilsētu teritorijām, sauszemes un jūras teritorijām, iekšējiem ūdeņiem, kā arī uz ainavām, kuras var uzskatīt par izcilām, ikdienišķām vai degradētām.

Saistošie normatīvi:

Eiropas Ministru komitejas rekomendācijas attiecībā uz Eiropas ainavu konvenciju

- Rekomendācija CM/Rec(2008)3, vadlīnijas Eiropas Ainavu konvencijas ieviešanai, rekomendācijas dokuments satur virkni teorētisku, metodoloģisku un praktisku vadlīniju Eiropas ainavu konvencijas īstenošanai.
- Rekomendācija CM/Rec(2017)7, par Eiropas ainavu konvencijas ieguldījumu cilvēktiesību un demokrātijas īstenošanā, lai nodrošinātu ilgtspējīgu attīstību.
- Rekomendācija CM/Rec(2018)9, kas palīdz īstenot Eiropas Padomes Eiropas ainavu konvenciju: valsts līdzekļu izveidošana ainavai.
- Rekomendācija CM/Rec(2019)7, lai īstenotu Eiropas Padomes Eiropas ainavu konvenciju - Ainavu integrācija lauksaimniecības un mežsaimniecības, enerģētikas un demogrāfiskās pārejas politikā attiecībā uz lauku teritorijām.
- Rekomendācija CM/Rec(2019)8, lai īstenotu Eiropas Padomes Eiropas ainavu

konvenciju - Ainava un demokrātija: sabiedrības līdzdalība.

Parlamentārās asamblejas rekomendācijas

- Rekomendācija Nr. R1835(2008) par ilgtspējīgu attīstību un tūrismu: ceļā uz kvalitātes izaugsmi.

Lozannas deklarācija¹² (pieņemta 2020. gada 20. oktobrī), kas vērsta uz ainavu integrēšanu valstu reģionālajā un pilsētplānošanas politikā un kultūras, vides, lauksaimniecības, sociālajā un ekonomiskajā politikā, kā arī jebkurā citā politikā ar iespējamu tiešu vai netiešu ietekmi uz ainavu.

Eiropas telpiskās attīstības perspektīva (European Spatial Development Perspective) (1999)¹³

Eiropas telpiskās attīstības perspektīvas (ETAP) dokumentā plaši tiek runāts par radošu kultūrainavu apsaimniekošanu. Dabas un kultūras mantojumu ES apdraud ekonomiskās un sociālās modernizācijas procesi. Eiropas kultūras ainavas, pilsētas un ciemi, kā arī dažādi dabas un vēstures pieminekļi ir daļa no Eiropas mantojuma. Ainavas daudzveidības veicināšanai vajadzētu būt nozīmīgam uzdevumam mūsdienu arhitektūrā, pilsētu un ainavu plānošanā visos ES reģionos.

ETAP kā galvenos Eiropas telpas veidošanai izvirza šādus telpiskās attīstības uzdevumus:

- ekonomiskā un sociālā kohēzija;
- dabas resursu un kultūras mantojuma saglabāšana;
- līdzsvarotāka Eiropas teritorijas konkurētspēja.

Iespējamās politiskās rīcības:

- aizsargāt un radoši attīstīt kultūrainavas, kurām ir īpaša vēsturiskā, estētiskā un ekoloģiskā nozīme;
- palielināt kultūrainavu vērtību, izstrādājot integrētās telpiskās attīstības stratēģijas;
- uzlabot koordināciju starp attīstības pasākumiem, kuriem ir ietekme uz ainavu;
- atjaunot ainavas, kuras ir cietušas no cilvēku iejaukšanās, ietverot rekultivācijas pasākumus.

Jaunās iniciatīvas, kas saistītas ar **zaļo kursu, teritoriju ilgtspējīgu attīstību**, viedu plānošanu un pārvaldību, būtiski ietekmē arī ainavu. Piemēram, zaļās enerģētikas joma ienāk ainavā ar jaunu infrastruktūru, kas būtiski izmaina ainavas uztveri, vietas ekoloģiskos, ekonomiskos un sociālos procesus.

ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcija "Mūsu pasaules pārveidošana: ilgtspējīgas attīstības programma 2030. gadam" (Dienaskārtība 2030)¹⁴ (2015)

Tā nosaka **17 ilgtspējīgas attīstības mērķus** (IAM) un 169 apakšmērķus, kas sasniedzami, lai pasaulē mazinātos nabadzība un pasaules attīstība būtu ilgtspējīga.

1. mērķis. Visur izskaust nabadzību visās tās izpausmēs.

¹² <https://rm.coe.int/landscape-convention-of-the-council-of-europe-lausanne-declaration-lan/1680a00bae>

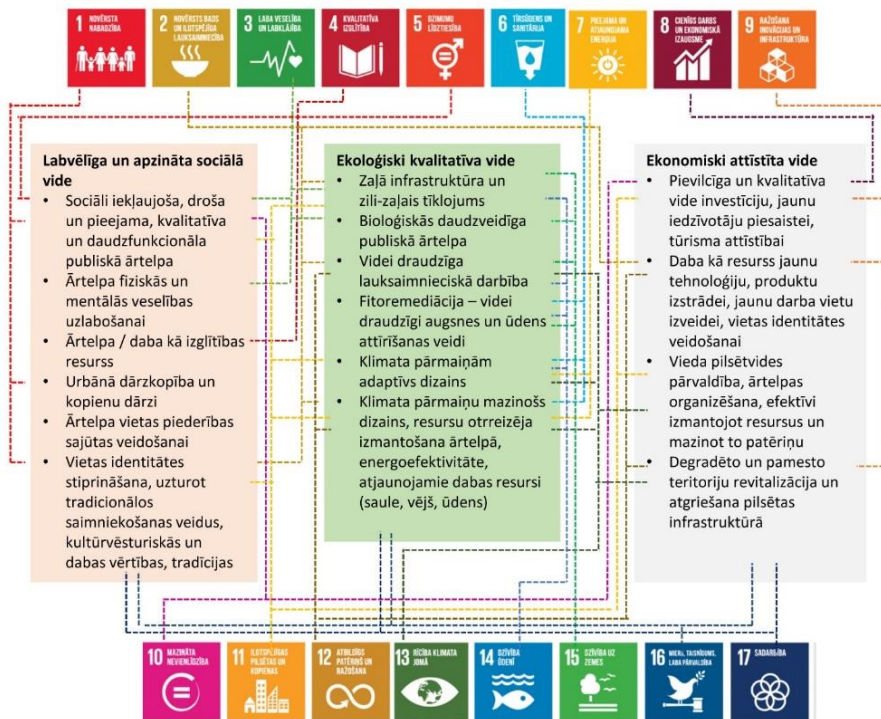
¹³ <https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/ESDP.pdf>

¹⁴ https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/Dienaskartiba%202030_0.pdf

2. mērķis. Izskaut badu, panākt pārtikas nodrošinājumu un uzlabotu uzturu, veicināt ilgtspējīgu lauksaimniecību.
3. mērķis. Nodrošināt veselīgu dzīvi un sekmēt labklājību jebkura vecuma cilvēkiem.
4. mērķis. Nodrošināt iekļaujošu un kvalitatīvu izglītību un veicināt mūžizglītības iespējas.
5. mērķis. Panākt dzimumu līdztiesību un nodrošināt pilnvērtīgas iespējas visām sievietēm un meitenēm.
6. mērķis. Nodrošināt ūdens un sanitārijas pieejamību visiem un ilgtspējīgu pārvaldību.
7. mērķis. Nodrošināt visiem piekļuvi uzticamai, ilgtspējīgai un mūsdienīgai enerģijai par pieejamu cenu.
8. mērķis. Veicināt noturīgu, iekļaujošu un ilgtspējīgu ekonomikas izaugsmi, pilnīgu un produktīvu nodarbinātību, kā arī cilvēka cienīgu darbu visiem.
9. mērķis. Veidot noturīgu infrastruktūru, veicināt iekļaujošu un ilgtspējīgu industrializāciju un sekmēt inovācijas.
10. mērķis. Samazināt nevienlīdzību starp valstīm un valstu iekšienē.
11. mērķis. Padarīt pilsētas un apdzīvotas vietas iekļaujošas, drošas, pielāgoties spējīgas un ilgtspējīgas.
12. mērķis. Nodrošināt ilgtspējīgus patēriņa paradumus un ražošanas modeļus.
13. mērķis. Veikt steidzamus pasākumus, lai cīnītos pret klimata pārmaiņām un to ietekmi.
14. mērķis. Saglabāt un ilgtspējīgi izmantot okeānus, jūras un to resursus, lai nodrošinātu ilgtspējīgu attīstību.
15. mērķis. Aizsargāt, atjaunot un veicināt sauszemes ekosistēmu ilgtspējīgu izmantošanu, ilgtspējīgi apsaimniekot mežus, apkarot pārtuksnešošanos un novērst zemes degradāciju, veicināt tās atjaunošanu un apstādināt bioloģiskās daudzveidības izzušanu.
16. mērķis. Veicināt miermīlīgu un iekļaujošu sabiedrību ilgtspējīgai attīstībai, nodrošināt taisnīgas tiesas pieejamību visiem un izveidot efektīvas, atbildīgas un iekļaujošas institūcijas visos līmeņos.
17. mērķis. Stiprināt globālās partnerības īstenošanas līdzekļus un atjaunot globālo partnerību ilgtspējīgai attīstībai.

IAM tiek līdzsvaroti trīs dimensijās: ekonomika, sociālie aspekti un vide.

IAM ir aktuāli visām valstīm un sasniedzami tikai kopīgiem spēkiem, vienlaikus daļa no IAM lielā mērā saskan arī ar valstu nacionāla līmeņa izaicinājumiem un mērķiem. Nemot vērā, ka IAM aptverto tēmu loks ir salīdzinoši plašs, valstis izvēlas tām aktuālākos mērķus, uz ko tās koncentrēsies līdz 2030. gadam, atbilstoši prioritāri sasniedzamajiem mērķiem nacionālā līmenī, tā pielāgojot IAM savām vajadzībām un iekļaujot valsts attīstības plānošanā konkrētajai valstij un sabiedrībai aktuālos IAM. Valstis ar augstākiem attīstības rādītājiem, īstenojot attīstības sadarbību, palīdz sasniegt globālos, visai pasaulei un nākamajām paaudzēm aktuālos mērķus, piem., nabadzības mazināšana, izglītības iespēju un veselības aprūpes pieejamība.

1.3.2.att. Ilgtspējīgas attīstības mērķu sasaiste ar ainavu plānošanu un pārvaldību¹⁵

Eiropas zaļais kurss (European Green Deal) (2019)

Kopumā Eiropas zaļais kurss ir ar mērķi padarīt Eiropas Savienības ekonomiku ilgtspējīgu. Zaļā kursa ietvaros sagatavotais rīcības plāns savukārt ietver divus mērķus:

- veicināt resursu efektīvu izmantošanu, pārejot uz tīru aprites ekonomiku,
- atjaunot bioloģisko daudzveidību un samazināt piesārņojumu.

Zaļā kursa rīcībpolitikas jomas ir: bioloģiskā daudzveidība, no lauka līdz galdam, ilgtspējīga lauksaimniecība, tīra enerģija, ilgtspējīga rūpniecība, būvniecība un renovācija, ilgtspējīga mobilitāte, piesārņojuma likvidēšana, klimatrīcība.

Eiropas zaļais kurss vairāk vērsts uz jaunām ainavām un tās elementiem, kā arī dabas ainavu aizsardzību. Eiropas zaļā kursa kontekstā būtiskas ir enerģijas ainavas un ilgtspējīgas lauksaimniecības ainavas.

Saistošie normatīvi:

- Parīzes nolīgums (klimata pārmaiņu jomā) (2015).
- Eiropas industriālā stratēģija (10.03.2020.)

¹⁵ A Landscape Architecture Guide to the 17 Sustainable Development Goals. (2021). <https://www.iflaworld.com/a-landscape-architecture-guide-to-the-17-sustainable-development-goals>

- Stratēģija “No lauka līdz galdam” (20.05.2020.).
- ES Biodaudzveidības stratēģija 2030. gadam (20.05.2020.).
- ES energosistēmas integrācijas un ūdeņraža stratēģija (08.07.2020.).
- Eiropas Klimata pakts (09.12.2020.).
- Jaunā Eiropas iniciatīva “Bauhaus” (18.01.2021.).

Saistībā ar ainavu jomu arī aktīvākās **starptautiskas institūcijas** iesaistās ainavu politikas īstenošanā un izstrādā dokumentus, kas kalpo kā vadlīnijas dažādu ar ainavu plānošanu un pārvaldību saistītu procesu īstenošanai:

Eiropas Reģionālās plānošanas ministru konference (*Council of Europe Conference of Ministers Responsible for Spatial/Regional Planning CEMAT*)

CEMAT konference apvieno Eiropas Padomes 47 valstu pārstāvjus, un tās mērķis ir veicināt cilvēktiesību un demokrātijas teritoriālo dimensiju Eiropas kontinenta ilgtspējīgai telpiskai attīstībai. CEMAT ietvaros izstrādāti vairāki nozīmīgi dokumenti, kas iekļauj ieteikumus dažādās jomās, kas saistīti ar ainavu:

- 1973 Eiropas reģionālās plānošanas politikas mērķi
- 1976 Urbanizācija un reģionālā plānošana
- 1978 Eiropas lauku teritoriju plānošana
- 1980 Reģionālās plānošanas sasniegumi un perspektīvas Eiropā
- 1983 Attīstības un telpiskās plānošanas perspektīvas jūras reģionos
- 1985 Lēmumu pieņemšanas procesa attīstība reģionālajā telpiskajā plānošanā
- 1988 Racionāla zemes izmantošana: mūsu attīstības ierobežojošais faktors
- 1991 Instrumenti zemes racionālas izmantošanas sasniegšanai
- 1994 Stratēģija ilgtspējīgai reģionālajai un telpiskajai attīstībai Eiropā pēc 2000. gada
- 1997 Ilgtspējīga reģionālā un teritoriālā plānošana Eiropā un ūdens resursu aizsardzība
- 2000 Eiropas teritoriālās plānošanas un ilgtspējīgas attīstības stratēģija
- 2003 Stratēģiju un vīziju ieviešana ilgtspējīgai telpiskai attīstībai Eiropas kontinentā
- 2006 Eiropas kontinenta ilgtspējīgas telpiskās attīstības tīkli: tilti pār Eiropu
- 2010 Nākotnes izaicinājums: Eiropas kontinenta ilgtspējīga telpiskā attīstība mainīgajā pasaulē
- 2014 Teritoriālā demokrātija: sabiedrības līdzdalības loma ilgtspējīgas teritoriālās attīstības procesā Eiropas kontinentā
- 2017 Funkcionālās zonas - Vietējā potenciāla izmantošana teritoriālās attīstības politikā visā Eiropas kontinentā

Izstrādāti arī vairāki saistoši dokumenti ainavu jomā, piemēram, Eiropas Lauku mantojuma novērošanas ceļvedis (*European Rural Heritage Observation Guide*), īstenojot principus, lai veicinātu ilgtspējību lauku teritoriju plānošanā, kurā apvienota ekonomiskā izaugsme un mantojuma aizsardzība, kas raksturīgi gan dabas, gan kultūras ainavām.

Eiropas teritoriālās attīstības un kohēzijas novērošanas tīkls (*ESPON*)

ESPON – Eiropas teritoriālās attīstības un kohēzijas novērošanas tīkls izveidots 2002. gadā, lai atbalstītu politikas un Eiropas zinātniskās sabiedrības veidošanu

teritoriālās attīstības un telpiskās plānošanas jomā. Tā galvenais mērķis ir nodrošināt salīdzināmu informāciju un pierādījumus, veikt teritoriālās attīstības analīzi un scenāriju izstrādi kā arī atklāt reģionu teritoriālo kapitālu un potenciālu visas Eiropas konkurētspējas stiprināšanai, teritoriālajai sadarbībai un ilgtspējīgai un līdzsvarotai attīstībai. ESPON ir lietišķo pētījumu programma, kuras mērķis ir sniegt atbalstu teritoriālās attīstības politikas virzienu izstrādei Eiropā. Šajā nolūkā programmas ietvaros tiek iegūts plašs sistemātisku datu klāsts par teritoriālajām tendencēm saistībā ar dažādiem ekonomiskiem, sociāliem un vides aspektiem, lai noteiktu reģionu, pilsētu un plašāku teritoriju iespējas un ekonomiskās problēmas, ar ko tās saskaras.

Pasaules dabas aizsardzības savienība (*The International Union for Conservation of Nature – IUCN*)

IUCN aizsargāto teritoriju pārvaldības kategoriju sistēma ir starptautiska standarta sistēma nacionālai vai zemāka līmeņa dalījuma lietošanai. Vērtībām, kuras aizsargā IUCN iedalītās aizsargājamās teritorijas, var būt vietēja, reģionāla, nacionāla vai starptautiska nozīme.

IUCN ir definējusi sešas aizsargājamo teritoriju kategorijas, kur viena no tām ir aizsargājamās ainavas/skati (V kategorija). Tās ir aizsargājamās teritorijas, kur cilvēku un dabas mijiedarbība laika gaitā ir radījusi atšķirīga rakstura teritoriju ar nozīmīgu ekoloģisko, bioloģisko, kultūras un ainavisko vērtību: un kur šīs mijiedarbības integritātes saglabāšana ir būtiska, lai aizsargātu un uzturētu teritoriju un ar to saistīto dabu saglabāšanas un citas vērtības¹⁶.

Piemēram, Nīderlandes Nacionālo ainavu definēšanā tieši IUCN ir bijis kā būtisks pamats.¹⁷

Vīzija un stratēģijas apkārt Baltijas jūrai (*VASAB*)

VASAB Ilgtermiņa perspektīva Baltijas jūras reģiona teritoriālajai attīstībai, tika apstiprināta 2010. gadā Viļņā.

Svarīgākie izpētes virzieni:

- Pilsētu tīklojums (arī demogrāfija, migrācija, inovācijas, metropoles), pilsētu-lauku attiecības.
- Sasniedzamība un transnacionālas attīstības zonas.
- Transporta, enerģijas, IT pieejamība.
- Jūra. Integrēta piekrastes zonas pārvaldība un jūras telpiskā plānošana.
- Horizontālie jautājumi: klimata pārmaiņas, reģiona identitāte un sadarbība u.c.

Baltijas jūras vides aizsardzības komisija (*HELCOM*)

1974. gadā pirmo reizi jebkuri piesārņojuma avoti ap visu jūru tika pakļauti vienotai konvencijai, kuru parakstīja toreizējās septiņas Baltijas jūras piekrastes valstis. Ņemot

¹⁶<https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-areas-categories/category-v-protected-landscapesescape>

¹⁷ Janssen, J. (2009). Sustainable development and protected landscapes: the case of The Netherlands. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 16(1), 37–47. <https://doi.org/10.1080/13504500902757981>

vērā politiskās pārmaiņas, kā arī starptautisko vides un jūras tiesību aktu attīstību, visas valstis, kas robežojas ar Baltijas jūru, un Eiropas Kopiena 1992. gadā parakstīja jaunu konvenciju.

Konvencija aptver visu Baltijas jūras teritoriju, ieskaitot iekšējos ūdeņus, kā arī pašu jūras ūdeni un jūras gultni. Pasākumi tiek veikti arī visā Baltijas jūras sateces baseinā, lai samazinātu sauszemes piesārņojumu.

Konvencijas pārvaldes institūcija ir Helsinku komisija - Baltijas jūras vides aizsardzības komisija - pazīstama arī kā HELCOM.

Izmantotie avoti

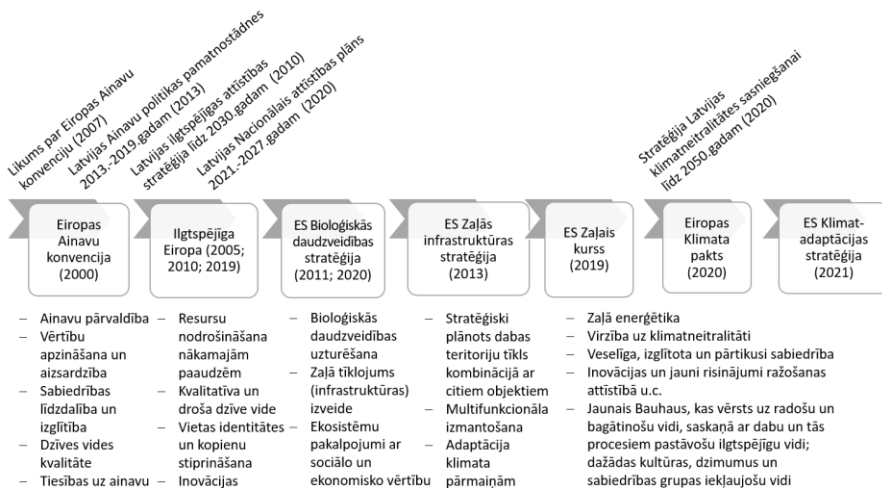
1. *A Landscape Architecture Guide to the 17 Sustainable Development Goals*. (2021). <https://www.iflaworld.com/a-landscape-architecture-guide-to-the-17-sustainable-development-goals>
2. Brundtland, G.H. (1987) *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development*. Geneva, UN-Dokument A/42/427.
3. Council of Europe (2005) *Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*, European Treaty Series 199, <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/199.htm>
4. Council of Europe, Celebration of the 20th anniversary of the European Landscape Convention 2000-2020 – *Landscape integration in sectoral policies*, Council of Europe Publishing, 2021.
5. Council of Europe, UNEP & ECNC (1996) *The Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy: A vision for Europe's natural heritage*. European Centre for Nature Conservation, Tilburg.
6. Dudley, N. (Editor) (2008). *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*. Gland, Switzerland: IUCN. x + 86pp.
7. Eiropas Ainavu konvencija. 18.04.2007. *Latvijas Vēstnesis*. 63.
8. European Commission (1999) *ESDP European Spatial Development Perspective. Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union* (p. 87). Office for Official Publications of the European Communities.
9. European Commission (COM(2019)640) *The European Green Deal* : Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels : European Commission, 2019.
10. ICOMOS Australia (1987) *The Australia ICOMOS charter for the conservation of places of cultural significance (the Burra Charter): Guidelines to the Burra Charter : cultural significance and conservation policy*. Sydney, New South Wales, Australia: ICOMOS Australia.
11. Janssen, J. (2009). Sustainable development and protected landscapes: the case of The Netherlands. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 16(1), 37–47. <https://doi.org/10.1080/13504500902757981>
12. UN General Assembly, *Transforming our world : the 2030 Agenda for Sustainable Development*, 21 October 2015, A/RES/70/1, <https://www.refworld.org/docid/57b6e3e44.html>
13. UNESCO Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību (1972). 26.02.1997. *Latvijas Vēstnesis*. 58/59

STOKMANE ILZE
SKUJĀNE DAIGA
ZIEMEĻNIECE AIJA
ŅITAVSKA NATALIJA
ĪLE UNA
VUGULE KRISTĪNE
MARKOVA MADARA
SPĀĢE AIGA
LĀČAUNIECE IVETA

1.4.
AINAVU PLĀNOŠANAS UN
PĀRVALDĪBAS LATVIJĀ
NORMATĪVAIS IETVARŠ

1.4. Ainavu plānošanas un pārvaldības Latvijā normatīvais ietvars

Ainavu plānošanas un pārvaldības normatīvais ietvars Latvijā ir cieši saistīts ar starptautiskajām iniciatīvām un programmām, attīstības plānošanas dokumentiem un normatīvajiem aktiem (1.4.1.att.).

1.4.1.att. Galveno, ar ainavu jomu saistīto Latvijas attīstības plānošanas dokumentu sasaiste ar starptautiskajām stratēģijām

Ainavu plānošana un pārvaldība Latvijā notiek saskaņā ar Eiropas Ainavu konvenciju, kuru Saeima ratificēja 2007. gada 29. martā, pieņemot likumu "Par Eiropas ainavu konvenciju", apņēmoties izstrādāt un īstenot valsts ainavu politiku. No tās izrietošā ainavu politika Latvijā ir noteikta ar Ministru kabineta rīkojumu Nr. 361 "Par ainavu politikas pamatnostādņēm 2013.- 2019. gadam". 2023. gadā notiek intensīvs darbs pie Ainavu politikas ieviešanas plāna 2024.-2027. gadam veidošanas, kas iekļaus jaunas vadlīnijas ainavu pārvaldībai Latvijā. Par Eiropas ainavu konvencijas īstenošanu un valsts ainavu pamatnostādņu īstenošanu Latvijā atbildīga ir Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.

Ainavu pārvaldība Latvijā ir integrēta attīstības plānošanas procesos, kas ir realizējami trīs līmeņos (1.4.1.tabula).

1.4.1.tabula

Ainavu pārvaldības līmeņi Latvijā

Līmenis	Dokuments	Ainavu aspekts
Nacionālais līmenis	Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija Latvija	Nosaka telpiskās attīstības perspektīvas Viens no mērķiem: "Saglabāt Latvijas savdabību - daudzveidīgo dabas un kultūras mantojumu, tipiskās un

Līmenis	Dokuments	Ainavu aspekts
	2030	<i>unikālās ainavas”</i>
	Nacionālais attīstības plāns 2021.-2027. gadam	<p>Nosaka stratēģiskos mērķus un virzienus attīstībai</p> <p>Viena no nacionālo interešu tēmām: Izcili dabas, ainavu un kultūrvēsturisko teritoriju areāli Virzieni attīstības perspektīvai.</p> <p><i>[462] Atbalsts pasākumiem, lai saglabātu bioloģisko daudzveidību un Latvijai tipiskās unikālās dabas un kultūrvēsturiskās ainavas, kā arī lai veidotu daudzfunkcionālu un produktīvu lauku teritoriju, vienlaikus nosakot saprātīgas kompensācijas mehānismus par ekonomiskās darbības ierobežojumiem.</i></p> <p><i>[463] Ainaviski vērtīgo teritoriju izpēte, definēšana, ainavu plānošana, degradēto ainavu sakārtošana un reģenerācija. Izmantošanas nosacījumu noteikšana sabiedrībai nozīmīgām dabas un kultūrainavu un rekreācijas teritorijām, kas nodrošina to publisku pieejamību un paredz ainaviski nozīmīgu vietu aizsardzību.</i></p>
	Valsts līmeņa tematiskie plānojumi	<p>Izstrādā valstij svarīgu specifisku jomu attīstībai</p> <p><i>Valsts ilgtermiņa tematiskais plānojums Baltijas jūras piekrastes publiskās infrastruktūras attīstībai</i></p> <p><i>Jūras plānojums 2030</i></p>
Reģionālais līmenis	Plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģija un attīstības programma, tematiskie plānojumi	<p>Nosaka plānošanas reģiona attīstības virzienus un rīcības</p> <p>Latvijā ir izveidoti pieci plānošanas reģioni - Kurzemes plānošanas reģions, Latgales plānošanas reģions, Rīgas plānošanas reģions, Vidzemes plānošanas reģions un Zemgales plānošanas reģions. Katram no reģioniem ir izstrādāta vai tiek izstrādāta ilgtspējīgas attīstības stratēģija un Attīstības programma, kurās identificētas ainavu vērtības un noteiktas rīcības to saglabāšanai.</p> <p>Tematiskajos plānojos nosaka reģionam raksturīgu jomu attīstības virzienus, piemēram, Zemgales reģionālais ainavas un zaļās infrastruktūras plāns.</p>
Vietējais līmenis	Vietējās pašvaldības	Saskaņā ar nacionālas nozīmes plānojumiem prasības ainavu aizsardzībai un pārvaldībai ir

Līmenis	Dokuments	Ainavu aspekts
	<p>ilgtspējīgas attīstības stratēģija, attīstības programma, teritorijas plānojums, lokālplānojumi, detālplānojumi, tematiskie plāni.</p>	<p>nosakāmas pašvaldības teritoriju plānojumos, lokālplānojumos un detālplānojumos.</p> <p>Pats svarīgākais līmenis ainavu vērtību tiešai apzināšanai un apsaimniekošanas nosacījumu izstrādei saskaņā ar augstākstāvošu plānošanas dokumentu norādēm un vietējām vērtībām un vajadzībām.</p> <p>Katrai pašvaldībai tiek izstrādāts Teritorijas plānojums, kurā ietilpst paskaidrojuma raksts, grafiskā daļa, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi. Teritorijas plānojumos un lokālplānojumos tiek konkrēti aprakstītas ainavu vērtības, grafiskajos materiālos tās tiek konkrēti attēlotas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumos tiek noteikti apzināto ainavu vērtību saglabāšanas un apsaimniekošanas pasākumi.</p> <p>Detālplānojumos tiek detalizēti noteiktas prasības konkrētu zemes vienību izmantošanai un apbūves parametriem, kā arī precizētas zemes vienību robežas un aprobežojumi, tajā skaitā arī detalizētas prasības ainavisko vērtību apsaimniekošanai.</p>

Teritorijas attīstības plānošanas procesu ar iekļautu ainavas aspektu reglamentē attīstības plānošanas dokumenti, valsts likumi un citi normatīvie akti (1.4.2.tabula).

1.4.2.tabula

Tieši teritoriju attīstības plānošanu ietekmējoši likumi un citi normatīvie akti

Normatīvais akts	Ainavu aspekts
<p>Teritorijas attīstības plānošanas likums</p>	<p><i>Nosaka teritorijas attīstības plānošanas līmeņus un dokumentus, un tajos ietveramos aspektus</i></p> <p>Nosaka galveno ainavu izvērtēšanas, apsaimniekošanas un pārvaldības instrumentu - tematisko plānojumu. Visos teritorijas attīstības plānošanas līmeņos var izstrādāt tematiskos plānojumus, kuru darbības termiņu nosaka institūcija, kas apstiprina attiecīgo tematisko plānojumu.</p> <p><i>“tematiskais plānojums — teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kurā atbilstoši plānošanas līmenim risināti specifiski jautājumi, kas saistīti ar atsevišķu nozaru attīstību (piemēram, transporta infrastruktūra, veselības aprūpes iestāžu un izglītības iestāžu izvietojums) vai specifisku tematu (piemēram, inženiertīklu izvietojums, ainaviski vērtīgas teritorijas un riska teritorijas)”</i></p>

Normatīvais akts	Ainavu aspekts
<p>Ministru kabineta noteikumi Nr.628</p> <p>Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem</p>	<p>Nosaka pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokumentu – ilgtspējīgas attīstības stratēģijas, attīstības programmas, teritorijas plānojuma, lokālplānojuma un to grozījumu, detālplānojuma un tematiskā plānojuma – saturu un izstrādes kārtību.</p> <p>3.1. Ilgtspējīgas attīstības stratēģijas saturs:</p> <p>20. Telpiskās attīstības perspektīvā apraksta un brīvi izvēlēta veidā grafiski shematiski attēlo teritorijas perspektīvo telpisko struktūru, ietverot galvenās funkcionālās telpas un nozīmīgākos telpiskās struktūras elementus un to ilgtermiņa izmaiņas:</p> <p>20.1. apdzīvojuma struktūru un priekšlikumus attīstības centru izvietojumam;</p> <p>20.2. dabas teritoriju telpisko struktūru;</p> <p>20.3. galvenos transporta koridorus un infrastruktūru (valsts galvenos un reģionālos autoceļus, dzelzceļus, ostas, lidostas, maģistrālos inženiertīklus un līdzīgus objektus);</p> <p>20.4. ja nepieciešams, ainaviski vērtīgās un kultūrvēsturiski nozīmīgās teritorijas un citas īpašas teritorijas;</p> <p>20.5. prioritāri attīstāmās teritorijas;</p> <p>20.6. citas pašvaldības ilgtermiņa attīstībai nozīmīgas telpas un struktūras elementus.</p> <p>26. Teritorijas plānojumu izstrādā, pamatojoties uz pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģiju un ņemot vērā normatīvajos aktos par teritorijas plānošanu, izmantošanu un apbūvi noteiktās prasības, kā arī izvērtējot blakus esošo pašvaldību plānošanas dokumentus.</p> <p>47. Detālplānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves nosacījumus ietver:</p> <p>47.1. detalizētus teritorijas izmantošanas nosacījumus (konkrētus izmantošanas veidus) un apbūves parametrus;</p> <p>47.2. vides pieejamības nosacījumus;</p> <p>47.3. labiekārtojuma nosacījumus;</p> <p>47.4. prasības inženiertehniskajam nodrošinājumam;</p> <p>47.5. ja nepieciešams, prasības arhitektoniskiem risinājumiem, ievērojot ainavu izvērtējumu un citas prasības atbilstoši darba uzdevumam.</p>
<p>Ministru kabineta noteikumi Nr. 240</p> <p>Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi</p>	<p>Nosaka prasības visu teritoriju plānošanai un izmantošanai. Atsevišķi izdalīta ainavu aizsardzība un plānošana</p> <p>“12. Ainavu aizsardzība un plānošana</p> <p>222. Teritorijas plānojumā vai lokālplānojumā var noteikt ainaviski vērtīgās teritorijas, ko attēlo grafiskajā daļā. Prasības to izmantošanai nosaka apbūves noteikumos.</p>

Normatīvais akts	Ainavu aspekts
	<p>223. <i>Ainaviski vērtīgajās teritorijās aizliegtas darbības, kuru rezultātā notiek nevēlamas ainavas struktūras izmaiņas, piemēram, nozīmīgu skatu punktu un perspektīvu aizsegšana ar būvēm, apstādīšana ar kokiem vai būtiska reljefa pārveidošana.</i></p> <p>224. <i>Ainaviski vērtīgās teritorijas nosaka, veicot ainavu novērtējumu, kura rezultātus ietver ainavu plānā.</i></p> <p>225. <i>Ainaviski vērtīgajās teritorijās un vietās pašvaldība var pieprasīt veikt ainavas izvērtējumu detālplānojuma vai būvprojekta ietvaros.</i></p> <p>226. <i>Ainaviski vērtīgajās teritorijās pirms apmežošanas vai mežizstrādes izstrādā ainavu dizaina plānu.</i></p> <p>227. <i>Kultūras pieminekļu aizsardzības zonās apmežošana ir aizliegta, ja tās rezultātā tiks aizsegta augstvērtīgas skatu perspektīvas vai būtiski mainīts kultūrainavas raksturs.</i></p> <p>228. <i>Ainavu plānu var izstrādāt kā tematisko plānojumu, kurā minēti ieteikumi turpmākai rīcībai.</i></p> <p>229. <i>Ainavu plānā nosaka:</i></p> <p>229.1. <i>īpaši vērtīgās ainavu telpas;</i></p> <p>229.2. <i>galvenās vērtības;</i></p> <p>229.3. <i>ainavu struktūras raksturīgos elementus;</i></p> <p>229.4. <i>publiski pieejamus skatupunktus un perspektīvas;</i></p> <p>229.5. <i>ainaviskos ceļus;</i></p> <p>229.6. <i>objektus ar kultūrvēsturisko vērtību un citu nozīmīgu informāciju;</i></p> <p>229.7. <i>ainavas vai tās vienību kvalitātes mērķus;</i></p> <p>229.8. <i>ainavas kopšanas un uzturēšanas pasākumus, kas nepieciešami ainavas vai tās vienību kvalitātes mērķu sasniegšanai.</i></p> <p>230. <i>Ainavu plānos norāda potenciālo konflikta situāciju vietas, kā arī teritorijas, kurās nepieciešams veikt padziļinātu izpēti un izstrādāt detalizētākus vides atveseļošanas vai ainavu reģenerācijas plānus. Ainavu plānos ietver arī rekomendācijas ainaviski vērtīgo teritoriju attīstībai.”</i></p>
<p>Ministru kabineta noteikumi Nr. 686 Noteikumi par īpaši aizsargājamās dabas teritorijas dabas aizsardzības plāna saturu un izstrādes kārtību</p>	<p>Nosaka dabas aizsardzības plāna saturu un izstrādes kārtību, kur, cita starpā, jāparedz arī aizsargājamo teritoriju ainavisko novērtējumu, nodrošinot pasākumu izstrādi ainavu saglabāšanai.</p> <p><i>“9.4. aizsargājamās teritorijas novērtējumu, sniedzot šādu informāciju:</i></p> <p><i>... 9.4.2. ainaviskais novērtējums (estētiskajā, ekoloģiskajā, sociālekonomiskajā aspektā, kā arī pozitīvo un negatīvo ietekmju analīze aizsargājamā teritorijā esošai ainavai kopumā) ...”.</i></p>

Ainavas kā vērtības attēlošana Latvijas pilsētu attīstības plānošanas dokumentos tiek īstenota plānošanas reģionu (lai gan ne visu) ilgtspējīgas attīstības stratēģijās (IAS), identificējot ainaviski vērtīgās teritorijas¹⁸. Savukārt pašvaldības savās IAS definētos uzstādījumus atbalsta ar konkrētiem uzdevumiem un rīcībām, kas iekļautas attīstības programmās, teritorijas plānojumos un tematiskajos plānojumos, telpiski definējot un izceļot ainaviski vērtīgos un svarīgos areālus, skatu līnijas, ainaviskos ceļus un degradētās teritorijas. Ainavu tematisko plānu saturiskais ietvars nav noteikts, tādējādi nākotnē būtu nepieciešams vismaz konceptuāli noteikt ainavu tematisko plānu saturisko ietvaru, kas būtu virzīts uz konkrētu pašvaldības vai dabas aizsargājamās teritorijas mērķu sasniegšanu. **Kā ieteicamie principi un kritēriji ar ainavu saistītajiem tematiskajiem plāniem ir:**

- Vairāku līmeņu (vismaz trīs līmeņu) pieeja, sākot no novada / pilsētas mēroga, kurā galvenais uzsvars ir uz zaļās infrastruktūras izveidi, papildus to iespējams izvērtēt arī no ekosistēmu pakalpojumu viedokļa, lai identificētu zaļo struktūru nozīmi un galvenās funkcijas dažādās teritorijās. Otrs līmenis ietver apdzīvotas vietas (novada gadījumā) vai apkaimes / mikrorajonus/ pilsētas daļas (pilsētas gadījumā), lai īstenotu ainavu kvalitātes mērķus, kas saistīti ar vietas identitātes nostiprināšanu, sabiedrības iesaisti, jo šis mērogs ir cilvēkiem viegli uztverams un saprotams. Trešais līmenis ir vietas līmenis, kurā tiek risināti atsevišķi ainavu elementi. Šī līmeņa detalizācija iespējama arī atsevišķu jau projektu ietvaros.
- Atbilstošu kritēriju iekļaušana ainavu tematisko plānu izstrādē, kurus nosaka atkarībā no konkrētās teritorijas (novada, pilsētas vai aizsargājamās dabas teritorijas) virsmērķiem un galvenajiem attīstības virzieniem. Piemēram, ja pilsētas attīstības stratēģijā tiek nodefinēta nepieciešamība attīstīt tūrismu, humanizēt dzīvojamās kvartālus utt., tad šiem stratēģiskajiem virzieniem ir jāpakārto arī ainavu tematiskie plāni, akcentējot tos kritērijus, kuri veido noteiktā virziena attīstības kvalitāti. Aizsargājamās dabas teritorijās parasti tiek izdalīti divi stratēģiskie virzieni – dabas aizsardzība un sabiedrības izglītošana un veselības veicināšana, attīstot atbilstošu infrastruktūru, kā arī dabas teritoriju iesaiste kopējā šāda tipa teritoriju zaļajā infrastruktūrā (tīklojumā). Atkarībā no aizsargājamās dabas teritorijas virsmērķa tiek noteikti jau konkrētāki kritēriji katrai teritorijai (dažādas aizsardzības pakāpes, kas nosaka arī šo teritoriju apsaimniekošanu, izmantošanas iespējas, labiekārtojuma principus).

Visu līmeņu plānošanas dokumenti tiek uzkrāti un uzturēti **Teritorijas attīstības plānošanas informācijas sistēmā portālā *geolatvija.lv***, kur tiem tiek nodrošināta publiska pieeja. Informācijas sistēma nodrošina publisku pieeju visu līmeņu teritoriju plānojumiem un tematiskajiem plānojumiem. Teritorijas attīstības plānošanas sistēmā bez visu līmeņu teritoriju plānojumiem tiek publicēti arī spēkā esošie, ar ainavu jomu saistītie ainavu tematiskie plānojumi. Tie var būt ļoti dažādi, akcentējot konkrētā tematiskā plānojuma galvenos mērķus un uzdevumus, piemēram, ainavu struktūras tematiskais plānojums; ainavu tematiskais plānojums; ūdens teritoriju un krastmalu tematiskais plānojums; upju ainavas un zaļās infrastruktūras tematiskais plānojums; kultūrvēsturisko teritoriju tematiskais plānojums, apstādījumu koncepcija kā tematiskais plānojums; pilsētas identitāti veidojošs

¹⁸ Pārskats par ainavu plānošanas aspektiem pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentos, https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/parskats_ain_plan_2020.pdf

tematiskais plānojums; teritoriju publiskās ārtelpas vizuālo identitāti veidojošs tematiskais plānojums; apstādījumu struktūras un publisko ārtelpu tematiskais plānojums u.c.

Teritorijas attīstības plānošanas procesu ar iekļautu ainavas aspektu Latvijā reglamentē arī virkne **citu likumu un normatīvo aktu, kas netieši ietekmē teritoriju attīstības plānošanu**, bet tiem ir būtiska loma ainavu definēšanā, aizsardzībā un pārvaldībā (1.4.3.tabula).

1.4.3.tabula

Citi ainavu jomu ietekmējoši likumi un normatīvie akti

Normatīvais akts	Ainavu aspekts
Aizsargjoslu likums	Likuma mērķis ir noteikt aizsargjoslu veidus, funkcijas, izveidošanas principus, kā arī saimnieciskās darbības un aprobežojumus aizsargjoslā. Likums nosaka Baltijas jūras un Rīgas jūras līča, kā arī virszemes ūdensobjektu aizsargjoslas, kuru viens no uzdevumiem ir aizsargāt piekrastes ainavas un apvidum raksturīgās ainavas. <i>Likumā ir noteikti aizsargjoslu parametri un aprobežojumi aizsargjoslās, kas vērsti uz raksturīgo ainavu saglabāšanu. Piemēram, kā aprobežojums Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes aizsargjoslā ir noteikts, ka apdzīvotās vietās, lai saglabātu piekrastei raksturīgu kultūrvēsturisko ainavu, vietējā pašvaldība teritorijas plānojumā var iekļaut papildu arhitektūras prasības jaunajai būvniecībai (36. panta 5) apakšpunkts).</i>
Likums Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām	Likums uzdevums ir noteikt īpaši aizsargājamo dabas teritoriju sistēmas pamatprincipus, noteikt šo teritoriju izveidošanas un pārvaldes kārtību. Likuma objekti ir īpaši aizsargājamas dabas teritorijas, kas atrodas īpašā valsts aizsardzībā. Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas tiek izveidotas, lai aizsargātu un saglabātu dabas daudzveidību (retas un tipiskas dabas ekosistēmas, aizsargājamo sugu dzīves vidi, savdabīgas, skaistas un Latvijai raksturīgas ainavas). Likumā ir īpaši izcelti arī aizsargājamie ainavu apvidi – teritorijas, kas izceļas ar savdabīgu vai daudzveidīgu ainavu. <i>To mērķis ir aizsargāt un saglabāt raksturīgo ainavu un tos ainavas elementus, kas ir būtiski aizsargājamo sugu un biotopu ekoloģisko funkciju nodrošināšanai, Latvijai raksturīgajai kultūrvidei un ainavas daudzveidībai, kā arī nodrošināt sabiedrības atpūtai un tūrismam piemērotas vietas saglabāšanu un dabu saudzējošu apsaimniekošanu (8. pants).</i> Saskaņā ar likumu par Latvijas īpaši aizsargājamo dabas teritoriju apsaimniekošanu un pārvaldīšanu, ieskaitot ainavas jautājumus, atbild Dabas aizsardzības pārvalde.
Likums Par kultūras pieminekļu aizsardzību	Likuma mērķis ir pasākumu sistēmas noteikšana, kas nodrošina kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un

Normatīvais akts	Ainavu aspekts
	ietver tā uzskaiti, izpēti, praktisko saglabāšanu, kultūras pieminekļu izmantošanu un to popularizēšanu. Likumā ir akcentēta kultūrvēsturiskā ainava un tās saglabāšana.
Būvniecības likums	<i>Likuma mērķis ir kvalitatīvas dzīves vides radīšana, nosakot efektīvu būvniecības procesa regulējumu, lai nodrošinātu ilgtspējīgu valsts ekonomisko un sociālo attīstību, kultūrvēsturisko un vides vērtību saglabāšanu, kā arī energoresursu racionālu izmantošanu (2. pants), kur viens no būvniecības pamatprincipiem ir arhitektoniskās kvalitātes princips, saskaņā ar kuru būves projektē, līdzsvarojot būvniecības funkcionālos, estētiskos, sociālos, kultūrvēsturiskos, tehnoloģiskos un ekonomiskos aspektus, kā arī būvniecības ierosinātāja un sabiedrības intereses, dabas vai pilsētas ainavas, individuālo identitāti izceļot un organiski iekļaujot kultūrvidē, tādējādi to bagātinot un veidojot kvalitatīvu dzīves telpu (4. panta 1) apakšpunkts).</i>
Meža likums	Likuma mērķis ir veicināt mežu ilgtspējīgu apsaimniekošanu un izmantošanu, saglabājot raksturīgo mežu ainavu. Likums strikti nosaka koku ciršanas gadījumus. Kā viens no ciršanas veidiem noteikta ainavu cirte, kas nepieciešama ainavas elementu saskatāmības un pieejamības nodrošināšanai.

Unikālu dabas vērtību, tai skaitā ainavu, aizsardzība ir svarīgs process, kura organizēšanai jāizmanto visas iespējas, kas minētas likumdošanā, kā arī jāveicina atsevišķu vadlīniju izstrāde šādu vietu un ainavu aizsardzībai un saglabāšanai, nosakot sadarbības principus nozarēs, kas tieši vai netieši var ietekmēt ainavas vai dabas kvalitāti. Dabas bagātības pieder sabiedrībai, kam jābūt tiesībām to arī baudīt un lietot, nekaitējot apkārtējai videi un raksturīgās bioloģiskās daudzveidības nodrošināšanai katrā konkrētajā vietā, tāpēc no ekonomiskā un sociālā viedokļa jāievēro balanss starp kādas ainavas saglabāšanu un lietošanu. Plānojot vietas aizsardzības vai attīstības pasākumus, jāatceras, ka, lai gan bioloģiskajai daudzveidībai ir starptautiska nozīme, pašreizējā ainava bieži vien ir mežizstrādes vai lauksaimnieciskās ražošanas rezultāts, jo liela daļa dabas resursu ir izmantota ražošanai, piemēram mežs izsenis ir izmantots tieši koksnes ražošanai. Tai pašā laikā notiek intensīva dažādu vietu izmantošana atpūtai, kas rada spiedienu uz esošo ainavu, bet vienlaikus tas ir arī spēcīgākais arguments vietu attīstībai un ainavu stiprināšanai.

Izmantotie avoti

Pārskats par ainavu plānošanas aspektiem pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentos. 15.01.2020. VARAM. https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/parskats_ain_plan_2020.pdf

A vertical grey bar on the right side of the page, with a white rectangular area at the bottom containing text. The background of the white area features a faint topographic map pattern.

II

AINAVU IZPĒTE UN
NOVĒRTĒŠANA
NACIONĀLAJĀ UN
REĢIONĀLAJĀ LĪMENĪ

STOKMANE ILZE
SKUJĀNE DAIGA
ZIEMEĻNIECE AIJA
ŅĪTAVSKA NATALIJA
ĪLE UNA
VUGULE KRISTĪNE
MARKOVA MADARA
SPĀĢE AIGA
LĀČAUNIECE IVETA

2.1. LATVIJAS AINAVU TELPISKĀS VIENĪBAS

2.1. Latvijas ainavu telpiskās vienības

Viena no galvenajām atziņām, ko akcentē Eiropas ainavu pētnieki, ir, ka **ainavām nav robežu**. Tāpēc nepastāv viena noteikta pieeja ainavu iedalīšanā mazākās telpiskās vienībās, katrā no valstīm tā var būt atšķirīga. Tāpat Eiropas un pasaules pieredze rāda, ka, lai varētu iekļaut cilvēka uztveres aspektu ainavu novērtēšanā, kā to uzsver Eiropas Ainavu konvencija, būtisks ir **mērogs**, nosakot zemāko ainavu telpisko vienību, kura būtu cilvēkam aptverama un saprotama, vienlaikus nezaudējot ainavas holistisko uztveri. Savukārt stratēģiskiem un vienotas pārvaldības mērķiem zemākās ainavu vienības jau tiek apvienotas lielākās, kuras iezīmē konkrēta reģiona fiziogēogrāfisko, ekonomisko un sociālo specifiku, kas atspoguļojas ainavas raksturā (piemēram, aktīvi lauksaimniecības reģioni, piekrastes reģioni u.tml.)¹⁹.

Arī Latvijas ainavu telpisko vienību iedalīšanai iespējams izmantot dažādus kritērijus, kurus izvirzījuši dažādi pētnieki²⁰. Šajā nodaļā apskatīta pieeja, kas attīstīta Valsts Pētījumu programmas "Ilgtspējīga teritorijas attīstība un racionāla zemes resursu izmantošana" projekta "Ilgtspējīga zemes resursu un ainavu pārvaldība: izaicinājumu novērtējums, metodoloģiskie risinājumi un priekšlikumi" (*LandLat4Pol*) ietvaros ainavu raksturošanai un novērtēšanai (2.1.1.att.). Pieveja balstās uz esošo Latvijas ainavu klasifikāciju **ainavzēmēs** un **ainavapvidos** atbilstoši fiziogēogrāfiskajiem kritērijiem un teritorijas novietojumam, kas savukārt projektā tālāk detalizēti zemākajās ainavu telpiskajās vienībās – **ainavu areālos**, kas iedalīti atbilstoši ainavas uztveres aspektam sasaucoties ar Eiropas Ainavu konvencijā akcentēto.

Latvijas ainavu telpisko vienību iedalījumam 16 ainavzēmēs tiek izmantota K.Ramana klasifikācija²¹, kura balstīta uz reljefa lielformām. To definēšanā galvenais kritērijs ir reljefs, taču nozīme ir arī citiem kritērijiem kā upju baseinu robežām, kultūrvēsturiskajiem kritērijiem (Augszemes gadījumā), ģeogrāfiskai atrašanās vietai (piemēram, Ziemeļvidzeme). Savukārt iedalītajos 89 ainavapvidos kā būtisks kritērijs ietverta arī zemes sega, kura attēlota nosaukumā un kuru veido reljefa un zemes izmantošanas sintēze, kas papildināta ar konkrētā apvidus vietu vai objektu nosaukumiem, kas veido apvidu atpazīstošu ainavas uztveri (piemēram, Liepājas – Papes piejūras ezeru un mežaines apvidus)²².

Ainavapvidu ieladījums 406 ainavu areālos izstrādāts projekta *LandLat4Pol* ietvaros, sākotnēji nosakot provizoriskās areālu robežas, ņemot vērā zemes segu un tās veidoto ainavas struktūru (piemēram, teritorijas ar dažāda blīvuma ainavas mozaīku, kuru veido mežs un atvērta teritorijas), reljefu, ūdens struktūras un apbūvi. Vēlāk ainavu areālu robežas precizētas pēc to apsekošanas dabā, papildus ņemot vērā arī cilvēka uztveres aspektus.

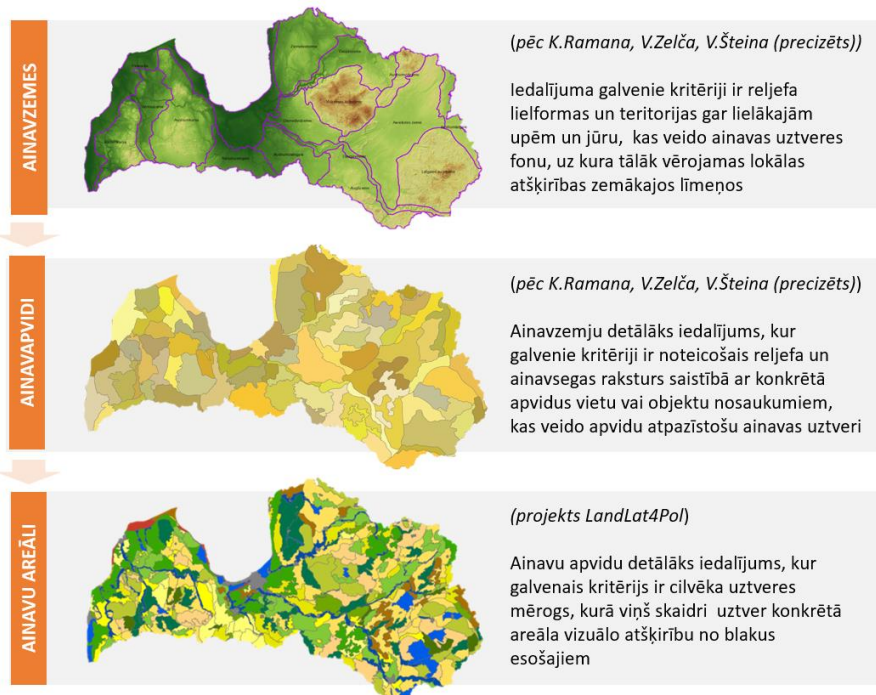
¹⁹ Simensen T., Halvorsen R., Erikstad L. (2018) Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review. *Land Use Policy*, No 75, pp. 557–569

²⁰ Lai identificētu iepriekš veikto ainavas klasifikāciju, tika skatīti apraksti par ainavu klasifikācijām Latvijā. Izmantota enciklopēdija "Latvijas daba", monogrāfija "Latvija. Zeme, daba, tauta, valsts", monogrāfija "Latvijas PSR ģeogrāfija", Nozares pārskats rajona plānojuma izstrādei "Ainavu aizsardzība", Rokasgrāmata meža ainavas plānošanai un dizainam, kartes "Latvijas ģeogrāfijas atlants".

²¹ Ramans, K., 1994. Ainavrajonēšana. Latvijas ainavzemes un ainavapvidi. Latvijas daba. Enciklopēdija „Latvija un latvieši”, 1. Rīga, Latvijas enciklopēdija, 22.-24.

²² Ainavu aizsardzība. Nozares pārskats rajona plānojuma izstrādāšanai. VARAM, 2000

Izmantojot aktuālos telpiskos datus, projekta *LandLat4Pol* ietvaros ir veikta ainavzemju un ainavapvidu robežu precizēšana un koriģēšana, balstoties uz vairākām kartēm – reljefs, topogrāfija, ģeomorfoloģija, noteces baseini, augsnes, kā arī ņemot vērā projektā iedalīto zemāko ainavu telpisko vienību – ainavu areālu – robežas, kas savukārt precizētas pēc to apsekošanas dabā

2.1.1.att. Valsts Pētījumu programmas projektā (*LandLat4Pol*) izmantotais Latvijas ainavu telpiskais iedalījums ²³*²⁴**

Latvijas ainavu iedalījums telpiskajās vienībās – ainavzemēs, ainavapvidos un ainavu areālos – iekļauts arī Latvijas ainavu digitālajā atlantā, kas izstrādāts projekta *LandLat4Pol* ietvaros.

Ainavu areāli

Viens no Valsts pētījumu programmas projekta *LandLat4Pol* uzdevumiem bija veikt Latvijas ainavu raksturošanu un novērtēšanu. Ņemot vērā Eiropas Ainavu konvencijā

²³* Ainavzemju un ainavapvidu robežu precizēšanu veicis Agroresursu un ekonomikas institūts (AREI) projekta *LandLat4Pol* ietvaros

²⁴** Ainavu areālu sākotnēju robežu noteikšanu veicis AREI, precizēšanu – LBTU Ainavu arhitektūras un vides inženierijas institūts

iekļautajā ainavas definējumā akcentēto, tika izvirzīts, ka ainavu raksturošanā ir jāiesaista **ainavas uztveres komponente**, kas būtiski samazina līdzšinējo ainavu izpētes mērogu, kādā ainavu telpiskās vienības tika raksturotas. Tas sasaucas arī ar mūsdienu attīstības plānošanas dokumentos izcelto atziņu par **ainavu kā ikviena cilvēka dzīves telpu**, kuru iespējams uztvert, plānot un pārvaldīt. Līdz ar to projekta ietvaros kā zemākā līmeņa ainavu telpiskā vienība tika izveidots ainavu areāls.

Ainavu areāls ir telpiskā vienība, kuru cilvēks spēj aptvert un saprast, un uztver kā vizuāli atšķirīgu no blakus esošā areāla (2.1.2.att.).

2.1.2.att. Ainavu areālu iedalījums pēc to vizuāli atšķirīgajiem ainavas rakstura tipiem (Valsts pētījumu programmas projekts LandLat4Pol)

Katra ainavu areāla galveno atšķirību nosaka tā rakstura tips, kuru veido reljefa forma, zemes sega un zemes izmantošanas veids (*detālāku ainavas rakstura tipu aprakstu skatīt 2.2.1. apakšnodaļā*), piemēram, līdzenumu agrārā ainava, viļņota reljefa meža mozaīkainava, upju ainava utt. Papildus atšķirīgo veido katra ainavu areāla specifiskās iezīmes, kuras arī ir viegli uztveramas, piemēram, kultūras mantojuma objektu blīvums, īpaši biotopi (purvi, bioloģiski daudzveidīgas meža teritorijas u.c.), apsaimniekošanas intensitāte u.c. Ainavu areāla uztveres līmenī būtiski ir akcentēt tā sasaisti ar konkrētu, atpazīstamu vietu vai objektu, jo šajā līmenī, kas ir cilvēkam aptverams, veidojas arī piederības sajūta konkrētajai vietai. Līdz ar to ainavu areālu nosaukumos kopā ar reljefu, zemes segu un zemes izmantošana veidu iekļauts arī to raksturojošas vai atpazīstamību veidojošas vietas vai objekta nosaukums (piemēram, Gāršenes un Rubeņu līdzenumu agrārā mozaīkainava vai Dvietes palieņu ainava).

Tomēr, jāatzīmē, ka ainavu areālu robežas ne vienmēr ir strikti nosakāmas, jo īpaši mozaīkainavās, upju vai purvu ainavās, vai ainavās ar neizteikti mainīgu reljefu. Tāpēc norobežošana balstās uz kontekstu, kāds ir aktuāls ainavu areālā konkrētajā brīdī. Var teikt, ka robežu starp diviem ainavu areāliem veido tur, kur ir vismazāk skaidrs, kurš ainavas rakstura tips dominē, jo patiesībā ainava ir nepārtraukta un raksturs var nemainīties pēkšņi (izņēmumi ir meža ainavu mija ar agrāro ainavu). Šajos gadījumos stingras līnijas kā robežas zīmēšana kartē neatspoguļo tādas esamību dabā. Tas jāņem vērā vēlākā periodā, kad ainavu rakstura novērtēšanas rezultāti tiek vērtēti un izmantoti ainavu plānošanas, pārvaldības vai aizsardzības nolūkos. Ir paredzēts, ka ainavu areāla, kuru veido noteikts ainavas rakstura tips) robežjosla ir 5 km (provizoriski), kas var mainīties detalizētākas ĢIS un lauka pētījuma analīzes rezultātā.

Iedalījums ainavu areālos atvieglo arī teritoriju attīstības plānošanu un pārvaldību, jo iespējams noteikt galvenos risināmos jautājumus un plānošanas principus vispirms jau katrai ainavas rakstura tipu grupai (piemēram, meža ainavām vai upes ainavai), tālāk nosakot papildu risinājumus jau konkrētajam ainavu areālam ar tikai tam raksturīgām specifiskām iezīmēm (piemēram, teritorija ar lielu kultūras mantojuma objektu blīvumu).

Izmantotie avoti

1. Ainavu aizsardzība. Nozares pārskats rajona plānojuma izstrādāšanai (2000) Rīga: Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. 92 lpp.
2. Bells, S., Nikodemus, O. (2000) *Rokasgrāmata meža ainavas plānošanai un dizainam*. Rīga : McĀbols
3. Latvija. Zeme, daba, tauta, valsts (2018) (sast. O.Nikodemus, M.Kļaviņš, Z.Krišjāne, V.Zelčs). Rīga: Latvijas Universitāte. Akadēmiskais apgāds. 752 lpp.
4. Latvijas ģeogrāfijas atlants (2002) Karšu izdevniecība Jāņa sēta.
5. Latvijas PSR ģeogrāfija (*red. Pūriņš, V.*) (1975) Rīga: Zinātne 671 lpp.
6. Ramans, K. (1994) Ainavrajonēšana. Latvijas ainavzemes un ainavapvidi. *Latvijas daba: enciklopēdija „Latvija un latvieši”*. 1. sēj. Rīga, Latvijas enciklopēdija, 22.-24.
7. Simensen T., Halvorsen R., Erikstad L. (2018) Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review. *Land Use Policy*, No 75, pp. 557–569

STOKMANE ILZE
SKUJĀNE DAIGA
ZIEMEĻNIECE AIJA
ŅĪTAVSKA NATALIJA
ĪLE UNA
VUGULE KRISTĪNE
MARKOVA MADARA
SPĀĢE AIGA
LĀČAUNIECE IVETA

2.2. AINAVU RAKSTUROŠANA UN NOVĒRTĒŠANA LATVIJĀ

2.2. Ainavu raksturošana un novērtēšana Latvijā

Ainavu raksturošana Latvijā ir cieši saistīta ar 2000. gadā pieņemtajā Eiropas Ainavu konvencijā iekļautajām atziņām, kas ietver daudz plašāku ainavas izpratnes skaidrojumu nekā tas bija iepriekš, iekļaujot ne tikai fiziogēogrāfiskas ainavas raksturojumu, bet arī kultūrvēsturiskos, sociālos un ekonomiskos aspektus, ikviena cilvēka tiesības uz ainavu un ainavas vērtību nodošanu nākamajām paaudzēm, kā arī izglītības jautājumus. Līdz ar to Eiropas Ainavu konvencijā ietvertās atziņas ir vērstas uz rīcību un kompleksu un integrētu ainavu politikas īstenošanu, savstarpēji sadarbojoties dažādām iesaistītajām jomām visos ainavu plānošanas un pārvaldības līmeņos.

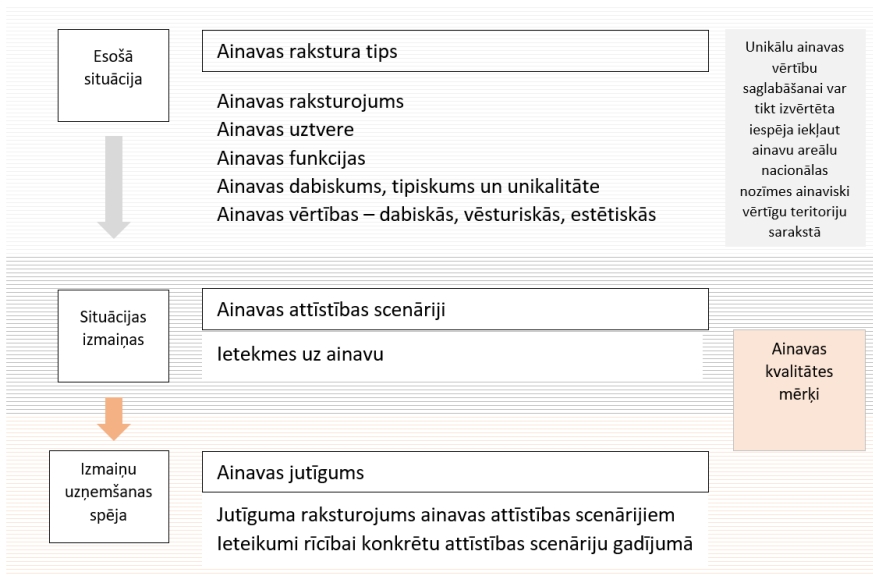
Ainavu raksturošana un novērtēšana veido pamatu tālākām rīcībām ainavu politikas īstenošanā un lēmumu pieņemšanā. Ainavu raksturošana un novērtēšana Latvijā īstenota Valsts Pētījumu programmas "Ilgtspējīga teritorijas attīstība un racionāla zemes resursu izmantošana" projekta "Ilgtspējīga zemes resursu un ainavu pārvaldība: izaicinājumu novērtējums, metodoloģiskie risinājumi un priekšlikumi" (*LandLat4Pol*) ietvaros no 2021.-2023. gadam.

2.2.1. Metodika

Par pamatu ainavu raksturošanai un novērtēšanai Latvijā izmantota 2002. gadā pārskatītā līdz šim īstenotā Ainavas rakstura novērtējuma (*Landscape character assessment, LCA*) pieeja Anglijā un Skotijā. Ainavu rakstura novērtējums ir kā instruments, kas integrē dabas un kultūras ainavas un cilvēku uztveri, apraksta telpisko ietvaru Eiropas Ainavu konvencijas (EAK) īstenošanai. Ainavas raksturs tiek definēts kā "nošķirts, atkārtoti izskaidrojams un konsekvents elementu modelis ainavā, kas padara vienu ainavu atšķirīgu no citas, nevis labāku vai sliktāku". Ja līdzšinējās ainavu novērtēšanas koncepcijas parasti ainavu uzskatīja par vienu no resursiem, LCA ainavu mēdz saprast kā 'attiecības'. LCA ietver divus atsevišķus procesus:

- Raksturošanas process, kas ir ainavisko elementu identificēšana, klasificēšana, kartēšana un aprakstīšana.
- Vērtību raksturošanas process un novērtēšana, kas būtu jāveic, galvenokārt izmantojot aprakstu, kas sniedz zināšanas spriedumu izdarīšanai.

Šāda pieeja, kad pirmajā etapā ainavas tiek raksturotas, nosakot to raksturu, vērtības un atšķirīgās iezīmes, bet otrajā veikta ainavu vērtību raksturošana un novērtēšana, izmantota arī **Latvijas ainavu kontekstā projekta LandLat4Pol ietvaros, veicot ainavu raksturošanu un novērtēšanu ainavu areālu mērogā.** Ainavu areālu mērogs ļauj ainavu raksturošanā iekļaut cilvēka uztveres aspektu, kas ir nozīmīgi iegūto datu turpmākai izmantošanai ainavu plānošanā un pārvaldībā, kas vērsta ne tikai uz dabas vērtību un kultūras mantojuma saglabāšanu, bet arī uz cilvēka dzīves telpas kvalitātes uzlabošanu. Tomēr jāatzīmē, ka ainavu areālu mērogs aptver vairāk konceptuālu un stratēģisku ietvaru teritoriju attīstības plānošanā, bet jau konkrētu risinājumu un rīku izstrādei ir nepieciešama vēl lielāka ainavu telpisko vienību detalizācija. Galvenie etapi Latvijas ainavu raksturošanā un novērtēšanā ainavu areālu mērogā shematiski attēloti 2.2.1.attēlā.

2.2.1.att. *Ainavu raksturošanas Latvijā galvenie etapi (Valsts pētījumu programmas projekts LandLat4Pol)*

Esošās situācijas izpēte ietver sekojošus, secīgi veicamus soļus:

- **Pieejamo datu apkopošana par Latvijas ainavām**, tos klasificējot un savstarpēji pielāgojot to formātu, kā arī izvērtējot datu telpisko pārklājumu un attēlojumu. Izveidota telpisko datu bāze no pieejamajiem datiem, veidojot radniecīgu datu kopas par Latvijas ainavām un to izmaiņas raksturojošiem rādītājiem, kas var kalpot par pamatu dažādu veidu un līmeņu ainavas telpisko vienību izdalīšanai un to savstarpējai robežu noteikšanai. Šajā etapā notiek arī sākotnēja datu apzināšana par unikālām ainavas vērtībām, kuru saglabāšanai var tikt izvērtēta iespēja iekļaut ainavu areālu nacionālas nozīmes ainaviski vērtīgu teritoriju sarakstā. **Ainavas rakstura tipu** iedalījuma un aprakstu izstrāde, balstoties uz Latvijā iepriekš veiktajiem pētījumiem un pielāgojot tos ainavu areāla mērogam.
- **Kartogrāfiskā materiāla veidošana par iegūtajiem datiem**, nodrošinot datu telpisku attēlojumu Latvijas teritorijā. Iegūto datu digitalizācija, apkopojot tos vienotā telpisko datu bāzē kā pamatu kartogrāfiskajam materiālam. Pamatojoties uz apstrādātajiem datiem un izveidoto ainavas rakstura tipu iedalījumu, tiek veidots sākotnējais kartogrāfiskais materiāls ar potenciālu ainavu areālu iedalījumu, nosakot teritorijas ar dažādiem ainavas rakstura tipiem un atzīmējot šo ainavu telpisko vienību potenciālās robežas.
- **Ainavu areālu apsekojumu veikšana dabā** ar mērķi pārliecināties par iepriekš iegūtās un apstrādātās informācijas atbilstību konkrētā teritorijā, kā arī papildu ainavas uztveres datu iegūšanai, kas iespējama tikai apsekojot teritoriju dabā. Ainavu raksturošanas procesā svarīgi ir pārliecināties par iegūtās kartogrāfiskās informācijas atbilstību

situācijai dabā, tāpēc šāds iegūtās informācijas pārbaudes process tiek veikts lauka pētījuma ietvaros, kur ainavu apsekojumu veikšanai tiek veidota apsekojumu anketa, iekļaujot daudzveidīgus ainavu raksturojošos parametrus, tos grupējot. Tāpat ainavas apsekojumi ir nepieciešami informācijas ieguvei par ainavas uztveri konkrētajā teritorijā. Apsekojumi dabā tiek papildināti ar vietas fotofiksācijām, kas iezīmē konkrētās vietas raksturu un ļauj vēlāk vizualizēt lauka pētījuma ietvaros redzēto, uzskatāmi parādot konkrētas ainavas telpiskās vienības raksturu vai no blakus esošām ainavas telpiskām vienībām atšķirīgos ainavu veidojošos elementus. Lauka pētījuma ietvaros arī tiek novērtēta iepriekš apzināto unikālo ainavu vērtību vizuālā uztvere (to uztveramība, nozīme kā atsevišķiem elementiem vai struktūrām un kopējā ainavas kontekstā), kā arī to stāvoklis un ārējā ietekme.

- **Ainavu telpisko vienību kartogrāfiskā materiāla precizēšana.** Pamatojoties uz lauka pētījuma ietvaros iegūto informāciju, tiek precizēta informācija iepriekš sagatavotajā kartogrāfiskajā materiālā par ainavas telpisko vienību savstarpējo novietojumu, tai skaitā precizējot ainavas telpisko vienību robežas, pamatojoties uz ainavas vizuālajām kvalitātēm un tās uztveri konkrētajā vietā. Ainavu telpisko vienību robežu precizēšana tiek sākta ar vietas līmenim tuvākajām ainavas telpiskajām vienībām (ainavu areāliem), un, pamatojoties uz veiktajām izmaiņām, tiek precizētas arī augstāku līmeņu ainavu telpisko vienību (ainavapvidu un ainavzemju) robežas.
- **Ainavu telpisko vienību aprakstu veidošana.** Lai uzskatāmi parādītu dažādu ainavu atšķirības starp blakusesošām ainavu telpiskām vienībām (zemākajā līmenī, t.i. ainavu areāliem), tiek veidoti ainavu telpisko vienību (ainavu areālu) apraksti, iekļaujot tajos gan būtiskākos datus no jau iepriekš apkopotajām datu bāzēm, gan arī apsekojuma laikā iegūto informāciju par ainavas uztveri. Aprakstos iekļauj informāciju par atrašanās vietu, galvenajiem raksturlielumiem, raksturīgajiem ainavu elementiem un struktūrām (uzskatāmības pēc visām ainavu telpiskajām vienībām ieteicams lietot vienotas piktogrammas), ainavas raksturu un uztveri, tai skaitā ievērtējot būtiskos ainavu pārmaiņu procesus, kas norisinājušies Latvijā ilgākā laika periodā un ietekmējuši ainavas veidošanos konkrētā apvidū. Aprakstos iekļauj arī informāciju par unikālām ainavas vērtībām, kuru saglabāšanai var tikt izvērtēta iespēja iekļaut ainavu areālu nacionālas nozīmes ainaviski vērtīgu teritoriju sarakstā.

Situācijas izmaiņu izpēte un raksturošana:

- **Iespējamo ainavas attīstības scenāriju** izvirzīšana atbilstoši pašvaldību ilgtspējīgas attīstības stratēģijās noteiktajiem, plānotajiem attīstības virzieniem; kopumā Latvijā aktuāliem risināmiem jautājumiem (piemēram, vēja parku izvietojums); kā arī fokusgrupu darba semināros izvirzītajām konkrēto teritoriju attīstības iespējām un riskiem.
- **Iespējamo ietekmju uz ainavu** apzināšana, izstrādājot kritēriju grupas, pēc kuriem iespējams raksturot katra izvirzītā attīstības scenārija ietekmi uz katru no ainavas rakstura tipiem, kā arī atšķirīgajām specifiskajām ainavas iezīmēm areālos (piemēram, kultūras mantojuma objekti vai īpaši aizsargājamas dabas teritorijas areālā). Nosaka šo kritēriju vērtības, pie kurām katram no ainavas rakstura tipiem (ņemot vērā arī iespējamās ainavas specifiskās iezīmes) ir iespējams daļēji vai pilnībā īstenot konkrēto attīstības scenāriju, un vērtības, pie kurām scenārijs nav īstenojams.

Izmaiņu uzņemšanas spējas izpēte un novērtēšana:

- Viens no izplatītākajiem mērķiem ainavas novērtēšanai ir **ainavas jutīguma** vai ainavas noturības noteikšana, mainoties apkārtējai situācijai dažādu ietekmju rezultātā. Ainavas novērtēšanas rezultātā provizoriski tiek izvirzīti potenciāli ainavas kvalitātes mērķi, kas raksturo situāciju, uz kādas ainavas veidošanu jātiecas nākotnē, plānojot un ieviešot dažādas darbības konkrētā teritorijā. Izvirzītie ainavu kvalitātes mērķi tiek apspriesti un precizēti publiskos pasākumos, kur tiek aicinātas ieinteresētās personas, kurām ir interese par ainavām un konkrētu teritoriju. Ainavas jutīguma noteikšana ainavu areāliem, vērtējot to jutīgumu pret katru no iepriekš izvirzītajiem attīstības scenārijiem atbilstoši areāla ainavas rakstura tipam un specifiskajām iezīmēm, izmantojot iepriekš izstrādātās kritēriju grupas.
- **Jutīguma raksturojuma** izstrāde katram ainavu areālam pret katru no attīstības scenārijiem, izvirzot areāla **ainavas kvalitātes mērķus**, kas ietver ainavas iespējas un nosacījumus, pie kuriem daļēji vai pilnībā ir iespējams īstenot konkrēto scenāriju.
- **Ieteikumu** sagatavošana atbilstoši izvirzītajiem ainavas kvalitātes mērķiem to sasniegšanai.

Kā noslēdzošie etapi, kas seko pēc izpētes un novērtēšanas:

- **Ainavu telpisko vienību aprakstu papildināšana.** Pēc sabiedrības un kompetento publisko pārvaldes iestāžu informēšanas un iesaistes pasākumiem, ainavu telpisko vienību apraksti tiek papildināti ar informāciju par ainavas funkcijām, vērtībām, tās dabiskumu un unikalitāti, ainavas jutīgumu un ainavas kvalitātes mērķiem, kā arī ieteikumiem ainavas jutības mazināšanai.
- **Informācijas sagatavošana ainavu digitālajam atlantam.** Ainavu apraksti tiek sagatavoti publicēšanai ainavu digitālajā atlantā apkopotās informācijas pieejamības nodrošināšanai un lietošanai visām ieinteresētajām pusēm, kas saistītas ar ainavu un konkrēto vietu attīstību, plānošanu vai aizsardzību. Paralēli ieteicama plašāka pētniecības rezultātu publiskošana, kā arī izglītojošu pasākumu organizēšana, iekļaujot tajos tēmas par ainavas novērtējumu un ainavas izmaiņu procesiem un ietekmēm.
- **Ainavas izmaiņu uzraudzība.** Šis būtiskais process veicams ilgākā laika periodā (5-10 gadi), lai pārlicinātos par izmaiņām ainavā un to ietekmi uz ainavas rakstura saglabāšanu vai attīstību ilgākā laika posmā. Šī procesa īstenošanai nepieciešams vadīties pēc šī procesa organizēšanai izstrādātās metodikas, kas nodrošinātu ainavas izmaiņu uzraudzības procesu.

2.2.1. Ainavas rakstura tipi

Ainavu areāla robežas un telpisko struktūru nosaka tam raksturīgais **ainavas rakstura tips** un specifiskās iezīmes (kultūras mantojums, dabas vērtības, skati, tradīcijas utt.), kas vizuāli atspoguļojas ainavā. Tomēr tieši ainavas rakstura tips ir pirmais, kas vizuāli un būtiski atšķir konkrēto ainavu areālu no blakus esošajiem. Projekta LandLat4Po ietvaros ainavas rakstura tipu izstrādē analizēti Latvijā un Eiropā iepriekš veiktie pētījumi ainavu tipoloģijā. Par sākotnējo pamatu ainavas rakstura tipu nodalīšanai izmantota Apvienotajā Karalistē

lietotā metodoloģija ainavu raksturošanai (*landscape character types*)²⁵, kā arī O. Nikodemusa izstrādātais Latvijas ainavu raksturojums²⁶, kuru veido ainavu vienību tipi, kuru nodalīšanu nosaka ģeomorfoloģiskais faktors un ainavas segas raksturojums, kā arī atsevišķi nodalāmi ainavu tipi – ezeru, upju, purvu ainavas.

Nemot vērā, ka ainavu areālu noteikšanā būtiska loma ir cilvēka uztverei, tad projekta ietvaros ainavu rakstura tipi veidoti atbilstoši tam, ko cilvēks vizuāli var uztvert un aptvert, izslēdzot netveramās ainavas komponentes – piemēram, augsnes tipu, kas, lai arī ietekmē zemes segu un zemes izmantošanu, tomēr vizuāli ainavā nenolasās.

2.2.2.att. Ainavas rakstura tipi, kas izmantoti tālāk Latvijas ainavu raksturošanā

Kopumā noteikti 15 ainavas rakstura tipi (skatīt 2.2.2.att.), kurus nosaka sekojošas komponentes:

- reljefs;

²⁵ Swanwick C. (2002) Landscape Character Assessment Guidance for England and Scotland. The Countryside Agency and Scottish Natural Heritage, http://www.heritagecouncil.ie/fileadmin/user_upload/Planning/LCA_CPD/LCA_CPD_Sep_2011/Reports/LCA_Guidance_for_England_and_Scotland.pdf

²⁶ Ainavu aizsardzība. Nozares pārskats rajona plānojuma izstrādāšanai (2000) Rīga: Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. 92 lpp.

- zemes sega un apaugums;
- zemes izmantošana;
- unikālas iezīmes (piemēram, upes ainava, purva ainava utt.).

Ainavas rakstura tipi noteikti, detalizējot agrārās ainavas un meža ainavas tipus pēc dominējošajām reljefa formām, kā arī atsevišķi apskatot tādas ainavas rakstura tipus kā mozaīkainavas, kur novērojama agrārās ainavas un meža ainavas dažādas intensitātes mijiedarbība. Tāpat ūdens ainavas gadījumā izdalītas upju ainavas, ezeru ainavas, kā arī papildus – purvu ainavas un kāpu ainavas. Savukārt urbānās ainavas ir atsevišķs ainavas rakstura tips, kura raksturošanai jāizmanto atšķirīga pieeja. Katram ainavas rakstura tipam noteiktas raksturīgās iezīmes un galvenās atšķirības (skatīt 2.2.1.tabulu), kas to atšķir starp dažādajiem ainavas rakstura tiptiem.

2.2.1.tabula

Latvijas ainavas rakstura tipi un to raksturojums

Ainavu rakstura tips	Raksturojums
Līdzenumu agrārā ainava	Ainavu rakstura tips, kur dominē agroainavas – lauksaimniecībā izmantojamas zemes. Reljefs līdzens. Agrārās ainavas struktūru veido lielu un plašu tīrumu, pļavu mija ar atsevišķiem nelieliem, savrupiem meža masīviem un koku puduriem, raksturīgas meliorācijas sistēmas. Nozīmīgi ainavas elementi ar lielu vizuālo un ekoloģisko vērtību ir lauku apdzīvotās vietas – viensētas un ciemi, kā arī atsevišķi koki, koku puduri un alejas. Ainavu veidojošs elements ir arī meliorācijas grāvji. Dominē atklāti un plaši skati.
Līdzenumu meža ainava	Ainavu rakstura tips, kas raksturīgs ar līdzenu reljefu un augstu mežainumu. Ainavas daudzveidība saistīta ar koku sugu un vecuma maiņu. Mežu ainavas struktūru veido lieli meža masīvi, kuros kā “salas” var atrasties lauksaimniecībā izmantojamās zemes. Ainavas kontrastainību nosaka mežu augšanas apstākļu daudzveidība. Apvidus raksturu nosaka stigas, ceļi un grāvju sistēmas. Dominē tuvi un noslēgti skati.
Līdzenumu meža mozaīkainava (meži aizņem virs 50%, salīdzinot ar agroainavu)	Ainavu rakstura tips, kur novērojama mežu masīvu un koku puduru mija ar lauksaimniecībā izmantojamām zemēm. Meža masīvu (teritoriju) īpatsvars salīdzinoši ar lauksaimniecībā izmantojamām teritorijām ir virs 50%. Reljefs līdzens. Būtiski ainavas elementi ir viensētas, dabiskās pļavas un koku puduri. Dominē tuvi skati, kas noslēdzas meža masīvā vai viensētu pudurī. Nozīmīga loma ainavā ir mežmalām.
Līdzenumu agrārā mozaīkainava (agroainava aizņem virs 50%, salīdzinot ar mežu)	Ainavu rakstura tips, kur novērojama lauksaimniecībā izmantojamo zemju mija ar mežu masīviem un koku puduriem, mozaīku veido lauksaimniecības teritorijas, kas mijas ar mežu nogabaliem, kuru īpatsvars salīdzinājumā ar lauksaimniecības teritorijām ir zem 50%. Reljefs līdzens. Ļoti svarīgi ainavas elementi ir viensētas, dabiskās pļavas un koku puduri. Dominē

Ainavu rakstura tips	Raksturojums
	vidēji tuvi skati, kas noslēdzas meža masīvā vai viensētu pudurī. Nozīmīga loma ainavā ir mežmalām.
Viļņota reljefa agrārā ainava	Ainavu rakstura tips, kur dominē agrārās ainavas – lauksaimniecībā izmantojamas zemes. Raksturīga vaļņu un pauguru, kuriem ir lēzenas nogāzes un nelieli relatīvie augstumi (<25m), mija ar reljefa pazeminājumiem. Ainavai raksturīgs viendabīgums un plašums. Vaļņus parasti aizņem tīrumi un ganības, bet pazeminājumos sastopamas pļavas un kokaugu puduri (līdz 10% no kopējās teritorijas). Daļa teritoriju ir meliorētas. Sastopamas viensētas un ciemi. Atsevišķām ainavām raksturīgs savstarpēji paralēli tekošu upju tīkls. Dominē atklāti un plaši skati, īpaši tālas skatu līnijas no pauguru augstākajiem punktiem.
Viļņota reljefa meža ainava	Ainavu rakstura tips, kur dominē teritorijas ar augstu mežainumu. Raksturīga vaļņu un pauguru, kuriem ir lēzenas nogāzes un nelieli relatīvie augstumi (<25m), mija ar reljefa pazeminājumiem. Mežainuma ietekmē viļņotais reljefs nolasās tikai atvērumos (izcirtumos, dabiskās laucēs u.c.) vai ceļu asīs. Ainavas kontrastainību nosaka mežu augšanas apstākļu daudzveidība. Apvidus raksturu nosaka stigas, ceļi un grāvju sistēmas. Sastopamas viensētas un ap tām nelielas lauksaimniecības zemes. Dominē tuvi un noslēgti skati.
Viļņota reljefa meža mozaīkainava	Ainavu rakstura tips, kur novērojama mežu masīvu un koku puduru mija ar lauksaimniecībā izmantojamām zemēm. Meža nogabalu īpatsvars salīdzinājumā ar lauksaimniecībā izmantojamām teritorijām ir virs 50%. Reljefam raksturīgi lēzeni vaļņi un pauguri ar nelieliem relatīvajiem augstumiem (<25m). Nozīmīga loma ainavā ir mežmalām, viensētām, dabiskām pļavām un koku puduriem, koku rindām. Dominē tuvi un vidēji tuvi skati, kas noslēdzas meža masīvā vai viensētu pudurī, īpaši no atvērtajām un augstākajām teritorijas daļām.
Viļņota reljefa agrārā mozaīkainava	Ainavu rakstura tips, kur novērojama lauksaimniecībā izmantojamo zemju mija ar mežu masīviem un koku puduriem. Mozaīku veido lauksaimniecības teritorijas, kas mijas ar mežu nogabaliem, kuru īpatsvars salīdzinājumā ar lauksaimniecības teritorijām ir zem 50%. Reljefam raksturīgi lēzeni vaļņi, pauguri ar nelieliem relatīvajiem augstumiem (<25m), kas labi nolasās atvērtajās teritorijas daļās. Ļoti svarīgi ainavas elementi ir viensētas, dabiskās pļavas un koku puduri. No atvērtajām un augstākajām teritorijas daļām raksturīgi vidēji un plaši skati, ko ietekmē ainavas mozaīkas uztveres mērogs. Nozīmīga loma ainavā ir mežmalām.

Ainavu rakstura tips	Raksturojums
Pauguraines meža ainava	Ainavu rakstura tips, kur sastopams augstienēm raksturīgais pauguru un pauguru grēdu reljefs ar meža apaugumu. Paugurus un paugurgrēdas savstarpēji atdala ieplakas un plaši pazeminājumi. Stāvās pauguru nogāzes ir apaugušas ar mežu, bet pārmitrās starppauguru ieplakās bieži vien atrodas nelielas pļavas, purvi un krūmāju teritorijas. Reti sastopamas viensētas ar tām piegulošu lauksaimniecības zemi. Dominē noslēgtas skatu līnijas, kas atduras meža masīvā. Tālas skatu līnijas izteiktā reljefa dēļ veidojas ceļu asīs.
Pauguraines meža mozaikainava	Ainavu rakstura tips, kam raksturīga sīkkontūrainā mozaikainava ar lielu bioloģisko un ainavisko daudzveidību. Dažādas uzbūves pauguru un ieplaku mija nosaka ļoti lielu augšņu, mitruma, mikroklimata un veģetācijas kontrastainību. Mozaīku veido meža nogabali (kuru īpatsvars salīdzinot ar atvērtajām teritorijām ir virs 50%), kas mijas ar atvērtām lauksaimniecības teritorijām, galvenokārt pļavām un ganībām. Stāvās pauguru nogāzes ir apaugušas ar mežu, bet pārmitrās starppauguru ieplakās atrodas pļavas, purvi un meži. Viensētas paugurainā reljefa, un meža īpatsvara dēļ iekļaujas ainavā un neizceļas. No vizuālās uztveres viedokļa dominē tuvi un noslēgti skati, reizēm arī plaši un atklāti skati.
Pauguraines agrārā mozaikainava	Ainavu rakstura tips, kam raksturīga sīkkontūrainā mozaikainava ar lielu bioloģisko un ainavisko daudzveidību. Dažādas uzbūves pauguru un ieplaku mija nosaka ļoti lielu augšņu, mitruma, mikroklimata un veģetācijas kontrastainību. Mozaīku veido meža nogabali, kas mijas ar atvērtām lauksaimniecības teritorijām, kuru īpatsvars salīdzinoši ar meža teritorijām ir virs 50%. Atvērto teritoriju izmantošanu zemkopībā ierobežo smagie tehnoloģiskie apstākļi – lieli nogāžu slīpumi, sīkkontūrainība un mainīgie mitruma apstākļi. Parasti paceltās lēzenās reljefa daļas, pateicoties relatīvi labiem mitruma apstākļiem, tiek izmantotas lauksaimniecībā. Stāvās pauguru nogāzes ir apaugušas ar mežu, bet pārmitrās starppauguru ieplakās atrodas pļavas, purvi un meži. Viensētas izvietojušās galvenokārt lauksaimniecības zemju tuvumā, bet paugurainā reljefa dēļ, iekļaujas ainavā un īpaši neizceļas. No vizuālās uztveres viedokļa plaši un atklāti skati mijas ar tuviem un noslēgtiem skatiem. Liela loma ir ainavas siluetam pret apvārsni.
Ezeru ainava, ieskaitot mitrājus	Ainavu rakstura tips, kurā dominē ezers vai funkcionāli un vizuāli sasaistītas ezeru virknes. Augstienēs raksturīga pauguru un ieplaku mija, kur starppauguru ieplakās atrodas ezeri ar tiem piegulošām pļavām, mežiem vai kokaugu puduriem. Līdzenumos un zemienēs reljefs ir plakans, un

Ainavu rakstura tips	Raksturojums
	<p>ezeru krasti ir zemi un plaši. Tie bieži vien ir pārpurvoti vai arī meliorēti. Atsevišķos gadījumos ezeru krastos ierīkotas polderu sistēmas, veidojot polderu ainavas. Ezeri bieži vien ir ielēpti meža masīvos vai ar blīvu krasta apaugumu un grūti saskatāmi ainavā. No atsevišķām vietām paveras tālas un izteismīgas skatu līnijas uz ezeru ainavu.</p>
<p>Upju ainava (t.sk. senlejas, ielejas)</p>	<p>Ainavu rakstura tips, kurā dominē upes un to ielejas. Upju ainava ar lēzeniem, neizteiktiem krastiem – upēm raksturīga lēzena ieleja, kuras platums daudzkārt pārsniedz dziļumu. Līdzienā reljefā, kur upēm piekļaujas lauksaimniecības zemes vai pļavas, labi izceļas upes meandrējums (ja tāds ir saglabājies vai atjaunots). Upju ainava ar izteiktu terasējumu un krasta līniju – upēm raksturīgas virspalu terases. Ielejas dibenu veido paliene, kurā tikai nelielu daļu aizņem upes gultne. Upju krastos galvenokārt ir blīvs apaugums, kuru veido meža masīvi un kokaugu puduri, un atsevišķas atvērtas teritorijas, no kurām paveras tāli skati pa šauro, reljefa un veģetācijas ietvertu upes gultnes asi.</p>
<p>Purvu ainava</p>	<p>Ainavu rakstura tips, kur dominē purvi. Nepārveidoti, dabiskie purvi - raksturīgs pastāvīgs vai ilgstošs periodisks mitrums, specifiska veģetācija, kas nosaka ainavas īpašo un unikālo raksturu. Purviem ir līdzens reljefs vai purva kupols. Purviem raksturīgi unikāli ainavu elementi: purva ezeriņi un salas, akači, ciņi, pārmitros apstākļos auguši koki, galvenokārt priedes un bērzi, dažādas grīšu sugas, sūnas un citi augi. Purva raksturu veido skrajš un caurredzams kokaugu apaugums, kas ietekmē skatu līnijas. Pārveidoti, izstrādāti purvi - purviem, kuros notiek vai ir pabeigta kūdras izstrāde, ir līdzens reljefs (var būt dažādos līmeņos). Ainava atvērta, struktūru veido meliorācijas grāvji un tehniskie pievedceļi un atsevišķas būves, vietām spontāna veģetācija. Atsevišķi purvi pēc to izstrādes tiek izmantoti lauksaimniecībai (piemēram, melleņu audzēšanai). Dominē tālas un atvērtas skatu līnijas, kas noslēdzas ietverošā meža masīvā.</p>
<p>Kāpu ainava</p>	<p>Ainavu rakstura tips, kuru var veidot dažāda tipa kāpas - embrionālās, priekškāpas, pelēkās, mežainās jūrmalas kāpas un iekšzemes kāpas. Kāpām raksturīgi vaļņveida pauguri vai pauguru grēdas.</p>
<p>Urbanizētā ainava (pilsēta)</p>	<p>Pilsētu teritorijas atbilstoši Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumam. Ciemi, mazciemi un viensētas iekļaujas citos ainavas rakstura tipos kā to elementi.</p>

10.6.3.

Ainavu areāla numurs

Vizlas – Mālumuižas meža ainava

Ainavu areāla nosaukums

Gaujaszeme, Palsas – Velēnas mežaينة

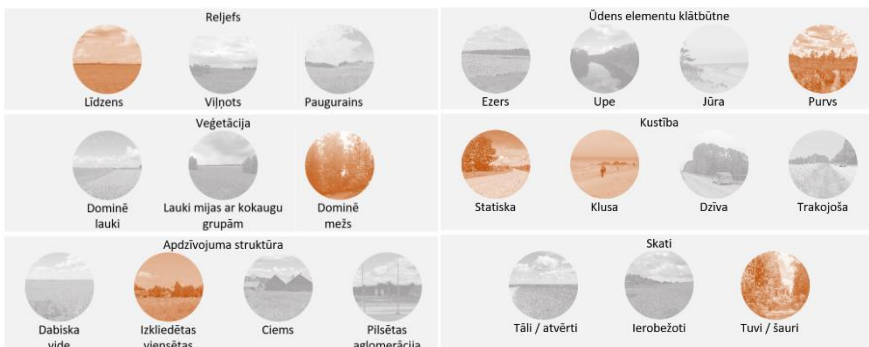
Ainavu areāla piederība ainavzemei un ainavu apvidum

Līdzenumu meža ainava

Ainavu rakstura tips

Galvenie raksturlielumi

- Līdzens reljefs
- Prieku un egļu meži ar lapu kokaugu pamežu un mežmalām
- Saimnieciskais mežs ar izcirtumiem
- Īpaši aizsargājamas dabas teritorijas, Natura 2000 – dabas liegumi "Mētru mežs" un "Lielais purvs"
- Sauras un slēgtas skatu līnijas
- Atsevišķi lielāki atvērumi
- Atsevišķas izklīdētas viensētas un ciemi
- Atsevišķi kultūras pieminekļi – Mālumuižas apbūve, Lācītes udensdzirnavas
- Likumoti grants un meža ceļi, atsevišķi asfaltēti autoceļi šķērso ainavu

2.2.3.att. Ainavu areāla aprakstā iekļauto galveno raksturlielumu un atslēgvārdu (piktogrammas) piemērs, LandLat4Pol

Katram ainavu areālam atbilstošais ainavu rakstura tips tālāk izvērstas ainavu areāla aprakstā, izceļot vietas galvenos raksturlielumus un atslēgelementus (lietojot uzskatāmas piktogrammas raksturīgo pazīmju novērtējumam) (2.2.3.att.) un veidojot detalizētu ainavas raksturojumu (skatīt 2.2.2.apakšnodāju).

Izmantotie avoti

1. Swanwick C. (2002) Landscape Character Assessment Guidance for England and Scotland. The Countryside Agency and Scottish Natural Heritage, http://www.heritagecouncil.ie/fileadmin/user_upload/Planning/LCA_CPD/LCA_CPD_Sep_2011/Reports/LCA_Guidance_for_Engl_and_Scotland.pdf
2. Ainavu aizsardzība. Nozares pārskats rajona plānojuma izstrādāšanai (2000) Rīga: Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. 92 lpp.

2.2.2. Ainavas raksturojums

Ainavas raksturojums sniedz informāciju par konkrētā ainavu areāla raksturu (telpisko struktūru un elementiem, zemes izmantošanu), **vērtībām un uztveri, kas konkrēto ainavu areālu veido atšķirīgu no citiem, bet neietver novērtēšanas daļu.** Tādējādi ainavas raksturojumam ainavu areālos ir jāaptver dati, kas būtu turpmāk izmantojami ainavu novērtēšanā, kas savukārt pēc tam kalpotu kā bāze teritoriju attīstības plānošanā un pārvaldībā lēmumu pieņemšanai. Ainavas raksturojuma izstrādei ainavu areālu mērogā projekta *LandLat4Po* ietvaros tika izvirzīti sekojoši raksturojuma punkti (2.2.4.att.):

- Ainavas kopējais raksturojums, ietverot ainavas rakstura tipu, specifiskās iezīmes (elementus, kas izceļas ainavā, apsaimniekošanas veidu, skatu līnijas u.c.)
- Ainavas uztvere
- Ainavas funkcijas
- Dabiskums (neskartums un antropogēnā slodze)
- Retums/Unikalitāte
- Ainavas vērtības, ietverot dabiskās, vēsturiskās un estētiskās

Ainavas raksturīgās struktūras un elementi	Ainavas funkcija	Ainavas uztvere	Ainavas vērtības
Zemes sega, apaugums Reljefs Ūdens elementi Apbūve Ceļi Infrastruktūras elementi	Zemes izmantošanas veids Izmantošana citām funkcijām (tūrisms, atpūta utt.)	Uzveres mērogs Vizuālā pieejamība Dabiskums / neskartums / antropogēnā ietekme Daudzveidība Sensorā uztvere	Dabas Vēsturiskās Estētiskās Retums / tipiskums / unikalitāte Ainavas aura / noskaņa (<i>sense of place</i>)

2.2.4.att. Ainavas raksturojumu veidojošās kritēriju grupas ainavu areālu mērogā (*LandLat4Pol*)

Daļa informācijas ainavas raksturojumam apkopota no pieejamām datu bāzēm (dabas vērtības un kultūras mantojums, reljefa, zemes sega un zemes izmantošana utt.). Tomēr ainavas uztveres raksturošana ir iespējama tikai veicot teritoriju apsekošana dabā. Projekta *LandLat4Po* ietvaros teritoriju apsekošanai dabā iepriekš digitāli tika sagatavots kartogrāfiskais materiāls ar sākotnējām ainavu areālu robežām un apsekojuma anketa ar tajā iekļautiem ainavas struktūras un elementu, ainavas funkciju un ainavas uztveres raksturošanas kritērijiem.

Ainavu areāla **ainavas kopējā raksturojuma** pamatu veido tam atbilstošais ainavas rakstura tips, kuru veido noteiktas ainavas struktūras un elementi (reljefs, zemes sega, zemes izmantošana, upes, ezeri, ceļi, apbūve utt.), kuras papildina ar ainavas vizuālās uztveres raksturojumu (skati, ainavas telpiskā struktūra – noslēgtās un atvērtās telpas). Līdz ar to ainavu areālu ainavas kopējā raksturojumā tiek minētas galvenās iezīmes, kas kopā rada vietas sajūtu un ainavas telpiskās vienības unikālo raksturu.

Atsevišķi raksturo **ainavas uztveri**, kur vizuālā uztvere (uztveres mērogs, skati, vizuālā pieejamība, kustība) mijiedarbojas ar sensoro uztveri (skaņas, smaržas, sajūtas, noskaņa / vietas aura), radot jau padziļinātu izpratni par ainavas psihoemocionālo raksturu.

Ainavu areālu aprakstos tiek iekļauta informācija par **ainavas funkcijām**, minot kā ainava tiek lietota konkrētajā teritorijā, ko tiešā veidā ietekmē cilvēka darbība. Informāciju iespējams iegūt izmantojot lauka pētījuma ietvaros iegūtās ziņas un fotofiksācijas, kā arī izmantojot aktuālākos publiski pieejamos CLC (*CORINE Land Cover*) datus un datus par tūrisma un atpūtas iespējām. Ainavas esošo funkciju apzināšana tālāk ir būtiska ainavas attīstības potenciāla un jutīguma novērtēšanā.

Informāciju par **unikālām un retām ainavām** iespējams iegūt par dabas aizsardzību atbildīgo iestāžu publiskās datubāzēs, kā arī attiecīgo pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentos. Tāpat ainavas unikālais raksturs var tikt noteikts ainavu areāla apsekošanas laikā, ja ainavas raksturojums (kopumā vai kādā no kritērijiem) nozīmīgi atšķiras no citiem ainavu areāliem (piemēram, izteikts kultūras mantojuma objektu blīvums mijiedarbībā ar daudzveidīgu ainavas struktūru un elementiem (2.2.5.att.)).

2.2.5.att. Auļukalna apkārtnes ainava, kas raksturojas ar daudzveidīgu ainavas struktūru un elementiem, reljefu un izteiksmīgām skatu līnijām (LandLat4Pol)

Tipiskums savukārt raksturo ainavas rakstura un funkciju uzturēšanu ilgstošā laika periodā, kļūstot par atpazīstamu un konkrētai vietai raksturīgu iezīmi. Piemēram – Zemgales auglīgie līdzenumi, kas tradicionāli jau ilgstošākā laika periodā izmantoti lauksaimniecībai, ir kļuvuši par atpazīstamām Zemgales ainavām, kuras simbolizē atvērtie, plašie lauki, kuri tiek intensīvi apsaimniekoti.

2.2.6.att. Jelgavas novada tipiska lauksaimniecības ainava (LandLat4Pol)

Ainavu raksturojuma aprakstos iekļauta informācija par dabiskajām (dabas), vēsturiskajām (kultūrvēsturiskajām) un estētiskajām (vizuālajām) **ainavas vērtībām**. Ainavu vērtību noteikšanai nozīme ir gan šo vērtību apzināšanā, gan arī ainavas novērtēšanā, vērtējot ainavas jutīgumu dažādu iespējamo teritorijas attīstības scenāriju gadījumā un, atbilstoši tam, izstrādājot ainavas kvalitātes mērķus un priekšlikumus to īstenošanai. Informācija par **ainavas dabiskajām (dabas) vērtībām** ietver gan "atzītās ainavas", t.i., teritorijas vai elementus, kas juridiski atzīti par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām ar augstu ekoloģisko vai ainavisko vērtību, gan arī ainaviski vērtīgas teritorijas, kuras ir atzīmētas plānošanas reģionu vai pašvaldību attīstības plānošanas dokumentos, gan arī ainavas, kuru augstā ainaviskā vērtība noteikta ainavu areālu apsekošanas laikā. Informāciju par ekoloģiski un ainaviski vērtīgām teritorijām iespējams iegūt Dabas datu pārvaldības sistēmā Ozols (ozols.gov.lv), kā arī attiecīgo pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentos.

2.2.7.att. Teiču dabas rezervāta ainava ar Austrumbaltijai raksturīgo purva ekosistēmu (LandLat4Pol)

Ainavu areālu aprakstos tiek iekļauta informācija arī par **ainavas vēsturiskajām vērtībām**, kas saistītas ar vietām un objektiem, kas šobrīd kalpo kā liecība par notikumiem, kas tajās risinājušies. Tās veido arī saglabājušies arheoloģiskie un arhitektoniskie elementi un zināmie vēsturiskie notikumi, kas ir nozīmīgi nācijas vēsturiskajai attīstībai. Šāda informācija apkopota Kultūras pieminekļu sarakstā, un to ērti iespējams iegūt Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes informācijas sistēmā “Mantojums” (*karte.mantojums.lv*).

2.2.8.att. Valdgailes vēdzirnavu, kas saglabājušās no lielā Valdgailes muižas kompleksa, apkārtnes ainava, kur īpaši skati baudāmi arī no atjaunotā vēdzirnavu jumta balkona (LandLat4Pol)

Tāpat ainavu areālu aprakstos tiek iekļauta informācija par **ainavas estētiskajām vērtībām**, kas ir ainavas struktūras vai elementi, kam ir svarīga loma apkārtnes vizuālajā kompozīcijā. Šeit var tikt iekļauti gan klimatiskie, hidroloģiskie, morfoloģiskie, vēstures un kultūras elementi. Šāda veida informāciju (tai skaitā par tūrisma objektiem, ainaviski vērtīgām teritorijām un objektiem) iespējams iegūt plānošanas reģionu un vietējo pašvaldību teritoriju attīstības plānošanas dokumentos, kā arī AS “Latvijas Valsts meži” izstrādātajā ģeotelpiskās informācijas tehnoloģiju (ĢIT) produktu un pakalpojumu kopā LVM GEO (*lvmgeo.lv*). Papildus pie ainavu estētiskajām vērtībām tiek minēti “Ainavu dārgumi”, kas noteikti un publiskoti Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas iniciatīvas ietvaros.

Projekta *LandLat4Pol* ietvaros izstrādātā ainavas raksturojuma ainavu areālu mērogā piemērs attēlots 2.2.2.tabulā.

2.2.2.tabula

Ainavas raksturojums ainavu areālu mērogā (projekta *LandLat4Pol* piemērs)

Ainavu areāla nosaukums: Daugavas ielejas ainava pie Nīcgailes

Ainavu areāla piederība ainavzemei un ainavu apvidum: Daugavzeme, Daugavpils – Līvānu viļņaine

Ainavas rakstura tips: Upju ainava

Ainavas raksturojums

Ainavu raksturo lauksaimniecības zemju ainava ar atsevišķiem lapu koku puduriem un Daugavas upes krastu apaugumu. Ainavā vizualizējas lēzens upes ielejas reljefs, kas lēzenās formas dēļ nolasās kā līdzens. Tiešā ainavu areāla tuvumā atrodas Daugavpils un Ilūkstes pilsētas, kā arī blakus esošais valsts galvenais autoceļš (A6), un tā intensīvā satiksme ainavā rada lielu kustību un trokšņus. Ap Daugavpili vērojama pilsētas izplešanās. Ainavu virs Ilūkstes šķērso īpaši aizsargājama dabas teritorija, kas iekļauta arī Natura 2000 sarakstā – dabas parks “Dvietes paliene”. Apdzīvojuma struktūra nav blīva tiešā upes tuvumā, bet attālak no krastiem daudz viensētu un atsevišķi ciemi. Ap Daugavu esošais apaugums tikai vietām ļauj nojust upes tuvumu un vizuāli tā ir saskatāma. No autoceļa A6 vizualizējas Koša ezers. Visā ainavā, līdzenā reljefa dēļ, izteikti parādās elektroliņijas, kas ved uz viensētām.

Ainavas uztvere

Ainavas aura nolasās atsevišķos skatupunktos un vietās, kur jūtams Daugavas tuvums. Kopumā uztvere ir complicēta dēļ dažādā ainavas rakstura un dzīvās kustības tajā.

Ainavas funkcijas

Tūrisms, dabas aizsardzība, lauksaimniecība.

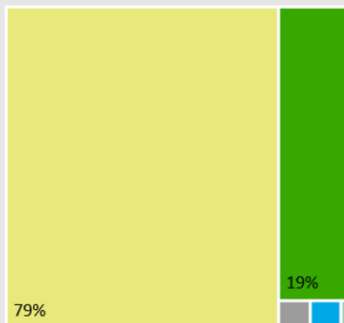
Dabiskums

Ainava kopumā ir antropogēna, kur visā ainavu areālā jūtami cilvēku veidoti elementi, tikai upe un tās krasti uzskatāmi par dabisku vidi.

Tipiskums un unikalitāte

Tipiska upes ielejas ainava ar lauksaimniecības zemēm, kur tikai atsevišķos skatupunktos nolasās Daugavas upes īpašā aura.

- Lauksaimniecības zemes
- Meži un dabas pamatne
- Apbūve un infrastruktūra
- Ūdenstilpnes
- Mitrzemes

Ainavas vērtības

Dabiskās. Daugava un tās krasti, īpaši aizsargājama dabas teritorija, Natura 2000 teritorija – dabas parks “Dvietes paliene”, kas ir izcila regulāri applūstošu palienu pļavu aizsardzības teritorija pie Ilūkstes upes ietekas Daugavā. Pavisam teritorijā konstatētas vismaz 28 ES Putnu direktīvas 1. pielikuma un 28 Latvijas īpaši aizsargājamo putnu sugas. Teritorijā konstatēti tādi aizsargājami biotopi kā: aluviāli meži (aluviāli krastmalu un palienu meži), eitrofas augsto lakstaugu audzes, eitrofi

ezeri ar iegrimušo ūdensaugu un peldaugu augāju, lakstaugiem bagāti egļu meži, mēreni mitras pļavas, mitri zālāji periodiski izžūstošās augsnēs, palieņu zālāji, sausi zālāji kaļķainās augsnēs, staignāju meži, sugām bagātas ganības un ganības pļavas, upju straujtecēs un dabiski upju posmi, veci vai dabiski boreāli meži. Teritoriju bagātina valsts nozīmes dabas pieminekļi: dižkoki (ozols, vīksna), Koša ezers. Kopumā ainava ir antropogēna un cilvēku pārveidota, tādēļ ainavas dabiskās vērtības ir salīdzinoši nelielā skaitā un punktveidā izvietotas.

Vēsturiskās. Teritorijā atrodas vairāki aizsargājami kultūras pieminekļi: Līksnas katoļu baznīca, Muntišķu senkapi (Mēra kapi), Janušānu senkapi, Ružu senkapi, Malagala apmetne. Upes krastos esošās auglīgās augsnes un līdzenais reljefs jau vēsturiski ir noteicis ainavas izmantošanu lauksaimniecībai.

Estētiskās. Ainavai atsevišķās vietās ir pievilcīgas skatu līnijas, taču bieži izcilas skatu līnijas ir aizaugušas ar krastu apaugumu.

2.2.3. Ainavas jutīgums

Pēc ainavu raksturojumu izstrādes ir sagatavoti nepieciešamie dati, lai varētu veikt ainavu novērtējumu. **Veicot ainavas novērtēšanu, vienmēr būtisks būs mērķis un konteksts, kādā tas tiek darīts.** Atkarībā no izvirzītā mērķa ainavas novērtēšanai, mainīsies veicamie uzdevumi un darbu apjoms. Viens no mērķiem, kas ir būtisks teritoriju attīstības plānošanas un pārvaldības kontekstā, ir **teritorijas attīstības potenciāla noteikšana, izvērtējot ainavas jutīgumu pret iespējamiem attīstības scenārijiem.**

Ainavas jutīguma novērtējums ir process, kurā novērtē ainavas rakstura un specifisko iezīmju noturību pret noteiktu attīstības scenāriju. Ainavas jutīguma novērtējums palīdz lēmumu pieņēmējiem izprast iespējamās pārmaiņas, ja tiks veikti kādi konkrēti pasākumi, piemēram, dažādu attīstības vai zemes apsaimniekošanas scenāriju gadījumā. Vienlaicīgi ainavu jutīguma izvērtēšana un noteikšana ir atvērts process, kas kalpo, lai sniegtu informāciju dažādu mērogu un nozaru politikām, stratēģijām un vadlīnijām. Iegūtie rezultāti var palīdzēt:

- izstrādājot teritorijas attīstības plānošanas dokumentus;
- telpiskajā plānošanā gatavojot tematiskos plānojumus;
- teritoriju piemērotības noteikšanai jaunai attīstībai un zemes izmantošanas veidu maiņai, piemēram, apbūvei, apmežošanai, atpūtas objektiem, infrastruktūrai;
- ainavas apsaimniekošanas plānos;
- individuāliem priekšlikumiem, kur sniegtā informācija var būt noderīga vietas telpiskā risinājuma atlasē procesā.

Tāpat kā ainavu raksturojumu arī ainavu jutīgumu ieteicams novērtēt izdalīto ainavas rakstura tipu ietvaros, kuru atšķirības veido (nosaka) vairāku faktoru kopums, ievērtējot katras teritorijas raksturīgo reljefu, veģetāciju, ainavas vērtības un elementus, kā arī skatu perspektīvas un ainavas vizuālo atvērtību, īpašās pazīmes vai rakstura unikalitāti.

Lai nodrošinātu ainavas kvalitāti, vienlaikus ļaujot notikt attīstībai, ir svarīgi paturēt prātā attīstības radītās ietekmes nozīmi, raksturu un kontekstu. Katras ainavas telpiskās vienības spēja absorbēt jaunu attīstības slogu lielā mērā būs atkarīga no tās jutīguma, tāpēc nepieciešams vērtēt dažādu risinājumu/scenāriju ietekmi uz ainavu.

Ainavas jutīguma skala

Ainavas jutīguma noteikšanai tiek lietota **ainavas jutības klasifikācija, kas iekļauj jutīguma sliekšņus jeb skalu**, kas norāda uz ainavas spēju reaģēt uz konkrētu attīstības veidu/attīstības scenāriju (skatīt 2.2.3.tabulu).

2.2.3.tabula

Ainavas jutīguma sliekšņi, kas raksturo ainavas jutību pret izmaiņām

Klasifikācija	Skala	Apraksts
Augsts jutīgums	5	Galvenie ainavas raksturlielumi un vērtīgās īpašības ir Joti jutīgas pret izmaiņām, ko rada novērtējamā iekļautā attīstības veida (jomas) un mēroga izmaiņas. Tie nespēj pielāgoties ierosinātajai attīstībai bez būtiskām sekām bāzes situācijas saglabāšanai un/vai ainavu plānošanas politikas un stratēģijas sasniegšanai.
Vidējs jutīgums	3	Galvenie ainavas raksturlielumi un vērtīgās īpašības ir vidēji jutīgas pret izmaiņām (ar potenciālu būt izturīgām pret pārmaiņām), ko rada novērtējamā iekļautā attīstības veida (jomas) un mēroga izmaiņas. Tie ir ar zināmu spēju pielāgoties ierosinātajai attīstībai bez būtiskām sekām bāzes situācijas saglabāšanai un/vai ainavu plānošanas politikas un stratēģijas sasniegšanai.
Zems jutīgums	1	Galvenie ainavas raksturlielumi un vērtīgās īpašības ir ar zemu jutību pret izmaiņām, ko rada novērtējumā iekļautā attīstības veida (jomas) un mēroga izmaiņas. Plānotās izmaiņas var tikt uzņemtas bez būtiskām izmaiņām ainavas kvalitātē.

Piezīme: novērtējuma skalā vērtības 4 un 2 attiecīgi ir starpvērtības ainavas jutīguma klasifikācijai, kur augstas – vidēji augstas ainavas jutības (4) gadījumā plānotās izmaiņas var tikt pieņemtas minimāli un tikai atsevišķās vietās, savukārt vidēji augstas – zemas ainavas jutības (2) gadījumā plānotās izmaiņas saprātīgā apjomā var tikt uzņemtas daudzviet bez būtiskām izmaiņām ainavas kvalitātē.

Konstatējums par "augstu" jutīgumu nenozīmē, ka nav iespējams plānot vietas attīstību konkrētā scenārija ietvaros, un "zems" jutīgums nenozīmē, ka noteikti pastāv attīstības potenciāls. Sniegtais ainavas jutīguma novērtējums ir papildu informācija par dažiem attīstības veidiem telpiskās plānošanas ietvaros.

Ainavas jutīguma pret iespējamām pārmaiņām noteikšanai tiek lietoti **ainavas jutīguma kritēriji**, kas izvirzīti, ņemot vērā ainavas rakstura un vizuālās kvalitātes parametrus. Šajā procesā tiek ņemts vērā ainavas fiziskais stāvoklis, sociālais statuss, estētiskā pievilcība un ainavas vērtības.

Valsts pētījuma programmas projekta LandLat4Pol ietvaros Latvijā ainavas novērtējums ir veikts visiem ainavu areāliem, izvērtējot konkrētas ainavas telpiskās vienības jutīgumu pret dažādām potenciālām izmaiņām dažādu teritorijas attīstības virzienu/scenāriju gadījumā. Šis vērtējums ir iekļauts ainavu areālu aprakstos, kur sniegti arī ieteikumi teritorijas attīstības plānošanai konkrētu attīstības scenāriju gadījumos.

Iespējamie ainavas attīstības virzieni / scenāriji

Ainavas jutīgumu nosaka, lai novērtētu ainavas uzņēmību pret konkrēta veida izmaiņām vai attīstību. Tas ir svarīgs process pārmaiņu plānošanai konkrētajā vietā, ņemot vērā mijiedarbību starp pašu ainavu, tās uztveres veidu un konkrētā pārmaiņu vai attīstības veida īpašo raksturu. Lai gan ainavā nemitīgi notiek pārmaiņas un tās ietekmē gan sabiedrības kopumā, gan atsevišķu indivīdu rīcība un lēmumi, iespējams izdalīt būtiskus teritoriju attīstības virzienus, kuru stratēģiska plānošana un virzība tiek iekļauta pašvaldību attīstību reglamentējošos dokumentos. Jāņem vērā, ka ainavas jutīguma kritēriji var tikt precizēti un/vai papildināti, kā arī izvēlēti izlases kārtā dažādu atšķirīgu ainavas attīstības virzienu / scenāriju gadījumā.

Ņemot vērā Latvijas pašvaldību izvirzītos teritorijas attīstības virzienus īsākam un ilgākam laika periodam, kas minēti teritorijas attīstības plānošanas dokumentos, projekta LandLat4Pol ietvaros izvirzīti **potenciālie teritorijas attīstības scenāriji** (skatīt 2.2.4.tabulu), kuru piemērošanas gadījumā konkrētā teritorijā (ainavu areālā) var notikt tālākas ainavas izmaiņas. Ainavu novērtēšanas procesā ietekmes mazināšanai būtiski sniegt (praktiskus) ieteikumus, kuru ieviešana var palīdzēt mazināt neatgriezenisku izmaiņu veidošanos ainavā, palīdzot atjaunot vēsturisko un saglabāt esošo stāvokli vai veicināt ainavas kvalitātes uzlabošanos un vērtības celšanos. Ainavas jutīguma raksturojumam potenciālo teritorijas attīstības scenāriju ietvaros tiek ņemta vērā ne tikai vizuāli telpiskā vietas uztvere, bet arī ainavu telpiskās vienības ekoloģiskās, estētiskās un kultūrvēsturiskās vērtības.

2.2.4.tabula

Potenciāli teritorijas attīstības scenāriji, kas izmantoti projekta *LandLat4Pol* ietvaros

Teritorijas attīstības virziens	Attīstības īss raksturojums	Raksturīgās iezīmes un nosacījumi ainavu jutīguma noteikšanai
Lauksaimniecības zemju izveide, intensifikācija, lauksaimnieciskā ražošana	Meža zemju transformācija, ilggadīgo zālāju pārveidošana aramzemēs, atsevišķo lauksaimniecības zemju apvienošana, likvidējot atsevišķos koku, krūmu pudurus, nojaucot atsevišķas viensētas (marginalizācija).	Ainava ir mazāk jutīga, ja tajā jau vizuāli dominē lauksaimniecības ražošanas ēkas un izteikti uztveramas lauksaimniecības platības. Augstvērtīgas lauksaimniecības teritorijas ir mazāk jutīgas pret lauksaimniecības intensifikāciju. Zaļie koridori ir būtisks elements lauksaimniecības zemēs, jo zaļie koridori attīstītāki, jo mazāk jutīga ir ainava. Būtiski ainavas elementi, kuru klātesamība ainavu padara jutīgu, ir bioloģiski daudzveidīgas teritorijas, koku puduri, ūdensteces un ūdenstīlpnes, kuras nepieciešams saglabāt un/vai attīstīt, izveidot. Ainavas jutīgumu palielina tehnisko un enerģētisko kultūru audzēšanas attīstība. Ainava ir jutīgāka, ja tajā ir kultūrvēsturiskie pieminekļi.

Teritorijas attīstības virziens	Attīstības īss raksturojums	Raksturīgās iezīmes un nosacījumi ainavu jutīguma noteikšanai
<p>Apmežošana (lauksaimniecībā neizmantojamo zemju apmežošana), jaunu mežu masīvu izveide</p>	<p>Meža ieaudzēšana zemēs, kas netiek vai nav piemērotas izmantošanai lauksaimniecībā.</p>	<p>Ainavas redzamības pakāpe. Jo vairāk ainavas ar tāliem un izteiksmīgiem skatiem, kas paveras no autoceļiem, jo ainava jutīgāka. Jo lielāku teritoriju aizņem lauksaimniecības zemes ar augstu zemes auglību, jo ainavu areāls jutīgāks pret apmežošānu. Meliorētas lauksaimniecības zemes ir jutīgas pret apmežošānu. Plānojot kādu teritoriju apmežošānu, jāizvērtē, vai netiek aizsegti augstvērtīgi skati no publiski pieejamiem skatupunktiem un kultūras pieminekļiem (baznīcas, muižu kompleksi, alejas u.c.). Jo vairāk ĪADT (aizsargājams biotops, īpaši aizsargājamo sugu dzīvotne, bioloģiski vērtīgi zālāji), jo teritorija jutīgāka.</p>
<p>Apbūves (mazstāvu dzīvojamā apbūve un mazi ražošanas objekti) attīstība</p>	<p>Ainavas jutīguma pret apbūves attīstību gadījumā vērtējama mazstāvu dzīvojamā apbūve un mazi ražošanas objekti, kas izvietoti vienkopus (vairāk nekā 3 būves, līdz 3 stāvu augstumam), jaunas apdzīvotas vietas, vai ir plānotā esošās apbūves paplašināšana, būtiski mainot esošās apbūves platību un/vai intensitāti un telpisko struktūru.</p>	<p>Apbūves mērogs, kuram jābūt atbilstošam to ietverošās ainavas esošam mērogam. Apbūves iekļaušanās ainavā, nedominējot, izvēloties vietai un tās identitātei atbilstošu ēku stilistikai; neaizsedzot vērtīgas skatu līnijas un nemazinot esošo kultūras mantojuma objektu kvalitāti, neveidojot vienlaidus apbūves masīvus ceļa ainavā. Apbūves ietekmes uz dabas vērtībām mazināšana, nefragmentējot esošos zaļos koridorus ainavā un esošo ainavas telpisko struktūru.</p>
<p>Transporta un inženiertehniskās infrastruktūras attīstība</p>	<p>Transporta un inženiertehniskās infrastruktūras attīstība ietver dzelzceļa, valsts galveno autoceļu, satiksmes pārvada, prettrokšņu ekrānu/žogu, gaisvadu elektrolīniju līdz 110kV attīstību tur, kur ir esoša, kā arī tiek veidota pilnīgi jauna transporta un inženiertehniskā infrastruktūra.</p>	<p>Ainava būs mazāk jutīga pret jaunu transporta infrastruktūras objektu izveidi vietās, kur jau ir esoša transporta infrastruktūra, paredzot tās rekonstrukciju vai uzlabojumus, kā arī jaunus objektus maksimāli izmantojot jau izveidotās infrastruktūras trases un kanālus. Savukārt pilnīgi jaunas infrastruktūras izveidei gadījumā jārēķinās ar vietējiem apstākļiem, nepieļaujot ainavas tiešu vizuālu šķelšanu, kas maina ainavas raksturu vai identitāti.</p>

Teritorijas attīstības virziens	Attīstības īss raksturojums	Raksturīgās iezīmes un nosacījumi ainavu jutīguma noteikšanai
Lielu ražošanas objektu (biogāzes lielmēroga ražotnes, vēja turbīnas un vēja ģeneratori, solārie paneļi) integrēšana	Lielu ražošanas objektu (biogāzes lielmēroga ražotņu, industriālu vēja enerģijas parku, industriālu saules enerģijas parku) integrēšana un izbūve ainavā maina ainavas kopskatu, vietas identitāti un vizuālo kvalitāti. Līdz ar to nepieciešama padziļināta priekšizpēte un ainavas izvērtējums (skatupunkti, silueti, konfliktpunktu izpēte u.c. aspektu izpēte), kas nosaka ainavas augstvērtīgās teritorijas, kuras nepieciešams saglabāt līdzšinējā stāvoklī un kvalitātē, nezaudējot to vērtības, statusu, kā arī blakus esošos kultūras pieminekļus.	Lielāka mēroga ainavas būs mazāk jutīgas pret izmaiņām, integrējot lielmēroga ražošanas objektus, savukārt mazāka mēroga, kā arī ainavas ar izteiktāku reljefu, būs vairāk jutīgas pret izmaiņām, kas var tikt veiktas, integrējot lielus ražošanas objektus ainavā.
Tūrisma un rekreācijas infrastruktūras (izklaīžu un rekreācijas centri, kempingi, viesu nami) attīstība un plūsmas ar sezonālu raksturu	Dažādu tūrisma veidu un rekreācijas infrastruktūras objektu attīstība, tai skaitā ievērtējot tūristu un apmeklētāju plūsmas un to sezonālo raksturu (intensitāti un vietas izmantošanas nosacījumus).	Tūrisms ir nozare, kas tiešā veidā neietekmē kādu resursu ieguvu, bet gan ietekmē to izmantošanu. Īpaša vērība jāpievērš tūrisma plūsmu organizēšanai kultūrvēsturiskās un dabas aizsardzības vietās, nodrošinot to pienācīgu saglabāšanu, vienlaicīgi izmantojot tās izglītības nodrošināšanas un izziņas procesam.
Potenciāls dabas teritoriju un vērtību aizsardzībai	Scenārijs iezīmē ainavu areāla vai tā kādas daļas iespējamo attīstību ar prioritāru dabas vai ainavas aizsardzību, kur būtu jāaplāno atbilstoša telpiskā attīstība, izvērtējot cilvēka ietekmi un tās radīto apdraudējumu uz īpaši aizsargājamām dabas teritorijām vai objektiem, kā arī mazinot šo teritoriju fragmentācijas risku. Atkarībā no areālā esošo īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vai objektu aizsardzības mērķa (piemēram, ainavas vai kādas specifiskas sugas, biotopa aizsardzība) scenārijam ir iespējami varianti, kas variē no pilnīgas dabas aizsardzības funkcijas nodrošināšanas līdz iespējai kombinēt dabas aizsardzības scenāriju ar dabas tūrismu.	Jutīgumu ietekmē areālā esošo dabas teritoriju aizsardzības statuss un mērķi, šo teritoriju platību apjoms un savstarpējs izvietojums.

Lai noteiktu konkrēta ainavu areāla ainavas jutīgumu pret potenciālām izmaiņām ainavas telpiskajā vienībā, tiek veikta ainavas novērtēšana dažādu potenciālu teritorijas attīstības virzienu/scenāriju ietvaros, par pamatu ņemot ainavas jutīguma kritērijus.

Ietekmes uz ainavu un to intensitāte vai paliekošas izmaiņas var būtiski atšķirties dažādās vietās Latvijā, kam raksturīgas atšķirīgas vietas, ekoloģiskās, ģeoloģiskās, zemes izmantošanas, veģetācijas (apauguma), ūdens resursu (vai to pieejamības), kultūras vai vizuālās iezīmes vai arī šo iezīmju mainīgs kopums.

Rekomendāciju izstrāde

Nemot vērā iepriekš minēto procesu secīgu izpildi, ainavas novērtēšanas rezultātā tiek sniegti **ieteikumi ainavas kvalitātes saglabāšanai dažādu izvēlēto attīstības scenāriju gadījumā, kas izvirzīti ainavu jutīguma novērtēšanai**. Rekomendācijas ieteikumu formātā tiek iekļautas katra ainavu areāla aprakstā, izejot no sniegtā raksturojuma potenciālai attīstībai konkrētajā vietā. Ieteikumu raksturs ļauj plānot rīcības, kas saglabātu pēc iespējas nemainīgas ainavas kvalitātes konkrētajā vietā, nodrošinot vietas un ainavas rakstura noturību. Ainavu areālu ietvaros ainavas attīstība iespējama vienlaicīgi vairākos izvirzīto scenāriju attīstības virzienos, tādējādi šādu kompleksu procesu ietekmes nelabvēlīgai mazināšanai uz ainavu būtiski ņemt vērā visus ieteikumus, kas sniegti atsevišķu attīstības scenāriju ietvaros.

Ainavas jutīguma novērtējumu ieteicams izmantot kopā ar ainavas raksturojumu, lai tas kalpotu kā pamatojums konkrēto ainavas attīstības virzienu izvēlei no ainavas piedāvāto iespēju un noteikto ierobežojumu viedokļa. Ainavas jutīguma novērtējums konkrētā ainavu areālā neaizstāj nepieciešamību veikt individuālu vietas un/vai vides novērtējumu konkrētiem attīstības priekšlikumiem, īpaši mazāka mēroga (mazāka par ainavu areālu mērogu) projektiem. Ainavas jutīguma novērtējuma piemērs atspoguļots 2.2.5.tabulā.

2.2.9.att. Jaunpiebalgas agrārajā mozaīkainava (LandLat4Pol)

Ietekmes uz ainavu / ainavas piemērotība potenciālām izmaiņām (piemērs Jaunpiebalgas agrārājam mozaikainavai LandLat4Pol projekta ietvaros)

Potenciāli teritorijas attīstības scenāriji	Ainavas jutīgums				
	Augstāks jutīgums	↔		Zemāks jutīgums	
	5	4	3	2	1
Lauksaimniecības zemju izveide, intensifikācija, lauksaimnieciskā ražošana	Raksturojums.				
	<p>Ainavu areālā mijās smalka un vidēja mozaika ar rupju mozaiku apdzīvotu vietu un lielāko ceļu tuvumā. Galvenā mozaikas uztveres mērogu veidojoša struktūra ir lauksaimniecības zemes, dabiskie zālāji, ganības. Tāpēc atsevišķās vietās, kur veidojas mazas, noslēgtas telpas vai ar krūmājiem apaugušas teritorijas, būtu iespējama lauksaimniecības zemju izveide, kas uzlabotu ainavas uztveri, atvērtu skatu līnijas uz izteiksmīgām reljefa formām, kas šobrīd vietām ir tikai nojaušamas. Tomēr, ņemot vērā paugurainā reljefa riskus, kas saistīti ar eroziju, tad kopumā areāls ir ar vidēju jutīgumu pret lauksaimniecības intensifikāciju.</p> <p>Ieteikumi</p> <p>Jaunu lauksaimniecības zemju izveide ir vēlama vietās, kur nepieciešams atvērt skatus uz izteiksmīgo reljefu vai ainaviskiem elementiem (ezeriem, ainaviskiem ceļiem, kultūrvēsturiskajiem objektiem), vienlaikus ņemot vērā erozijas draudus un neveidojot atvērtas teritorijas izteikti slīpās nogāzēs. Atvērtajās lauksaimniecības teritorijās ieteicams veidot un saglabāt daudzveidīgas lauksaimniecības platības, nepalielinot vienas kultūras lauku izmērus, saglabājot vidēja un maza mēroga ainavas uztveri. Atvērtajās mozaikas daļās pēc iespējas izvairīties no teritoriālās sadrumstalotības, ko rada lineārās infrastruktūras (ceļi, elektrolīnijas), un mazināt to. Lai atvērtu skatu līnijas uz ezeriem, upītēm, vērtīgiem kultūrvēsturiskiem un dabas objektiem, ieteicams izmantot dabiskos zālājus, tādējādi vienlaicīgi arī paaugstinot vietas bioloģisko daudzveidību.</p>				
Apmežošana (lauksaimniecībā neizmantojamo zemju apmežošanu), jaunu mežu masīvu izveide	Raksturojums				
	<p>Ainavu areālā dominē vidēja un maza mēroga mozaikainava, kuras atvērtajās daļās izteiksmīgi izceļas reljefa pauguri, bet vairākās teritorijās tas nevizualizētas dēļ apauguma ar krūmājiem, savukārt lielajās meža struktūrās notiek aktīva mežsaimniecība, kur apmežošanu varētu būt kā viens no apsaimniekošanas veidiem, tāpēc kopumā areāls ir ar vidēju jutīgumu pret apmežošanu.</p> <p>Ieteikumi</p> <p>Nepalielināt meža nogabalus un uzturēt ainavas mozaikas raksturu. Neaizsegt skatus uz izteiksmīgiem ainavas elementiem (reljefs, alejas, atsevišķi koki, ezeriņi) un kultūras pieminekļiem. Mozaikainavas atvērtajās daļās ar lauksaimniecības zemēm, viensētām un ciemiem jauni meža</p>				

Potenciāli teritorijas attīstības scenāriji	Ainavas jutīgums				
	Augstāks jutīgums	↔		Zemāks jutīgums	
	<p>masīvi attīstāmi tikai atsevišķos gadījumos vai ar konkrētu ekoloģisko mērķi (piemēram, aizsardzība pret eroziju) un tikai teritorijās, kurās nav dabiskie zālāji un kuras nav piemērotas lauksaimniecībai un apbūvei, degradētās teritorijās, īpašu uzmanību pievēršot tam, kā jaunās meža platības iekļaujas esošajā ainavas struktūrā, neaizsedz izteiksmīgas skatu līnijas, arī kā jaunās meža teritorijas uzlabo un papildina zaļo infrastruktūru. Apmežošana veicama saimniecisko mežu teritorijās, vienlaicīgi saglabājot skatus uz atvērumiem meža teritorijās, estētiski pievilcīgiem ainavas elementiem. Veidot dabisku mežmalu, iekļaujot apmežoto platību ainavas telpiskajā struktūrā kā sasaistes koridorus zaļajai infrastruktūrai. Izvēlēties koku sugas atbilstoši vietas apstākļiem.</p>				
Apbūves (mazstāvu dzīvojamā apbūve un mazi ražošanas objekti) attīstība	5	4	3	2	1
	<p>Raksturojums Ainavu areāls ir ar zemu jutību pret apbūves attīstību, ko nosaka ainavas mozaīkas raksturs un izteiktais reljefs, kas ļauj vizuāli neuzkrītoši integrēt apbūvi esošajā ainavā.</p> <p>Ieteikumi Teritorijas ir papildināmas ar dzīvojamo apbūvi un ar mazu vai vidējiem ražošanas uzņēmumiem, ievērtējot esošās apbūves augstumu un raksturu. Apbūves harmoniskai integrēšanai ainavā, izmantot esošo teritorijas reljefu, mežu masīvus, ņemot vērā skatu līnijas. Apbūve primāri attīstāma jau esošo apdzīvoto vietu tuvumā, saglabājot ciemu blīvo un grupēto profilu, izvietojot paplašinājumus tā, lai saglabātu ciemu siluetus, nepieļaujot būtisku to izplešanos, nodrošinot vizuāli estētisku un ekoloģisku pāreju uz pieguļošajām ainavām. Ciemu teritorijās jauna apbūve attīstāma atbilstošā ciemam mērogā un stilistikā, nedominējot un respektējot vietas tradicionālo arhitektūru, jo īpaši tās apjomus. Lauku ainavā iekļaut apbūvi, izvērtējot skatu līnijas. Neveidot vienlaidus apbūvi atsevišķās ainavtelpās ar izteiksmīgu reljefu un tālām skatu līnijām, kas labi redzama no ceļiem. Attīstot apbūvi atvārtajās teritorijās, apbūve nedrīkst aizņemt vairāk nekā 30% no platības. Teritorijās ar būtisku rekreācijas nozīmi lokālā mērogā, apbūves attīstību jāpielāgo rekreācijas vajadzībām, izmantošanas intensitātei, nedominējot ainavā, bet integrējoties tajā.</p>				
Transporta un inženiertehniskās infrastruktūras (dzelzceļš, apvedceļš, satiksmes pārvads, prettrokšņu ekrāni/žogi, gaisvadu elektrolīnijas līdz 110kV) attīstība	5	4	3	2	1
	<p>Raksturojums Ainavu areāls no vienas puses raksturojas ar cilvēka ietekmētu vidi, ko veicina lauksaimnieciskā un mežsaimnieciskā darbība, apdzīvotu vietu, viensētu klātbūtne, kā arī ar jau esošajiem transporta un inženiertehnisko infrastruktūras objektiem, bet no otras puses ainavu areāls raksturojas ar izteiksmīgu, ainavisku vidi ar atvārtām skatu līnijām uz reljefu, dabas un</p>				

Potenciāli teritorijas attīstības scenāriji	Ainavas jutīgums				
	Augstāks jutīgums	↔		Zemāks jutīgums	
	<p>kultūrvēsturiskajiem objektiem. Tādējādi kopumā ainavu areāls ir ar vidēju jutīgumu transporta un inženiertehniskās infrastruktūras attīstībai.</p> <p>Ieteikumi</p> <p>Ainavas mozaīkveida telpiskā struktūra mijiedarbībā ar vietas reljefu ir jāizmanto šādu objektu iekļaušanai teritorijā, mazinot to vizuālo ietekmi. Transporta un inženiertehniskā infrastruktūra attīstāma maksimāli paralēli jau esošajai vai pa esošajām ainavas robežām (gar mežu masīviem, apdzīvotām vietām), lai tā vizuāli nesadrumstalotu ainavu. Infrastruktūra paredz arī zaļo tīklojumu, savienojumus (zaļie tilti, piemēram) vietās, kur tā šķērso meža masīvus. Transporta un inženiertehniskās infrastruktūras izvietošana nav pieļaujama tiešā kultūrvēsturisko un īpaši aizsargājamo objektu tuvumā un to uztveres zonā.</p>				
	5	4	3	2	1
Lielu ražošanas objektu (biogāzes lielmēroga ražotnes, vēja turbīnas un vēja ģeneratori, solārie paneļi) integrēšana	<p>Raksturojums</p> <p>Ainavu areāls no vienas puses raksturojas ar cilvēka ietekmētu vidi, ko veicina lauksaimnieciskā un mežsaimnieciskā darbība, apdzīvotu vietu, viensētu klātbūtne, kā arī ar jau esošajiem transporta un inženiertehnisko infrastruktūras objektiem, bet no otras puses ainavu areāls raksturojas ar izteiksmīgu, ainavisku vidi ar atvērtām skatu līnijām uz reljefu, dabas un kultūrvēsturiskajiem objektiem, blakus areālā atrodas aizsargājamais ainavu apvidus "Vecpiebalga", kur vertikāli izteiktu objektu izvietošana var radīt izmaiņas šo teritoriju uztverē. Tādējādi kopumā ainavu areāls ir ar augstu jutīgumu lielu ražošanas objektu attīstībai.</p> <p>Ieteikumi</p> <p>Kopumā ainavu areālā lielu ražošanas objektu izvietošana nebūtu vēlama, jo pastāv risks izmainīt esošo ainavas telpisko struktūru un ietekmēt ainavas vizuālo uztveri, kuru ietekmē arī blakus areālā esošo aizsargājamo ainavu apvidu "Vecpiebalga".</p>				
	5	4	3	2	1
Tūrisma un rekreācijas infrastruktūras (izklaīžu un rekreācijas centri, kempingi, viesu nami) attīstība un plūsmas ar sezonālu raksturu	<p>Raksturojums</p> <p>Teritorijā ir sastopamas dabas vērtības un kultūrvēsturisko objekti, tomēr kopumā tie izvietojas pa visu teritoriju, kas ļauj izlīdzināt iespējamo tūrisma un rekreācijas slodzi. Līdz ar to ainavu areālam ir zems jutīgums pret tūrisma un rekreācijas infrastruktūras attīstību.</p> <p>Ieteikumi</p> <p>Attīstot tūrisma pakalpojumus, pēc iespējas izmantot esošās viensētas jaunu tūrisma produktu un naktsmāju izveidei (lauku tūrisms), integrēt esošos tūrisma objektus un ceļu tīklu, papildinot ar velomaršrutiem, akcentējot vērtīgās skatu līnijas uz dabas vērtībām, vēsturiski nozīmīgām vietām. Attīstot</p>				

Potenciāli teritorijas attīstības scenāriji	Ainavas jutīgums				
	Augstāks jutīgums	↔	Zemāks jutīgums		
	jaunus tūrisma objektus, iekļaut tos ainavas telpiskajā struktūrā tā, lai tie vizuāli nekonkurētu ar esošajām dabas un kultūrvēsturiskajām vērtībām. Iespēju robežās atvērt skatus uz kultūrvēsturiskajiem un ainaviski vērtīgiem objektiem. Kultūrvēsturisko objektu tiešā tuvumā ir jāizvairās no vizuāli dominējošas tūrisma infrastruktūras un pakalpojumu zonas attīstības, to paredzot teritorijās, kurās jau ir cita veida objekti vai ēkas, un ierobežot to izvietošānu maršrutos ar ainavisku vērtību.				
Potenciāls dabas teritoriju un vērtību aizsardzībai	5	4	3	2	1
	<p>Raksturojums</p> <p>Ainavu areāls ir ar vidēju jutīgumu, jo vērtīgi biotopi, dabas objekti, dabisko zālāju un vērtīgu mežu teritorijas galvenokārt koncentrējas Gaujas upes tuvumā, kur upe var kalpot arī kā ekoloģiskā sasaiste.</p> <p>Ieteikumi</p> <p>Saglabāt vērtīgos dabas elementus, mazinot ietekmi uz tiem no intensīvas lauksaimnieciskās darbības vai mežsaimniecības, vai urbanizētas vides, paredzot buferzonu ar mazāk intensīvu zemes izmantošanas veidu, uzturot Gaujas upi kā ekoloģisko sasaisti starp šiem elementiem, vienlaikus saglabājot ainavas raksturu un mozaīkas blīvumu. Uzturēt dabisko zālāju attīstību un to atbilstošu apsaimniekošanu, mazinot šo teritoriju aizaugšanas ar kokaugiem riskus un bioloģiskās daudzveidības samazināšanos.</p>				

Balstoties uz ainavas jutīgumu pret visiem konkrētajai teritorijai definētajiem attīstības scenārijiem un to iespējamu attīstību konkrētajā vietā, tiek izvirzīti arī ainavu kvalitātes mērķi izdalītajiem ainavu areāliem.

2.2.4. Ainavas kvalitātes mērķi

Ainavas jutīgums ir cieši saistīts ar **ainavas kvalitātes mērķu noteikšanu**. Ainavas kvalitātes mērķu izvirzīšana tiek veikta, atsaucoties uz vēlamo nākotnes situāciju konkrētajā vietā un izvērtējot ainavas jutīgumu pret potenciālām izmaiņām dažādu attīstības virzienu gadījumā. Attīstības virzieniem ar vislielāko potenciālu (zemāku ainavas jutīgumu) tiek noteikti ainavas kvalitātes mērķi, kas raksturo situāciju, uz kādu tiecamiem nākotnē konkrētajā vietā pēc potenciālo izmaiņu veikšanai. Ainavas kvalitātes mērķi tieši sasaucas ar ieteikumiem, kas tiek sniegti katras attīstības jomas potenciālās attīstības gadījumā, norādot būtiskākos aspektus, kas jāievērtē, plānojot teritorijas attīstību un atbalstāmās darbības konkrētajā ainavu areālā.

Ainavu kvalitātes mērķa noteikšanas pamatprincipi

Eiropas Ainavu konvencija aicina dažādas Eiropas valstis noteikt savus ainavas kvalitātes

mērķus, definējot tos kā *“specifiskai ainavai ... kompetentu publisko iestāžu formulētas sabiedrības vēlmes attiecībā uz viņu apkārtnes ainavas raksturojumiem”*. Ainavas kvalitātes mērķi ir sabiedrības vēlmju, ekspertu viedokļu un valsts politikas virzienu saskares punkts attiecībā uz ainavu, un tie ir veids, kā uzticamā formā un ar sabiedrības līdzdalību noteikt galīgo mērķi, ko sabiedrība ir izvirzījusi ainavas uzlabošanai. Tas bija viens no svarīgākajiem secinājumiem, kas tika izdarīts 2006. gada septembrī Žironā notikušajā Eiropas Padomes organizētajā 5. semināra sanāsmē par Eiropas Ainavu konvencijas īstenošanu ar nosaukumu "Ainavas kvalitātes mērķi: no teorijas uz praksi". Vienkāršotā veidā ainavas kvalitātes mērķiem ir jābūt kā atbildei uz jautājumu: **"Kādu ainavu mēs vēlamies?"**. Lai būtu iespējams atbildēt uz šo jautājumu, ir nepieciešams apzināt konkrētās ainavas izmantošanā ieinteresēto pušu būtiskās vajadzības un ieceres attiecībā uz ainavas attīstību, kā arī konkrētās ainavas iespējas (jutīgumu un attīstības potenciālu) šīs vajadzības un ieceres īstenošanai, nosakot konkrētus ainavu kvalitātes mērķus, iekļaujot tos pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokumentos, piemēram, ainavu tematiskajos plānojumos, kas tiek izmantoti kā pamatojums teritorijas zonējumam.

Ainavas kvalitātes mērķi (AKM) ir ieinteresēto pušu (sabiedrības un kompetento publiskās pārvaldes iestāžu) uzstādījums par tās ainavas izvēli, pamatojoties uz iegūtām zināšanām par konkrētās vietas ainavas stāvokli un vērtību un dinamikas izvērtējumu (skatīt 2.2.10.att.). AKM vēlāk kļūst par atskaites punktu zemes un nozaru politikai, dažādu organizāciju darbam un sabiedrībai kopumā, lai turpinātu virzīties uz teritoriju ar ilgtspējīgu ainavu, kas pozitīvi ietekmē vietējo iedzīvotāju un konkrētās teritorijas apmeklētāju dzīves kvalitāti.

Ieinteresēto pušu iesaiste, pašvaldību izstrādātās attīstības stratēģijas
(attīstības stratēģijās ietvertie virzieni un ieceres)

Dažādos mērogos un tematiskajās jomās (nacionālā mērogā, pašvaldības mērogā, vietas mērogā / tūrisms, lauksaimniecība, enerģētika, identitāte un atpazīstamība infrastruktūras attīstība utt.)

Ainavu izpēte un raksturojums, nosakot jutīgumu un attīstības potenciālu (pētījumi)

Vai konkrētā **ainava atbilst** / ir piemērota konkrētai iecerei un attīstībai **vai nē?**

Ainavas raksturs un izmantošana atbilstoši tās attīstības iespējām un jutīgumam noteikto vajadzību un ieceru kontekstā (teritoriju plānojami, tematiskie plāni)

Ja jā (attīstības potenciāls), tad, kā tā ir jāattīsta, lai saglabātu ainavas vērtības
Ja nē (jutīgums), tad, kā mazināt ieceres/ nepieciešamās attīstības ietekmi uz ainavu vai arī, kādas ir alternatīvas attīstībai

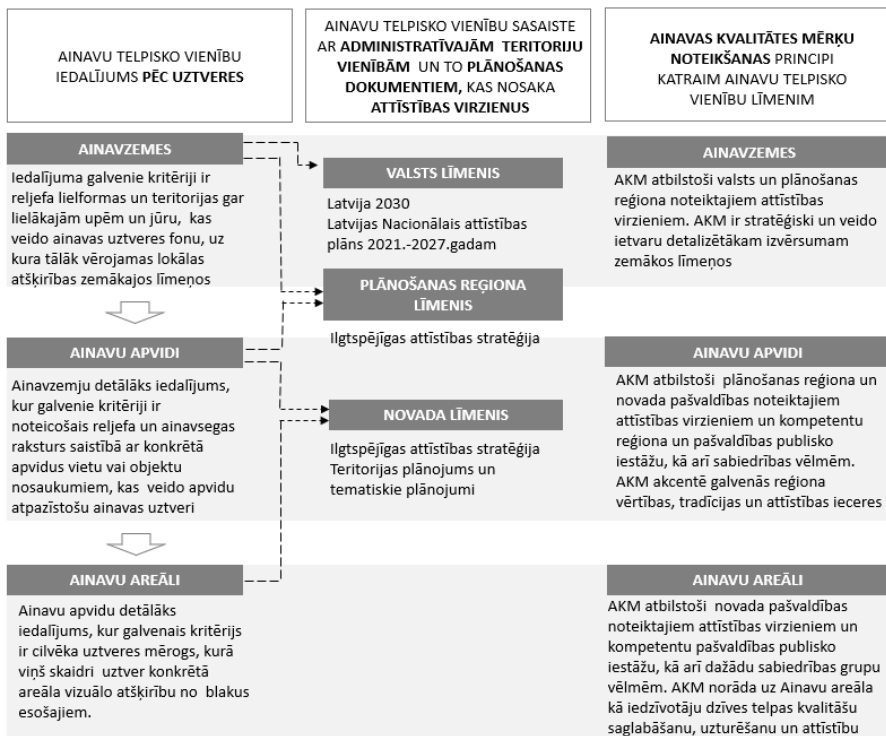
2.2.10.att. Ainavas kvalitātes mērķa noteikšanas process

Pāreja no zināšanām, kas iegūtas ainavu rakstura novērtēšanas procesā, uz rīcību, kas vērsta uz ainavu saglabāšanu, aizsardzību un apsaimniekošanu nākotnē, nezina, ka šī rīcība vērsta uz to, ka jebkura darbība neatkarīgi no tā, vai tā ir saistīta ar ainavu aizsardzību, pārvaldību vai plānošanu, ir saskaņojama ar vērtībām, kuras vietējie iedzīvotāji piešķir

ainavām, rēķinoties ar tām ilgtermiņā. Tādējādi ainavas kvalitātes mērķu formulēšana ir būtisks uzdevums lēmumu pieņemšanas procesā, kurā jāiekļauj šīs dažādās zināšanu jomas.

Ainavu kvalitātes mērķi un plānošanas mērogi

Ainavu kvalitātes mērķu noteikšanā būtiska loma ir mērogam jeb plānošanas līmenim, kādā tie tiek skatīti, turklāt katram plānošanas līmenim ir atšķirīgi akcenti. Būtiski, ka AKM katrā zemākajā līmenī detalizē iepriekšējā līmenī izvirzītos AKM, nonākot jau pie konkrētiem uzdevumiem vietas mērogā (skatīt 2.2.11.att.).

2.2.11.att. Ainavu telpisko vienību un AKM sasaiste

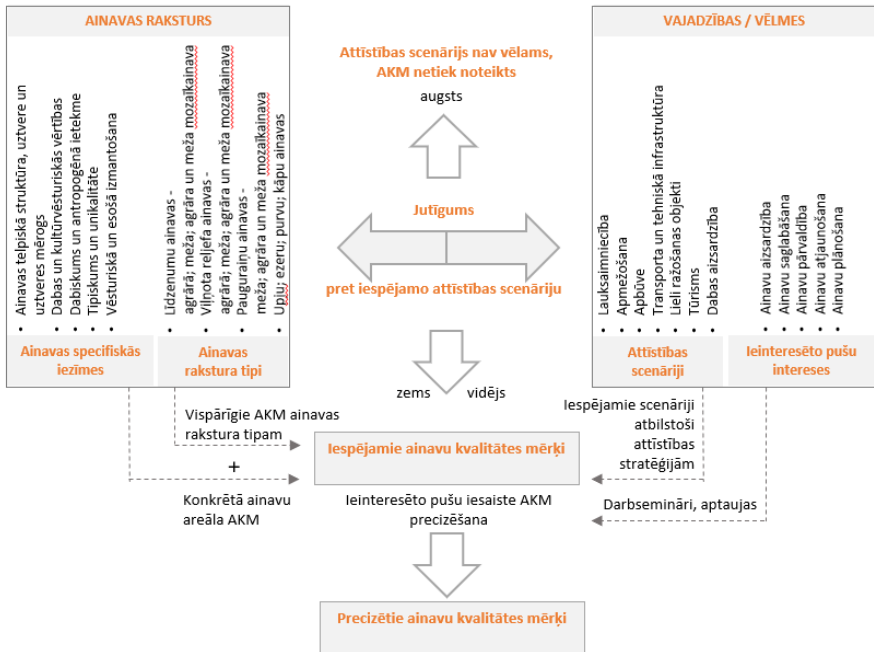
Iespējas izvirzīt sekojošus mērogius jeb plānošanas līmeņus, kuros iespējams noteikt AKM:

- Nacionālais mērogs**, kas akcentē būtiskāko Latvijas ainavu saglabāšanā, izcelšanā un ilgtermiņotīgā pārvaldībā, iekļaujot arī nacionālas nozīmes ainaviski vērtīgās teritorijas. Nacionālā mēroga AKM sasaucas ar Latvijas ilgtermiņotīga attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam (Latvija 2030), Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam un Latvijas ainavu politikas pamatnostādņēs 2013.- 2019. gadam izvirzītajiem uzstādījumiem un uzdevumiem, kur noteikts Latvijas ainavu politikas mērķis un nākotnes redzējums – daudzfunkcionālas un kvalitatīvas ainavas, kas visā Latvijā uzlabo

cilvēku dzīves kvalitāti, veicina vietu, reģionu un valsts ekonomisko aktivitāti un atpazīstamību, kā arī nodrošina bioloģisko daudzveidību.

- **Reģionālais mērogs** iekļauj AKM, kas akcentē reģionu atšķirīgās iezīmes un reģionu identitāti veidojošās ainaviskās vērtības, teritorijas.
- **Pašvaldību mērogu** iespējams veidot divos pakārtotos līmeņos. Pirmais līmenis aptver ainavu areālu mērogu, pieņemot, ka ainavu areāli ir ainavas vienības, kuras cilvēks vizuāli var atšķirt (piemēram, agrārā ainava un meža ainava). Otrais līmenis, kas būtu lokālais vai vietas līmenis, kas aptver jau noteiktas lokālas ainavu vienības (pilsētas zonas, parks, kvartāls, aizsargājamā dabas teritorija utt.), kam būtu nepieciešams izstrādāt atsevišķu ainavu novērtēšanas metodiku, ņemot vērā vietas mērogu.

Ainavu kvalitātes mērķu izvēršana ainavu areālu mērogā Latvijā veikta valsts pētījumu programmas ietvaros. Atbilstoši AKM definīcijai ainavas kvalitātes mērķu noteikšana ainavu areāla mērogā ietver vairākus soļus (skatīt 2.2.12.att.), kas saistīti gan ar ieinteresēto pušu (sabiedrības un kompetento publiskās pārvaldes iestāžu) vēlmju un vajadzību apzināšanu, gan arī ar ainavas novērtējumu atbilstoši vēlamajiem, iespējamajiem attīstības scenārijiem.

2.2.12.att. Ainavu areāla ainavu kvalitātes mērķu noteikšanas procesa shematisks attēlojums

Lai noteiktu ieinteresēto pušu vajadzības, vēlmes un intereses saistībā ar konkrētas teritorijas (ainavu areāla) ainavas attīstību, kas kalpo par pamatu ainavu kvalitātes mērķiem, svarīgi ir sākotnēji veikt ainavas jutīguma novērtējumu identificētajos iespējamajos teritoriju attīstības virzienos, kam par pamatu izmantotas:

- Plānošanas reģionu un pašvaldību ilgtspējīgas attīstības stratēģijas;
- Pašvaldību teritoriju plānojumus;
- Tematiskie plānojumus, kuros iekļautas ainaviski vērtīgās teritorijas.

Papildus esošo attīstības stratēģiju un teritoriju plānojumu analīzei, iespējams veikt ieinteresēto pušu aptauju, lai noskaidrotu, kādas ainavu kvalitātes un to parametri būtu jāiekļauj AKM, kas atbilst ainavu areāla mērogam, kā arī, lai AKM iekļautu tos nosacījumus, kas būtiski konkrētajai pašvaldībai ²⁷.

Atbilstoši noteiktajam ainavu areāla jutīguma līmenim pret katru no scenārijiem ir iespējams izvirzīt sākotnējos AKM, iekļaujot tajos tikai to izmantošanu (attīstības scenāriju, kas AKM atspoguļo ieinteresēto pušu vēlmes, vajadzības un interesi), pret kuru konkrētajam ainavu areālā ir zems vai vidējs jutīgums. Attīstības scenāriji, pret kuriem ainavu areālam ir augsts jutīgums, netiek virzīti tālāk, tādējādi tos arī neparedzot ainavas kvalitātes mērķos.

Ainavu rakstura tipi

Līdzenumu ainavas

- agrārā; meža; agrāra mozaikainava; meža mozaikainava

Viļņota reljefa ainavas

- agrārā; meža; agrāra mozaikainava; meža mozaikainava

Pauguraiņu ainavas

- meža; agrāra mozaikainava; meža mozaikainava

Citi

- upju; ezeru; purvu; kāpu ainavas

Vispārīgie ainavu kvalitātes mērķi atbilstoši **ainavu rakstura tipa** piemērotākajai izmantošanai un vēlamajam raksturam

Ainavas specifiskās iezīmes un elementi

Ainavas telpiskā struktūra, uztvere un uztveres mērogs

Dabas un kultūrvēsturiskās vērtības

Dabiskums un antropogēnā ietekme

Tipiskums un unikalitāte

Vēsturiskā un esošā izmantošana

Konkrētā ainavu areāla ainavu kvalitātes mērķi atbilstoši **konkrētā, specifiskā ainavu areāla** saglabājamajam un attīstāmajam vērtībām, atsevišķos gadījumos arī antropogēnās ietekmes mazināšanai

2.2.13.att. Galvenie raksturlielumi dažādu līmeņu ainavu kvalitātes mērķu izvirzīšanai.

Katram nedefinētajam **ainavu rakstura tipam** (meža ainava, agrārā ainava, upju ainava utt.) ir **iespējams noteikt vispārīgos AKM**, jo katram tipam ir savas īpašības, kas spēj nodrošināt attīstību kādā noteiktā virzienā (lauksaimnieciskā darbība, mežsaimniecība utt.) (skatīt 2.2.6.tabulu). Savukārt ainavu areāla **specifiskās iezīmes ainavu rakstura tipa**

²⁷ 2020. – 2023.gadā valsts pētījumu projekta ietvaros AKM noteikšanai tika veiktas ieinteresēto pušu aptaujas, lai apzinātu ainavu areāla mēroga AKM iekļaujamās ainavas kvalitātes un to parametrus. Aptaujas rezultāti norādīja uz nepieciešamību izcelt un akcentēt esošo dabas un kultūrvēsturisko vērtību kā vietas identitāti veidojošu elementu nozīmi un aizsardzību. Tāpat tika norādīta nepieciešamība sniegt ainavu areāla ainavas raksturojumu, tajā skaitā izmantošanu atbilstoši konkrētam ainavu rakstura tipam (meža ainava, agrārā ainava utt.), ievērtējot jutīgumu pret iespējamiem attīstības scenārijiem. Ieteikumu raksturs daudzējādā ziņā saskan ar ainavu novērtēšanas procesu, kāds tas veikts valsts pētījumu programmas ietvaros.

noteikto AKM papildina ar konkrētiem nosacījumiem esošo dabas un / vai kultūrvēsturisko vērtību izcelšanai un saglabāšanai, stiprinot vietas identitāti, vai arī atsevišķos gadījumos nosacījumi var attiekties uz antropogēnās slodzes mazināšanas nepieciešamību (skatīt 2.2.13.att. un 2.2.7.tabulu).

2.2.6.tabula

Vispārīgie ainavu kvalitātes mērķi atbilstoši ainavu rakstura tipiem

Ainavas rakstura tips	Vispārīgie ainavu kvalitātes mērķi atbilstoši ainavu rakstura tipa piemērotākajai izmantošanai un vēlamajam raksturam
<p>Agrārās ainavas (līdzenumu un viļņota reljefa)</p>	<p>Reģionam raksturīga zemes izmantošana (lauksaimniecība), saglabājot un veicinot raksturīgās ainavas īpašības, tostarp ainavas vērtības, telpisko struktūru un vizuālo pievilcību.</p> <p>Uzturēta nemainīgu dabisko plāvu kvalitāte, veicinot atbilstošu to apsaimniekošanu, mazinot to aizaugšanas riskus ar kokaugiem un bioloģiskās daudzveidības mazināšanos.</p> <p>Apmežotas lauksaimniecībai un cita veida izmantošanai nepiemērotas teritorijas. Apmežotās teritorijas iekļautas ainavas telpiskajā struktūrā un kalpo kā sasaistes koridori zaļās infrastruktūras tīklojuma nodrošināšanai</p> <p>Apbūve atbilstoši vietas mērogam un raksturam, kas attīstās ap esošajām apdzīvotajām vietām, primāri optimizējot jau esošās apbūves teritorijas, neveidojot izplešanos. Nodrošināt ilgtspējīgu apbūves robežu/buferzonu, kā vizuāli - estētisku un ekoloģisku parēju uz piegulošām (lauksaimniecības) ainavām. Ārpus apdzīvotām vietām nepieļaut vienlaidu apbūves veidošanos.</p> <p>Infrastruktūra un lieli ražošanas objekti atbilstoši vietas mērogam un raksturam, kas attīstās primāri optimizējot jau esošās infrastruktūras teritorijas.</p>
<p>Meža ainavas (līdzenumu, viļņota reljefa, pauguraines)</p>	<p>Produktīvas mežu ainavas, ko var baudīt sabiedrība, vienlaikus saglabājot ekoloģiskās vērtības un funkcijas.</p> <p>Ilgtspējīgi un sabalansēti apsaimniekotas mežu ainavas, saskaņojot saimnieciskās, ekoloģiskās un sabiedrības vajadzības.</p> <p>Infrastruktūra atbilstoši vietas mērogam un raksturam, kas attīstās primāri optimizējot jau esošās infrastruktūras teritorijas.</p> <p>Lielu ražošanas objektu izvietošana, kas koncentrēta noteiktās vietās, ar vieglu piekļuvi un atbilstoši iekļaujas ainavā, nezaudējot teritorijas vērtības un ievērtējot vizuāli estētiskās kvalitātes.</p> <p>Aizsargātas un labi pārvaldītas īpaši aizsargājamās dabas teritorijas un unikāli dabas objekti, ietekmes mazināšanai uz tiem attīstot vietai piemērotu infrastruktūru, ceļu izveidē mazinot vērtīgu dabas teritoriju fragmentācijas risku, koncentrēti izvietojot ēkas, kā arī nodrošinot sabiedrības informēšanu un izglītošanu.</p>

Ainavas rakstura tips	Vispārīgie ainavu kvalitātes mērķi atbilstoši ainavu rakstura tipa piemērotākajai izmantošanai un vēlamajam raksturam
<p>Meža mozaīkainava (līdzenumu, viļņota reljefa, pauguraines)</p>	<p>Saglabāta un labi apsaimniekota ainava, saglabājot mozaikveida raksturu, ko veido lauksaimniecības zemju un mežu kombinācija, un kas garantē (nodrošina) jaunu būvju, iekārtu, tehnisko pakalpojumu un infrastruktūras pareizu integrāciju konkrētajā vietā.</p> <p>Apmežotas lauksaimniecībai un cita veida izmantošanai nepiemērotas teritorijas. Apmežotās teritorijas iekļautas ainavas telpiskajā struktūrā, saglabājot proporciju starp noslēgtajām un atvērtajām ainavām.</p> <p>Produktīvas mežu un lauksaimniecības ainavas, ko var baudīt sabiedrība, vienlaikus saglabājot ekoloģiskās vērtības un funkcijas.</p> <p>Apbūve un infrastruktūra atbilstoši vietas mērogam un raksturam, kas attīstās primāri optimizējot jau esošās infrastruktūras teritorijas. Apbūve un infrastruktūra veidojama izvērtējot skatu līnijas, jo īpaši vietās ar izteiksmīgu reljefu.</p> <p>Tūrisma infrastruktūra, kā arī objekti, kas paredzēti intensīvai tūristu izmantošanai, un šādu objektu paplašināšana, ir koncentrēta piemērotās vietās un telpiski ierobežota.</p>
<p>Agrārā mozaīkainava (līdzenumu, viļņota reljefa, pauguraines)</p>	<p>Reģionam raksturīga zemes izmantošana (lauksaimniecība), saglabājot ainavas struktūru, mērogu un kopējo uztveri, proporcijas starp lauksaimniecības un meža masīviem, koku puduriem.</p> <p>Saglabāta un labi apsaimniekota ainava, saglabājot mozaikveida raksturu, ko veido lauksaimniecības zemju un mežu kombinācija, un kas garantē (nodrošina) jaunu būvju, iekārtu, tehnisko pakalpojumu un infrastruktūras pareizu integrāciju konkrētajā vietā.</p> <p>Apmežotas lauksaimniecībai un cita veida izmantošanai nepiemērotas teritorijas. Apmežotās teritorijas iekļautas ainavas telpiskajā struktūrā, saglabājot proporciju starp noslēgtajām un atvērtajām ainavām. Apmežotas teritorijas, kuras kalpo kā sasaistes koridori zaļās infrastruktūras tīklojuma nodrošināšanai.</p> <p>Produktīvas lauksaimniecības un mežu ainavas, ko var baudīt sabiedrība, vienlaikus saglabājot ekoloģiskās vērtības un funkcijas.</p> <p>Apbūve atbilstoši vietas mērogam un raksturam, kas attīstās ap esošajiem kodoliem/centriem, primāri optimizējot jau esošās apbūves teritorijas, neveidojot izplešanos. Nodrošināt ilgtspējīgu (dabisku un viegli kopjamu) apbūves robežu/buferzonu, kā vizuāli - estētisku un ekoloģisku parēju uz piegulošām (lauksaimniecības) ainavām.</p> <p>Infrastruktūra atbilstoši vietas mērogam un raksturam, kas attīstās primāri optimizējot jau esošās infrastruktūras teritorijas. Infrastruktūra veidojama izvērtējot skatu līnijas, jo īpaši ainavu aizsardzības zonās un gar ainaviskajiem ceļiem, ka arī kultūras pieminekļu tuvumā.</p> <p>Reģionam atbilstošu lielu ražošanas objektu integrēšana, izvērtējot skatu līnijas, ainavas vērtības telpisko struktūru.</p>

Ainavas rakstura tips	Vispārīgie ainavu kvalitātes mērķi atbilstoši ainavu rakstura tipa piemērotākajai izmantošanai un vēlamajam raksturam
	<p>Tūrisma infrastruktūra, kā arī objekti, kas paredzēti intensīvai tūristu izmantošanai, un šādu objektu paplašināšana, ir koncentrēta piemērotās vietās un telpiski ierobežota.</p> <p>Uzturēta nemainīgu dabisko pļavu kvalitāte, veicinot atbilstošu to apsaimniekošanu, mazinot to aizaugšanas riskus ar kokaugiem un bioloģiskās daudzveidības mazināšanos.</p>
Ezeru ainava	<p>Dabas vērtību teritorijas, kas ir labi saglabātas, nekaitējot to ekoloģiskajai funkcijai vai līdzsvaram starp tās saglabāšanu un lauksaimniecisko, rūpniecisko un/vai rekreatīvo izmantošanu.</p> <p>Apbūve un infrastruktūra atbilstoši vietas mērogam un raksturam, kas attīstās ap esošajiem kodoliem/centriem, primāri optimizējot jau esošās apbūves teritorijas, neveidojot izplešanos. Nav pieļaujama vienlaidu apbūves attīstīšana gar ainaviskajiem ceļiem un ezeru krastu nogāzēs.</p> <p>Izcelta un saglabāta ezeru ainava kā īpašs vietas atpazīstamības elements un ekoloģiski nozīmīga teritorija, nodrošinot tām piemērotu apsaimniekošanu, nepieciešamības gadījumā ietekmes mazināšanai paredzot buferzonas ap fragmentētām īpaši aizsargājamām teritorijām, vērtīgiem dabas elementiem vai dabiskiem zālājiem ezeru krastos, iespēju robežās veidojot sasaistes starp ekoloģiski nozīmīgiem dabas elementiem, vienlaikus saglabājot nozīmīgākās skatu līnijas uz ezeru vai mitrāju.</p> <p>Uzturēta nemainīga dabisko zālāju kvalitāte ezera krastos, veicinot atbilstošu to apsaimniekošanu, mazinot to aizaugšanas riskus ar kokaugiem un bioloģiskās daudzveidības mazināšanos.</p>
Upju ainava (t.sk. senlejas, ielejas)	<p>Dabas vērtību teritorijas, tai skaitā palieņu pļavas, kas ir labi saglabātas, nekaitējot to ekoloģiskajai funkcijai vai līdzsvaram starp tās saglabāšanu un lauksaimniecisko, rūpniecisko un/vai rekreatīvo izmantošanu.</p> <p>Apbūve atbilstoši vietas mērogam un raksturam, nav pieļaujama vienlaidu apbūves attīstīšana gar upju ieleju nogāzēs.</p> <p>Infrastruktūra atbilstoši vietas mērogam un raksturam, kas attīstās primāri optimizējot jau esošās infrastruktūras teritorijas. Infrastruktūra veidojama, izvērtējot skatu līnijas un nodrošinot preteroziju aizsardzības pasākumus upju ieleju nogāzēs.</p> <p>Izcelta un saglabāta upju ainava kā īpašs vietas atpazīstamības elements un ekoloģiski nozīmīga teritorija, nodrošinot tām piemērotu apsaimniekošanu, nepieciešamības gadījumā ietekmes mazināšanai paredzot buferzonas ap atsevišķām, nelielām aizsargājamām teritorijām, vērtīgiem dabas elementiem vai dabiskiem zālājiem upju krastos, iespēju robežās veidojot sasaistes starp ekoloģiski nozīmīgiem dabas elementiem, vienlaikus saglabājot nozīmīgākās skatu līnijas uz</p>

Ainavas rakstura tips	Vispārīgie ainavu kvalitātes mērķi atbilstoši ainavu rakstura tipa piemērotākajai izmantošanai un vēlamajam raksturam
	<p>upi.</p> <p>Uzturēta nemainīga dabisko zālāju kvalitāte upes krastos, veicinot atbilstošu to apsaimniekošanu, mazinot to aizaugšanas riskus ar kokaugiem un bioloģiskās daudzveidības mazināšanos.</p>
Purvu ainava	<p>Purvi īpaši aizsargājamās dabas teritorijās ir aizsargāti pret apmežošanu vai apmežošanu (t.i., kad ir vai tiek veidota meliorācija, kas nosusina purvu un tas dabīgi aizaug ar mežu). Teritorijas pēc kūdras ieguves ir rekultivētas vai renaturalizētas.</p> <p>Zemes izmantošana rada minimālus traucējumus un ir pielāgota vietas dabas apstākļiem un reģiona īpašajām kultūras vērtībām. Zemes izmantošanā un apsaimniekošanā līdz minimumam tiek samazināta negatīvā ietekme uz ekoloģiski vērtīgiem biotopiem.</p> <p>Izcelta un saglabāta purva ainava kā īpašs vietas atpazīstamības elements un ekoloģiski nozīmīga teritorija, nodrošinot tām piemērotu apsaimniekošanu, nepieciešamības gadījumā ietekmes mazināšanai paredzot buferzonas.</p>
Kāpu ainava	<p>Dabas vērtības teritorijas, kas ir labi saglabātas, nekaitējot to ekoloģiskajai funkcijai vai līdzsvaram starp tās saglabāšanu un/vai rekreatīvo izmantošanu.</p> <p>Apmežotas lauksaimniecībai un cita veida izmantošanai nepiemērotas teritorijas. Apmežotās teritorijas iekļautas ainavas telpiskajā struktūrā. Apmežotas teritorijas, kuras kalpo kā sasaistes koridori zaļās infrastruktūras tīklojuma nodrošināšanai.</p> <p>Apbūve atbilstoši vietas mērogam un raksturam, kas attīstās ap esošajiem kodoliem/centriem, primāri optimizējot jau esošās apbūves teritorijas, neveidojot izplešanos. Nodrošināt ilgtspējīgu (dabisku un viegli kopjamu) apbūves robežu/buferzonu, kā vizuāli - estētisku un ekoloģisku parēju uz pieguļošām ainavām. Nav pieļaujama vienlaidu apbūves attīstīšana skatu līnijās un teritorijās ar augstiem erozijas draudiem.</p> <p>Infrastruktūra atbilstoši vietas mērogam un raksturam, kas attīstās primāri optimizējot jau esošās infrastruktūras teritorijas. Infrastruktūra veidojama izvērtējot skatu līnijas. Tiek veikti preteroziju aizsardzības pasākumi (kāpu nostiprinoši risinājumi (laipas, stādījumi utml.).</p> <p>Izcelta un saglabāta kāpu ainava kā īpašs vietas atpazīstamības elements un ekoloģiski nozīmīga teritorija, nodrošinot tām piemērotu apsaimniekošanu, nepieciešamības gadījumā ietekmes mazināšanai paredzot buferzonas ar mazāk intensīvu teritorijas izmantošanu rekreācijai un apbūves attīstīšanai, vienlaikus saglabājot ainavas raksturu, piemēram, skatu līnijas, atvērtas un noslēgtas telpas, iespēju robežās veidojot sasaistes starp ekoloģiski nozīmīgiem dabas elementiem.</p>

Ainavu areāla specifiskās iezīmes un to ietekme uz AKM

Ainavu areāla specifiskās iezīmes	Papildinoši nosacījumi ainavas rakstura tipa noteiktajos AKM
Kultūrvēsturiskās vērtības (ēkas, ceļi, atsevišķi elementi utt.)	Saglabātas kultūrvēsturiskās vērtības kā vietas identitāti un atpazīstamību veidojoši elementi. Nosacījumi apbūves, infrastruktūras un ražošanas objektu izvietojumam ainavu areālā attiecībā pret skatu līnijām uz kultūrvēsturiskajiem objektiem.
Nozīmīgas dabas vērtības, aizsargājamas dabas teritorijas	Veicināta dabas vērtību aizsardzība. Izceltas dabas vērtības kā vietas identitāti un atpazīstamību veidojoši elementi. Nosacījumi tūrisma infrastruktūras, apbūves, transporta un inženiertehniskās infrastruktūras izvietojumam, nepieļaujot fragmentācijas riskus. Nosacījumi par nepieciešamību veidot buferzonas ap fragmentētām īpaši aizsargājamām dabas teritorijām un objektiem, nepieciešamību uzturēt dabiskās pļavas un veidot sasaistes starp esošajām vērtīgajām dabas teritorijām. Labi pārvaldītas un uzturētas dabas aizsargājamās teritorijas, nodrošinot sabiedrību izglītojošu un informējošu elementu klātbūtni.
Vizuāli izteiksmīga ainavas telpiskā struktūra un elementi, uztveres mērogs	Uzturēta ainavas telpiskā struktūra, saglabāti un izcelti ainavas elementi. Nosacījumi apbūves un infrastruktūras izvietojumam ainavu areālā attiecībā pret skatu līnijām uz vizuāli izteiksmīgām ainavas telpiskajām struktūrām un elementiem. Nosacījumi uzturēt uztveres mērogu, nepalielinot atsevišķas ainavas telpiskās struktūras (mežu masīvus vai lauksaimniecības zemes).
Dabiskums / antropogēnā ietekme	Mazināta antropogēnā slodze teritorijās ar augstu dabiskumu.
Tipiskums un unikalitāte	Izcelta vietas unikalitāte, saglabāts – tipiskums.
Vēsturiskā / esošā izmantošana	Uzturēta vēsturiskā zemes izmantošana un apsaimniekošana. Izmantota esošais zemes izmantošanas veids kā iespēja konkrētās jomas attīstībai, saglabājot ainavu areāla raksturu.

Ieinteresēto pušu atkārtota iesaiste parasti ir nepieciešama posmā, kad ir noteikti sākotnējie AKM, lai tos precizētu atbilstoši konkrētā ainavu areāla specifiskai un izmantošanai. Šajā posmā ieinteresēto pušu iesaiste vēlams darbināt formātā, kuros tiek analizēti izvīzītie AKM sasaistē ar konkrētiem ainavu areāliem.

2.2.8.tabula

Ainavas kvalitātes mērķi (piemērs *LandLat4Pol* projekta ietvaros)

Ainavu areāla nosaukums	Ruskulovas meža ainava
Galvenie raksturlielumi	<ul style="list-style-type: none"> • Pauguraine • Jauktu koku meža teritorijas, kas mijas ar atsevišķām lauksaimniecības zemēm

- Retas viensētas
- Ainavas pamatstruktūru veido mežs un meža ceļi, tuvi ierobežoti skati

Ainavas kvalitātes mērķi

- Ilgtspējīgi un sabalansēti apsaimniekotas mežu ainavas, saskaņojot saimnieciskās, ekoloģiskās un sabiedrība vajadzības.
- Infrastruktūra atbilstoši vietas mērogam un raksturam, kas attīstās primāri optimizējot jau esošās infrastruktūras teritorijas.
- Reģionam atbilstošu lielu ražošanas objektu integrēšana, izvērtējot skatu līnijas, ainavas vērtības, dabas pamatnes vērtības, ainavas telpisko struktūru un vizuāli estētisko kvalitāti un identitāti.
- Zemes izmantošanā un apsaimniekošanā līdz minimumam tiek samazināta negatīvā ietekme uz ekoloģiski vērtīgiem biotopiem.
- Aizsargātas un labi pārvaldītas īpaši aizsargājamās dabas teritorijas un unikāli dabas objekti, ietekmes mazināšanai uz tiem attīstot vietai piemērotu infrastruktūru, ceļu izveidē mazinot vērtīgu dabas teritoriju fragmentācijas risku, koncentrēti izvietojot ēkas un nodrošinot sabiedrības informēšanu un izglītošanu.

Virzība uz ainavu kvalitātes mērķu sasniegšanu

Līdzīgi kā ainavas kvalitātes mērķu formulēšana, tā arī to sasniegšana saskaras ar dažādiem izaicinājumiem, kas vērsti uz dažādu ainavu dimensiju mijiedarbību:

- Pirmais izaicinājums attiecas uz ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanu. Visiem ainavas kvalitātes mērķiem ir jāgarantē dabas vides un tās resursu atjaunošanās

ilgtermiņā. Tāpēc katrā konkrētajā gadījumā ir jāņem vērā biofizikālie procesi dabā, vai arī jāmēģina tos virzīt tā, lai garantētu vides un tās resursu ilgtermiņa atjaunošanos.

- Otrais izaicinājums ir saistīts ar attīstības tendencēm un sabiedrības spēju tās kontrolēt un pat veidot, lai virzītu tās vēlamā mērķa sasniegšanai. Visi mērķi, kas saistīti ar kolektīvu rīcību, ir pakļauti daudziem atšķirīgiem lēmumiem, ko pieņem katrs iesaistītais cilvēks. Jāatceras, ka ainava attīstās arī individuālu lēmumu pieņemšanas rezultātā un vairumā gadījumu tie ir daļa no galvenajām attīstības tendencēm. Tāpēc ir svarīgi tos identificēt un pieņemt informētus lēmumus, lai labāk formulētu ainavas darbības mērķus.
- Trešais izaicinājums ir lēmumu sadale starp iesaistītajām ieinteresētajām pusēm. Tā kā jebkura rīcība ainavu jomā tiešā veidā ietekmē daudzus vietējos iedzīvotājus un konkrētās vietas apmeklētājus, tad vietējās varas pārstāvjiem, pieņemot lēmumus par tālākām rīcībām saistībā ar ainavām, jāievēro sociālā taisnīguma princips, kas nozīmē rīkoties tā, lai šī ainava arī nākotnē atbilstu redzējumam, ko definējuši šie dažādie cilvēki. Iespējams, tieši šo dažādo cilvēku, kas saistīti ar konkrēto vietu, sadarbība ir galvenais izaicinājums, jo tas, ko viņi katrs zina par attiecīgo vietu, var palīdzēt pārvarēt šīs ainavas pārveidošanos, vienlaicīgi piedāvājot risinājumu, kuru labprāt pieņemtu arī vietējā vara.

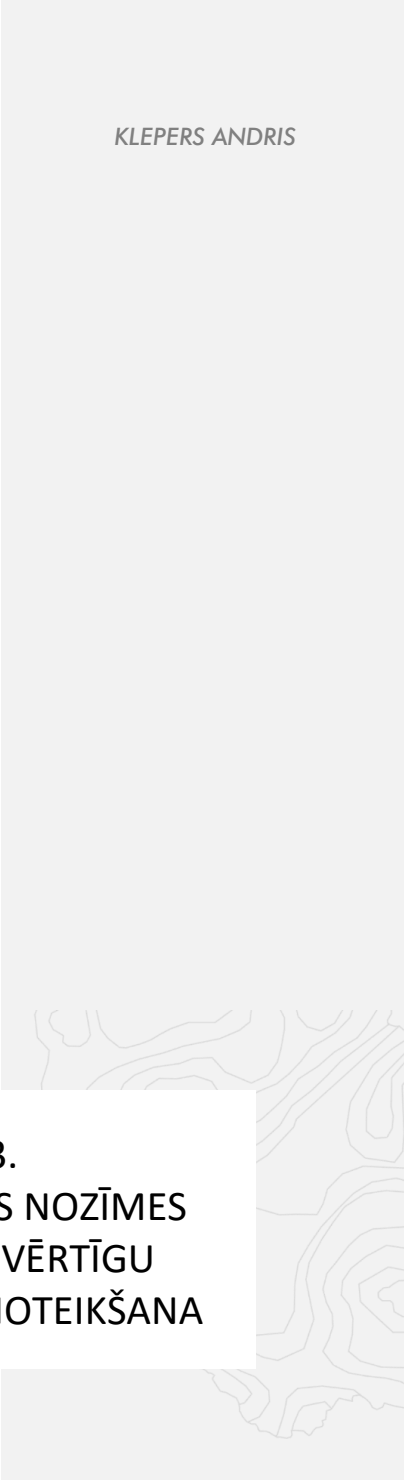
Nemot vērā, ka ainavas kvalitātes mērķa sasniegšana bieži vien ir atkarīga no zināmas dinamikas (kas vērojama dabā un sabiedrībā kopumā), svarīgi ir atcerēties, ka nevienā gadījumā nebūs iespējams sagatavot universālu darbību kopumu un savus plānus var nākties pārvērtēt, mainoties situācijai konkrētajā vietā vai laikā.

Priekšlikumus par darbībām ainavas kvalitātes mērķu sasniegšanai var grupēt atkarībā no tā, vai tie ir galvenokārt vērsti uz aizsardzību, pārvaldību vai plānošanu saskaņā ar Eiropas Ainavu konvencijas principiem:

- Pasākumi, kas vērsti uz aizsardzību: darbības, kas paredzētas, lai saglabātu ainavas atšķirīgās pazīmes, kuras veido kultūras mantojums, vides un ekonomiskā vērtība.
- Pasākumi, kas vērsti uz pārvaldību: darbības, kas paredzētas, lai vadītu un saskaņotu sociālās, ekonomiskās un vides procesu radītās pārmaiņas.
- Pasākumi, kas vērsti uz plānošanu: darbības, kuru mērķis ir ainavu novērtēšana, atjaunošana un veidošana.

Izvirzīto rīcību monitorings jāparedz dažāda līmeņa plānošanas un pārvaldes saistošajos dokumentos, kas reglamentē attiecīgu nozaru darbību un attīstību konkrētajās teritorijās, kas atbilst katram no ainavu kvalitātes mērķiem. Savstarpēji koordinēta rīcība, vadoties pēc izvirzītiem ainavu kvalitātes mērķiem, ļaus efektīvāk izmantot pieejamos resursus un veicināt ilgtspējīgu vietas attīstību, vairojot sabiedrības labklājību.

KLEPERS ANDRIS

A vertical grey bar on the right side of the page contains a faint, light-colored topographic map background. The map shows contour lines and some geographical features, partially obscured by the text box.

**2.3.
NACIONĀLĀS NOZĪMES
AINAVISKI VĒRTĪGU
TERITORIJU NOTEIKŠANA**

2.3. Nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgu teritoriju noteikšana

2.3.1.att. Jūlija Federa glezna “Gaujas leja” (1891), kas kļuvusi par vienu no Latvijas ainavas simboliem (no Latvijas Nacionālā mākslas muzeja kolekcijas)

Pieaugošais pārmaiņu temps un mērogs Latvijas ainavā raisījis pastiprinātu sabiedrības interesi par tās vērtībām un ainavu kā resursu, tostarp par ainavas devumu identitātes stiprināšanai un iesaisti kopienu dzīves kvalitātes veidošanā. Eiropas ainavu konvencijas atzīšana un ieviešanas uzsākšana valstiskā līmenī devusi impulsu mērķtiecīgākai ainavu apzināšanai un novērtēšanai. Pieaug izpratne par sabiedrības ilgtermiņa vēlmēm attiecībā uz vietu pievilcību un apkārtnes uztveri, kā arī ainavu apsaimniekošanas vajadzībām. Notiekošais veicinājis plašāku apspriešanu par nozīmīgām ainavām nacionālā mērogā, par nācijas simboliskajām vietām, kas reprezentē Latviju arī globālā kontekstā. Lai gan cilvēku ikdiena ir cieši saistīta ar apkārtnes ainavām, izpratne par uzsvāriem mēdz būt visai atšķirīga. Starp izceltajiem akcentiem apkārtnes uztverē iekļaujas gan tālo skatu perspektīva, estētiskā noskaņa, vizuālās kompozīcijas harmonija, izcelsmes vienreizīgums, dabas daudzveidība, saimniekošanas vēstures pēctecīgums, svarīgu notikumu liecības, vietas reprezentācija, raksturīgo skaņu, krāsu un smaržu kombinācijas, stāsti u.c. No praktiskās puses izcilas ainavas palielina nekustamā īpašuma cenu vai rada lielāku pieprasījumu atpūtai un tūrismam u.c. Ainava kopumā tiek atzīta kā svarīga dzīves vides komponente – uztveres teritorija, ko veidojusi daba un dažādā pakāpē ietekmējis cilvēks, turpinot veidoties un attīstoties. Lai kādus akcentus katrs no mums apkārtējā ainavā izvēlētos izcelt, pamatā cilvēkiem ir salīdzinoši viegli identificēt ainaviski vērtīgākās vietas nacionālā mērogā, kas lielākoties par tādām ir attīstījušās jau paaudzēm, veidojot sabiedrības ideālus un bieži arī radot stereotipiskus priekšstatus.

Latvijas ainavu politikas pamatnostādņēs par ainaviski vērtīgām teritorijām teikts, ka tās ir attīstības plānošanas procesā noteiktas teritorijas, kurās saskaņā ar sabiedrības vērtējumu

rodamas Latvijas, tās reģionu, novadu, cilvēku identitātei un vietu ilgtspējīgai attīstībai nozīmīgas ainavas. Lai arī noteikti vairāki ietveramie elementi šādu teritoriju izdalīšanai, konkrētāks saraksts ar to uzskaitījumu nav iekļauts. Turpat arī pieminētas nacionālo interešu telpas — teritorijas un areāli ar izcilu vērtību un nozīmi Latvijas ilgtspējīgai attīstībai, identitātes saglabāšanai, kas ietver valsts attīstībai nozīmīgus stratēģiskus resursus. Šādās teritorijās veidojas dažādu interešu sadursmes, kas pārsniedz atsevišķu pašvaldību un nozaru kompetenci. Ainavas kā apkārtnes uztveres veseluma pieeja ļauj skatīt teritoriālās kopsakarības vienotāk, piemēram, nenodalot atsevišķi dabas un kultūras mantojumu. Nacionālās nozīmes ainavas noteiktas citās Eiropas valstīs (piemēram, Lielbritānijā, Francijā u.c.). Latvijā nesenā pagātnē īstenotas vairākas ainaviski vērtīgāko teritoriju noteikšanas iniciatīvas, ieskaitot *Ainavas runā* vēsturisko apskatu par lauku apvidiem, *Ainavu dārgumus* ar plašu sabiedrības iesaisti, *Latvijas Kultūras kanonā* ainavu sadaļu u.c. Tomēr visaptveroša un sistemātiska, zinātniski pamatota pieeja, izvērtējot nacionālās nozīmes ainavas, nav īstenota. Tāpēc tas kļuva par vienu no uzdevumiem valsts pētījumu programmas projekta “Ilgtspējīga zemes resursu un ainavu pārvaldība: izaicinājumu novērtējums, metodoloģiskie risinājumi un priekšlikumi” ietvaros. Turklāt nacionālas nozīmes ainaviski vērtīgo teritoriju noteikšana nav pašmērķis, bet turpinās ar integrētu vadlīniju sagatavošanu to plānošanai un attīstībai, lai vairotu to vērtību un izmantotu potenciālu. Nacionālas nozīmes ainaviski vērtīgās teritorijas palīdz:

- apzināties, izprast un aizsargāt sabiedrībai svarīgas vienotā kultūras un dabas mantojuma un ainaviskās vērtības, īpaši unikālās vērtības;
- reprezentēt valsts teritorijas dabas un cilvēka attiecību mijiedarbību Latvijai raksturīgajā tipiskajā ainavā — fiziskos ainavas elementus un ainavu stāstos, kas akcentē nefragmentētu attīstību no senākajiem zemes veidošanās laikiem līdz mūsdienām, akcentējot svarīgākos vēsturiskos posmus, uzskatāmākās reģionālo atšķirību iezīmes, kopsakarības un mijiedarbību;
- stiprināt iedzīvotāju uztveri par valstisko piederību, reģionālo piederību, risināt vietas identitātes krīzes iedīgļus, kas radušies saistībā ar divām administratīvi teritoriālajām reformām (2009 un 2021) un latviešu vēsturisko zemju robežu precizēšanu, rosināt vēlmi lepoties ar piederību kādai vietai;
- definēt mūsdienu kultūru (no latīņu *colere*, kas nozīmē “apstrādāt, kopt zemi”, “rūpēties”, “kultivēt”, “uzcelt”, “attīstīt”) kā cilvēka pašapzināšanos materiālajos un nemateriālajos procesos, piešķirot šai darbībai piesaisti vietai un telpisko dimensiju;
- celt vietu pievilcību, palīdzēt risināt lauku *tukšošanās* problēmu, veicināt tūrisma attīstību u.c.

Nacionālas nozīmes ainaviski vērtīgās teritorijas kalpo kā paraugs daudzām ikdienas ainavām. Lai praktiski varētu paaugstināt ainavu kvalitāti, aktīvi iesaistīties to apsaimniekošanā, vairojot ainavisko resursu vērtību, vajadzīgs gan izprast ainavas struktūru un to veidojošos elementus, gan arī uzturēt ideālus, uz ko tiekties kā salīdzinošu piemēru. Turklāt sabiedrībai aktīvi jāiesaistās plānošanā, vietradē un kopīgos pūliņos ainavas kvalitātes mērķu sasniegšanā. Latvijas ainaviski vērtīgo teritoriju noteikšanas līdzšinējā pieredze.

2.3.1. Vēsturisko ideālu veidošanās lauku ainavā

Ainavas skaistuma kritēriju noteikšana ir sarežģīta, jo, izvirzot kādu izcilu ainavu priekšplānā, daudzas citas paliks to ēnā. Arī mūsdienīga pieeja paredz ainavu raksturošanu un kvalitātes mērķa izvirzīšanu, mazāk vērtēšanu un savstarpēju salīdzināšanu, jo ikdienā ir jādzīvo visdažādākajās ainavās. Tomēr tiražējot un daudzkārt atkārtotot vēlamu, pagājušā gadsimtā pirms Otrā pasaules kara bija izdevies radīt noteiktu tēlu, ja ne vispareizākajai ainavai, tad noteiktam priekšstatam par to, kāda ir Latvijai raksturīgā lauku ainava. Medijiem nenoliedzami ir liela ietekme pastiprināt ainavas kvalitātes izpratnes noteicošās tendences. Pētījuma *Ainavas runā* ietvaros tika identificētas raksturīgās Latvijas lauku ainavas pēc medijos publicētā vizuālā materiāla, veicot satura analīzi un izmantojot raksturvārdus. Sistemātiski pārskatīti visi Latvijas neatkarīgas valsts sākumposmā izdotie vairāk nekā 800 populārākā preses izdevuma "Atpūta" laikraksti, kā arī lauku ainavu fotogrāfijas un atbilstošās tematikas raksturvārdi meklēti citos tā laika publiskajos izdevumos (aptuveni 3000 dažādu nosaukumu laikrakstu un žurnālu – vairāk nekā 2,5 miljonu lappušu — gan no Latvijas, gan trimdā izdotās periodikas). Ainava apvienojumā ar kultūras mijiedarbību un vēsturiskajiem notikumiem, akcentējot cilvēku ietekmes pusi tiek dēvēta arī par kultūrainavu. Jēdziens kultūrainava, kas pieņemts 1992. gadā Apvienoto Nāciju Pasaules mantojuma komitejā, ietekmēja Eiropas Ainavu konvencijas definīciju ainavai kā teritorijai, kā to uztver cilvēki, kuru raksturs ir dabas un / vai cilvēka darbības rezultātā un mijiedarbības rezultāta faktori. Cilvēka klātbūtne ir svarīga ne tikai, lai izprastu kā ainavas veidojušās vēsturiski, bet arī novērtējot mūsdienās sociālo vērtību. Pēdējo gadu desmitos ir veikti dažādi pētījumi, lai noteiktu saikni starp pozitīvām ainavas īpašībām un cilvēku vēlmēm, labklājību²⁸. Tajā izpaužas ne tikai politiskas varas valstsgriba, bet arī ideoloģiski uzdevumi. Piemēram, lauku ainava nereti tiek saistīta ar "lauku idilles vai pastorālas ainavas tēlu, kas pamatā balstīts priekšstatos par lauku dzīvesstilu, vietējo kopienu un ainavu ar nekritiski pozitīvu raksturojumu, atveidojot nevis reālo situācijas kopainu, bet gloricētu mītu par lauku dzīvi"²⁹.

Agrārās reformas rezultātā pēc muižu zemju nacionalizācijas radās ~67 tūkstoši jaunsaimniecību, kas ir puse no šodien Latvijā apdzīvotajām viensētām. Bija daudz padomu un aicinājumu par lauku sētu ainavas veidošanu (piemēram, Kalniņa rakstā Jaunākajās ziņās³⁰ pieminētais, ka "visā valstī skan sauciens — izdaiļojiet lauku sētu"), kas pastiprinājās atbilstoši Kaktiņa³¹ konstatētajam: "zemnieku materiālais stāvoklis ar katru gadu vairāk uzlabojās, kādēļ jau var runāt par savas apkārtnes izdaiļošanu, lai diendienā skatot pelēko ikdienu un nodoties tikai dažādiem saimnieciskiem aprēķiniem, mēs paši nepaliktu par daudz pelēki un bez daiļuma izjūtas". Lauku viensētas mērogā akcentēta noteikts saimnieciskums un kārtības uzturēšana viensētā bija saimnieku goda lieta. To panāca ar lielu darbu. Plašsaziņas līdzekļu diskursā var izsekot vēlmi kaunināt "sliktus saimniekus", radīt idealizētas kārtības etalonu: "un vai būs kāds lauksaimnieks, kas grabētu būt slikt

²⁸ Davoudi & Brooks, 2019.

²⁹ Yarwood, 2005

³⁰ Kalniņš, M. (1936).

³¹ Kaktiņš, K. (1938).

saimnieks? (..) Dubļains pagalmis ir saimnieka kauns³²; “Tēva mājas nav “būcenis” tādēļ, ka tā būtu veca vai sakritusi! Nē, tā ir nepilnus desmit gadus veca viensēta, ko vecu un neglītu dara vienīgi netīrība un pārāk mazās pūles, kas veltītas tās izdaiļošanai un kopšanai”³³. “Būsim īsti latvieši, uzkopsim ēkas, uzposīsim pagalmu un ēku apkārtni, lai atpūtas brīžos mēs savās mājās justos kā sestdienas vakaros tīras drēbes apvilkuši! (..) izdaiļojam lauku sētu un līdz ar to visas Latvijas āres (..) sniedz garīgu baudu ne tikai pašam saimniecības īpašniekam, bet ikkatram svešam ceļa gājējam”³⁴.

Skaits no Aglonas baznīcas torņa uz vairākiem ezeriem un skaisto apkārtni

2.3.2.att. Laikrakstā “Atpūta” 1939. gadā publicētā skaistā Latgales ezeraines ainava.

Nacionālā mērogā, vēsturiskajos laikrakstos izceļot kādas īpaši ainaviskas Latvijas simboliskās vietas, bieži lietoti apzīmējumi “krāšņs”, “gleznains”, “skaists” vai lietots pats vārds “ainava”. Kopumā šajā mediju analizē ainavu kontekstā tika identificētas vairāk kā 160 dažādās Latvijas ģeogrāfiskās vietas. Visvairāk fotogrāfiju (10,8 %) uzņemtas Daugavas ielejā (Kokneses pilsdrupas, Ķeguma HES, Pērses ūdenskritums, Daugavas Staburags u.c.). 5,7 % fotogrāfiju ietver Gaujas ielejas dažādus posmus, sākot no Piebalgas līdz Daugavas–Gaujas kanālam lejtecē (visvairāk — Gaujas senieleja Siguldas apkārtnē). Seko Gaiziņkalna apkārtnē, Abavas upes ieleja ar pietiekām Imulu un Amulu, Ventas upes ieleja (visvairāk pie Kuldīgas un Ventas rumba), Vidzemes jūrmala, Vecpiebalgas apkārtnē, Amatas upes ieleja, Salacas upes ieleja un Baldone. Pirms gadsimta publicēto mediju satura analīze par Latvijas lauku simboliskajām ainavām tika salīdzināta ar mūsdienu sabiedrības uztveri, *Ainavas runā* projekta ietvaros vaicājot par to 316 viensētu apsaimniekotājiem visā Latvijā. Salīdzinājumam izmantojamais jautājums bija viegli atbildams un vienkāršs: “Lūdzu,

³² Siliņš, 1939

³³ Bārda, 1939

³⁴ Kaktiņš, 1938

nosauciet trīs, Jūsaprāt, izcili ainaviskas vietas Latvijā?”. 2017. gada viensētu apsaimniekotāji aptaujā kā skaistākās, Latvijas laukus raksturojošās ainavas minēja Gaujas Nacionālā parka vietas (~20 %), jūras piekrasti (~14 %) Vecpiebalgu un Vidzemes augstieni plašāk (~13 %), Daugavas ieleju (~8 %), arī Abavas senleju, Latgales pakalnus un ezerus, Alūksnes augstieni u.c. Kā nojausams, gadsimta laikā ainavas estētiskie priekšstati ir palikuši stabili noturīgi.

2.3.2. Latvijas ainaviski vērtīgo teritoriju noteikšanas līdzšinējā pieredze

Pirms nepilniem simts gadiem 1935. gadā pirmais ainavas definīcijas autors Latvijā Ģederts Ramans publicēja pētījumu par „Latvijas teritorijas ģeogrāfiskiem reģioniem”, citustarpā pieminot: „Jaunākos laikos ģeogrāfija sākusi darīt kaut ko vairāk par analīzi. Tā iet no analīzes uz sintēzi, no atsevišķu teritorijas elementu izplatības pētījumiem uz pašu teritoriju kā telpu, kur elementi ietilpst, atrodas dažādās savstarpējās attiecībās, reagē viens ar otru, un pār visu, — noteic teritorijas ārējo izskatu ģeogrāfiskā ainavā”³⁵. Dažādā kontekstā ar ainavas jautājumiem, tostarp nacionālās nozīmes ainavām turpināts strādāt visu turpmāko gadsimtu. Mērķtiecīga pieredze nacionālās nozīmes ainavu noteikšanā un aizsardzībā ir aizsākusies līdz ar Gaujas Nacionālā parka veidošanu, kā arī aizsargājamo ainavu apvidu un kultūrvēsturisko vietu aizsardzības noteikšanu. Notikuši daudzpusīgi pētījumi par ainavas ekoloģiskajiem, sociālajiem un kultūrvēsturiskajiem aspektiem. Tomēr kopumā plašā un daudzveidīgā pieredze ir grūtāk izvērtējama universālai nacionālās nozīmes ainavu teritoriju noteikšanai, jo nav vienādas metodikas, bieži nošķirtas dabas un kultūras mantojuma vietas, lauku un pilsētu ainavas, pētījumi bijuši padziļināti par konkrētām vietām vai ainavu aspektiem. Plašāka mēroga Latvijas ainavu transformāciju un zemes lietojuma izmaiņas 20. gs. otrajā pusē un 21. gs. sākumā pētījuši vairāki zinātnieki, citu starpā minot: K. Ramans, Ā. Krauklis, A. Melluma, E. Bunkše, O. Nikodemus, S. Bells, H. Palangs, I. Stūre, Z. Penēze, A. Zariņa, I. Vinogradovs, A. Ruskule u. c. Arī atsevišķās tematiskās pētniecības jomās vai lietīškos nolūkos bijuši vairāki nozīmīgi projekti, tostarp “Dabas daudzveidība Latvijas ainavās. Ainavas runā!”, “Ainavu dārgumi”, “Pagalmu renesanse”, “Zaļās infrastruktūras pilnveidošana zemieņu upju ainavā”, “Ainava pilsētā”, Vēsturiskās vērtības un ar tām saistītās ainavas (*HISTCAPE*), Dienvidkurzemes ainava: ainava kā piekrastes attīstības resurss un ainavu novērtēšana” ietvaros u.c. 1998. gadā publicētajā Latvijas ainavu kartē³⁶ iekļautas unikālās ainavas, tipoloģiski izceļot ezeru ainavas, terasēto upju ieleju un ielejveida pazeminājumu ainavas, upju ainavas, eolo kāpu ainavu mežaines, osu grēdu ainavu mežaines, mitrzemju ainavas un purvaines.

Ar mērķi identificēt nacionālās nozīmes ainavas darbojušās citas iniciatīvu grupas. Viens no **Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas “Latvija 2030” telpiskās attīstības perspektīvā noteiktajiem mērķiem ir saglabāt Latvijas savdabību — daudzveidīgo dabas un kultūras mantojumu, tipiskās un unikālās ainavas.** Lai to nodrošinātu, “Latvija 2030” perspektīvā kā viena no nacionālo interešu telpām, ir iezīmēti izcili dabas, ainavu un kultūrvēsturisko teritoriju areāli. Pamats šo areālu izdalīšanai: tajos koncentrētas tās unikālās vērtības, kas

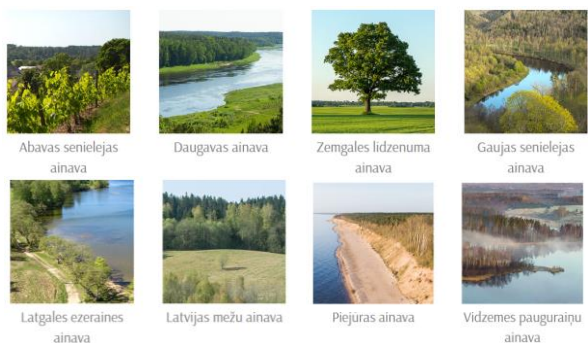
³⁵ Ramans 1935; pārpublicēts no Zariņa, 2010

³⁶ Nikodemus, 1998

veido Latvijas un tās dažādo reģionu identitāti un starptautisko atpazīstamību. Mijiedarbojoties gan dabas faktoriem, gan tradicionālajiem saimniekošanas veidiem un apdzīvojuma struktūrai, ir izveidojušās teritorijas ar izcilu estētisko, ekoloģisko un kultūrvēsturisko ainavisko vērtību, kas var kalpot kā priekšnoteikums un potenciāls šo teritoriju ekonomiskai attīstībai. Ieskiecēti šādi areāli: Dienvidrietumu Kurzeme, Durbe, Abavas senleja, Ziemeļkurzeme, Engures ezers, Jūrmala, Ķemeru nacionālais parks, Ziemeļvidzeme, Gaujas senieleja, Alūksnes augstiene, Vidzemes augstiene, Teiču purvs un plašāka apkārtnē uz Dienvidiem no Madonas, Latgales ezeraine, Daugavas loki, Saukas dabas parks, Augšzemes aizsargājamo ainavu apvidus.

2017. gadā ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas rīkojumu tika izveidota ainavu ekspertu padome, lai saskaņā ar Latvijas Ainavu politikas pamatnostādņēm 2013.-2019. gadam, Latvijas valsts simtgades svinību sagatavošanas programmu nodrošinātu Latvijas simtgades pasākuma “Reģionu dienas” aktivitātes “Dāvāna Latvijai — elektroniska ainavu dārgumu krātuve “Latvijas ainavu dārgumi vakar, šodien, rīt” īstenošanu. Rezultātā tapa *ainavudargumi.lv*, ar plašu sabiedrības līdziesaisti (kopā 928 pieteikumi un 45382 balsojumi), iesaistoties padomei, atlasot 50 Latvijas ainavu dārgumus. Katrā no pieciem Latvijas plānošanas reģioniem (Rīgai kopā ar Rīgas plānošanas reģionu) pārstāvēti 10 ainavu dārgumi, cenšoties noteikt līdzīgu — teritoriāli administratīvu pieeju ainaviski vērtīgo vietu noteikšanā.

2021. gadā Latvijas Kultūras kanonā izveidota jauna sadaļa “Ainavas”, iekļaujot astoņas simboliskās Latvijas ainavas. Kultūras kanonā iekļautas Latvijas kultūru raksturojošās vērtības dažādās jomās, ar kurām lepojamiem un kurām vajadzētu veidot ikviena Latvijas iedzīvotāja kultūras pieredzes pamatu un piederības izjūtu Latvijai³⁷. Nacionālo simbolu izcelšana veicina valsts un tajā dzīvojošās tautas atpazīstamību starptautiski³⁸. Astoņas kanoniskās ainavas reprezentē Latvijas skaistumu un daudzveidību, kas veidojušies dabas apstākļu un cilvēku mijiedarbībā.

2.3.3.att. Latvijas Kultūras kanona Ainavu sadaļas titullapa ar astoņām kanoniskajās ainavām, kas reprezentē Latvijas skaistumu un daudzveidību (kulturakanons.lv)³⁹

³⁷ Kultūraskanons.lv, 2021

³⁸ Cukura, 2021

³⁹ <https://kulturakanons.lv/list/?l=8#landscapes>

Iekļautās ainavas, ko izvērsti aprakstījuši pētnieki Oļģerts Nikodemus un Anita Zariņa, ir: Abavas senielejas ainava, Daugavas ainava, Zemgales līdzenuma ainava, Gaujas senielejas ainava, Latgales ezeraines ainava, Latvijas mežu ainava, Piejūras ainava, Vidzemes pauguraiņu ainava. Šīs ainavas jau raksturo nacionālas nozīmes ainaviski vērtīgās teritorijas un nebūtu uzskatāmas tikai par kultūrainavām to šaurākā jēdziena izpratnē. Līdzīgi kā "Ainavu dārgumu" iniciatīvā, arī šeit netiek risināts konkrētāks identificēto ainavu telpisko robežu jautājums. Atšķirīgs ir arī iekļauto vietu mērogs minētajās abās iniciatīvās no konkrētiem ainavas elementiem vai struktūrām un nelielām vietām līdz plašākām ainavzemēm.

Konkrētas robežas gan ir noteiktas Latvijas īpaši aizsargājamo dabas teritoriju sistēmā izveidotajai kategorijai – deviņiem **aizsargājamo ainavu apvidiem**. Atbilstoši likumam "Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām" šie apvidi ir teritorijas, kas izceļas ar savdabīgu vai daudzveidīgu ainavu un to mērķis ir aizsargāt un saglabāt raksturīgo ainavu un tos ainavas elementus, kas ir būtiski aizsargājamo sugu un biotopu ekoloģisko funkciju nodrošināšanai, Latvijai raksturīgajai kultūrvidei un ainavas daudzveidībai, kā arī nodrošināt sabiedrības atpūtai un tūrismam piemērotas vides saglabāšanu un dabu saudzējošu apsaimniekošanu. Arī citās kategorijās, piemēram, nacionālajos parkos viens no to izveides mērķiem ir cilvēka darbības neskartas un mazpārveidotas ainavas un kultūrainavas aizsardzība. Līdzīgi arī biosfēras rezervātā vai dabas parku ainavu aizsardzības zonas. Tātad šajās īpaši aizsargājamās dabas teritorijās ietilpst vērtīgas ainavas, netiek gan konkretizēts to mērogs (nacionālas vai reģionālas nozīmes), trūkst plašāku resursu visaptverošai ainavu politikas īstenošanai, pamatā akcentējot dabas aizsardzības mērķi.

Plānošanas reģioni, izstrādājot savu teritoriju attīstības programmas, dažādā detalizācijā izcēlušī reģionam nozīmīgākās ainavas. Zemgales plānošanas reģionā kā dabas, kultūrvēsturiskās un ainaviski nozīmīgās teritorijas izceltas: Lielupes upes palīene un Ķemeru Nacionālā parka teritorija, Tērvetes-Dobeles telpa, Rundāles-Bauskas telpa, Teiču dabas rezervāta telpa, Sēlijas un Daugavas telpa, kā arī Saukas ezera telpa, kā arī daļēji Zemgalē ietilpstošā Zvārdes telpa. Kurzemes plānošanas reģionā pie ainaviski vērtīgākajām teritorijām ietilpst upju ielejas (Sventājas, Durbes, Tebras un Sakas, Bārtas un Vārtājas, Abavas, Imulas un Amulas, Ventas un Riežupes, Irbe, Rindas un Raķupes Iejece); jūras piekraste; ainaviskas pauguraines (Embūtes, Ēdoles, Talsu un Austrumkursas); izteiksmīgi reljefa ainavas elementi (senās salas un vairāki jūras (vai Baltijas ledus ezera) senkrasta posmi); kā arī ezeraines (Liepājas, Durbes, Usmas, Engures u.c.). Vairākas ainaviski vērtīgās teritorijas tiek īpaši izceltas kultūras mantojuma kontekstā (tostarp Lībiešu krasts, Kuldīgas pilsētas vēsturiskais centrs, Grobiņas arheoloģiskais ansamblis u.c.). Vidzemes plānošanas reģionā iekļautas piecas kultūrvēsturiski un ainaviski nozīmīgākās teritorijas (saucot par ainavu telpām): Gaujas senleja, Vecpiebalgas augstiene, Salacas-Burtnieku telpa, Lubānas-Aiviekstes telpa un Vidzemes īpašā pierobežas teritorija. Latgales plānošanas reģionā kā īpašās ainavas kartētas Daugavas ieleja, Lubāna ieplaka, Latgales augstiene, Viduslatgales ezeraines un Ziemeļlatgales ainavu josla, ko savieno ainaviskie ceļi. Rīgas plānošanas reģionā nozīmīgākās ainavu telpas ir Baltijas jūras piekraste, trīs lielo upju - Daugavas, Lielupes un Gaujas satece, sekļie piejūras lagūnezeri, plašie purvu masīvi Rīgas tuvumā un mežu ekosistēmas, kas kopā veido ainavekoloģisko pamatu Rīgas reģiona vidusdaļā un papildina Rīgas attīstības potenciālu. Rīgas plānošanas reģionā daļēji ietilpst divi nacionālie parki — Gaujas Nacionālais parks un Ķemeru Nacionālais parks. Rīgas pilsētai 2017. gadā izstrādāts Ainavu tematiskais

plāns, izdalot nacionālas nozīmes tuvienes kā ainaviski vērtīgākās teritorijas ar konkrētām robežām, uzsverot katras ainavas piederību noteiktam tipam un funkcijai, izvirzot ainavu kvalitātes mērķus un galvenās pārvaldības vadlīnijas. Pie nacionālas nozīmes tuvienēm ietilpst jūras piekraste, Rīgas vēsturiskais centrs, Brāļu kapu ansamblis, visas īpaši aizsargājamās dabas teritorijas u.c.

Eiropas valstu praksē nacionālās nozīmes ainavu identificēšana īstenota ar dažādām pieejām, vairākām teritorijām tas saistās ar senām tradīcijām. Piemēram, Anglijā un Skotijā to aizsāka jau 1949. gadā, atdalot dabas aizsardzību un ainavas aizsardzību tieši normatīvajos aktos. Tam sekoja nozīmīgo ainavu apzināšana, kartēšana, ainavu aizsardzības, plānošanas un pārvaldības vadlīniju izstrāde un ainavu pārvaldības institūciju izveide. Somijā, nosakot nacionāli nozīmīgākās ainavas (1992. gadā) ar līdzīgu metodi kā Anglijā, tām tika piešķirts speciāls statuss. Savukārt Francijas pieredze balstās uz izcilo ainavu potenciāla izmantošanu gan reģionālo identitāšu raksturošanai starptautiski, gan izmantošanu tūrisma vajadzībām, piešķirot tām vienotā tīklojumā uzturētu zīmolu. Lai arī kopumā šīs pieejas ir atšķirīgās, tomēr pamatā balstās uz sabiedrības vēlmēm izcelt un saglabāt savas īpašas un nozīmīgas ainavas, gan ka reālās teritorijas, gan kā valsts identitātes simbolu ar īpaši uztvertu nozīmi.

2.3.3. Nacionālās nozīmes ainava un identitāte

Viens no nacionālas nozīmes ainaviski vērtīgo teritoriju noteikšanas uzdevumiem ir nacionālās identitātes un vietas atpazīstamības veidošana. Nacionālās nozīmes mērogs ir cieši saistīts ar nācijas identitāti, ko veido indivīda piederības uztvere. Jēdziens "identitāte" skatāms mijiedarbībā ar jēdzienu "identifikācija" — gan viens, gan otrs norāda, kā cilvēku kopīgi veidotā pasaule un konkrētu kopienu un indivīdu vieta tajā tiek pakļauta vairāku slāņu iedalījumam⁴⁰. Pētnieki Stobelārs un Pedroli⁴¹ ainavas identitāti definēja kā cilvēku "uztverto vietas unikalitāti", līdzīgi arī pētniece Egoza⁴² raksturojot "ainavu un identitāti" izcēla to kā attiecības starp ainavu un cilvēku, akcentējot pamatvajadzību piederēt. Piederība izpaužas apkārtnē piešķirtajās simboliskajās nozīmēs, taču praktiski norit ar cilvēku iesaistīšanos un konkrētām aktivitātēm ainavā, kas kļūst par galveno aspektu, kā attīstās attiecības ar ainavu⁴³. Starptautiska pētnieku grupa Ramosa⁴⁴ vadībā nodarbojās ar ainavas identitātes pētījumiem, apstiprinot iepriekš teikto, ka tā veidojas gan uztveres, gan darbību līmenī (2.2.4.att.).

Cilvēki dalās ar personiskajiem stāstiem un dzimtu vēsturi, īpaši neietekmējot citus, tomēr gan vietējie, gan vietas viesi atzīst ka uztverē pastāv *Genius loci* kā kaut kas īpašs un konkrēto vietu raksturojošs⁴⁵. *Genius loci* uztverot kā vietas kultūras identitāti, nodrošinot tās pastāvību kolektīvajā atmiņā un pārnēsāmību laika gaitā, palīdz pilnībā izprast funkcionālos, tipoloģiskos, stilistiskos un konstruktīvos iemeslus par vietu rašanos un

⁴⁰ Lūse, 2021

⁴¹ Stobbelaar, D.J., Pedroli, B. (2011)

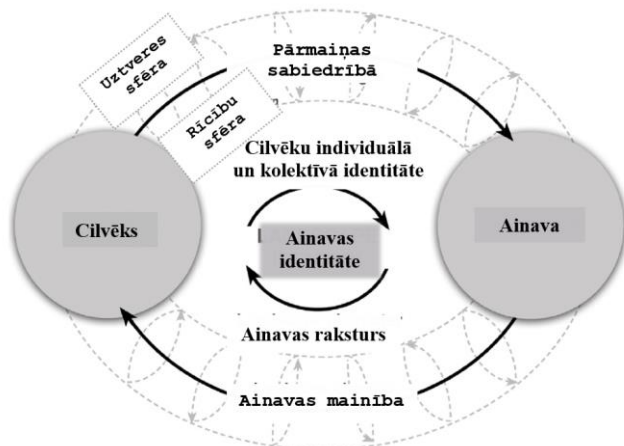
⁴² Egoz, S. (2013)

⁴³ Ingold, 2011

⁴⁴ Ramos, I.L., Bernardo, F., Ribeiro, S., C., & Van Eetvelded, V. (2016)

⁴⁵ Alumäe et al., 2003

pastāvēšanu. Vēsturiskie un vides faktori tradicionāli virza cilvēku iesaisti vietradē, iezīmējot precīzu atkārtotošo elementu pielietojumu⁴⁶.

2.3.4.att. Identitātes un ainavas mijiedarbības modelis⁴⁷.

Vēsturiskus ainavas stāstījumus, kas cieši saista reālo pasauli ar tās pieredzi skatītāja acīs, par pamatu savai grāmatai izmanto Marks Antrops un Vērlē van Eetvelde⁴⁸. Ainava ir kā socio-ekonomisks un bioloģisks resurss, dzīves telpa, kurā atainojas kultūrvēsturiskās vērtības, tradīcijas, “netveramās” ainavas vērtības, ko veido atmiņas, asociācijas, ainavas reprezentācija mākslā, mūzikā un literatūrā⁴⁹. Šādā griezumā ainava ir kā krātuve, kas glabā nācijai svarīgus notikumus no vienas puses, un iedvesmo vai palīdz izprast pagātņi un identificēties ar to no otras puses. Cilvēku atmiņās ainavas uzjundī caur atsevišķiem ainavas elementiem, kas pastiprinās ar sajūtu, smaržu un garšu, emocionālo noskaņu kontekstu. Ainavas atmiņas saistās arī ar notikumiem cilvēka dzīvē (pārceļšanās, trimdas gaitām, svētkiem utt.) un veidojas ainavas izteikti duālā daba — fiziskā un simboliskā, kas ir no vienas puses visas valsts kopīgā vēsture, bet no otras puses katra indivīda personīgā biogrāfija — viss kopā sintezējas ainavā, un ainava atsaucās cilvēkos, viņu atmiņās. Pētniece Skultāne tās dēvē par “pieredzes noliktavām, ar būtisku pagātnes un nākotnes valsts un katra indivīda “bagāžu””. Butlers⁵⁰ uzsver, ka, jo biežāk cilvēki aktīvi mijiedarbojas ar āra vidi (dabu), jo stiprāka pieķeršanās, tuvība un piederība attīstās saistībā ar ainavu (emociju komponente), kā arī norisinās vieglāka spriešana un pastiprināta domāšana par ainavu (izziņas komponente). Nacionālo identitāti kā cilvēka piederības vienai nācijai apzināšanās veidu raksturo distancēšanās no citām nācijām. Tāpēc nacionālajā identitātē, tāpat kā citos sociālās

⁴⁶ Vecco, 2020

⁴⁷ Ramos et al, 2016.

⁴⁸ Antrop, & Van Eetvelde, 2017

⁴⁹ Wascher, 2005; Simensen et al., 2018

⁵⁰ Butler, A., Knez, I., Åkerskog, A., Herlin, I.S., Sang, Å.O., & Ångman, E. (2019)

kollektīvās identitātes veidos, ir opozīcija “mēs” un “viņi”⁵¹. Mantojuma atzīšana un (neapzināta) nozīmes piešķiršana tam, ja to uzsver cilvēki no ārpusē (svešinieki), palielina piesaisti vietai⁵². Ainava un tūrisms krustojas nacionālās identitātes jautājumos, jo abām pusēm (“mums” kā kopienai un “viņiem” kā ceļotājiem) ir neviltota interese atklāt un izcelt vietas unikalitāti un reģionālās atšķirības⁵³. Identitātes ainava kļūst par kultūras izpausmi kā cilvēka socializācijas telpu. Kultūra ir cilvēka socializācijas telpa, kurā top tās saturs. Bez mijiedarbības ar citiem kultūras satura autoriem indivīds nespēj nodrošināt kultūras saglabāšanu, kuras pamatā ir kultūras satura pieejamība laikā un telpā citiem kolektīva dalībniekiem. Lai to nodrošinātu kultūrai kā cilvēka “projektam” jāfunkcionē kolektīvā, kurā indivīds spēj projicēt tā darbības rezultātus un iegūt impulsus jauna satura veidošanai⁵⁴. Tomēr kultūras mantojuma interpretēšanā kā sabiedrības uzveres īpatnību Kosgrovs⁵⁵ uzsver ļoti bieži novēroto selektīvo atlasīšanu, akcentējot vēstures pozitīvos aspektus. Mantojums ir ne tikai kultūras produkts, taču arī politisks resurss, tāpēc šādu zināšanu raksturs vienmēr tiek apspriests, ņemot vērā īpašos sociālos un intelektuālos apstākļus⁵⁶. Vietu specifiskās vēstures izmantošana ainavu raksturošanā un autentiskuma izcelšanā arvien biežāk tiek novērtēta starp vietējām kopienām un vietvaru pārstāvjiem⁵⁷. Cilvēks atbilstoši savai uztverei piešķir dažādiem ainavas elementiem noteiktu vērtību. Vietas uztvere pārmaiņus pēģina jau nepilnu gadsimtu un iekļaujas cilvēka ģeogrāfijas virzienā, cilvēku pieredzes izpētē, ietverot telpisko izjūtu un idejas. Pieredze tiek izprasta kā nozīmju kopums, ar kura palīdzību pasaule tiek iepazīta caur sajūtām, uztveri un ar to saistītiem pieņēmumiem⁵⁸. Līdzīgi arī ar personisko vietas pieredzi, kas, būdama individuāla, tomēr nav unikāla, bet tajā iespējams dalīties ar citiem⁵⁹. Kā norāda Tuans⁶⁰, tad vieta nav vienīgi kā fakts, kas jāizskaidro plašākā telpas izpratnē, tā ir arī realitāte, kas ir izskaidrojama un izprotama no to cilvēku perspektīvas, kuri tai piešķirusi nozīmi.

Par problēmas jautājumu identitāte kļūst tad, ja cilvēki piedzīvo identitātes krīzi — vai nu personiskā vai sociālā līmenī, vai abos. Gan cilvēka individualitāte, gan identitāte veidojas sociāli, un otrādi — sabiedrības formas un cilvēku socialitāte ir atkarīgas no veida, kādā tiek izprasta individualizācija⁶¹. Ar vietu saistīta identitātes krīze šādā kontekstā norisinās administratīvi teritoriālo reformu ietvaros, mainot administratīvās vietas piederību lielai daļai sabiedrības vai precizējot robežas latviešu vēsturiskajām zemēm. Līdzās politiski administratīvām (vai vēsturiskām) izmaiņām līdzī jāmmainās gan uztverei un sajūtām, gan daļai kopienas jākonstruē jauna piederības sajūta. Šie jautājumi skar vietu zīmolvēdi. Tomēr

⁵¹ Volkovs, 2021

⁵² Palang et al., 2003

⁵³ Knudsen, Metro-Roland & Soper, 2008

⁵⁴ Hanovs, 2021

⁵⁵ Cosgrove, D.E. (2006)

⁵⁶ Graham & Howard, 2008

⁵⁷ Palang et al., 2011

⁵⁸ Dardel, 1952; Lowenthal, 1961

⁵⁹ Caruso & Palm, 1973

⁶⁰ Tuan, Y. F. (1977)

⁶¹ Volkovs, 2021

problēmu mazina identitātes pielāgošanās un cilvēku asociatīvā spēja mainīt identitātes mērogu pēc izdevīguma principa (piederība konkrētam ciemam, pagastam, tuvākai pilsētai vai reģionam, etniskai grupai, citām sociāli konstruētām vienībām), kas ļauj cilvēkam pašidentificēties dažādos veidos (nepārspilējot administratīvi veidotas ģeogrāfiskas piesaistes izmaiņu nozīmi). Poļu sociologs Baumans⁶² eiropiešu pievēršanos identitātes jautājumiem attiecina uz jaunajiem laikiem (modernitāti) un tajos vērojamo pieaugošo uzsvāru uz individualizāciju. Atšķirībā no viduslaiku kārtu sabiedrības, jaunajos laikos cilvēks savu vietu sabiedrībā vairs neņemtoja kā gribētu vai negribētu dāvanu. Individualizācija nozīmēja, ka cilvēka identitāte vairs nav “dotais”, bet gan top par “uzdevumu”, un indivīds kļūst atbildīgs par tās novešanu līdz pilnībai. Postmodernā identitāte raksturīga stāvoklim, kad sabrukusi lielie modernisma stāsti — par prātu, patiesību, progresu un universālo brīvību. Tāpēc lielāka nozīme ir pieaugošam autentiskumam. Savukārt, ainavu pieredzējumu indivīda līmenī nosaka ne tikai patērētāja kultūras ietekme, taču arī vides, politikas un kultūras procesi, kas izraisa noteiktu ainavu veidošanos⁶³. Du Gejs un Hols⁶⁴ argumentē, ka identitāti nosaka nevis “saknes” vai tradīcijas, bet gan attieksme pret izcelsmi vai tradīciju atjaunināšana. Identitātes parādās tur, kur tiek īstenotas varas izpausmes. Tādējādi identitātes izriet no šajā procesā piesauktajām atšķirībām un izslēgšanas. Identitātes nozīme var tikt konstruēta tikai attiecībā ar “citu”, ar atšķirīgo vai iztrūkstošo. Ja, piesaucot identitāti, tiek pasludināta “vienotība”, arī tā patiesībā tiek konstruēta, līdzdarbojoties varai un izslēgšanai. Līdz ar to identitātes nav dabiskas un neizbēgamas pirmatnējas totalitātes rezultāts, bet gan naturalizēta “noslēgšanas” procesa rezultāts. Šajā kontekstā vieglāk izprast “Latviešu vēsturisko zemju likumu⁶⁵”, kur reģionu identitāte tiek konstruēta ar varas iesaisti, nosakot dažādajos laikos radušos kultūrvēsturisko teritoriju robežas un atzīstot, ka “Latviešu vēsturiskajās zemēs uz kuršu, latgaļu, sēļu un zemgaļu sentautu, kā arī seno pirmiedzīvotāju — lībiešu — kultūras un valodas bāzes veidojusies latviešu nācija”. Ainavas kontekstā rodas retorisks jautājums: vai šajās kultūrvēsturiskajās teritorijās izveidojusies arī savdabīga kultūrainava, kurā var identificēt tai tipiskas ainavu struktūras un elementus, kas akcentē reģionālās atšķirības? Daļēji tas saistīts ar etnisko identitāti, ko pārsvarā veido gan piederības izjūtu savai etniskajai grupai, gan personības distancēšanos no citām etniskajām grupām⁶⁶ un ar to saistītas darbību prakses apkārtnē. Emocionālas, simboliskās un ideoloģiskās dimensijas kopu apzīmējam ar “dzimtenes” jēdzienu, kas precīzi ietver cilvēka un ainavas attiecības. “Dzimtenes” jēdziens ietver šo attiecību izpausmi caur simboliem, attieksmi, kas veidojas, kā pagātne, tagadne un pat nākotnē svarīgo notikumu un simbolu glabāšana un izkopšana caur ainavas fizisko un mentālo dimensiju. Ar “dzimtenes” jēdzienu visspēcīgāk tiek akcentēta kolektīvās atmiņas izpausme, kā fiksētā un vizualizētā simbolu kopa⁶⁷. Šādi apsvērumi, ņemot vērā līdzšinējo pieredzi nacionālas nozīmes ainavu noteikšanā, vedina pie konkrētiem secīgiem soļiem, lai noteiktu šāda mēroga vērtīgas ainavas.

⁶² Bauman, Z., (2009)

⁶³ Cooper & Hall, 2008

⁶⁴ du Gay & Hall, 1996

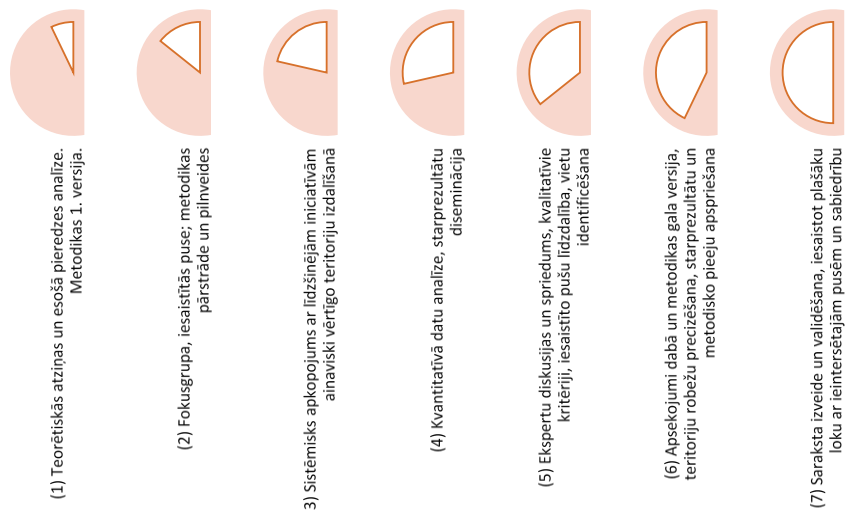
⁶⁵ Latviešu vēsturisko zemju likums, (2021)

⁶⁶ Volkovs, 2021

⁶⁷ Nogue & Vicente, 2004

2.3.4. Nacionālas nozīmes ainavu noteikšanas pieeja un rezultāts

Nacionālas nozīmes ainaviski vērtīgo teritoriju noteikšanas metodikas dažādu izstrādes posmu prezentēšanai un validēšanai tika organizētas septiņas apspriešanas ar iesaistītajām pusēm un citiem ainavu ekspertiem vai zinātniekiem no saistītām zinātņu jomām.

2.3.5.att.Nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgo teritoriju identificēšanas posmi

Nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgo teritoriju identificēšanas un iespējamo pārvaldības risinājumu rezultāti prezentēti triju novadu pašvaldību speciālistiem, iegūstot atgriezenisko saiti ar praktiskiem apsvērumiem. Noslēguma fāzē tika rīkoti pieci semināri visos plānošanas reģionos, iesaistot plašāku ieinteresēto speciālistu un interesentu loku no attiecīgās teritorijas, lai apstiprinātu sarakstu ar identificētajām vietām. Metodiskā pieeja iekļauj septiņas integrētus un secīgus posmus, pēc vietu identificēšanas pēdējā etapā paredzot saraksta validēšanu ar plašāku sabiedrības līdzdalību.

Ainava un tajā esošās struktūras, atsevišķi elementi var tikt vērtēti, gan ņemot vērā kvantitatīvus, gan kvalitatīvus datus. Šāda pieeja izmantota arī nacionālās nozīmes vērtīgāko ainavu identificēšanai Latvijā. Piemēram, dabas un kultūras mantojuma ainavas struktūras vai atsevišķus elementus, to koncentrāciju iespējams apkopt kvantitatīvi, kas palīdz gan raksturot kādu ainavu, gan arī izsvērt tās vērtību un mērogu. Savukārt scēniski estētisko vērtību ar augstvērtīgu skatu perspektīvām nevar novērtēt automatizēti, jo to ietekmē gan viļņots reljefs, gan ūdensmalas ar tālām skatu perspektīvām, gan ainavas elementu kompozīcija, noskaņa u.c. Izmantojot ainavas definīcijas atsauci par teritoriju tādā nozīmē, kā to uztver cilvēki, stratēģisks uzsvars likts uz sabiedrības iesaisti. Kā svarīgs pamats izmantots projekta "Ainavu dārgumi" paveiktais darbs, nosaucot vārdā vietas un ainavas, kas uzskatāmas par nacionālo dārgumu, vietas ar kurām iedzīvotāji lepojas, ar kurām arī

simboliski identificē sevi un savu reģionu. Ainavu ekspertu strukturētais vietu saraksts, salīdzināts ar "Ainavas runā" vēsturisko vietu reprezentāciju ainavu uztveres jomā Latvijā, izvērtējot vizuālo materiālu populārākajos medijos. Kā svarīga atsauce izmantots Latvijas kultūras kanona ekspertu paveiktais darbs, nosakot astoņas kanoniskās Latvijas ainavas. Kanona ainavu sadaļas pamatojumā izdarīta atsauce uz "Ainavu dārgumiem", kas bagātīgi atspoguļo Latvijas ainaviskās vērtības reģionālā mērogā, jau turpinājumā ekspertiem vienojoties par plašākām ainavām — nacionālā mēroga vērtībām, kas ir iekļaujamas Latvijas kultūras kanonā.

Gadsimtu noturīgs ir ainavu klasika Sauera⁶⁸ teiktais, ka visi disciplīnas fakti jāorganizē vispārīgā sistēmā, jo tas ir vienīgais veids, kā uzzināt faktu attiecības. Nacionālas nozīmes ainaviski vērtīgo teritoriju noteikšana ir saistīta ar 20. gs. 70. gados radušos ainavu vērtēšanas pieeju (sākotnējo tās izpratni), kas ietver ainavas audītēšanu, balstītu uz tās vērtībām, cenšoties to noteikt iespējami objektīvi, salīdzinot vienas ainavas vērtības ar citas ainavas vērtībām, balstoties uz kvantitatīvu ainavas elementu novērtējumu⁶⁹. Savā ziņā šāds process ir sensitīvs, jo iekļauj dažu vietu izcelšanu jeb pārākumu pār citām, padarot citas "parastākas" vai pat "otršķirīgas". Tomēr jāņem vērā, ka mūsdienas pieejamais datu apjoms un ĢIS iespējas ļauj veikt šo kvantitatīvo analīzi apjomīgāk un precīzāk, nākamajā etapā iekļaujot ekspertu diskusijas, izmantojot atsauci uz Antropa un Ētveldes⁷⁰ norādēm par Ģeštalta teoriju un cilvēku uztveres priekšrocībām. Kvantitatīvajā analīzē telpiski identificējamās noteiktas ainavu vērtības, tāpat arī apzināta tūrisma funkcija nacionālo (identitātes) ainavu kontekstā. Meklētas tipiskās ainavas, kas ir plašāka kategorija, iekļaujot ainavas, kas raksturo noteiktus procesus, laikmetu vai arī konkrētu ainavu tipu. Tomēr tikai dažas no tām var tikt uzskatītas par izcili vērtīgām, pat unikālām — kā vienīgās vai vienas no nedaudzajām ainavām valstī (vai reģionā), arī labāk saglabātā starp citām līdzīgām. Tipisko ainavu gadījumā papildus telpiskajai un saturiski kvalitatīvajai jomai īpaši tiek akcentēta arī vēsturiskā laika dimensija, lai kopējo Latvijas ainavas stāstu var "nolasīt" telpiski secīgā nepārtrauktībā no senākajām liecībām apkārtējā vidē par zemes veidošanos (devona perioda) un attīstību līdz pat mūsdienām. Katra no šādas grāmatas lappusēm ietvertu secīgu un spilgtu notikumu Latvijas daudzveidīgajā stāstā un tā fizisku izpausmi apkārtējā vidē ainavu struktūru vai atsevišķu elementu veidā. To nosaka kopīgie un reģionāli atšķirīgie notikumi dabas un cilvēka mijiedarbībā iedarbojoties uz apkārtni (ainavas biogrāfija) un tos raksturojoši oriģināli ainavas elementi.

Rezumējot no iepriekš aprakstīto nacionālā un reģionālā līmeņa stratēģisko plānu vai ainaviski vērtīgo teritoriju identificēšanas pūliņiem, izveidota rezumējoša tabula, lai uzskatāmi apkopotu dažādos avotos identificēto ainavu savstarpējo saistību. Par pamatu izmantotas ainavas, kas identificētas plānošanas reģionu stratēģijās. Tās salīdzinātas ar Latvijas kultūras kanona, Ainavu dārgumu un 1998. gadā publicēto O.Nikodema sastādīto ainavu karti, kurā "unikālās ainavas" bija izcelta kā atsevišķa kategorija. Izveidotais apkopojums ietver Latvijas mērogā unikālas un tipiskas ainavas, kas uzskatāmas par ainaviski vērtīgām. Tabulā iekļauto ainavu identificēšana gan veikta ar dažādām metodiskām pieejām, tāpēc arī saraksts nav galējs. Tāpēc veicama papildu kvantitatīvā analīze, lai atgrieztos pie šī

⁶⁸ Sauer, 1925

⁶⁹ Swanwick, 2002; Simensen et al., 2018

⁷⁰ Antrop, M., Van Eetvelde, V. (2000)

saraksta un no tā veiktu atlasī vai papildinātu ar nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgajām teritorijām. Piemēram, Salacas-Burnnieku telpa, kas šādi izdalīta starp Vidzemes plānošanas reģiona vērtīgajām ainavām, 1998. gada unikālo ainavu kartē noteikta līdzīgā areālā kā upju ainava, terasēto upju ieleja (no Ramatas ietekas lejteces virzienā) un ezeru ainava. Latvijas Kultūras kanonā šī ainava nav iekļauta, taču Ainavu dārgumi sarakstā ir pat divas vietas: Burnnieku ezers ar baznīcām un muižu centriem, Salacas ieleja ar Mazsalacu un Skaņokalni.

Attiecībā uz sabiedrības ainavu uztveri un vietu identitāti, šajā metodiskajā pieeļā izmantots oriġināli apkopotu lielu datu apjoms, kas reprezentē aktīvu "ainavu patēriņu". To var interpretēt kā loġisku turpinājumu pēc simbolisku un estētiski augstvērtīgu ainavu kognitīvas lokalizēšanas (iztēlošanās, apzināšanas, izziņas un iepazīšanas attālināti), kam seko aktīva rīcība šo vietu apmeklēšanā. Tas ir pat pakāpi vairāk, kā virtuāla balsošana par kādu ainavu izcilību, jo tas tiek apliecināts jau ar konkrētu izvēli un apmeklējumu. Šādu ainavu apmeklējums saistīts gan ar to pieejamību, gan gaidām par to labiekārtojumu, ērtībām un pieejamajiem pakalpojumiem. Lai to nošķirtu no visaptverošas ikdienas mobilitātes kartēšanas (piemēram, saistīti ar lielveikalu apmeklējumu), nozīmīgāk par ikdienas rekreāciju un atpūtu ir tieši tūrisma motīvs — mērķtiecīgi doties uz šādām vietām ārpus savas ikdienišķās dzīves telpas. To apstiprināja apjomīga Vidzemes Augstskolas Telpiskās pētījumu laboratorijas īstenotā sabiedrības aptauja (2021-2022) par nacionālo parku un citu populāru dabas teritoriju apmeklējuma motīvu. Starp faktoriem, kas nosaka ceļošanas vai atpūtas vietas izvēli, "pievilcīga ainava" kā "ļoti svarīgs" faktors bija dominējošs un to norādīja 79 % respondentu (reprezentatīvās izlases kopas apjoms — 1923). Tūrisma (akcentējot kultūras, dabas un labjūtes tūrisma motīvus, mazāk izklaides, darījumu vai radu un draugu apmeklējumu) no cita veida mobilitātes palīdz nošķirt gan tūristu mītnu izvietojums šādās ainaviski pievilcīgākajās vietās (citā iepriekš veiktā tūrisma uzņēmēju aptaujā vietas ainaviskais pievilcīgums tika uzsvērts starp nozīmīgākajiem faktoriem uzņēmējdarbības uzsākšanai⁷¹), gan starptautiskums un ceļošanas attālums. Identitātes ainavas ar simbolisku nozīmi, nācījas veidošanos ietekmējošām notikumu vai stāstu vietām, autentiskām kultūras izpausmēm, unikālām vai izcili vērtīgām un valstij tipiskām dabas vietām kļūst apbrīnotas gan cilvēku uztverē, gan izpaužas ceļošanā uz šīm vietām.

Turpinājuma ar secīgu GIS liela apjoma telpisko datu apkopojumu kartogrāfiskajā materiālā pamatota nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgo teritoriju noteikšanas pirmā daļa. Kvantitatīvi analizējamās daļas kritēriji ietver trīs tematiskās sadaļas (sk. 2.3.1. tabulu), kas tika summētas:

- dabas mantojumu, iekļaujot dabas daudzveidību un ekoloģisko vērtību;
- kultūras mantojumu (ar nozīmi ainavas veidošanā) un kultūrvēsturisko vērtību;
- sabiedrības novērtējumu, kas izpaužas vietu apmeklētibā un popularitātē tūrismam.

Papildinoši kritēriji, kas tika apkopoti atsevišķi, vērtējot tos kontekstuāli attiecībā pret telpu un salīdzinājumā ar citiem par potenciālajām nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgajām teritorijām, iekļauj:

⁷¹ Klepers, 2012

- unikalitāte un izcilība kādā noteiktā kategorijā (ka vienīgo, izcilāko, starptautiski atzītu vai vislabāk saglabāto u.tml.);
- spēcīgi identitātes aspekti, nācijai nozīmīgs simbolisms, reprezentē noteiktu latviešu kultūrvēsturisko zemi;
- vizuāli augstvērtīgu skatu pieejamība, labiekārtotas skatu vietas.

Dabas mantojuma sadaļā ietilpst ainavas ekoloģiskā vērtība: ainavas, kā nozīmīgas dzīvotnes un ekosistēmu pakalpojumu nodrošinātājas. Ņemot vērā, ka vērtējamās vietas jau ir izceltas ar kādu statusu (kā īpaši aizsargājama dabas teritorija vai aizsargājams ģeoloģisks un ģeomorfoloģisks dabas piemineklis), tad vienlaikus tās reprezentē ainavas varenību un izcilību dabas mantojuma kontekstā. Citu valstu piemēros (piemēram, ASV) tiek izceltas konkrētas simboliskās dabas vietas apzīmējot tās kā nacionālie ezerkrasti, nacionālie upju ceļi u.tml., kas ir jēdzienu un komunikācijas mērķa jautājums. Kultūras mantojuma un vēsturisko liecību sadaļa iekļauj ainavu autentiskumu, ko reprezentē par kopīgām sabiedrības vērtībām atzīts kultūras mantojums un tā statusa mērogs. Arī te daļēji izpaužas ainavas mērogs un varenums, ko nosaka statuss un konteksts. Vēsturiskajos notikumos iekļaujas atmiņu ainavas un nācijai spilgtu vēsturisku notikumu vietas. Citas nācijas (piemēram, ASV) šo izmanto kā papildu instrumentu nācijas piederības veidošanai (piemēram, izceļot nacionālos kaujas laukus (parkus vai vietas), nacionālos militāros parkus), kas ir mazāk raksturīgi ar kultūras mantojumu bagātajai Eiropas daļai. Te iekļauti tie valsts aizsargājami kultūras pieminekļi, kuri ir nozīmīgi ainavas veidošanā (izslēdzot, piemēram lielāko daļu senkapu, viduslaiku kapsētu vai ēku iekštelpās esošu mākslas pieminekļu), vērtējot arī pēc mēroga statusa (valsts, reģionālas vai vietējas nozīmes). Pie sabiedrības iesaistes un novērtējumu, kas izpaužas vietu apmeklētībā un to popularitātē tūrismam (t.sk. starptautiska tūrismā) noteikta apmeklētības gradācija un raksturs (vietēja rakstura ceļošana vai vietējais / starptautiskais tūrisms). Identitātes izcelšanai un ainaviskajai pievilcībai svarīga ir “trešā puse”, kas stiprina piederības sajūtu un vēlmi lepoties ar vietu. Lielāks svars piešķirts starptautiskajā tūrismā populārām vietām, tad nacionālas nozīmes tūrismam. Tā kā šis pieprasījums nav punktveidīgs, bet pastāv kā plūsma, laikā un telpā, kontekstuāli vērtējama (apspriešanas daļā) arī starptautiska mēroga maršrutu un tūrisma ceļu nozīme. Tie nodrošina lielāku ainavu pieejamību. Unikalitāti daļēji nosaka jau piešķirtais statuss, par ko sabiedrība ir vienojusies – gan iekļaušana *UNESCO* mantojuma sarakstā, gan īpašas vietas, kas ir izcilas un vienreizīgas, oriģinālas un savā ziņā neatkārtojamas vai vislabāk saglabājušās. Izmantojot ROS (rekreācijas iespēju spektra analīze) pieeju ar ĢIS telpisko analīzi identificējamās Latvijas maz skartākās dabiskās vietas, kas atrodas vistālāk no blīvi apdzīvotajām vietām. Tās vienlaikus ir sava veida klusuma ainavas, kur daba attīstās savvaļā. Latvijā ir ļoti fragmentēta pirmatnējo dabas ainavu klātbūtne, tāpēc nākotnē šādu vietu izcilība tikai pieaugs. Spēcīgi identitātes aspekti, simboliski nozīmīgas ainavas nācijas tapšanai, definēto latviešu kultūrvēsturisko zemju reprezentatīva pārstāvēšana ir vēl viens vērtējais aspekts. Tas arī apkopots telpiskā veidā, kontekstā ar kvantitatīvi summētajām vērtībām. Taču tālāk vērtēts kvalitatīvi, nozīmēs, savstarpējos salīdzinājumos. Ainavas kvalitātes kritēriju grupā iespējams analizēt vizuālo pievilcību, ņemot vērā apzinātās jau esošās nominētās un labiekārtotās skatu vietas. Tā ir tikai viena komponente konkrētajā kategorijā, ko pamatā veido ainavu apmeklēšana uz vietas. Tomēr skatu torņu veidošana, labiekārtotas skatu platformas un vietas ir sabiedrības atbalstītas investīcijas šādu vērtīgu skatu izcelšanai, tādējādi vērā

ņemamas. Katram kritērijam tika piešķirta noteikta vērtība un proporcionāls svars kopējā summā.

Nacionālas nozīmes ainavu teritoriju raksturojošo elementu noteikšanā ar ĢIS pieeju, izmantota strukturēta ģeotelpijas informācijas apkopošana un vērtību piešķiršana heksagona šūnām (katra 100 ha platībā, kopā 68 407 heksagoni), kas režģa veidā pārklāj Latvijas teritoriju. Tas izmantots specifiski ainavu robežu identificēšanai, lai izmantot optimālu formu, kas līdzinās aplim. Nākamajā solī šie dati salīdzināti ar datiem, no sabiedrības iesaistes: ainavu dārgumu uztveres kartējuma. Atsevišķi izcelts telpisko objektu slānis, kas iekļauj labiekārtotas skatu vietas (skatu torņus, skatu platformas, skatu laukumus u.tml. — kopā ap 400 vienībām) vai augstvērtīgas skatu vietas, kas izceltas pārgājienu vai velomaršrutu kartēs (kopā ap 450 vienībām). Apkoptie datu slāņi ar dabas, kultūras mantojuma vietām un ainavu elementiem, apmeklētības dati tālākajā posmā savienoti ar apkopto informāciju no reģionālajiem plānošanas dokumentiem, stratēģiskajiem plāniem par vērtīgākajām ainavām, lai pārlicinātos par vietu sakritību, savstarpējo slāņu pārklāšanos, precīzāk ieskicēto noteiktu areālu robežas. Tālākajā gaitā līdzīgs izvērtējums notika ar Latvijas kultūras kanonā iekļauto ainavu telpiski lokalizēto datu slāni, iepriekš noteiktajām unikālajām ainavām, robežu testēšana. Strādājot pie digitālā ainavu atlanta, paralēli precizētas K. Ramana ainavu taksanomijā izdalīto ainavzemju un ainavapvidu robežas, veidojot arī trešo līmeni — dalījumu mazākos ainavu areālos.

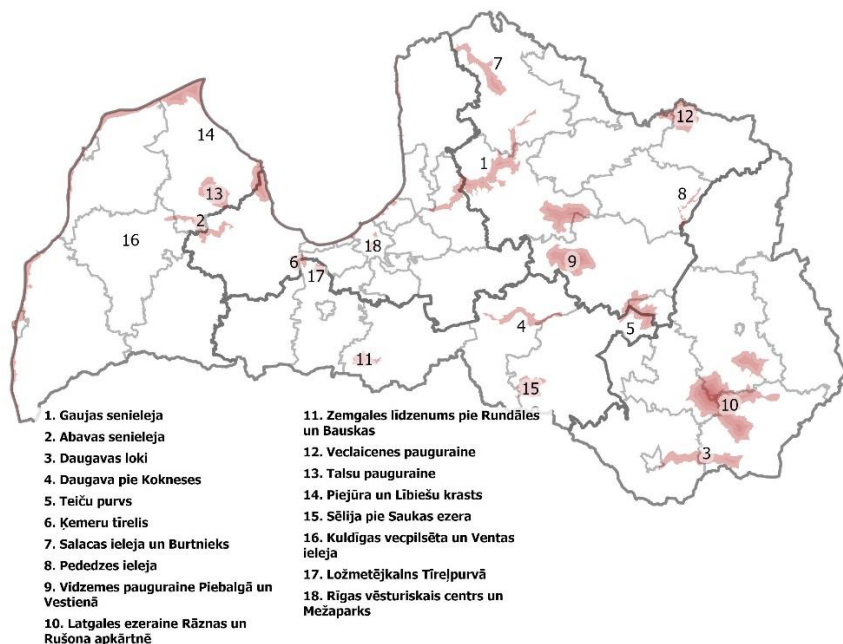
Ārpus kvantitatīvās datu analīzes paliek vairāki nozīmīgi vērtīgo ainavu noteikšanas kritēriji. Emocionālais ainavas konteksts, kā raksturojams kā spēja izraisīt dažādas emocijas, arī bieži raksturotā īpašā vietas aura, kā *genius locci*. Lai arī tas vērtējams kā subjektīvs faktors, tomēr tas veido ciešāko saikni ar cilvēka kognitīvo uztveri un atmiņām, formulē attiecības ar ainavu, veido pamatu identitātei. Daļēji šis aspekts ir ievērtēts "Ainavu dārgumu" nominācijās, jo ir saistīts ar vietu identitāti un ainavu uztveri. Ainavas autentiskums, kas pauž vietas oriģinalitāti, nesamākslotību un vēsturisko vidi ar minimālām iejaukšanas pazīmēm. Izpaužas ainavas vienotais raksturs ar konkrētiem ainavas elementiem, kas ir saglabāti attiecīgajai teritorijai autentiskā veidā, nav redzamas iejaukšanās pazīmes u.tml. Šis kritērijs tiek salīdzināts kopā ar identitātes kritēriju, attiecinot to pret kultūrvēsturiskajām zemēm un teritorijām, definējot autentiskumu raksturojošos ainavu elementus vai to struktūras. Tiek ņemti vērā reģionālie akcenti, kas iekļauj tiem raksturīgās simboliskās ainavas, to struktūras vai elementus. Vizuālais izteiksmīgums jeb "ainaviskums" kā sava veida "skaistuma kanons" — daudzveidīga ainavas struktūra, izteiksmīgas un iespaidīgas reljefa formas, piekraste, ezeri un upes, kā arī kultūrvēsturiski nozīmīgas ainavas. Tā ir visaptveroša un niansēta ainavas uztveres izpausme. Ainavas rakstura apraksts balstās uz pēc iespējas precīzāku atsevišķu ainavas elementu savstarpēju mijiedarbību un cilvēka uztveri, kas izpaužas caur ainavas ietekmi kopumā, radot emocionālo tēlu. Te jānovērtē kopums un jāprecizē nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgās teritorijas, to robežas. Attiecīgi ir caurspīdīgs un izsekojams pamatojums, kā šāda veida teritorijas tika noteiktas. Šajā etapā tika iesaistīti eksperti, apspriežot identificētās teritorijas, to unikalitāti vai tipiskumu, iederību nacionāla vai reģionāla mēroga ainavu sarakstā arī konceptuālus robežu jautājumus. Rezultāts identificēto teritoriju kvantitatīvi vērtētajai daļai, interpretējot skaitliskās vērtības analizētajiem kritērijiem, izveidots savstarpēji salīdzināmās trīs kategorijās (loti izteikts, vidēji izteikts, maz izteikts).

Nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgo teritoriju atbilstība apkopotajiem kritērijiem
(tumši oranžs: augstākā mērā; gaiši oranžs – vidēji, pelēcīgs – mazākā mērā)

Nosaukums	Dabas mantojuma koncentrācija, dabas daudzveidība, ekoloģiskā vērtība	Kultūras mantojuma koncentrācija (ar nozīmi ainavas veidošanā)	Sabiedrības novērtēta (populāra, apmeklēta, t.sk. starptautiskais tūrisms)	Noteiktā veida unikāla (vienīgā vai vislabāk saglabātā)	Spēcīgi identitātes aspekti, simbolisms, spīgti reprezentē kādu no latviešu kultūrvēsturiskajām zemēm.	Iekļauj vizuāli augstvērtīgus skatus, labiekārtotas skatu vietas
Piejūra un Lībiešu krasts					Lībiešu krasts	
Kuldīgas vecpilsēta un Ventas ieleja					Kurzeme	
Abavas senieleja					Kurzeme	
Talsu pauguraine					Kurzeme	
Ķemeru tīrelis						
Ložmetējkalns Tīrelpurvā						
Zemgales līdzenums pie Rundāles, Bauskas un Mežotnes					Zemgale	
Rīgas vēsturiskais centrs, Brāļu kapi un Mežaparks						
Salacas ieleja un Burtnieks					Vidzeme	
Gaujas senieleja					Vidzeme	
Veclaicenes pauguraine					Malēnija	
Vidzemes pauguraine: Piebalga					Piebalga	
Vidzemes pauguraine: Vestiena					Vidzeme	
Pededzes ieleja					Malēnija	
Daugava pie Kokneses					Sēlija / Vidzeme	
Teiču purvs						
Sēlija pie Saukas ezera					Sēlija	
Latgales ezeraine: Rāzna					Latgale	
Latgales ezeraine: Rušons un Aglona					Latgale	
Daugavas loki					Latgale	

Identificētās ainaviski vērtīgās teritorijas tika lokalizētas jaunveidotajos ainavu areālos – vienā vai vairākos. Tomēr atšķirīgais ainavu vērtību veidojošo struktūru un elementu kartējums vietām norāda uz nesakritībām (kādos gadījumos arī par vajadzību precizēt ainavu areālu robežas). Kopumā gan tas tomēr ir problemātiski, ņemot vērā ainavu areālu

izdalīšanas tradīciju, kas tāpat kā ainavzemes un ainavapvidi balstās uz fiziogēogrāfisku un ģeomorfoloģisko datu vērā ņemšanu. Piemēram, Abavas senielejas ainavu areāls ietver upes ielejas daļu no tās augšteces līdz Ventai, bet nacionālās nozīmes ainavai vērtīgākā daļa sākas nedaudz augšpus Kandavas līdz Rendai, turklāt ietverot arī terasētas pieteku — Imulas un Amulas upju ielejas un vērtīgākās kultūras mantojuma un skatu vietas ārpus ielejas. Līdzīgi ar Piejūras ainavu, kas izdalīto areālu robežās vairākos posmos iestiepjas pārāk dziļi iekšzemē vai skar tikai šauru pludmales un stāvkrasta daļu. Galējo lēmumu par vietu iekļaušanu teritorijām, kas bija uz robežas (iekļaut / neiekļaut) ietekmēja kopīga apspriešana ar ekspertiem pēc konkrēto teritoriju apsekojumiem dabā.

2.3.6.att. Valsts pētījumu programmas (LandLat4Pol) projekta ietvaros identificētās nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgās teritorijas

Noslēgumā veikts darbs ar nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgo teritoriju robežu precizēšanu un izvērstāka pamatojuma sastādīšanu, veidojot raksturojošās “pases”, nosakot ainavu kvalitātes mērķus un vadlīnijas to sasniegšanai. Katrai nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgai teritorijai ir izveidota tā pase, ietverot pamatojumu, galvenos faktus, kas to apstiprina, uzskatāmas vizualizācijas ar ainavu un tās struktūru vai to veidojošiem elementiem. Iekļauts arī ainavas jutīguma vērtējums, potenciāls attīstībai, galvenās funkcijas, platības sadalījums pēc zemes lietojuma veida un aizsardzības statusa, kā arī ainavu kvalitātes mērķis un pārvaldības vadlīniju kopsavilkums.

No kopējā saraksta akcentiem veidota vienojoša un visaptveroša Latvijas ainavu biogrāfija jeb hronika — pēctecīgs stāsts ar fiziskām izpausmēm dabā. Tajā secīgi apvienojas

notikumi no senākās zemes virspusē redzamās lappuses (devona perioda) līdz mūsdienām. Notikumi, kas ietekmējuši Latvijas teritorijas un tās reģionālo atšķirību aprises un identitāti. Paredzēta tālāka komunicēšana ar plašu sabiedrību. Nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgāko teritoriju noteikšana jāuztver tikai kā garāka ceļa etaps un nenoslēdzas ar saraksta izveidi un vietu lokalizēšanu. Kā uzsvērts arī Ņitavskas⁷² pētījumā, tad tālāk jāseko darbībām, kas veicinātu plānošanas tradīciju un paradumu maiņu, jāveido atbalsta mehānismi un ainavu pārvaldīšanas instrumenti, saskaņā ar to esošo ekoloģisko, ekonomisko un sociālo vērtību un nākotnes potenciālu. Sarakstā ir iekļautas ne tikai unikālās Latvijas ainavas ar absolūtu neatkārtojamību, bet arī vairākas tipiskas ainavas, kuru potenciāls izmantojams plašāk reģionālā mērogā. Bez konkrētajām 38 identificētajām ainavām ar reģionālas nozīmes ainavisko vērtību kvantitatīvajā analizē iezīmējās vēl vairākas potenciālas teritorijas (piemēram, Dvietes paliene). Saraksts arī nacionālās nozīmes vērtīgajām ainavām nav uzskatāms par noslēdzamu un, izmantojot objektīvu pieeju, iespējams to mainīt vai papildināt. Aprakstītā metodiskā pieeja ir atkārtojama, dati saglabāti digitālā ainavu atlanta ietvaros.

Nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgo teritoriju robežas noteiktas mērogā 1:50 000. Robežas lokālā līmenī precizējamas atbilstošā visu iesaistīto pušu plānošanas procesā, izstrādājot pašvaldību teritoriālos plānojumus.

Izmantotie avoti

1. Ainavu dārgumi
2. Ainavu tematiskais plānojums. (2017). Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments.
3. Alumäe, H., Printsmann, A., & Palang, H. (2003). Cultural and historical values in landscape planning: locals' perceptions. In: Palang, H., Fry, G. (Eds.), *Landscape Interfaces: Cultural Heritage in Changing Landscapes*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, pp. 125-146.
4. Antrop, M., & Van Eetvelde, V. (2017). *Landscape perspectives: the holistic nature of landscape*. In Landscape Series, 23. Dordrecht, The Netherlands: Springer.
5. Antrop, M., & Van Eetvelde, V. (2000). Holistic aspects of suburban landscapes: Visual image interpretation and landscape metrics. *Landscape and Urban Planning*, 50, (1), 43-58.
6. Bauman, Z., (2009). *Identity in the Globalizing World*. In A. Elliott and P. du Gay (eds.), *Identity in Question*, London, SAGE Publications Ltd., 1-12
7. Bārda, E. (1939). *Nesīsim daiļumu lauku sētās*. Latvijas Kareivis, 190, 1939. gada 24. augusts.
8. Butler, A., Knez, I., Åkerskog, A., Herlin, I.S., Sang, Å.O., & Ångman, E. (2019). Foraging for identity: the relationships between landscape activities and landscape identity after catastrophic landscape change. *Landscape Research*, DOI: 10.1080/01426397.2019.158035
9. Caruso, D., & Palm, R. (1973). Social Space and Social Place. *Professional Geographer*, 25, 221-225.
10. Cooper, C., & Hall, C. M. (2008). *Contemporary Tourism. An International Approach*. Oxford, Burlington, MA: Elsevier, Butterworth-Heinemann.
11. Cosgrove, D.E. (2006). *Landscapes of the cultural space economy: L.A. and the Italian*

⁷² Ņitavska, N. (2021)

- cittā diffusa. In: Terkenli, T.S., d'Hautesserre, M.-A. (Eds.), *Landscapes of a New Cultural Economy of Space*. Springer, Amsterdam, pp. 69-91.
12. Cukura, I. (2021). Latvijas nacionālie simboli. Nacionālā enciklopēdija.
 13. Dardel, E. (1952), *L'Homme et la Terre: Nature de la realite Geographique*. Paris: Presses Universitaires de France.
 14. Davoudi, S., & Brooks, E. (2019). *Landscape quality: A rapid review of the evidence*. Newcastle University.
 15. Du Gay, P., & Hall, S. (1996). *Questions of Cultural Identity*, London, Sage Publications.
 16. Egoz, S. (2013). Landscape and identity: beyond a geography of one place. In: Howard, P., Thompson, I., Waterton, E. (Eds.), *The Routledge Companion to Landscape Studies*. Routledge, New York, pp. 272-285.
 17. Eiropas ainavu konvencija. 18.04.2007. *Latvijas Vēstnesis*. 63.
 18. Graham, B., Howard, P. (Eds.). (2008). *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Ashgate.
 19. Hanovs, D. (2021). Kultūra. Nacionālā enciklopēdija.
 20. Ingold, T. (2011). *Being alive: Essays on movement, knowledge and description*. Abingdon: Routledge.
 21. Yarwood, R. (2005). Beyond the rural idyll: images, countryside change and geography. *Geography*, Springer, 90, 19-31.
 22. Kaktiņš, K. (1938). *Kas darāms, lai veicinātu lauku ēku krāsošanu*. Brīvā zeme, 131, 1938. gada 14. jūnijs.
 23. Kalniņš, M. (1936). *Lauku saimniecību ārējā izdaiļošana*. Jaunākās ziņas, 137, 1936. gada 20. jūnijs.
 24. Knudsen, D.C., Metro-Roland, M.M., & Soper, A.K. (2008). *Landscape, Tourism, and Meaning: A Conclusion*. In: Knudsen, D.C., Metro-Roland, M.M., Soper, A.K., & Greer, C.E. (Eds.) *Landscape, Tourism, and Meaning*. Cornwall: Ashgate.
 25. Kurzemes plānošanas reģiona attīstības programma 2021-2027. 2. redakcija. (2021). Pieejams: https://www.kurzemesregions.lv/wp-content/uploads/2021/11/Pasreizejas_situācijas_raksturojums.pdf un <https://www.kurzemesregions.lv/darbibas-nozares/attistibas-planosana/regiona-planosanas-dokumenti/kurzeme-2021-2027/>
 26. Latgales plānošanas reģiona teritorijas plānojums 2006.-2026. gadam. (2006). Telpiskās struktūras apraksts. Pieejams: <https://lpr.gov.lv/lv/padome-l2f3/planosana/#.YJaT-6GEaUk>
 27. Latviešu vēsturisko zemju likums. (2021). *Latvijas Vēstnesis*, 121B, 28.06.2021. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/324253-latviesu-vesturisko-zemju-likums>
 28. Latvijas Ainavu politikas pamatnostādnes 2013.-2019. gadam. (2013). VARAM. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4427>
 29. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam. (2010). LR Saeima.
 30. Latvijas Kultūras kanons. (2022). Ainavas. Pieejams: <https://kulturaskanons.lv/>
 31. Lowenthal, D. (1961). *Geography, Experience and Imagination: Towards a Geographical Epistemology*. *Annals of the Association of American Geographers*, 51 (3), 241-260
 32. Lūse, A. (2021). Identitāte. Nacionālā enciklopēdija.
 33. Nikodemus, O. (1998). *Latvijas ainavu karte*. Latvijas Daba (6. sējums). Rīga.
 34. Ņitavska, N. (2021). *Latvijas nacionālās nozīmes ainavu noteikšana, aizsardzība, plānošana un pārvaldība*. (Maģistra darbs). Rīga: Latvijas Universitāte.
 35. Palang, H., Printsman, A., Alumäe, H., Kaur, E., Oja, T., Prede, M., Pungas, P.,

- Reimann, M., & Sooväli, H. (2003). *Local people as shapers of sustainability of rural landscapes*. In: Tiezzi, E., Brebbia, C.A., Usó, J.L. (Eds.). *Ecosystems and Sustainable Development*, (2) (Advances in Ecological Sciences, 19). Wessex Institute of Technology Press, Southampton, pp. 873-882.
36. Palang, H., Spek, T., & Stenseke, M. (2011). Digging in the past: New conceptual models in landscape history and their relevance in peri-urban landscapes. *Landscape and Urban Planning*, 100, 344-346.
37. Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām. (1993). *Latvijas Vēstnesis*, 5, (25.03.1993.). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/59994-par-ipasi-aizsargajamam-dabas-teritorijam>
38. Ramans, Ģ. (1935). Latvijas teritorijas ģeogrāfiskie reģioni. *Ģeogrāfiski Raksti*, 5, 178-240.
39. Ramos, I.L., Bernardo, F., Ribeiro, S., C., & Van Eetvelded, V. (2016). Landscape identity: Implications for policy making. *Land Use Policy*, 53, 36-43.
40. Rīgas plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2014.-2030. gadam. (2015). Pieejams: <https://rpr.gov.lv/darbibas-jomas/attistibas-planosana/planosanas-dokumenti/regiona-planosanas-dokumenti/>
41. Sauer, C.O. (1925). *The Morphology of landscape*. Berkeley: University Press, p.19.
42. Siliņš, T. (1939). *Lauksaimnieki, apkopjiet savu māju apkārtni!* Mana sēta, 2, 1939. gada 1. decembris.
43. Simensen T., Halvorsen R., Erikstad L. (2018). Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review. *Land Use Policy*, 75, 557-569.
44. Skats no Aglonas baznīcas torņa uz vairākiem ezeriem un skaisto apkārtni. (1939). *Ceļošanas prieks / Atpūta*, 772, 1939. gada 18. augusts.
45. Skultāne, V. 1997. Theorizing Latvian lives: The quest for identity. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*. 3, (4), 761-780.
46. Stobbelaar, D.J., & Pedroli, B. (2011). Perspectives on landscape identity: a conceptual challenge. *Landscape Research*, 36, 321-333.
47. Swanwick, C. (2002). *Landscape Character Assessment Guidance for England and Scotland*: Prepared for the Countryside Commission and Scottish Natural Heritage. Countryside Agency.
48. Tuan, Y. F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
49. Vecco, M. (2020). Genius loci as a meta-concept. *Journal of Cultural Heritage*, (41), 225-231.
50. Vidzemes plānošanas reģiona Attīstības programma 2021.-2027. 2. redakcija. Pieejams: http://www.vidzeme.lv/lv/vpr_attistibas_programmas_2021_2027_izstrade1
51. Volkovs, V. (2021). Etniskā identitāte. Nacionālā enciklopēdija.
52. Wascher D.M. (2005). European Landscape Character Areas — Typologies, Cartography and Indicators for the Assessment of Sustainable Landscapes. Final ELCAI Project Report. Retrieved from: <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/1778>.
53. Zariņa, A. (2010). *Ainavas pēctecīgums: ainavu veidošanās vēsturiskie un biogrāfiskie aspekti Latgalē*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
54. Zemgales plānošanas reģiona Attīstības programmas 2021.-2027. gadam 3. redakcijas projekts. Pieejams: <https://www.zemgale.lv/attistibas-planosana/zpr-attistibas-programma-2021-2027-projekts>

LAKOVSKIS PĒTERIS
IEVIŅA LINDA

2.4.
LATVIJAS AINAVU
DIGITĀLAIS ATLANTS

2.4. Latvijas ainavu digitālais atlants

2.4.1. Ainavu atlantu izveides līdzšinējā pieredze

Ainavu atlanti tiek veidoti teritorijām gan vietējā, gan reģionālā, gan arī nacionālā līmenī. Tie sastopami dažādās formās – gan vizuāli statiskā (nemainīgā) veidā, gan arī dinamiskā (pakārtojamā) veidā. Dažas valstis izveidojušas ainavu katalogus vai fotoattēlu datu bāzes, kur iekļautas konkrētai vietai piesaistītas digitālās ainavu fotogrāfijas, kuras parasti papildinātas ar ainavu aprakstiem. Šeit par piemēru var minēt Čehijas Republikas ainavu atlantu, kas veidots *.pdf formātā no 8 galvenajām sadaļām, katrā iekļaujot apakštematiskās kartes un kartoshēmas⁷³. Tomēr pēdējā laikā arvien biežāk ainavu datu apkopošanai, uzglabāšanai un attēlošanai tiek izmantoti ģeogrāfisko informācijas sistēmu (GIS) piedāvātie rīki, reprezentējot ainavas un ar tām saistīto informāciju interaktīvā veidā tīmekļa vietnēs.

Plaši sastopams ainavu reprezentēšanas veids ir daudzslāņaina ainavu klasifikācijas karte. Parasti tā ietver dažādus grupās pakārtotus tematiskos datu slāņus, kurus lielākoties iespējams vienlaikus attēlot dažādās izvēlētās kombinācijās un tādējādi skatīt telpiskās attiecības starp sev interesējošajiem rādītājiem vai raksturojošām iezīmēm. Daudzslāņainās ainavu klasifikācijas kartes papildus izdalīto ainavu telpiskajiem datu slāņiem parasti iekļauj arī slāņus par ģeogrāfiskiem, ģeoloģiskiem, sociālekonomiskiem, politiskiem u.c. rādītājiem, kā arī reprezentē šo rādītāju mijiedarbības un integrācijas rezultātā radušos informāciju. Tāpat interaktīvajām ainavu klasifikācijas kartēm bieži vien tiek piesaistītas kartes pamatnes fona attēlu formātā, lai prezentētu vēsturisko informāciju. Kā piemēru daudzslāņainai ainavu klasifikācijas kartei var minēt Slovērijas ainavu atlantu, kur izdalītas 9 galvenās tematiskās kategorijas, ietverot informāciju, piemēram, par pirmatnējo un sekundāro ainavu, apdzīvojuma attīstību, dabas resursiem, īpaši aizsargājamām dabas teritorijām, stresa faktoriem ainavā u.c.⁷⁴. Tāpat ainavu atlanti tiek veidoti kā atsevišķi datu slāņi, noteiktu teritoriju sadalot atbilstoši izvēlētajiem kritērijiem. Šajā pieejā ietilpst gan ainavu tipu karte, kas noteiktu teritoriju attēlo atbilstoši izvēlētai ainavu tipoloģijai, ņemot vērā dažādus kritērijus, gan ainavu telpisko vienību karte. Ainavu vienību karte teritoriju iedala unikālu ainavu vienību pārklājumā, kas izdalītas, balstoties uz vairākiem raksturojošajiem faktoriem. Parasti katrai vienībai tiek piešķirts unikāls nosaukums, kā arī piesaistīta vienību raksturojoša informācija. Kā piemēru ainavu vienību kartei var minēt Anglijas nacionālās nozīmes ainavu karti (datu slāni), kur visa Anglijas teritorija sadalīta 159 vienībās, kas katra reprezentē unikālu ainavu areālu⁷⁵. Aktivizējot konkrētu vienību, atveras uznirotais logs ar galveno informāciju par izvēlēto ainavu vienību un saiti uz adresi, kurā sniegts ainavas raksturojums, kā arī lejupielādei pieejams *.pdf fails ar detalizētu ainavas aprakstu. Ainavu vienību aprakstos sniegta dažāda veida informācija, piemēram, par raksturīgo topogrāfiju, ģeoloģiju, zemes lietojumveidiem, biotopiem, vēstures aspektiem u.c.

Analizējot dažādus ainavu atlantu piemērus, secināms, ka izplatītākā vide digitālo ainavu atlantu izveidei ir *Esri* uzturētā *ArcGIS Online* programmatūra, kura piedāvā iespējas telpisko datu slāņu attēlošanai, uzturēšanai un publikošanai, kā arī sniedz iespēju iegūt jaunus datus

⁷³ Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara, I., & Al., E. (2009). *Atlas krajiny České republiky*. 332.

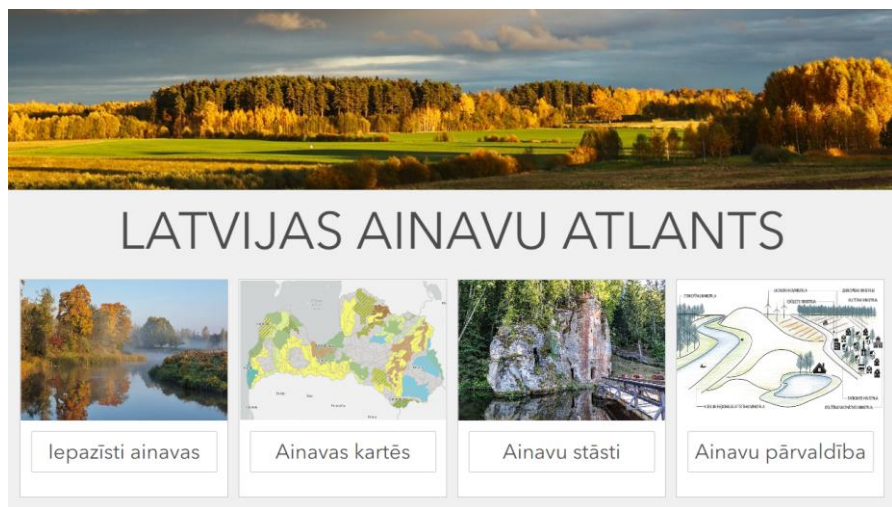
⁷⁴ Enviroportal. (2021). *Atlas krajiny Slovenskej republiky*. Pieejams <https://app.sazp.sk/atlassr/>

⁷⁵ <https://naturalengland-defra.opendata.arcgis.com/>

interaktīvā veidā, iesaistot sabiedrību. Piemēram, Valensijas mentālais ainavu atlants sabiedrībai piedāvā iespēju tiešsaistē kartē pievienot (iezīmēt) informāciju par ainavām piecu izdalīto kategoriju ietvaros – ainavu vienību, ainavu elementu, tūrisma maršrutu, ainavu ietekmju un ainavu skata vietu dalījumā⁷⁶. Šī ArcGIS funkcija ir īpaši noderīga tieši ainavu pārvaldības kontekstā, jo ļauj iegūt informāciju par to, kā ainavas uztver un vērtē sabiedrība un citas ieinteresētās puses.

2.4.2. Latvijas ainavu digitālā atlanta saturs

Latvijas digitālais ainavu atlants⁷⁷ izstrādāts valsts pētījumu programmas projekta “Ilgtspējīga zemes resursu un ainavu pārvaldība: izaicinājumu novērtējums, metodoloģiskie risinājumi un priekšlikumi” ietvaros. Tas izstrādāts ar mērķi **izveidot elektronisku vietni Latvijas ainavu raksturošanai un to novērtējuma rezultātu publicēšanai un sabiedrības izglītošanai**. Ainavu atlants paredzēts plašai auditorijai – gan ainavu ekspertiem, plānotājiem un politikas veidotājiem, gan ikvienam plašākas sabiedrības pārstāvim.

2.4.1.att. Latvijas Ainavu atlanta sadaļas

Tas ietver 4 galvenās tematiskās sadaļas (2.4.1.att.):

- Iepazīsti ainavas – informatīvu un izglītojošu sadaļu par ainavām, to ietekmējošiem faktoriem un ainavu daudzveidīgo nozīmi.
- Ainavas kartēs – ainavu iedalījuma un raksturojuma telpisko informāciju.

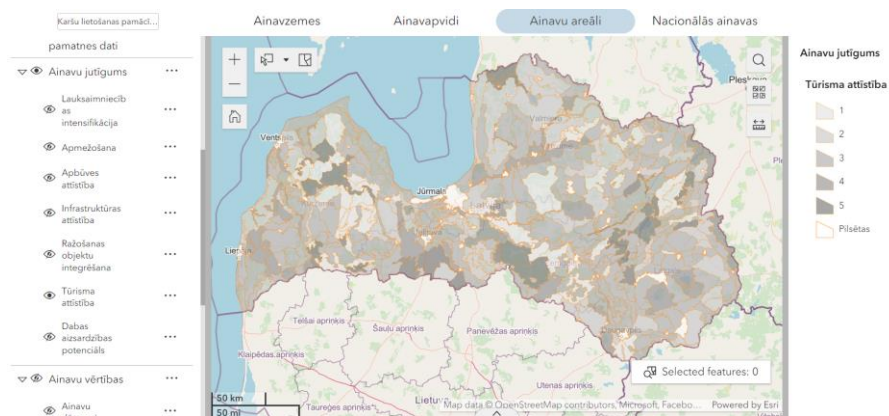
⁷⁶ University of Valencia. (2021). *Header Controller Añadir Paisajes de la Comunitat Valenciana*. Pieejams <https://catedrapaisajev.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=14157356b2d34276a051634bf4d4a6a5>

⁷⁷ <https://experience.arcgis.com/experience/495c3f2dc51b439180c4afaf4b0fc83/page/Par-ainavu-atlantu/>

- Ainavu stāsti – ainavu izmaiņas laika gaitā, pieejas dažādu ainavu uzturēšanā, kā arī ainavas sabiedrības skatījumā.
- Ainavu pārvaldība – informāciju par ainavu politiku, valsts mērogā izdalītām unikālām ainavām, kā arī sadarbību starptautiskā līmenī.

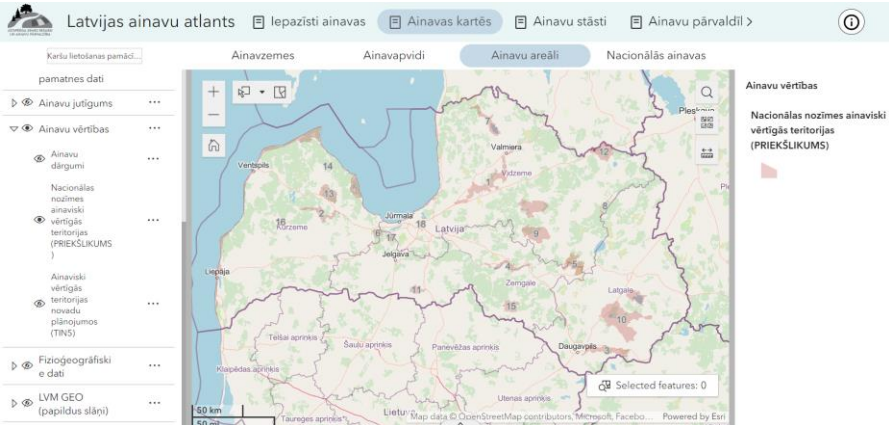
Ainavu atlanta sadaļa **“Iepazīsti ainavas”** ietver pamata teorētisko informāciju par dažādām ainavu koncepcijām, uztverēm un formālo ietvaru, par ainavu kultūrvēsturisko nozīmi, ainavu funkcionalitāti un nozīmi dabas daudzveidībā, kā arī par ainavas ietekmējošiem faktoriem. Šajā sadaļā iekļauta informācija arī par ainavu telpisko iedalījumu.

Ainavu atlanta **karšu sadaļa** veidota, balstoties uz dalījumu 3 ainavu telpiskajos līmeņos – ainavzēmēs, ainavapvidos un ainavu areālos (skatīt 2.1.apakšnodaļu). Nozīmīgs pienesums ainavu digitālajam atlantam ir zemākā ainavu telpiskā līmeņa – ainavu areālu apakšsadaļa, jo tajā iekļauti Valsts Pētījumu programmas ietvaros izstrādātie **ainavu raksturojumi un novērtējumi ainavu areālu mērogā**, kurus iespējams izmantot kā palīgmateriālu teritoriju plānojumā izstrādē. Ainavas raksturojumi un novērtējumi pievienoti kā *.pdf dokumenti katram ainavu areālam, savukārt **ainavas jutīgums** pret dažādiem attīstības scenārijiem iekļauts atsevišķā apakšsadaļā – Ainavas jutīgums, atspoguļojot ainavu areālu jutīgumu kā kartogrāfisko materiālu (2.4.2.att.).

2.4.2.att. Ainavas jutīguma karte pret scenāriju – tūrisma attīstība

Ainavu areālu sadaļā iekļautā kartogrāfiskā informācija ietver dažādus datus – dabas datus (piemēram, īpaši aizsargājamās dabas teritorijas), fiziogeogrāfiskos datus, zemes seguma un lietojuma datus un to izmaiņas, ainavu vērtību datus (piem., kultūras pieminekļu datus) u.c., un līdz ar to sniedz iespēju vienlaikus skatīt dažādus ainavu veidojošos slāņus un elementus, kuri kopumā palīdz izprast ainavu raksturu un dažādību. Atsevišķi izdalīta apakšsadaļa par **nacionālas nozīmes ainaviski vērtīgām teritorijām** (2.4.2.att.), kas īpaši koncentrējas uz Latvijas ainavu vērtībām un atspoguļo projekta ietvaros izdalītās 18 teritorijas ar nacionāli nozīmīgu un unikālu ainavu kopumu.

2.4.3.att. Nacionālas nozīmes ainaviski vērtīgās teritorijas (projekta LandLat4P0l priekšlikums)

Atlanta sadaļa “**Ainavu stāsti**” primāri vērsta uz sabiedrības ieinteresēšanu un līdzdalības veicināšanu ainavu atlanta saturā veidošanā. Tā ietver gan saistoši informatīvas apakšsadaļas par ainavu mantojumu un izmaiņām ainavā, par ainavu dizaina aspektiem, gan arī ainavu attēlojumus mākslinieku skatījumā. Ainavu stāstos iekļauta arī apakšsadaļa par projekta ietvaros veikto fotogrāfiju akciju “Mana unikālā Latvijas ainava”, kurā iedzīvotājiem bija iespēja fotogrāfiju veidā dalīties ar savu izpratni par unikālām ainavām un to vērtībām (2.4.4.att.). Šajā sadaļā paredzēta vieta arī ainavu stāstu pievienošanai no katra Latvijas plānošanas reģiona ar mērķi veicināt plānošanas reģionu pārvaldes un iedzīvotāju ieinteresētību un iesaisti ainavu pārvaldībā.

2.4.4.att. Ainavu fotogrāfiju aktivitātē iesniegto ainavu attēlu apkopojums

Ainavu pārvaldības sadaļā piedāvāta informācija par normatīvo regulējumu ainavu aizsardzībā, pārvaldībā un plānošanā, kā arī nacionāla un Eiropas mēroga iniciatīvas ainavu vērtību apzināšanai, popularizēšanai un aizsardzībai.

Izmantotie avoti

1. Enviroportal. (2021). *Atlas krajiny Slovenskej republiky*. Pieejams <https://app.sazp.sk/atlassr/>
2. Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara, I., & Al., E. (2009). *Atlas krajiny České republiky*. 332.
3. Natural England Open Data (2018) <https://naturalengland-defra.opendata.arcgis.com/>
4. University of Valencia. (2021). *Header Controller Añadir Paisajes de la Comunitat Valenciana*. Pieejams: <https://catedrapaisajev.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=14157356b2d34276a051634bf4d4a6a5>

The background of the page is a light gray topographic map with white contour lines. A large white rectangular area is positioned in the lower-left quadrant, containing the title text. The title is centered within this white area.

III
TEMATISKO AINAVU
IZPĒTES UN NOVĒRTĒŠANAS
PIEEJAS

Nodaļas ietvaros apkopotas Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātes Ainavu arhitektūras un vides inženierijas institūta zinātnieku veikto pētījumu galvenās atziņas, kas aptver gan pētījumu metodiku, gan piemērus tās īstenošanai. Nodaļā sniegts ieskats tēmās, kas saistītas ar pilsētas un lauku ainavām, zaļo infrastruktūru, kultūrvēsturisko vidi, multifunkcionālu dzīvojamo ārtelpu un ceļu ainavu.

Nodaļā uzsākta Latvijas ainavu pētnieku lietišķo pētījumu atziņu atspoguļošana kā pamats šādu pētījumu apkopošanai arī nākotnē, papildinot tos ar aizvien jauniem darbiem.

3.1.1.apakšnodaļa

SKUJĀNE DAIGA
SPĀĢE AIGA

3.1.2.apakšnodaļa

SKUJĀNE DAIGA
NITAVSKA NATALIJA
MARKOVA MADARA

3.1.
ZAĻĀS INFRASTRUKTŪRAS
PĒTĪJUMI TERITORIJU
ATTĪSTĪBAS PLĀNOŠANAS
KONTEKSTĀ

3.1.1. Zaļās infrastruktūras plānošana dažāda tipa un mēroga ainavās

Pēdējo gadu laikā pasaulē aizvien vairāk uzmanība pievērsta zaļās infrastruktūras (ZI), zaļā tīklojuma vai publisko apstādījuma teritoriju koncepciju izveidei un to pozitīvajai ietekmei dažādos mērogos un dažādās vidēs – gan pilsētas, gan lauku. To izceļ un atzīmē arī vairāki stratēģiski dokumenti – ES Biodaudzveidības stratēģija 2030. gadam, ES Zaļās infrastruktūras stratēģija un Zaļais kurss⁷⁸.

Zaļās infrastruktūras definīcija skaidrojama kā zaļo struktūru savstarpēja sistēma, kas saglabā dabiskās ekosistēmas vērtības, funkcijas un nodrošina ieguvumus cilvēcei⁷⁹. ZI izveides jautājumi ir cieši saistīti ar dabas aizsardzību un bioloģiskās daudzveidības nodrošināšanu, kā arī sociālo, kultūras un ekonomisko labumu gūšanu no dabas resursiem. Kopumā ZI spēj uzlabot dzīves vides apstākļus un palielināt blīvi apdzīvotu pilsētu estētisko un ekoloģisko kvalitāti.

Zaļās infrastruktūras plānošana dažādos mērogos

ZI izveides pieejas dažādu mērogu teritoriju plānojumos ir atšķirīgas, ko nosaka katras valsts, reģiona vai pilsētas izvirzītie mērķi un normatīvais ietvars. Galvenie ZI veidojošie elementi un ieguvumi no ZI dažādos plānošanas līmeņos raksturoti 3.1.1.tabulā.

3.1.1.tabula

Galvenie ZI veidojošie elementi un ieguvumi dažādo plānošanas līmeņos⁸⁰

	Plānošanas mērogs	ZI galvenie elementi	Ieguvumi
Nacionālais / reģionālais līmenis	Valsts līmenis Plānošanas reģioni	Plaša mēroga savienojumi (upju koridori, mežu joslas u.c.) starp nozīmīgām, lielākām zaļajām struktūrām (nacionālie parki, rezervāti, lielāki mežu masīvi u.c.) Atsevišķos gadījumos arī buferzonas ar zemāku izmantošanas intensitāti, kas papildina ZI	Ekoloģiskie savienojumi Reģionālā rekreācijas tīkla izveides iespējas, izmantojot ZI savienojumus kā pārvietošanās un aktivitāšu koridorus
Novada / pilsētas līmenis	Novads	Zaļais tīklojums, kuru veido atsevišķi, lielāki mežu masīvi, ūdens teritorijas, dabiskās plavas u.c. Dabas teritorijas un biokoridori (dabiskas ūdensmalas, alejas, teritorijas atdalošas, dabiskās veģetācijas joslas u.c.)	Ekoloģiskie savienojumi Uzlabota bioloģiskā daudzveidība Samazināti iespējami vides draudi – vēja un ūdens erozija

⁷⁸ Biodiversity strategy, 2020; The EU Strategy, 2013; A European Green Deal, 2019

⁷⁹ Benedict, McMahon, 2002; Surma, 2013

⁸⁰ Ahern, 2007; Benedict, McMahon, 2009; Benedict, McMahon, 2002; Bennett, 2003; Dramstad, Olson, Forman, 1996; Aizputes novada teritorijas plānojums, 2012; Forman, 1995; Jerome, Mell, Shaw, 2017; Richter, Weiland, 2011; Sub – Regional Strategic Framework, GI Strategy

			Sociālie un kultūras ieguvumi , īpaši lauku teritorijās, līdzšinēji ir maz skatīti literatūrā
	Pilsētas un apdzīvotas vietas	Zaļais tīklojums, kuru veido mezglu punkti (parki, skvēri, nozīmīgas publiskās ārtelpas u.c.) un biokoridori (ielu apstādījumi, ūdensmalas u.c.), kas savieno mezglu punktus, veidojot vienotu zaļo sistēmu. Mezglu punkti un biokoridori veic ne tikai ekoloģisko funkciju, bet arī sociālo un ekonomisko.	Ekoloģiskie savienojumi Uzlabota bioloģiskā daudzveidība Uzlabota vides kvalitāte, samazināti lietusūdeņu izraisīto plūdu riski Iespēja veidot tūrisma maršrutu tīklu, drošus ikdienas pārvietošanās maršrutus, integrējot tos ZI Kvalitatīva dzīves un darba telpa, iespēja piesaistīt investorus un jaunus iedzīvotājus
Vietas līmenis	Pilsētu apkaimes / mikrorajoni	Mezglu punkti kalpo kā sociāli aktīvi apkaimju centri un vietas identitātes veidotāji Ielu apstādījumi, ūdensmalas u.c. kalpo kā ZI savienojumi, kas savieno nozīmīgas apkaimes publiskās ārtelpas	Uzlabota vides kvalitāte, samazināti lietusūdeņu izraisīto plūdu riski Iespēja veidot tūrisma maršrutu tīklu, drošus ikdienas pārvietošanās maršrutus, integrējot tos ZI Iespēja stiprināt apkaimes identitāti un atpazīstamību Sabiedrības līdzdalība savas ārtelpas veidošanā
	Individuālas Ainavu teritorijas	Atsevišķas zonas un elementi (ilgtspējīgas lietusūdeņu un plūdu apsaimniekošanas sistēmas, pilsētas pļavas, bioloģiski daudzveidīgi un vietai atbilstoši apstādījumi, sabiedrības dažādas grupas iesaistošas zaļās struktūras – kabatas dārzi (pocket parks), pilsētas dārzi, kopienu dārzi, vides izglītības elementi	Uzlabota vides kvalitāte, samazināti lietusūdeņu izraisīto plūdu riski Uzlabota sabiedrības mentālā un fiziskā veselība

Teritoriju zili – zaļās struktūras plānošana Latvijā

Eiropas bioloģiskās daudzveidības informācijas sistēma⁸¹ glabā datus par zaļās infrastruktūras attīstību dažādās Eiropas Savienības valstīs, arī Latvijā. ZI datu pilnveidei informācijas sistēmā minēti divi trūkumi – vispārēja, stratēģiska plāna trūkums zaļās

⁸¹ <https://biodiversity.europa.eu/>

infrastruktūras politikas attīstībai; zināšanu un izpratnes trūkums (īpaši pašvaldību līmenī) un sabiedrības līdzdalība (*GI in Latvia*⁸²).

Latvijā šobrīd izstrūkst vienotas sistēmas, pēc kuras pilsētplānotāji, ainavu arhitekti vai citi speciālisti, kuri nodarbojas ar telpisko plānošanu, varētu vadīties ZI izstrādē. Ir neliels skaits pilsētu, kuras vērsušas uzmanību uz publisko apstādījumu struktūru kā daļu no ZI, izstrādājot tematiskos plānojumus vai publisko apstādījumu (ārtelpu) tīklojuma konceptus. Piemēram, apstādījumu koncepcijas ir izveidotas atsevišķām pilsētām - Lielvārdei (2006), Kuldīgai (2013), Liepājai (2016), Rīgai (2018) un Rēzeknei (2020). Liepāja plānojumu ir virzījis lielāka mēroga zaļo struktūru un to iespējamo savienojumu virzienā. Lauku teritorijās ZI plāns izstrādāts Zemgales plānošanas reģiona mērogā⁸³, iekļaujot galvenokārt ekosistēmu pakalpojumu izpēti, dabas vērtību un kultūras mantojuma saglabāšanu, bioloģiskās daudzveidības uzlabošanu. Ainavu ekoloģiskie plāni, kas ietver arī ZI elementus, izstrādāti vairākām īpaši aizsargājamām teritorijām, tomēr galvenokārt, lai nodrošinātu teritoriju ekoloģiskās funkcijas.

Ņemot vērā Latvijā uzsāktu ceļu uz ZI izveidi dažāda mēroga teritoriju plānojumos, tad pētījuma mērķis ir atspoguļot pieejas un galvenos dažāda mēroga un ainavu zaļās infrastruktūras plānošanai Latvijas kontekstā, kā piemēru apskatot Aizputes novadu.

ZI plānošanas pieeja dažāda mēroga un tipu ainavām

Metodika

Izvērtējot dažādas Eiropas valstu pieejas ZI plānošanā un ieviešanā, izstrādāta zaļās infrastruktūras plānošanas pieeja Aizputes apkārtnē, kurā ietverta novada, pilsētas, ciema un lauku apkaimes ainavas zaļās infrastruktūras plānošana.

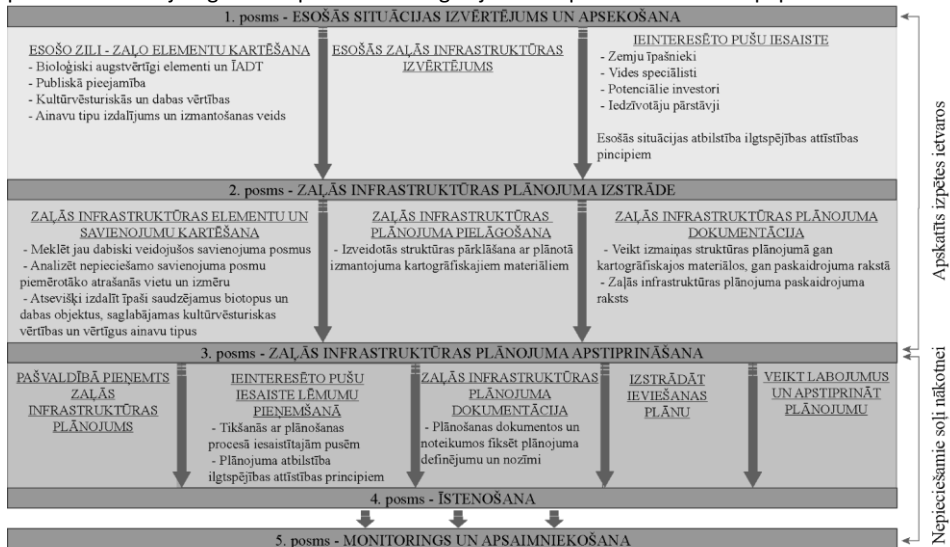
Kopumā visu mērogu un ainavu ZI plānošana, ieviešana un monitorings balstās uz 3.1.2.att. norādītajiem etapiem. Aizputes apkārtnes izpēti ietvaros apskatīti pirmie divi posmi.

Atbilstoši izstrādātajiem ZI ieviešanas etapiem pirmais posms ir esošās situācijas izvērtējums un apsekošana. Kartēti bioloģiski augstvērtīgi elementi, īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, augstvērtīgi ainavu apvidi un aizsargājamas ainavas, kultūras mantojuma teritorijas, kā arī nozīmīgas rekreācijas teritorijas – mežaparki vai dabas parki, kuros nav bioloģiski augstvērtīgas teritorijas, taču vieta kalpo rekreācijai un izklaidei dabā. Karte palīdz izprast ainavas struktūru un pamanīt dažādas problēmzonas (piemēram, pārmērīgi plašas vienlaidu lauksaimniecības teritorijas), kuras pēc tam iespējams risināt ar zaļās infrastruktūras plānojuma palīdzību. Kartēšanas procesā izvērtē publisko pieejamību. Pieejamības karte ļauj analizēt, kurās teritorijās zaļā infrastruktūra ir pieejama un pietiekama, bet kur potenciāli būtu nepieciešamības attīstīt zaļās struktūras, bet šādu teritoriju trūkst. ZI plānošanas procesā, ņemot vērā visus iepriekš kartētos datus, iespējams noteikt potenciālo savienojumu vai zaļo struktūru atrašanās vietas. Tālāk izvērtēšanas procesā iesaista dažādas ieinteresētās puses – attiecīgo pētniecības aģentūru pārstāvjus, vietējie attīstītājus un zemes īpašniekus u.c.

⁸² <https://biodiversity.europa.eu/countries/latvia>

⁸³ https://www.zemgale.lv/images/info_pamatteksti/dati/sab_apspr/Zemgales_ainavu_un_zalas_infrastrukturas_plans_1_red.pdf

Otrais plānošanas posms iekļauj ZI savienojumu un elementu kartēšanu, plānojuma pielāgošanu esošajam teritoriju plānojumam un dokumentācijas sagatavošanu. Pirmajā posmā izveidotā esošo zaļās infrastruktūras elementu karte ir kā pamats tālākajam plānošanas procesam. Iegūstot apkopotu karti, iespējams precīzi atzīmēt jau esošos zaļos savienojumus un elementus. Uzskatāmi redzamas arī vietas, kur starp nozīmīgām dabas teritorijām iztrūkst savienojumi. Pirmais uzdevums ir meklēt jau dabiski veidojušos savienojuma posmus – upju koridori, mežu joslas u.c.. Dabiski veidojušies vai saglabājušies posmi noteikti ir jāsaglabā. Nepieciešamības gadījumā var plānot arī koridoru paplašināšanu.

Apskatīts izpētes ietvaros
Nepieciešamie soļi nākotnē

3.1.2.att. ZI plānošanas process un posmi

Jāņem vērā, ka ZI plānošanā nevar pastāvēt administratīvās robežas, dabā tādu nav, tādēļ ir jāvērs uzmanība blakus esošo elementu ietekmei uz novada iekšieni un pretēji. Plānošanas procesā jāskatā arī potenciālo savienojumu iespējas un jāizsver šo koridoru lielums, apjoms, precīzas robežas. Īpaši jāizdala saudzējamus biotopus, dabas objektus, kultūrvēsturiskās vērtības un vērtīgus ainavu tipus. Pēc iespējas savienojuma posmos jācenšas iekļaut visi iepriekš minētie elementi. Sākotnējo plānošanas procesu veic bez esošā teritoriju plānojuma kartes, lai balstītos uz dabas un cilvēku vajadzībām, ieguvumiem. Tikai pēc tam to saskaņo ar jau esošajiem plānošanas dokumentiem, lai konstatētu konflikta zonas – vietas, kur ZI plānojums nonāk pretrunās ar teritorijas plānojumu. Noslēgumā tiek precizēts plānojums, mēģinot atrast kompromisus, lai netiktu traucēta novada attīstība, taču tiktu pasargātas dabas un cilvēku intereses attiecībā uz dabisku dzīves vidi, kā arī veido dokumentāciju ZI ieviešanai.

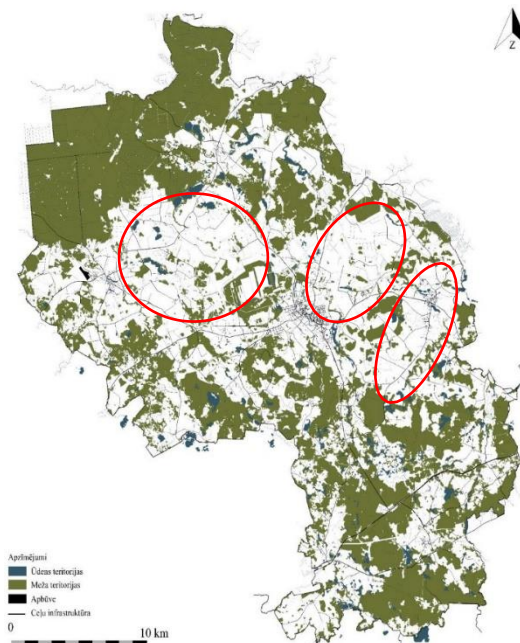
Trešajā plānošanas procesa posmā tiek veikta ZI apspriešana, izdarīti labojumi un tiek apstiprināts plānojums. Apspriešanas procesā tiek pieņemts lēmums par ZI plānojuma labojumiem un apstiprināts gala plānojums. Nākamā sadaļa plānošanas procesā ir zaļās infrastruktūras iekļaušana plānošanas dokumentos, fiksē struktūras mērķus, definīciju un nozīmi.

Nākamajā sadaļā izstrādā struktūras ieviešanas plānu, kas skaidri, soli pa solim norāda uz veicamajām darbībām.

Ceturtais un piektais posms ir īstenošana, apsaimniekošana un monitorings. ZI iespējams ieviest uzreiz, vai pa daļām, kādā novadā ieguldījumi būs nelieli, kādā – apjomīgi. Ieviešanas plānā jāizvērtē iespējamie ieviešanas etapi. Izveidotās un esošās teritorijas nepieciešams apsaimniekot, protams, pašvaldība to dara tikai pašvaldības īpašumā esošajās zemēs. Ja zeme pieder privātajam īpašniekam, tad jau plānošanas procesa gaitā ir jāievieš atbalsta mehānisms (nodokļu atvieglojumi u.t.t.), kas nodrošina, ka arī privātais zemes īpašnieks būs ieinteresēts struktūras uzturēšanā. Kā pēdējais posms ir monitorings, lai kontrolētu esošo un izveidoto savienojumu, elementu stāvokli un kontrolētu tajos notiekošos procesus. Monitoringa pasākumi jāveic regulāri, lai savlaicīgi spētu konstatēt izmaiņas dabā, ja tādas notiek un attiecīgi reaģēt.

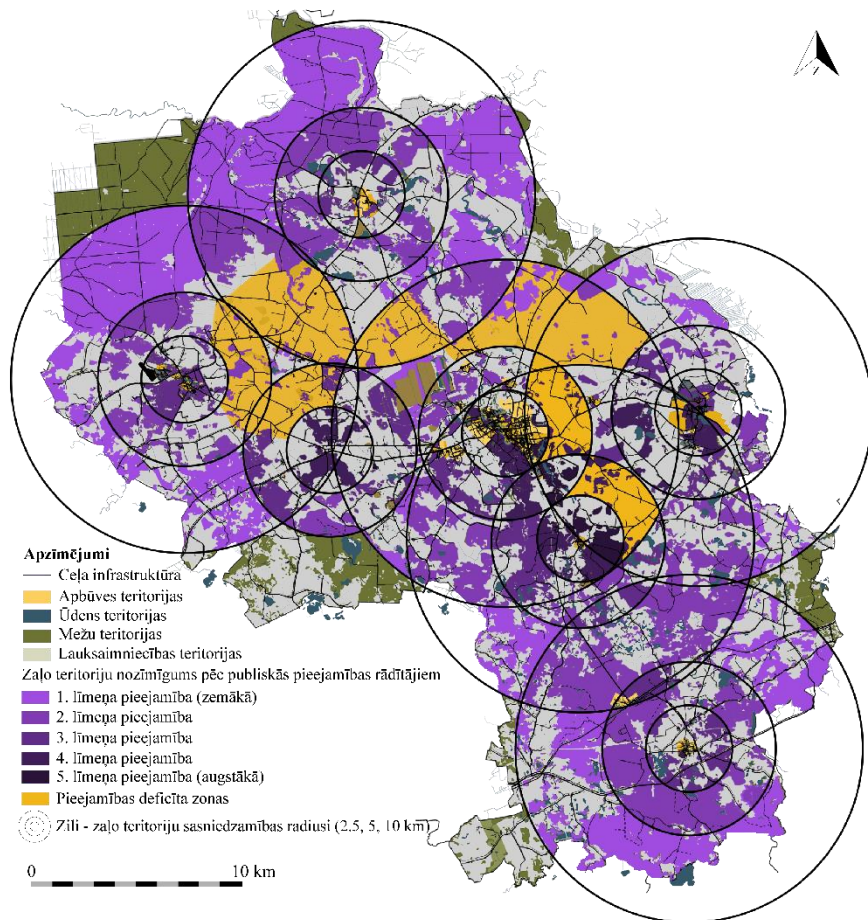
Aizputes pilsētas un tās apkārtnes ZI plānošanas piemērs

ZI izpēte un plānošana **novada mērogā**. Šajā mērogā analizējot Aizputes apkārtnes ainavas telpisko struktūru, kuru veido meži, lauksaimniecības zemes, ūdeņi, ceļi un citas struktūras, redzams, ka novadā trūkst zili – zaļās struktūras savienojuma posmu tieši centrālajā daļā un ap lielākajām apdzīvotajām vietām. Dažviet lauksaimniecības zemes atrodas ļoti tuvu upju koridoriem, kas ir viens no iemesliem iepriekš aprakstītajai ūdens objektu piesārņojuma problēmai. Ar sarkanu krāsu norādītas zaļo savienojumu deficīta zonas (3.1.3.att.).

3.1.3.att. Aizputes apkārtnes ainavas. Zaļo struktūru deficīta zonas (ar sarkanu)

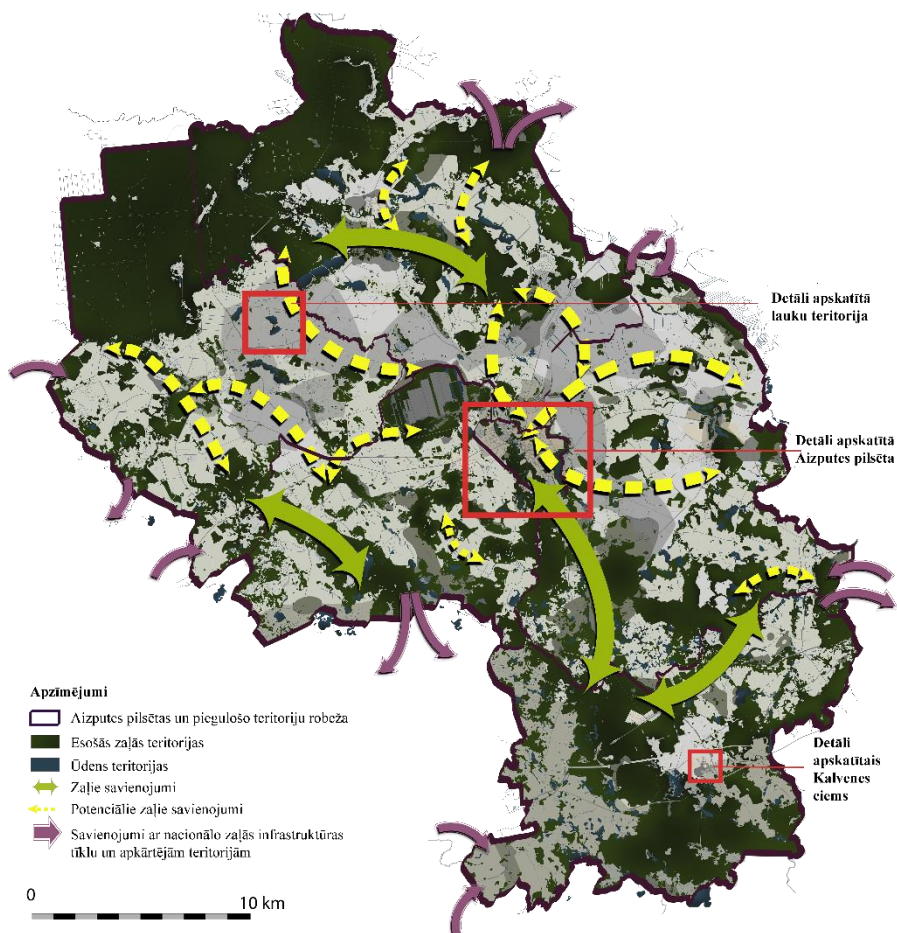
Lai noteiktu iespējamās ZI savienojumu vietas, detālāk analizēts bioloģiski augstvērtīgu elementu, īpaši aizsargājamo dabas teritoriju, kā arī kultūras mantojuma teritoriju un tūrisma un rekreācijas infrastruktūras izvietojums. Tāpat analizēta zaļo teritoriju pieejamība no apdzīvoto vietu centriem – kartē ap pilsētu, ciemiem un lielākajām apdzīvotajām vietām atlikti pieejamības rādiusi – 2,5 km, kuri viegli sasniedzami ar kājām, 5 km, kuri ikdienā sasniedzami ar kājām un velosipēdu, un 10 km, kuri viegli sasniedzami ar automašīnu vai garākā braucienā ar velosipēdu. Tādējādi noteiktas pieejamības deficīta zonas (3.1.4.att.).

3.1.4.att. Zaļo struktūru pieejamības izpēte. Pieejamības deficīta zonas

Kopumā Aizputes apkārtnē ir daudz zili – zaļās struktūras elementu un dabas teritoriju, taču pilnvērtīgai ZI funkcionēšanai trūkst savienojuma posmu, kas nodrošinātu ekoloģisko sasaisti, kā arī nodrošinātu citus ekosistēmas pakalpojumus – sociālo, kultūras, vizuāli

estētisko un funkcionālo vietas kvalitāti. Ņemot vērā iepriekš veikto izpēti, zaļo struktūru un to pieejamības analīzi, kultūras un tūrisma objektu izvietojumu, izstrādāts iespējamo ZI savienojumu konceptuāls risinājums (3.1.5.att.).

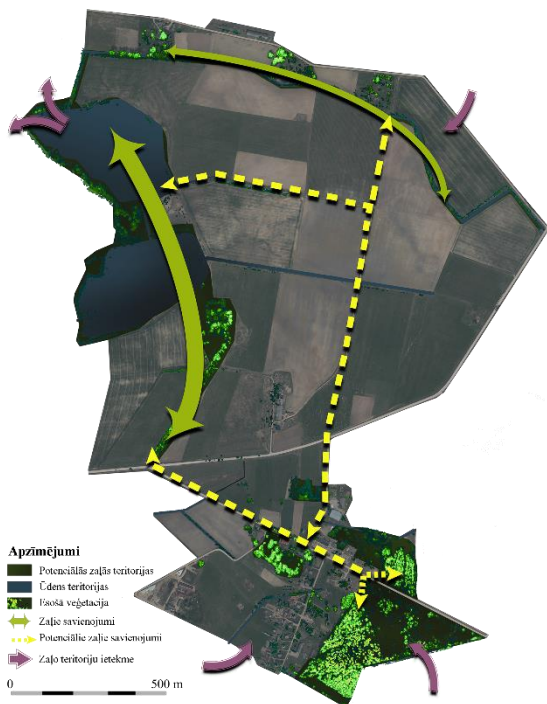

3.1.5.att. ZI iespējamo savienojumu konceptuāls risinājums novada mēroga plānošanas līmenī

ZI plānošanas procesā jaunie koridori un savienojumi veidoti tā, lai tie ietvertu arī jau esošās nelielās dabas teritorijas, kā arī kultūras mantojuma vietas, veidojot vienotu sistēmu. Plānojot potenciālo struktūras savienojumu vietas ņemtas vērā iepriekš analizētās pieejamības deficīta zonas. Šāda shematiska pieeja ļauj uzskatāmi izvērtēt, vai pieejamības

deficitu ir iespējams mazināt, attīstot kādu jaunu zaļo struktūru, iespējams izmantojot jau esošos dabas elementus.

Lauku apvidu ZI plānojums no novada plānojuma atšķiras detalizācijas ziņā, jo lauku apvidu plānojumā lielāka uzmanība vērsta uz lokālu elementu un savienojumu izveidi vai sasaisti. Lauku apvidū lielāks akcents vērsts uz ekoloģisko funkciju nodrošināšanu, kas lauku apvidos visbiežāk saistās ar plašo lauksaimniecības zemju platību radīto zaļo struktūru fragmentāciju un nepieciešamību veidot lokālas ekoloģiskās sasaistes. Izvēlētajā piemērā 3.1.6.attēlā zaļā struktūra jau ir dabiski veidojusies, taču trūkst tiešo savienojumu. Teritorijas rietumos izvietojas divi liela izmēra dīķi, ar tendenci uz pārpurvošanos. Ārējo ziemeļu robežu noslēdz neliela ūdenstece (atzīmēts ar zilu krāsu). Zaļās teritorijas izvietojas teritorijas dienvidos pie nelielas apdzīvotas vietas, kā arī neliela, šaura josla no ceļa līdz dīķiem (atzīmēts ar zaļu krāsu). Teritorijas centrālajā daļā ir izteikts zaļo savienojumu deficīts. Lai nodrošinātu ekoloģisko sasaisti un apdzīvotās vietas savienojamību ar ūdensteci, tika veidots zaļais koridors.

3.1.6.att. ZI savienojumi lauku apvidus teritorijās

Apdzīvotu vietu ZI plānošanas kontekstā bez ekoloģisko funkciju nodrošināšanas, nozīmīgu vietu ieņem sociālie un kultūras pakalpojumi. Plānojot ZI apdzīvotas vietas kontekstā, pieaug sociālās vides nozīme – dzīves vides kvalitātes nodrošināšana, sabiedrības veselības veicināšana, ekonomiskā izaugsme, vienlaikus nemazinot arī vides kvalitāšu

nozīmi – bioloģiskās daudzveidības uzlabošanu, adaptāciju klimata pārmaiņām, zaļā tīklojuma izveidi.

Ciema ZI plānošanas mērogā izvēlēta Kalvenes ciema teritorija, kura ir izteikti šķelta ar lauksaimniecības zemju platībām. Ciema dienvidos un ziemeļos izvietojas plašākas zaļās teritorijas, kuras papildina nelieli ūdens elementi. Ciema plānošanas mērogā ZI ir vidus posms starp pilsētu un lauku apvidu. Ciemos iedzīvotāju blīvums nav tik liels kā pilsētā, tādēļ ZI elementi atrodas arī ciema centrā un ir viegli pieejami. Salīdzinoši netraucētu pieeju nodrošina arī samazinātā transporta plūsma, tādējādi nodrošinot vieglāku piekļuvi struktūras elementiem dažādām vecuma grupām. Veidojot jaunus ciemus, iespējams ieviest dažādas ekoloģiskas pieejas enerģijas taupīšanā un ieguvē (zaļie jumti, saules baterijas u.c.), tādējādi arī veidojot vietas vizuālo tēlu un atpazīstamību. ZI savienojumu konceptuāls risinājums Kalvenes ciemam attēlots 3.1.7.att.

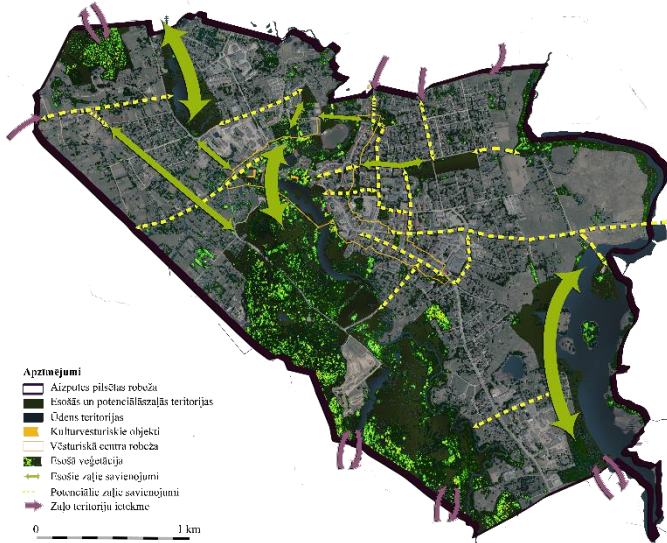

3.1.7.att. ZI savienojumu konceptuāls risinājums ciema mērogā.

Pilsētas ZI plānošanas mērogā svarīgi ir izveidot labi pārdomātu zaļās struktūras tīklojumu ar savstarpēji saistītām, daudzfunkcionālām atvērtām zaļajām teritorijām, vietām, kur dzīvo un strādā cilvēki, sabiedrisko transportu, esošajām zaļajām struktūrām un esošajiem ūdens objektiem (zilā struktūra). Līdz ar to zaļās infrastruktūras pamatelementi ir mezglu punkti jeb lielākas zaļās struktūras (parki, skvēri, pilsētas meži utt.) un saveinojumi

(ielu apstādījumi, upju krasti utt.), kas savstarpēji veido vienotu zaļo tīklojumu. Ja mezglu punkti galvenais uzdevums ir nodrošināt ekoloģisko un funkcionālo vietas kvalitāti, tad savienojumi nodrošina ekoloģisko un funkcionālo procesu nepārtrauktību (biokoridori jeb pārvietošanās ceļi dažādām dzīvnieku sugām, droša pārvietošanās cilvēkiem ikdienā u.c.) Svarīgi, ka ZI sevī ietver gan privāta, gan publiska rakstura teritorijas. Pilsētas ZI plānošanas kontekstā jau parādās detalizētāki un ne tik liela izmēra elementi, kā novada mērogā.

Aizputes pilsētas ZI plānojums izteikti ir nepieciešams pilsētas centrālajai daļai. Aizputes pilsētas pirmsākumi meklējami 13. gadsimtā, tādēļ pilsētas centrālā daļa ir blīvi apbūvēta un ar šauriem ielu koridoriem. Aizputes pilsētas teritorijā lielākais zaļais elements ir Misiņkalna dabas parks un tam pieguļošās zaļās teritorijas. Liela apjoma zilie elementi ir Tebras upe, Dzirnava dīķis, Lažas upe un Lažas ūdenskrātuve. Zaļo struktūru un savienojumu plānojums (3.1.8.att.) veidots tā, lai savstarpēji saistītu nelielās zaļās teritorijas pilsētas centrā ar plašajām upes, parka un mežu teritorijām ārpus pilsētas centrālās daļas. Pilsētas centrā esošās zaļās teritorijas nav piemērotas netraucētai atpūtai, vai tajās trūkst atbilstoša labiekārtojuma. Plānojumā atzīmētas visas jau esošās un potenciālās zaļās teritorijas, kuras savstarpēji sasaistītas ar savienojuma elementu. Tā kā Aizputes pilsētas vēsturiskais centrs ir valsts aizsargājams pilsētībūvniecības piemineklis, tad ZI savienojumi tika vērsti uz vai cauri vēsturiskā centra robežām, lai ZI integrētu arī kultūrvēsturiskos objektus. Iespējamās sasaistes plānotas arī ar ārpus Aizputes pilsētas robežām esošajiem elementiem, piemēram, augļu koku dārzu platībām.

3.1.8.att. ZI savienojumi pilsētas mērogā. Aizputes pilsētas piemērs

Veicot Aizputes novada izpēti secināts, ka tajā ir daudz zilo un zaļo elementu, taču tūkst savienojumu starp tiem. Metodoloģija Aizputes novadam tika pielietota konceptuāli, atzīmējot esošās un iespējamās savienojuma koridoru atrašanās vietas, kā arī izvērtējot blakus teritorijās esošo elementu ietekmi uz iekšieni un pretēji.

Izmantotie avoti

1. A European Green Deal. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
2. Ahern, J. *GI for cities: The spatial dimension*. In: *Cities of the Future Towards Integrated Sustainable Water and Landscape Management*. Novotny, V., Brown, P. IWA Publishing, London, 2007, p. 267 – 283.
3. Benedict M.A., McMahon E.T. (2009) *GI: linking landscapes and communities*. The Conservation Fund. London: Island Press. 320 p.
4. Benedict M.A., McMahon E.T. (2002) GI: Smart Conservation for the 21st Century. *Renewable Resources Journal*, No. 20(3), p. 12 – 17.
5. Bennett A.F. (2003) *Linkages in the Landscape. The Role of Corridors and Connectivity in Wildlife Conservation*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. 254 p.
6. Biodiversity information system of Europe – BISe. Pieejams: <https://biodiversity.europa.eu/>
7. Biodiversity strategy for 2030. Pieejams: https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en
8. Kultūras mantojuma karte. Pieejams: <https://karte.mantojums.lv>
9. Dramstad W.E., Olson J.D., Forman R.T.T. (1996) *Landscape Ecology Principles in Landscape Architecture and Land-Use Planning*. Washington. 80 p.
10. Vides pārskats. Aizputes novada teritorijas plānojums 2012-2023. Pieejams: https://www.aizputesnovads.lv/docs/pasvaldiba/publiskie_dokumenti/planosanas_dokumenti/Aizputes_novada_TP_VP_Gala_redakcija_29022012.pdf
11. Aizputes novada teritorijas plānojums 2012-2023. Pieejams: https://www.aizputesnovads.lv/docs/pasvaldiba/publiskie_dokumenti/planosanas_dokumenti/TP_PR_I_SEJUMS_GALA_RED.pdf
12. Forman, R.T.T. (1995) Some general principles of landscape and regional ecology. *Landscape ecology*, No. 3, p. 133.-142.
13. GI Guidance (2009) Pieejams: <http://publications.naturalengland.org.uk/publication/35033>
14. GI in Latvia. Pieejams: <https://biodiversity.europa.eu/countries/latvia>
15. Green Infrastructure Framework. Natural England. Pieejams: [https://designatedsites.naturalengland.org.uk/Green Infrastructure/Home.aspx](https://designatedsites.naturalengland.org.uk/Green%20Infrastructure/Home.aspx)
16. Jerome G., Mell I., Shaw D. (2017) Re-defining the characteristics of environmental volunteering: Creating a typology of community-scale GI. *Environmental Research*, No. 158, p. 399-408.
17. OZOLS - Dabas datu pārvaldības sistēma. Pieejams: <https://ozols.gov.lv/pub>
18. Richter M., Weiland U. (2011) *Applied Urban Ecology: A Global Framework*. 235 p.
19. Sub – Regional Strategic Framework, GI Strategy, Volume 1. Pieejams: https://www.nwleics.gov.uk/files/documents/6_cs_gi_strategy_volume_1_sub_regional_strategic_framework_july_2010/6C%27s%20GI%20Strategy%20Volume%201%20-%20Sub-Regional%20Strategic%20Framework%20-%20July%202010.pdf
20. Surma M. (2013) GI Planning as a part of Sustainable Urban Development – case studies of Copenhagen and Wrocław. *Proceedings of the Latvia University of Agriculture, Landscape Architecture and Art*, No. 3 (3), 22-32 p.
21. The EU Strategy on GI. Pieejams: https://ec.europa.eu/environment/nature/ecosystems/strategy/index_en.htm
22. Zemgales ainavu un zaļās infrastruktūras plāns (2019) https://www.zemgale.lv/images/info_pamatteksti/dati/sab_apspr/Zemgales_ainavu_un_zalas_infrastrukturas_plans_1_red.pdf

3.1.2. Pilsētas publisko apstādījumu teritoriju tīklojums zaļās infrastruktūras kontekstā

Pilsētas un apdzīvotas vietas ir sarežģītas sistēmas, kurām jānodrošina dažādas funkcijas – ekonomiskas, ekoloģiskas, sociālas u.c.⁸⁴. Tajā pašā laikā tām jāveido droša, cilvēka mērogam atbilstoša vide, kas veicina cilvēku aktīvāku uzturēšanos ārā, pilsētas vai apdzīvotas vietas piedāvāto aktivitāšu un pakalpojumu izmantošanu, tādējādi vienlaikus veicinot arī ekonomisko labklājību, sociāli kvalitatīvas, atbildīgas un uz kopīgu komunikāciju un rīcību balstītas kopienas veidošanos. Šis atziņas ir kļuvušas par nozīmīgiem stūrakmeņiem mūsdienīgas pilsētelpas plānošanā, ko ir akcentējuši vadošie pasaules pilsētplānotāji, kas strādājuši pie tādu pilsētu plānošanas, kas mūsdienās tiek vērtētas kā ilgtspējīgu pilsētu labās prakses piemēri (Kopenhāgena, Stokholma, Malme u.c.).⁸⁵

Vairāki pasaules pilsētplānotāji un pētnieki ir atzinuši ciešo saistību starp cilvēku pozitīvajām emocijām, psiholoģisko veselību, stresa mazināšanu, ārā izmantošanas intensitāti un kvalitāti, piederības sajūtas izveidi, un apdzīvotu vietu vai lauku teritorijās zaļo struktūru esamību un kvalitāti. Tāpat nomainīgi aktuāla ir bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas, vides aizsardzības un klimata pārmaiņu mazināšanas (piemēram, plūdu riski) tematika, kas iekļauta vairākos Eiropas stratēģiskajos un plānošanas dokumentos (*EU 2020 Biodiversity Strategy; The EU Strategy on Green Infrastructure*). Līdz ar to vairāku Eiropas pilsētu attīstības plānos aizvien vairāk tiek iekļauti tematiskie zaļās infrastruktūras (turpmāk tekstā ZI) plānojumi, kuru ietvaros kvalitatīva ZI tiek ieviesta dažādos mērogos – novada, apdzīvotas vietas un lokālā mērogā⁸⁶. Latvijas kontekstā ZI plānojumu izstrāde nav likumiski noteikta un tai nav piemērotas noteiktas vadlīnijas. Tomēr šobrīd pēc pašu pašvaldību iniciatīvas tie izstrādāti tematiskie plānojumi un publisko apstādījumu teritoriju koncepcijas. Šo dokumentu galvenais vienojošais **mērķis ir ZI izveide sasaistē ar kvalitatīvas dzīves telpas nodrošināšanu iedzīvotājiem un vietas apmeklētājiem**, sasaistot esošās dabas un kultūrvēsturiskās vērtības vienotā apstādījumu tīklojumā, tādējādi nodrošinot drošu uzturēšanos un pārvietošanos pilsētā, paplašinot iespējas veidot jaunas atpūtas vietas, velosliņus un tūrisma maršrutus, veicināt vietas ekonomisko un sociālo aktivitāti, pārdomāti organizēt teritoriju attīstību un apsaimniekošanu.

Rēzeknes publisko apstādījumu teritoriju attīstības koncepcijas izstrāde

Nodaļā atspoguļota LBTU pētnieku izstrādātā pieeja ZI un publisko apstādījumu teritoriju plānošanai, apskatot to Rēzeknes pilsētas piemērā. Ieviešot ZI un izstrādājot koncepciju publisko apstādījumu teritorijām, pilsētas ieguvumi būtu sekojoši:

⁸⁴ Benedict, McMahon, 2006

⁸⁵ <http://www.cardiff.ac.uk/archi/research/cost8/case/greenblue/swedenstockholm.pdf>
<https://international.kk.dk/sites/international.kk.dk/files/Copenhagen%20Solutions%20for%20Sustainable%20cities.pdf>
Surma, 2013

⁸⁶ https://www.london.gov.uk/sites/default/files/algg_spg_mar2012.pdf
Applied Urban Ecology: A Global Framework (2011)

- Rēzeknes pilsētas esošo vērtību un to potenciāla izcelšana un atpazīstamības veidošana, veicinot vietas identitāti, tūrisma attīstību, iedzīvotāju piederības sajūtu un dzīves vides kvalitātes uzlabošanu;
- skaidra Rēzeknes pilsētas apstādījumu struktūra, kuru veido esošie «mezglu punkti» un tos savienojoši «sasaistes elementi», nodrošinot drošu un vieglu pārvietošanos un orientēšanos pilsētvīdē, veicinot vienota pilsētas tēla veidošanos;
- strukturēta pieeja Rēzeknes pilsētas apstādījumu plānošanai un pārvaldībai, nodrošinot finanšu sadalījumu, atbalstu projektēšanas uzdevumu sagatavošanai un teritoriju uzturēšanas prioritāšu un intensitātes noteikšanai.

Apstādījumu koncepcija balstās uz pamatprincipiem, kas nodrošina uzstādītā mērķa sasniegšanu un ilgtspējīgas, multifunkcionālas publiskās ārtelpas veidošanu, saglabājot dabas, kultūrvēsturiskās un sociālās vērtības, industriālo mantojumu, kas raksturīgas tieši Rēzeknes pilsētai, balstoties uz vietas raksturīgajām iezīmēm un identitāti kopumā.

Kā saistošākie **pamatprincipi Rēzeknes pilsētas apstādījumu koncepcijas izstrādē** jāmin:

- Pamatā ir ilgtspējības princips, kas nosaka nepieciešamību pēc integrētas pieejas teritoriju plānošanā, kas balstās uz ekoloģijas, ekonomikas un sociālā bloka savstarpēju mijiedarbību.
- Jāizvērtē iespējas teritorijām attīstīties kā multifunkcionālām publiskām ārtelpām, kas nodrošina apstādījumu teritoriju pieejamību dažādām interešu grupām.
- Kultūras un dabas mantojuma attīstība ir jānodrošina ar rūpīgu apsaimniekošanu. Jāaizsargā vērtīgas dabas ainavas un atsevišķi objekti.
- Bioloģiskā daudzveidība jāveicina, sasaistot piepilsētas dabas teritorijas ar apstādījumu teritorijām pilsētā, veidojot savienojumus starp lielākajām pilsētas apstādījumu teritorijām.
- Jāveicina tāda telpiskā struktūra, kur zemes izmantošana un infrastruktūra samazina enerģijas patēriņu transportam, organizējot gājēju un velosipēdistu celiņus, nodrošinot atbilstošu infrastruktūru. Jāveicina mijiedarbības starp sabiedriskā transporta, gājēju un velosipēdistu celiņu tīkliem un jaunveidojamo publisko apstādījumu teritoriju tīklu.
- Jāaizsargā un jāuzlabo pilsētas vizuāli augstvērtīgas apstādījumu teritorijas, nepieciešamības gadījumā jāattīra nozīmīgākās skatu līnijas.
- Jāveicina rekreācijas teritoriju un publisko ārtelpu attīstība pilsētas centrālajā daļā un apkaimēs / rajonos, mazinot šādu teritoriju attīstību piepilsētā uz lauksaimniecības zemju platībām, kas samazinātu lauksaimniecībai vai mežsaimniecībai lietderīgo platību.
- Jāveicina degradēto teritoriju revitalizācija, atgriežot tās kopējā pilsētas tīklā, iespēju robežās izmantojot videi draudzīgus risinājumus, piemēram, bioremediāciju piesārņotās augsnes atveseļošanai.
- Jā saglabā pilsētas mežu teritorijas, izvairoties no to izciršanas jaunu apbūves teritoriju attīstībai, analizējot iespējas attīstīties pilsētas robežās, nevis uz tai pieguļošu lauksaimniecības vai mežsaimniecības teritoriju rēķina.
- Jāveic nekvalitatīvi apbūvēto dzīvojamo teritoriju humanizācijas pasākumi, lai novērstu to degradāciju, palielinot apstādījumu struktūras īpatsvaru.
- Jāiesaista iedzīvotāji savas dzīvojamās vides un apkaimes uzturēšanā, sakopšanā un veidošanā, izmantojot dažādus pamudinājumu veidus, organizējot dažāda veida pasākumus, kas stiprinātu apkaimju identitāti un sociālas sadarbības platformu, kā

rezultātā labvēlīgi ietekmētu arī apkaimju un ciemu apstādījumu struktūras uzturēšanu un saglabāšanu.

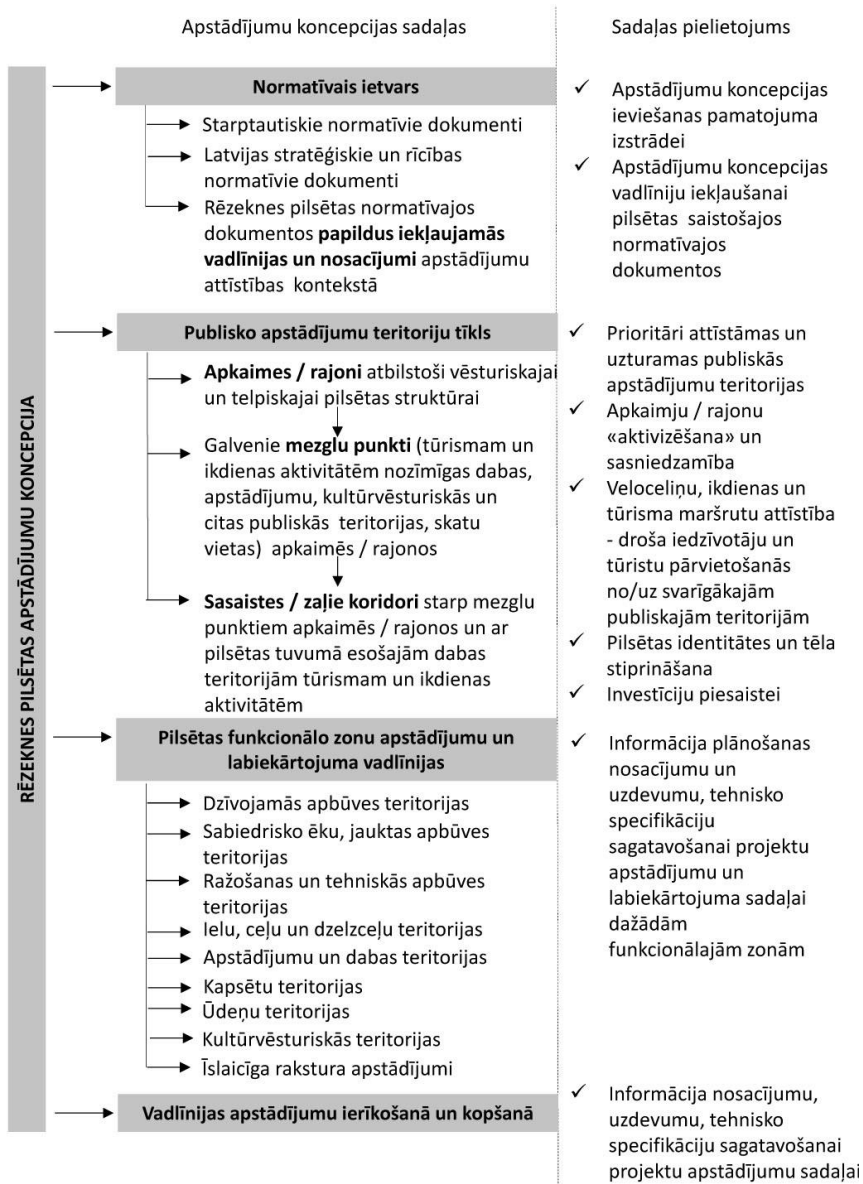
- Kā nozīmīga tautsaimniecības nozare uzskatāms tūrisms, kura attīstībai apstādījumu koncepcijā iekļautās vadlīnijas akcentē iespējas zemes izmantošanas jomā, kā arī infrastruktūras attīstību tūrisma jomas vajadzībām. Šīs iespējas, galvenokārt, radītas, paredzot attiecīgu atļauto izmantošanu un nostiprinot kultūrvēsturiskā mantojuma aizsardzību, kā arī pieejamo publisko ārtelpu (parki, skvēri, peldvietas, krastmalas utt.) attīstību un labiekārtojumu.

Apstādījumu koncepcijas saturs un struktūra, iekļaujot gan izpētes daļu, gan priekšlikumu daļu attēlota 3.2.1.attēlā.

Trīs līmeņu pieeja

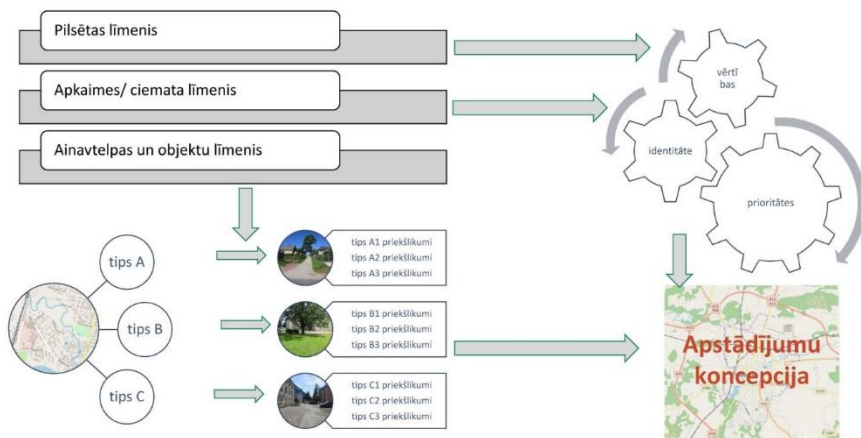
Rēzeknes pilsētas apstādījumu koncepcija balstīta uz **trīs līmeņu / mērogu apstādījumu sistēmas plānošanu**, kuras pamatā ir Eiropā plaši izmantotas zaļās infrastruktūras (*green infrastructure*), zaļā tīkojuma (*green network, green grid u.c.*) izveides pieejas, ekoloģiskā dizaina (*ecological design*) un urbānās akupunktūras (*urban acupuncture* – pilsēttelpas aktivizēšana ar punktveida publiskās ārtelpas objektiem, elementiem, teritorijām) pamatprincipi. Rēzeknes pilsētas apstādījumu koncepcijā ietvertie līmeņi – **pilsētas līmenis, apkaimes vai rajona līmenis un ainavtelpu un objektu līmeņi** – kopā veido hierarhisku sistēmu, kurā katrs nākamais līmenis detalizē iepriekšējo (3.2.2.att), kas ļauj apstādījumu koncepcijā iestrādātās norādes, ja nepieciešams, iekļaut pašvaldības dažāda mēroga stratēģiskajos un plānošanas dokumentos.

- Pilsētas līmenī analizēti pilsētas nozīmīgākie dabas un kultūrvēsturiskie elementi, ikdienā nozīmīgākie objekti un teritorijas, kas pilsētas mēroga līmenī izdalīti kā “mezglu punkti”; un plānotie “savienojumi” starp tiem – stratēģiski nozīmīgas ielas, pastaigu un tūrisma maršruti. “Mezglu punkti” un “savienojumi” pilsētas mērogā analizēti divos virzienos – ikdienā nozīmīgie un tūrisma attīstībai svarīgi objekti un teritorijas.
- Pilsētas apkaimju / rajonu līmenī vairāk analizētas pilsētas ainavas vizuāli telpiskās struktūras atšķirības, tai skaitā vietas identitāti veidojoši elementi un kopējā apstādījumu struktūra.
- Savukārt, ainavtelpu un objektu līmenī ir detalizēti apstādījumu elementi konkrētajās pilsētas funkcionālajās zonās (atbilstoši Rēzeknes pilsētas teritorijas plānojumam un funkcionālajam zonējumam - ielu apstādījumi, dzīvojamo namu teritoriju apstādījumi utt), kas ļauj iegūtos rezultātus un atziņas tālāk integrēt pilsētas teritorijas plānojumā kā nosacījumus konkrētās funkcionālās zonas plānošanai, uzturēšanai. Atbilstoši zonām izdalīti apstādījumu tipi un atsevišķos gadījumos – apakštipi, kuriem tālāk izstrādāti atbilstošākie risinājumu varianti - ieteicamo augu sortimentus, augu grupu lielumu utt.

3.2.1.att. Apstādījumu koncepcijā iekļautās sadaļas un tos pielietojums praksē⁸⁷

⁸⁷ Rēzeknes apstādījumu koncepcija, 2020

3.2.2.att. Apstādījumu koncepcijā ietvertu plānošanas līmeņu savstarpējā hierarhija⁸⁸

Trīs līmeņu / mērogu pieeja ainavu izpētē ļauj identificēt katram mērogam risināmos specifiskos jautājumus, kurus veiksmīgi iespējams iekļaut ne tikai apstādījumu koncepcijā, bet arī jau esošajos pašvaldības normatīvajos dokumentos, kuri arī attiecas uz dažādiem plānošanas mērogos.

- Pilsētas mēroga ainavas izpētē tiek identificēti jautājumi, kas saistīti ar ainavas fragmentāciju – atsevišķi izvietotiem, nesaistītiem pilsētas mezglu punktiem (nozīmīgām pilsētas teritorijām) un pārtrauktām vai neesošām sasaistēm (*linkages*) starp tām. Tāpat iespējams identificēt vietas, kur ir jārisina savienojamība un pieejamība. Izvērtējot ainavas telpisko struktūru, ir iespējams identificēt iespējamus orientierus pilsētā vai arī to trūkumu.
- Apkaimju mērogā svarīgākais izpētes uzdevums ir noteikt katras apkaimes specifiskās iezīmes un identitāti veidojošos elementus, kuru vēlāk iespējams iekļaut kā svarīgākos elementus apstādījumu koncepcijā.
- Ainavas struktūru un elementu mērogā ainavas izpētē tiek parādītas atšķirīgo pilsētas funkcionālo zonu specifika, to atbilstība mūsdienu kvalitatīvas vides izveides principiem. Tieši šī līmeņa izpētei ir būtiska nozīme jau konkrētu rīcību / rīku izstrādei un iekļaušanai atbilstošajos normatīvajos dokumentos.

Pilsētas publisko apstādījumu teritoriju tīkls ZI kontekstā. Pilsētas līmenis

Pilsētas plānošanas līmenī Rēzeknes pilsētas apstādījumu plānotajai struktūrai jāveido vienotu publisko apstādījumu teritoriju tīklu, kas sastāv no atsevišķiem mezglu punktiem (parkiem, skvēriem, ārtelpa pie publiska rakstura ēkām utt.) un tos sasaistošiem

⁸⁸ Nitavska et al., 2019

savienojumiem (ielu apstādījumiem, ūdensmalas u.c.). Vienota publisko apstādījumu teritoriju tīkla izstrāde spēj nodrošināt un veicināt:

- ainavas ekoloģisko sasaisti;
- dabas vērtību un bioloģiskās daudzveidības aizsardzību;
- telpas vizuālo vienotību un labāku orientēšanos pilsēttelpā;
- identitāti veidojošo ainavas elementu akcentēšanu un pieejamību;
- drošu pārvietošanos iedzīvotājiem un tūristiem.

Atsevišķu “mezglu punktu” izcelšana (veidojot apstādījumus un vides objektus, ielaujot aktivitātes un atpūtas iespējas utt.) ne tikai centrā, bet arī pilsētas apkaimēs, ļauj aktivizēt pilsētu kopumā. “Mezglu punkti” pilsēttelpā ir publiski pieejamas apstādījumu teritorijas - pilsētas meži un parki, skvēri, nelielas apstādījumu teritorijas vai atpūtas vietas – “zaļās kabatas” (*pocket gardens*), bērnu rotaļu laukumi, trenāžieru laukumi, publiskas zaļās teritorijas sabiedrisko ēku, dzīvojamo māju u.c. zonās, kapsētu un baznīcu dārzi, kultūras mantojuma vietas, potenciāli attīstāmās publiskās ārtelpas u.c. Par “sasaistes elementiem” pilsētas plānošanas līmenī tiek pieņemti ainavas elementi, kuri nodrošina iedzīvotājiem drošu pārvietošanos starp “mezglu punktiem” ikdienā, vai arī veido drošus un interesantus tūrisma maršrutus, veicinot vietas ekonomisko attīstību. Sasaistes elementi pilsētā ir labiekārtotas ielu zaļās zonas, gājēju un riteņbraucēju ceļi, ūdensteču un tilpņu krastu zonas, lineāra rakstura dabas un apstādījumu teritorijas u.c. Vienlaicīgi šāds publisko apstādījumu teritoriju tīkls, ko veido mezglu punkti un sasaistes starp tiem, nodrošina arī ekoloģisko sasaisti, kas ir zaļās infrastruktūras izveides pamatuzdevums.

Galvenie principi teritoriju, kuras būtu iekļaujamas vienota publisko apstādījumu teritoriju tīkla izveidē (3.2.3.att.), atlasēi tika noteikti sekojošie:

- iedzīvotāju dzīves vides kvalitātes uzlabošana un droša pilsētvide ikdienā; tāpat pievilcīga un sakārtota publiskā ārtelpa ir nosacījums jaunu iedzīvotāju piesaistei, kā arī investoru piesaistei, kas Rēzeknei, kuras daļu aizņem speciālā ekonomiskā zona, ir svarīgs aspekts;
- tūrisma attīstība, kas akcentēta arī Rēzeknes pilsētas stratēģiskajos dokumentos, ņemot vērā Rēzeknes izdevīgo novietojumu tūristiem no Krievijas, Baltkrievijas un Lietuvas. Tāpat Rēzekne ir viena no lielākajām Latvijas pilsētā, kas raksturojas ar bagātīgu kultūrvēsturisko mantojumu un tradīcijām, multikulturālu vidi, izteiksmīgiem dabas elementiem (reljefu, upi, ezeru) un pēdējos gados īstenotiem mūsdienīgiem pilsētvides un infrastruktūras projektiem.

Teritorijas, kuras ir būtiskas **iedzīvotāju dzīves vides kvalitātes uzlabošanas** un investoru piesaistes kontekstā, tiek noteiktas un plānotas jaunas pēc sekojošiem kritērijiem:

- ikdienā aktīvi izmantotas un publiski pieejamas ārtelpas - parki, skvēri, publiski pieejamas teritorijas pie skolām vai citām publiska rakstura ēkām, sporta laukumi un citas atpūtas vietas);
- ikdienā aktīvāk izmantotās ielas, pastaigu un velo maršruti.

Teritorijas, kuras ir būtiskas **tūrisma attīstības** kontekstā, tiek noteiktas un plānotas jaunas pēc sekojošiem kritērijiem:

- pilsētas iedzīvotājiem un tūristiem nozīmīgas / pievilcīgas rekreācijas vietas (pludmale, parki utt.), aktīvās atpūtas vietas un apskates objekti (dabas elementi, apbūve,

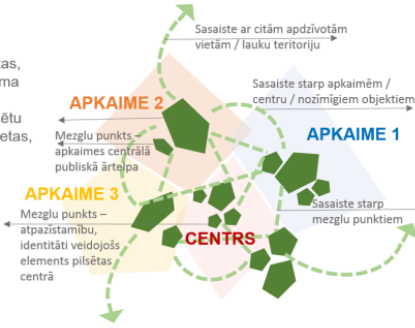
kultūrvēsturiski objekti un vietas utt.);

- galvenās ielas un iebraukšanas vietas pilsētā;
- skatu vietas, no kurām paveras vizuāli augstvērtīgi skati;
- vēsturiskie ceļi un sasaistes starp kultūrvēsturiskajiem objektiem;
- esošie un plānotie tūrisma maršruti gājējiem un velosipēdistiem.

Mezglu punkti pilsētainavā

Pilsētas mežii, parki, skvēri, atpūtas vietas, rotaļu un sporta laukumi, publiski pieejama ārtelpa pie sabiedriskajiem objektiem, dzīvojamās un industriālās zonās, kapsētu un baznīcu dārzi, kultūras mantojuma vietas, potenciāli attīstāmās publiskās ārtelpas

Telpas orientieris
Telpas «iedzīvinātājs / aktivizētājs» (ne tikai centra zonā, bet arī apkaimēs)
Identitāti, tēlu un atpazīstamību veidojošs
Ekoloģiskā sala dabas vērtību un bioloģiskās daudzveidības aizsardzībai

Sasaistes elementi pilsētainavā

labiekārtotas ielu zaļās zonas, gājēju un riteņbraucēju ceļi, ūdensteču un tilpju krastu zonas, lineāra rakstura dabas / apstādījumu teritorijas

Ekoloģiskā sasaiste
Pieejamības nodrošināšana objektiem un teritorijām
Droša pārvietošanās iedzīvotājiem un tūristiem
Viegli uztverama un vienota pilsētstelpa, galveno maršrutu akcentēšana

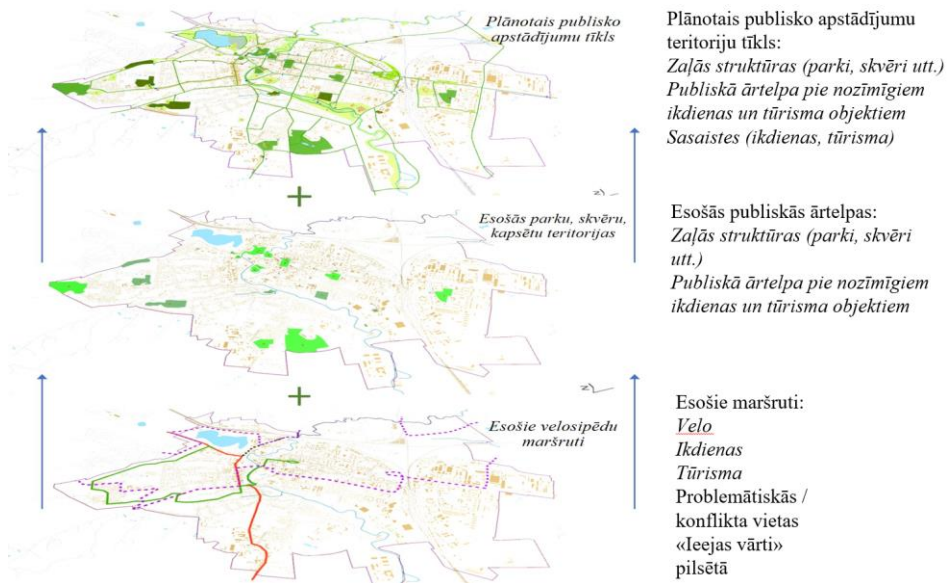
Mezglu punkti + Sasaistes elementi

Vienota apstādījumu struktūra

3.2.3.att. Pilsētas vienota publisko apstādījumu teritoriju tīkla plānošana, nosakot mezglu punktus un tos sasaistošos elementus⁸⁹

Papildus vienota publisko apstādījumu tīkla izstrādei, pilsētas apsekošanas laikā tika noteiktas un atzīmētas kartē problēmteritorijas, kur nepieciešams risinājums, piemēram, drošu pāreju veidošana vietās, kur cilvēku pārvietošanos pārtrauc intensīvas satiksmes iela, vai vietas, kur paveras vizuāli nepievilcīgi skati. Vienlaikus tika noteiktas un kartētas arī vizuāli augstvērtīgu skatu zonas, kuras būtu jāveido kā skatu vietas un jāsaglabā, nākotnē saudzīgi plānojot šo teritoriju attīstību (piemēram, lai “neaizbūvētu” vērtīgo skatu, jānosaka apbūves augstums un citi parametri). Vienota publisko apstādījumu tīkla izstrādes principi attēloti 3.2.4.attēlā.

⁸⁹ Nitavska et al., 2019

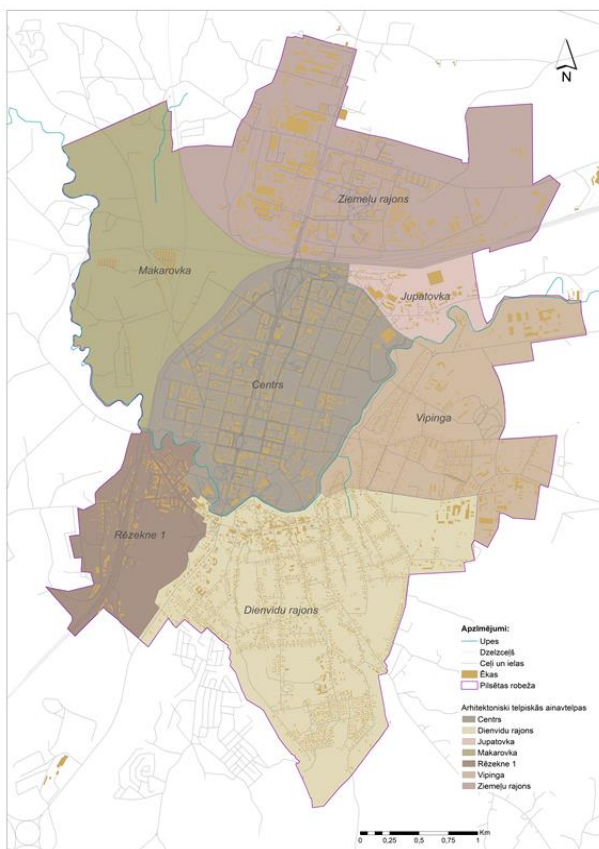
3.2.4.att. Vienota publisko apstādījumu tīkla izstrādes principi Rēzeknes pilsētā⁹⁰

Plānoto publisko apstādījumu teritoriju tīkla plānojumā ietvertajām teritorijām tiek raksturota tabulā iekļaujot kritērijus – teritorijas raksturojums un loma ZI. Detālāka informācija par katru no apstādījumu teritoriju grupām (piemēram ielu apstādījumi, multifunkcionālas izglītības iestāžu publiskās ārtelpas vai daudzstāvu dzīvojamu ēku pagalmi) sniegta turpmākās koncepcijas sadaļās, kurās tiek raksturota katra no ainavtelpām.

Vietas identitātes un atpazīstamības stiprināšana. Apkaimes līmenis

Rēzeknes teritorijas telpiskās, vizuālās un kultūrvēsturiskās vides izpētes procesā ir identificētas vairākas apkaimes, kuras veido arhitektoniski telpiski atšķirīgas pilsētas daļas. Arhitektoniski telpiski atšķirīgo pilsētas daļu plānošanas līmenis ļauj izprast katras apkaimes vērtības, dominantes, dabas un kultūrvēsturiskos objektus, kas kopā ar iedzīvotāju aktivitātēm un tradīcijām veido vietas identitāti. Priekšlikumi ietver **lokālās identitātes stiprināšanas scenārijus, apkaimes funkcionālās slodzes organizēšanas iespējas, iedzīvotājiem svarīgas vietas vērtības**, ko jāsaglabā un jāakcentē ar apstādījumu un labiekārtojuma palīdzību. Rēzeknes pilsētā ir izdalītas septiņas arhitektoniski telpiski atšķirīgas teritorijas jeb apkaimes: Makarovka; Ziemeļu rajons; Jupatovka; Centrs; Vīpinga; Dienvidu rajons; Rēzekne 1 rajons (3.2.5.att.).

⁹⁰ Rēzeknes apstādījumu koncepcija, 2020

3.2.5.att. Rēzeknes pilsētas apkaimes, kuras identificētas pilsētas teritorijas telpiskās, vizuālās, kultūrvēsturiskās struktūras izpētes laikā⁹¹

Centra apkaimes raksturojuma piemērs

Rēzeknes centra apkaime atrodas pilsētas centrālajā daļā. No ziemeļiem un rietumiem to norobežo Ventspils — Maskavas un Pēterburgas — Varšavas dzelzceļa līnijas. Savukārt no austrumu un dienvidu puses norobežo Rēzeknes upe. Šeit atrodas lielākā daļa publisko objektu un daudzas apstādījumu teritorijas.

Telpiskā struktūra

Centra apkaime ir daudzveidīga, bet tajā pašā laikā tā veido vienoti nolāsāmu arhitektoniski telpisko ainavtelpu. Šeit atrodas vairāki publiski nozīmīgi objekti - Rēzeknes pilsētas pašvaldība, Latgales kultūrvēstures muzejs, Rēzeknes tiesa, Rēzeknes teātris “Joriks”, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Austrumlatvijas radošo pakalpojumu centrs “Zeilulis”.

⁹¹ Rēzeknes apstādījumu koncepcija, 2020

	<p>Latgales vēstniecība "Gors", Rēzeknes slimnīca, Rēzeknes pilskalns, u.c., kā arī vairākas izglītības iestādes, baznīcas un apstādījumu teritorijas. Apkaimes telpisko struktūru ietekmē izteikts reljefs, ko veido Rēzeknes upes ieleja. Pamatā ir blīva telpiskā struktūra ar izteikti pareizu ielu tīklojumu paralēli un perpendikulāri Atbrīvošanas alejai, kur daudzstāvu dzīvojamā apbūve un privātmāju apbūve mijas ar dažāda veida publiskajām teritorijām, tai skaitā apstādījumu teritorijām.</p>
<p>Lokālā identitāte (veģetācija/apstādījumi, segumi, materiāli un elementi)</p>	<p>Centra apkaimē apstādījumu daudzveidību veido Rēzeknes upe un tai pieguļošās apstādījumu teritorijas - Krasta iela, Festivāla parks, pilskalns, applūstošās pļavas. Būtiskas apstādījumu teritorijas ir arī Kultūras un atpūtas parks, Baznīcas skvērs, zaļā zona gar dzelzceļu un Pareizticīgo kapu teritorija. Centra apkaime līdz ar dažādu jauno objektu ienākšanu pēdējos gados ir krasi mainījusies, jaunās Rēzeknes identitāti veido nozīmīgi pilsētas elementi - Austrumlatvijas radošo pakalpojumu centrs "Zeilufs" un Latgales vēstniecība "Gors".</p>
<p>Ainaviskās vērtības, orientieri, dominantes</p>	<p>Būtiska ainavas vērtība ir Rēzeknes upe un tās krastos esošie gan vēsturiskie, gan mūsdienu elementi. Centra apkaimē nolasāmas vairākas dominantes - piemineklis Vienoti Latvijai "Latgales Māra", vairāku baznīcu smailes - Rēzeknes Sāpju Dievmātes Romas katoļu baznīca, Rēzeknes Vissvētākās Dievdzemdētājas piedzimšanas pareizticīgo baznīca, Rēzeknes Svētās Trīsvienības evaņģēliski luteriskā baznīca, kā arī Latgales vēstniecība "Gors", kurš ir izteikta dominante un aplūkojama no vairākiem reljefa paaugstinājumiem.</p> <div data-bbox="372 762 983 1169" data-label="Image"> <p style="text-align: center;"><i>Gors priekšlaukums ar apstādījumiem</i></p> </div>
<p>Funkcionālās un vizuālās sasaistes</p>	<p>Ņemot vērā, ka šī ir centra teritorija, tai veidojas laba funkcionālā sasaiste ar citām pilsētas teritorijām. Vizuālo sasaisti veido reljefs, kas veido tālas skatu līnijas. Ir laba sasaiste ar Rēzeknes upes krastu teritoriju. Jaunveidotā gājēju iela gar Rēzeknes upi veido sasaisti starp vairākiem publiskiem objektiem un nodrošina piekļuvi upei, kas citās pilsētas daļās ir daudz vairāk ierobežota.</p>

Ieteikumi apstādījumu plānošanai, telpiskās struktūras uzlabošanai un lokālās identitātes saglabāšanai	Būtiski attīstīt Krasta ielu kā multifunkcionālu rekreācijas telpu, saglabājot upes ekoloģisko līdzsvaru, ņemot vērā teritorijas nozīmīgumu zaļā koridora kontekstā un kā būtisku funkcionālo savienojumu starp dažādām pilsētas daļām. Nepieciešami dažādi risinājumi Rēzeknes upes krastu apsaimniekošanai, ņemot vērā applūšanas risku, kā arī erozijas draudus. Centra teritorija ir viens no pilsētas identitātes centrālajiem objektiem, kur svarīgi attīstīt arī īslaicīgo stādījumu sistēmu, akcentējot visus nozīmīgākos pilsētas objektus.
---	--

Ainavtelpu un ainavas elementu plānošanas līmenis

Apstādījumu koncepcijas ietvaros par pamatu atsevišķu funkcionālo ainavtelpu sadalījumam ir ņemts esošais Rēzeknes pilsētas teritorijas plānojuma funkcionālais zonējums. Līdz ar to arī apstādījumu ainavtelpas sadalījumus ir veidots sekojošās daļās - dzīvojamās apbūves teritorijas, sabiedrisko ēku, jauktas apbūves teritorijas, ražošanas un tehniskās apbūves teritorijas, līnijbūvju izbūves teritorijas, dabas pamatnes teritorijas, parku, skvēru un apstādījumu teritorijas, kapsētu teritorijas, ūdeņu teritorijas, kultūrvēsturiskie un īpaši aizsargājami objekti un teritorijas. Papildus ir pievienota sadaļa par īslaicīga rakstura apstādījumiem, kas plānoti vairākās pilsētvides teritorijās.

Piemērs apstādījumu risinājumiem ainavtelpu līmenī	
Sabiedrisko ēku, jauktas apbūves teritorijas (saskaņā ar Rēzeknes pilsētas teritorijas plānoto (atļauto) izmantošanu)	
<i>Esošās situācijas raksturojums / problemātika</i>	<i>Plānotā situācija / ieteikumi</i>
<p>Sabiedrisko ēku un jauktas apbūves teritoriju apstādījumu struktūra ir attīstīta punktveidā, neveidojot vienotu Rēzeknes identitātei atbilstošu tēlu, kas kalpotu ne tikai reprezentatīviem mērķiem, bet arī kā pilsētas dominantes un orientieri – pievilcīgi akcenti ikdienas dzīves telpā iedzīvotājiem un tūristiem.</p> <p>Apstādījumu struktūra un labiekārtojums ne vienmēr atspoguļo ēkas raksturu un funkciju, kas bieži mulsina apmeklētājus.</p>	<p>Sabiedrisko ēku un jauktas apbūves teritorijas veidot pēc vienota dizaina (<i>kokus, dzīvžogus un citus apstādījumu un labiekārtojuma elementus</i>). Labiekārtojuma intensitātei jāatbilst funkcionālajam noslogojumam, dodot priekšroku daudzveidīgu un multifunkcionālu rekreācijas telpu izveidei un sabiedrisko iestāžu reprezentatīvo apstādījumu veidošanai. Publisko apstādījumu veidošanā jā saglabā esošie vērtīgie koki, iekļaujot tos jaunajos apstādījumos.</p>
 <p data-bbox="124 1331 561 1374"> Esošās apstādījumu struktūras modelis </p>	<p><u>Prasības/Ieteikumi/ Varianti:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - integrēt esošos kokus un krūmus jaunajos sabiedriskās apbūves teritoriju apstādījumos, atjaunojot un uzturot to formu un noteiktu augstumu; - apstādījumos nedrīkst izmantot indīgus, ērkšķainus vai alergiju izraisošus augus; - teritorijas pie ieejām sabiedriskajās ēkās vēlams veidot kā reprezentatīvas zonas, kas akcentētu galveno ieeju iestādē, tās būtu arī vietas īslaicīgo apstādījumu izvietošanai; - apstādījumos galvenokārt izmantojami dekoratīvi augi, puķu dobēs - visu vasaru ziedošās, viengadīgās puķes;

	<p>- objektu akcentēšanai var izmantot alejas un rindveida stādījumus;</p> <p>- apstādījumos izmantojami dizaina koncepcijai atbilstošās krāsu paletes kokaugi ar krāsainām lapām, ziediem vai stumbra daļām;</p> <p><i>Plānotās apstādījumu struktūras modelis</i></p>
<i>leteicamais augu sortiments</i>	
<p>Augi alejām un rindu stādījumiem:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lauku kļava (<i>Acer campestre</i>), • Parastā kļava (<i>Acer platanoides</i>), • Parastās zirgkastaņas šķirnes (<i>Aesculus hippocastanum</i>), • Sarkanais ozols (<i>Quercus rubra</i>), • Zviedrijas pilādzis (<i>Sorbus intermedia</i>), • Krimas liepa (<i>Tilia x euchlora</i>), • Platlapu liepa (<i>Tilia platyphyllos</i>) 	<p>Lapu kokaugi ar dažādu lapu krāsu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tunberga bārbele šķ. (<i>Berberis thunbergii</i> 'Atropurpurea', 'Aurea', 'Erecta', utt), • Baltais grimonis šķ. (<i>Cornus alba</i> 'Aurea', 'Elegantissima', utt), • Parastais ligustrs šķ. (<i>Ligustrum vulgare</i> 'Aurea'), • Irbenlapu fizokarps šķ. (<i>Physocarpus opulifolius</i> 'Diabolo', 'Luteus'), • Melnais plūškoks šķ. (<i>Sambucus nigra</i> 'Aurea', 'Albovariegata'), • Japānas spireja šķ. (<i>Spiraea japonica</i> 'Golden Princess', 'Gold Mound', 'Macrophylla' utt.), • Parastais filadelfs šķ. (<i>Philephus coronarius</i> 'Aureus')

Rēzeknes pilsētas apstādījumu koncepcijas ieviešanai izdalāma divos virzienos:

- Par pamatu ņemot apstādījumu koncepcijas ietvaros izstrādāto Rēzeknes galveno publisko apstādījumu teritoriju tīklu, noteikt šīs publisko apstādījumu teritorijas un ielas kā teritorijas, kurām ikdienā tiek pievērsta lielāka uzmanība to attīstībā un uzturēšanā, attīstot tās kā apkaimju centrālās teritorijas, nozīmīgus tūrisma objektus, vai ikdienā un tūrisma nozīmīgus pārvietošanās maršrutus.
- Teritorijas, kas iekļautas galveno Rēzeknes publisko apstādījumu teritoriju tīklā, iedalītas 3 prioritāšu grupās, nosakot primāri attīstāmās teritorijas, kas ir būtiskas ikdienā un tūrisma attīstībai. Tabulā iekļauti un atsevišķi norādīti jau īstenotie projekti, vai teritorijas, kuras plānots attīstīt tuvākā laikā. Prioritārā secība noteikta sekojoša: par pirmās prioritātes teritorijām uzskatāmas pilsētas galvenās ielas (Atmodas aleja, Rīgas iela), kuras veido pilsētas vizuālo tēlu un identitāti un pilsētas centrs; tad seko galvenie tūrisma objekti, tai skaitā kapsētas un prioritātes noslēdz citas apstādījumu teritorijas, tai skaitā perspektīvā attīstāmās teritorijas.

- Apstādījumu koncepcijā iekļautās vadlīnijas un modeļi Rēzeknes teritorijas plānojuma dažādām funkcionālajām zonām izmantojamas visu prioritāšu attīstāmajām teritorijām, kā arī citu publisko un privāto teritoriju attīstībai kā ieteicamie principi apstādījumu un labiekārtojuma veidošanai.

Kopumā Rēzeknes pilsētas normatīvie dokumenti ietver būtiskus ar apstādījumu attīstību un aizsardzību saistītus jautājumus, tāpēc izstrādātā Rēzeknes pilsētas apstādījumu koncepcija varētu kalpot kā papildus dokuments, uz kuru veidota atsauce jau esošajos dokumentos. Būtu jāpievērš uzmanība ar apstādījumiem saistītu terminu skaidrojumiem dokumentos, jo dažādos dokumentos vērojama dažāda terminu interpretācija, kas var apgrūtināt noteiktu jautājumu izpratni un risināšanu.

Izmantotie avoti

1. Applied Urban Ecology: A Global Framework (2011) M. Richter, U.Weiland (eds.), 235p.
2. Benedict M.A., McMahon E.T. (2006) *Green Infrastructure: linking landscapes and communities*. Conservation Fund. 36 p.
3. Copenhagen: solutions for sustainable cities (2014). Pieejams: <https://international.kk.dk/sites/international.kk.dk/files/Copenhagen%20Solutions%20for%20Sustainable%20cities.pdf>
4. Green infrastructure and open environments: the all London green grid. Supplementary planning guidance (2012). Pieejams: https://www.london.gov.uk/sites/default/files/algg_spg_mar2012.pdf
5. Nitavska N., Zigmunde D., Markova M. (2019) Conception of Green Infrastructure as a Tool of City Development Planning
6. Rēzeknes apstādījumu koncepcija (2020) Pieejams: <https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2021/02/rezeknes-pilsetas-apstadijumu-koncepcija.pdf>
7. Saffuana R., Zanudinb K., Ahmadc P. (2013) The Evaluation of Green Infrastructure Elements to Enhance Green Neighbourhood Park in Shah Alam, Selangor. *Proceedings of the 1st International Conference on Research Methodology for Built Environment and Engineering*, Kuala Lumpur, Malaysia, 17-18 December 2013.
8. Stockholm's blue – green infrastructure. Pieejams: <http://www.cardiff.ac.uk/archi/research/cost8/case/greenblue/swedenstockholm.pdf>
9. Surma M. (2013) Green infrastructure Planning as a part of Sustainable Urban Development – case studies of Copenhagen and Wroclaw. *Proceedings of the Latvia University of Agriculture Landscape Architecture and Art*, Vol. 3, Nr. 3, 22-32 p.

ĪLE UNA

3.2.
DAUDZFUNKCIONĀLĀS
ĀRTELPAS KVALITĀTE
PILSĒTVIDĒ

3.2. Daudzfunkcionālās ārtelpas kvalitāte 21. gadsimta dzīvojamajos kvartālos

Jebkura dzīvojamā kvartāla izvērtēšanai un izpētei nepieciešams nodefinēt konkrētas metodes un pieejas, kā ir plānots strukturēt pētījuma darbības procesu, sasniedzot pētījumā izvirzīto mērķi. Rokasgrāmatā tiek piedāvāta pieeja daudzfunkcionālas ārtelpas izpētei, kur izmantojot salīdzinošo analīžu metodi, pētījuma procesā⁹² izstrādāta kvalitātes kritēriju matrica. Rezultātā pētījuma īstenošanai nodefinēti kvalitātes kritēriji daudzfunkcionālajai ārtelpai, kuri balstīti uz teorētiskajiem materiāliem un zinātniski pētnieciskās literatūras avotiem, izmantojot Jana Gēla (*Jan Gehl*⁹³), Brigitas Svares (*Birgitte Svarre*) 2013. gadā izdotās grāmatas *How to study public life* 12 kritērijus, teorētiskās pieejas no Pinelopa Vassilaki (*Pinelopi Vassilaki*⁹⁴), Elifa Ekima (*Elif Ekim*) 2015. gada pētījuma *Levels of privacy*, Lindas Žaļās pētījuma – “Publiskā ārtelpa kā dzīves vides kvalitātes priekšnoteikumi pilsētā: kritēriju izstrāde Rīgas kontekstā⁹⁵” un Dimitra Babala (*Dimitra Babalis*⁹⁶) grāmatas *Approaching the integrative city*.

Apkopotie kvalitātes kritēriji apvienoti vienotā kvalitātes kritēriju matricā, kas ir kā galvenais instruments pētījumā izvēlēto teritoriju izpētei Dānijā, Norvēģijā un Zviedrijā. Esošās situācijas izvērtēšanai, pētījumā izvērtētas 6 dzīvojamās apbūves teritorijas, kurām raksturīga daudzfunkcionāla ārtelpa un tās veidotas, labiekārtotas 21. gadsimtā. Katrā nodefinētajā valstī pētītas 2 teritorijas, lai izmantojot, salīdzinošo analīžu metodi nonāktu pie kvalitatīviem pētījuma rezultātiem. Dānijā, Kopenhāgenā izvērtēta *Ørestad Syd* un *Sluseholmen* teritorija, Norvēģijā, Oslo analizēta *Aker Brygge* un *Sørengautstikkeren* teritorija, bet Zviedrijā, Malmē izpētīta *Västra Hamnen* un *Hyllie* teritorija. Pētījumā nodefinēto teritoriju izpēte veikta, balstoties uz zinātniski pētniecisko materiālu bāzes, kā arī teritoriju iepriekšējo apsekošanu dabā, veicot fotofiksācijas visās pētījuma teritorijās laika posmā no 2017.–2020. gadam. Ārvalstu prakses un pieejas pierāda to, ka arhitekti, ainavu arhitekti un pilsētplānotāji ir kā primārās nepieciešamības, kas kalpo sabiedrības interesēm, nodrošinot gan ekonomiski pamatotu, gan augstvērtīgu dizaina risinājumu daudzfunkcionālā ārtelpā. Daudzfunkcionālās ārtelpas attīstībā nepieciešams sabalansēt gan iedzīvotāju vajadzības kvalitatīvas dzīves telpas izveidē, kā arī rast integrētu pieeju ārtelpas sasaistei ar plašāka mēroga telpisko struktūru pilsētvidē. Līdz ar to caur pētījumā izstrādāto kritēriju matricu, izvērtējot no ainavtelpas viedokļa teritorijas Kopenhāgenā: *Ørestad Syd* un *Sluseholmen*, Oslo: *Aker Brygge* un *Sørengautstikkeren*, Malmē: *Västra Hamnen* un *Hyllie*, iespējams iegūt visaptverošu kvalitātes kritēriju kopsavilkumu par ārtelpas tipiem, sasniedzamību un mobilitāti, telpas organizāciju, teritorijas plānojumu, ainavtelpas dizainu, zili-zaļo struktūru un sociālās dažādības vērtējumu, kas ir jārespektē pie daudzfunkcionālas ārtelpas projektēšanas. Rezultātā iegūstot savstarpējo teritoriju reitingu, kas analizētajās teritorijās ir veidots atšķirīgi un specifiskāk, atbilstoši pēc ainavtelpas raksturojuma.

⁹² Īle, 2020

⁹³ Gēls, 2018

⁹⁴ Vassilaki, Ekim, 2015

⁹⁵ Žaļā, L. (2015)

⁹⁶ Babalis, 2016

Kvalitātes kritēriju matrica

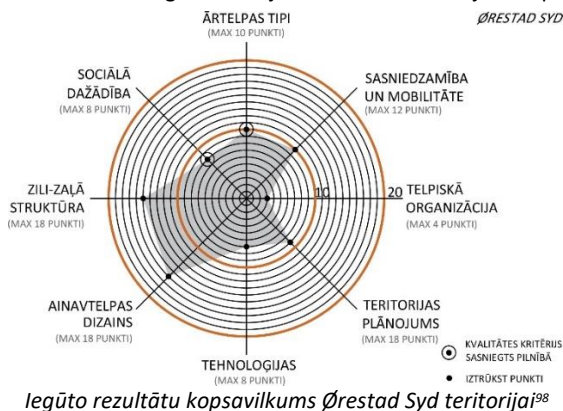
Ārtpelas tipi / robežjoslu konteksts	Privātā ārtpelpa	Tehnoloģijas	Energoefektivitāte	Sociālā dažādība	Ārtpelas lietotāju sociālā dažādība	
	Publiskā ārtpelpa		Atjaunojamo energoresursu izmantošana			
	Daļēji publiska vai daļēji privāta ārtpelpa		Teritorijai draudzīga un droša tehnoloģiju izmantošana			
	Plūdenas robežjoslas		Transporta samazināšana, sabiedrībai veselīga un nekaitīga dzīves telpa			
Sasniedzamība un mobilitāte	Privātā autotransporta samazināšana	Ainavtelpas dizains	Aizsardzība no klimatiskajiem apstākļiem	Zili-zaļā struktūra	Lietus dārzi	
	Sasniedzamība 15 minūtēs		Iespēja fiziskām aktivitātēm		Ekstensīvie un intensīvie zaļie jumti / zaļās sienas	
	Sabiedriskā transporta atbalstīšana		Estētiskā kvalitāte		Zaļie koridori	
	Gājējiem un velosipēdistiem piemērota, droša vide		Komforts, ērtums, droša elementu lietošana sēdēšanai, atpūtas zonām		Koku grupas / lieli koki	
	Dzelzceļa un / vai sabiedriskā transporta līnijas		Izteiktas skatu līnijas (neaižsegti un interesanti skati)		Apgaisojums	Ūdens tuvums (kanāli, ūdenstilpnes u.c.)
			Iespēja klausīties, dzirdēt, sarunāties		Iespēja klausīties, dzirdēt, sarunāties	Mākslīgi veidoti ūdens elementi (strūklakas, ūdens kanāli u.c.)
			Apstāšanās un stāvēšanu, gaidīšanu vietas		Apstāšanās un stāvēšanu, gaidīšanu vietas	Iekšpagalmu apstādījumi / sortimenta daudzveidība
			Simboliskā nozīme		Simboliskā nozīme	Augu konteineri gājēju zonās
				Mākslīgi veidots reljefs / nogāzes		

Kvalitātes kritēriju matricā ietvertās pozīcijas izdala trīs vērtēšanas pozīcijas “atbilst” – 2 punkti, “daļēji atbilst” – 1 punkts un “neatbilst” – 0 punkti, kuras izmanto ainavtelpas elementu izvērtēšanai pilsētvidē.

Kvalitātes kritēriju matricā netiek iekļauta vērtēšanai Jana Gēla izvirzītais viens no kritērijiem – pasargātība, kas ietver fiziska apdraudējuma, nedrošības sajūtas, nepatīkamiem sensorajiem iespaidiem un negatīvajiem klimatiskajiem aspektiem. Pasargātības kritērija izslēgšana no izpētes procesa pētījumā pamatojama ar to, ka izpētes process pie apsekotajām teritorijām norisinājies punktveida formātā un konkrētajam kritērijam nepieciešama ilglaicīgāka pieeja un izpētes process atrodies pētāmajās teritorijās.

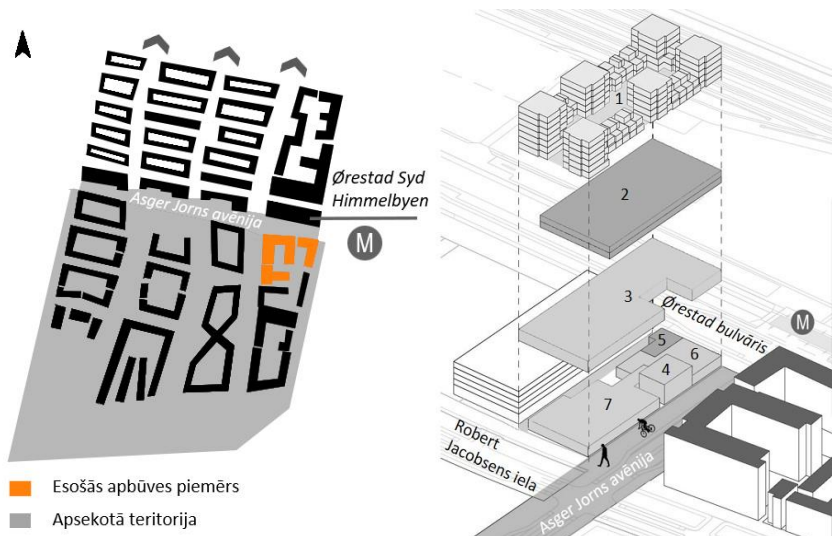
Ziemeļvalstu piemērs

Pirmā no izvērtētajām teritorijām ir *Ørestad Syd*, Kopenhāgenā. No visiem 8 kvalitātes kritērijiem pilnībā izpildās 2 kritēriji. Analizētā teritorija tika apsekota laika posmā (2017. gads), kad pārējās *Ørestad* teritorijas zonās attiecībā pret pētīto teritoriju norisinājās būvniecības procesi. Perpendikulāri analizētajai *Ørestad Syd* teritorijai pakāpeniski tiek attīstīta daudzfunkcionāla ārtelpa *Asger Jorns* avēnijā ar jaukta tipa apbūvi. Tādējādi analizētās *Ørestad Syd* teritorijas daudzfunkcionālā ārtelpa tiek sasaistīta ar nākamās zonas daudzfunkcionālo ārtelpu un apbūvi, piemēram, *Ørestad Syd Himmelbyen*. *Ørestad Syd Himmelbyen* ir jaukta tipa apbūve, kas vērsta uz maksimāli blīvu funkciju apvienošanu vienā kompleksā, iekļaujot gan lielveikala zonu, *Dino* un *Pelican* izklaides zonas un dzīvojamo zonu, kas izvietota augšējos stāvos. Dzīvojamās zonas ārtelpa nedefinēta kā “Debesu pilsēta”, kurā analogi kā *Ørestad Syd* teritorijā ir funkcionāli strukturēts iekšpagalms, izmantojot galvenokārt ārtelpas risinājumus kokmateriālus vizuālā koptēla izveidei. Pētījumā konstatēts, ka *Ørestad Syd* teritorijā tiek domāts par cilvēciskā mēroga attiecībām ārtelpā, arī projektētāju birojs *Årstiderne Arkitekter* turpināja analizētajā teritorijā iestrādātos aspektus un nosacījumus, tādējādi masīvajā *Ørestad Syd Himmelbyen* apbūvē ienesot kāpnes, kas ved augšup pa fasādēm. Iestrādātās kāpnes vizuāli sadala lielo bloku mazākās daļās⁹⁷. Rezultātā pastiprinot ar kontrastiem un izmantojot koka apdares apšuvumu un gludo betonu, panāktas cilvēciskā mēroga dimensijas daudzfunkcionālajā ārtelpā.

⁹⁷ <https://www.magasinetkbh.dk/indhold/himmelbyen>

⁹⁸ Īle, U. (2020)

Asger Jorns avēnijas lokācijas vieta: 1 – Ørestad Syd Himmelbyen dzīvojamā apbūve no 5–9 stāviem; 2 – zaļa pagalma zona jeb “Debesu pilsēta”; 3 – noliktavu zona; 4 līdz 6 – Dino un Pelican aktivitātes bērnu izklaidei ar lielām rotaļu konstrukcijām; 7 – lielveikala REMA 1000 zona⁹⁹

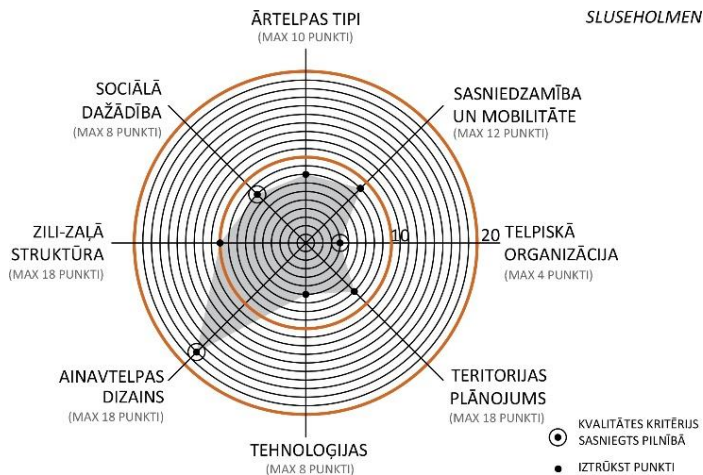
Līdz ar to Ørestad Syd teritorija turpina iesāktu koncepcijas attīstību un esošās realizētās projektu vīzijas iezīmē dažādas attīstības tendences daudzfunkcionālajā ārtelpā, kas tiek integrētas visos Ørestad zonu attīstības projektos. Vizuāli atšķirīgas daudzfunkcionālās ārtelpas pieejas un ainavtelpas dizains konstatēts Sluseholmen teritorijā, Kopenhāgenā. No visiem 8 kvalitātes kritērijiem pilnībā izpildās 3 kritēriji. Teritorija ir atšķirīga ar to, ka lielākā daļa apbūves ir ciešā sasaistē ar ūdens kanālu sistēmu un izteikts vizuāls un funkcionāls norobežojums iekšpagalmu teritorijām no pārējās daudzfunkcionālās ārtelpas ielu frontē, tādējādi radot racionālu telpisko organizāciju¹⁰⁰. Līdz ar to iedzīvotāji iekšpagalmos var organizēt kopīgas aktivitātes atpūtai un spēlēm vai ierīkot nelielu dārziņu, novietot peldbaseinu un saorganizēt kopīgu pikniku. Ainavtelpas dizaina konceptā izmantoti visi kvalitātes kritēriji, kas nedefinēti, balstoties uz teorētiskām atziņām un pētnieku izstrādātajām metodēm, pētījumā izveidotajā matricā. Teritorijā eksistē aizsardzība no klimatiskajiem apstākļiem, ierīkoti kvalitatīvi atpūtas un rotaļu laukumi visām vecuma grupām. Iedzīvotāju labsajūtu veicināšanai un komfortablai lietošanai kā lielākais piensums daudzfunkcionālajā ārtelpā konstatēts – publiskā peldētava, kas aprīkota ar pirti¹⁰¹.

⁹⁹ Īle, U. (2020)

¹⁰⁰ https://sluseholmen.dk/?gclid=CjwKCAjwp-X0BRAFEiwAheRui7uzZrKFqat8ST-c69zoB9aLWwTVGKcOSRoBweaWQ-wFnNdfZfisnxC9ukQAvD_BwE
 Īle, U. 2017

¹⁰¹ <https://www.magasinetkbh.dk/indhold/himmelbyen>
 Īle, U. (2020)

Sluseholmen teritorijā publiskās peldētavas izvietojums izēmē izteiktas skatu līnijas uz apkārtējo ainavtelpu, kas rada vēlmi un acinājumu uzturēties konkrētajā teritorijā. Līdz ar to Sluseholmen teritorija izceļ daudzfunkcionālās ārtelpas nozīmi un mūsdienīgas pieejas, nodrošinot kvalitatīvu ainavtelpu ikvienam tās lietotājam. Līdzvērtīgi publiskās peldētavas risinājumi un pieejas ainavtelpas dizainā konstatēti Aker Brygge teritorijā, Oslo.

iegūto rezultātu kopsavilkums Sluseholmen teritorijai¹⁰²

Vizuāli norobežots iekšpagalma piemērs Sluseholmen teritorijā

Pazemes autostāvvietu iebrauktuve un iedzīvotāju piekļuves zona iekšpagalmā

¹⁰² Tle, U. (2020)

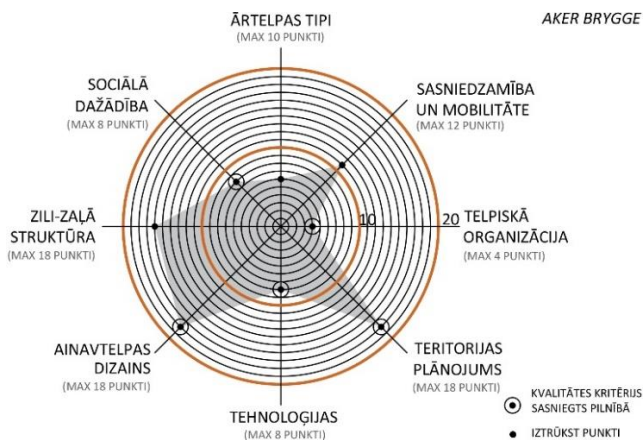
Teritorijā izveidotas dažādas piekļuves un iespējas, respektējot dabas pamatnes formas, un ainavtelpas izteiktās skatu līnijas. Pētījumā konstatēts, ka *Aker Brygge* teritorija no analizētajām teritorijām ir vienīgā, kurai atbilstoši pēc kvalitātes kritēriju matricas no 8 kvalitātes kritērijiem izpildās pilnībā 5 kritēriji. Telpiskā organizācija ietver cilvēciskā mērogā risinātas ārtelpas funkcijas, eksistē daudzfunkcionalitāte. Vienlīdz teritorijas plānojums ar izteiktu teritorijas centru, kas racionāli iezīmē kvalitatīvas daudzfunkcionālas ārtelpas kontekstu ikvienam tās lietotājam. Ikvienu daudzfunkcionālu ārtelpu izceļ augstas detalizācijas pakāpi dizainā, teritorijas attīstītajiem un projektētajiem pierādot, cik nozīmīga ir ainavtelpas kvalitāte, integrējot ne tikai publiskās ārtelpas labiekārtojuma elementus dzīves telpā, bet arī piedomājot pie vizuālajiem akcentiem caur vides mākslas objektiem¹⁰³.

Publiskā peldētava *Aker Brygge* teritorijā

Koka platformu izmantošana *Aker Brygge*

¹⁰³ <https://linkarkitektur.com/en/Projects/Aker-Brygge-Oslo>
Īle, U. (2020)

¹⁰⁴ Īle, U. (2020)

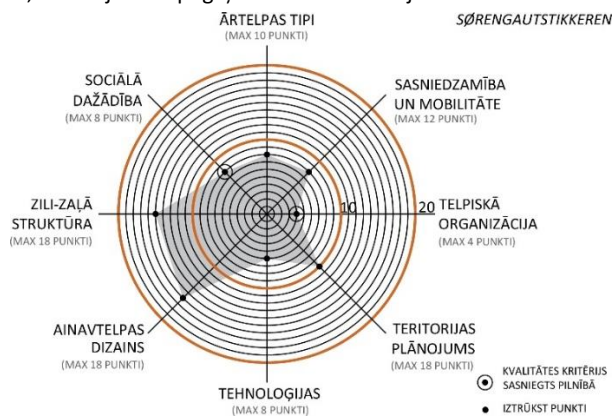

Vides mākslas objektu piemēri *Aker Brygge* teritorijā

LINK Landskap projektētāju birojs Oslo ir pazīstams ar vienkāršību un bezlaicīguma pieeju. Projektētāju birojs izceļ ainavu arhitekta pienesumu un cenšas radīt kvalitatīvu dzīves telpu ikvienam tās lietotājam. Jau 1985. gadā, kad notika pirmais *Aker Brygge* dizaina konkurss daudzfunkcionālajai ārtelpai, tad *LINK Landskap* projektēja visu teritoriju un 21. gadsimta griezumā pēc 30 gadiem tika dota unikāla iespēja atkārtoti strādāt pie *Aker Brygge* ārtelpas attīstības, pielāgojot un atjaunojot sarežģīto ainavtelpu, vienlaikus īpaši iecienīto teritoriju. Pilnīgi visa *Aker Brygge* teritorija ietver *LINK Landskap* projektētos risinājumus. Ielu ainavtelpu, promenādi, pastaigu zonas, iekšpagalmu teritorijas labiekārtotas ar publiskās ārtelpas labiekārtojuma elementiem, ko izstrādāja un ražoja kompānija *Vestre*, kas specializējas ārtelpas labiekārtojuma elementu projektēšanā un dizaineru *Larsa Tornes (Lars Tornøe)* un *Atles Tveita (Atle Tveit)* vadībā. *Vestre* kompānijas produkti klāsts plaši tiek izmantots arī citās Oslo teritorijās. Konceptija balstīta uz darbības daudzveidību un izmantošanas elastību, elementu koncepcijā ietvertā pamatkrāsa iedvesmai ņemta no *Signal Oragne*, kas simbolizē Oslo, jūrniecības vēstures paliekas un ir izkaisītas pa krastmalu. Līdz ar to dizaineri un projektētāji ir panākuši vairāk nekā jebkad agrāk daudzfunkcionalitātes iezīmes izveidotajā teritorijā. Teritorija nodrošina mierīgu pieeju sēdēšanai, gulēšanai, ēšanai, lasīšanai, tēršanāsai vai pastaigām, izbaudot paralēli krāšņo fjordu ainavu. Atjaunošanas darbi un labiekārtojuma ierīkošanas darbi tika pabeigti 2015. gadā. Pētījumā konstatēts, ka no daudzfunkcionālās ārtelpas konteksta puses vislielākais ieguvums *Aker Brygge* teritorijai ir atjaunotā krastmalas promenāde *Stranden*. *Stranden* risinājums ir atjaunojis un sniedzi teritorijas lietotājiem jaunu dzīves telpu, izveidojot promenādi par nozīmīgu sociālās mijiedarbības un aktivitāšu centru. Krastmalas promenādes sakārtošana un atjaunošana paplašina vizuālo un fizisko kontaktu ar Oslo fjordu, vienlaikus veicinot un nodrošinot teritorijas lietotājam vizuālo dažādību. Viens no projekta izaicinājumiem 2014. gadā bija *Stranden* šķērsriezuma pārkonfigurēšana un vienkāršošana, reorganizējot un konsolidējot promenādes teritoriju, lai rezultātā iegūtu plašāku un sabiedrībai pieejamu krastmalu. Līdz ar to plašā promenāde rada elastību

dažādām spontānām un neplānotām darbībām, radot vēlmi palikt un uzturēties krastmalas promenādē *Stranden*. Labiekārtotā teritorija 2016. gadā ieguva pilsētas balvu.

Pētījumā konstatēts, ka ar līdzvērtīgiem risinājumiem un pieejām ir attīstīta arī *Sørengautstikkeren* teritorija, Oslo. Atbilstoši pēc izstrādātās kvalitātes kritēriju matricas no 8 kritērijiem pilnībā izpildās 2 kritēriji, kas ietver teritorijā konstatēto sociālo dažādību un telpisko organizāciju. Telpiskās organizācijas risinājums spēj nodrošināt funkcionāli ērti lietojamu daudzfunkcionālo ārtelpu *Sørengautstikkeren* teritorijā. No daudzfunkcionālās ārtelpas konteksta puses raugoties, teritorijā izdalāmas vairākas, viegli nolasāmas funkcionālās zonas, kas kulminācijā sasniedz koka peldošās platformas un peldēšanas baseinu ar 50 m garām peldēšanas joslām. *Sørengautstikkeren* teritorijā gar rietumu krastmalu izvietota publiska rakstura pakalpojumu zona ar kafējnīcām, centrālā kompozīcijas ass, kas stiepjas līdz plašajai pludmalei, veido zaļo struktūru – parku, vienlīdz nodrošinot daudzveidīgas atpūtas iespējas. Iekšpagalmu teritorijas ir vizuāli slēgtas ar aktivitāšu zonām. *Sørenga Sjøbad* pludmales koncepciju 8700 m² lielā platībā izstrādāja¹⁰⁵. No plašās pludmales paveras tālās skatu līnijas uz *Hovedøya* salu un Oslo operas namu. Teritorijas realizācija tika pabeigta 2015. gadā, šobrīd tā piedāvā plašas atpūtas iespējas ar ūdens sporta aktivitātēm vasaras periodā un kopumā kā augstvērtīga atpūtas zona tiek izmantota cauru gadu. Peldošā konstrukcija un visi elementi ir pārklāti ar kokmateriāla klājumu, kas funkcionāli savieno promenādi ar pludmales zonu. Ideja par publisku, peldošu platformu kā park, izstrādāja arhitekte Kristīne Jensena Tegnestue (*Kristine Jensens Tegnestue*), kas funkcionālo savienots ar zaļo struktūru sauszemes daļā, veidojot vienotu sistēmu dažādām iedzīvotāju aktivitātēm. Līdz ar to panākts, ka peldošā struktūra ir aktīvākā parka daļa visā *Sørengautstikkeren* teritorijā. Platformas virsma veidota ar izteiksmīgiem paaugstinājumiem, kas idejiski atspoguļo ostas konstrukcijas¹⁰⁶.

¹⁰⁵ <https://www.archdaily.com/867850/sorenga-sjobad-lpo-arkitekter>
īle, U. (2020)

¹⁰⁶ Turpat

¹⁰⁷ īle, U. (2020)

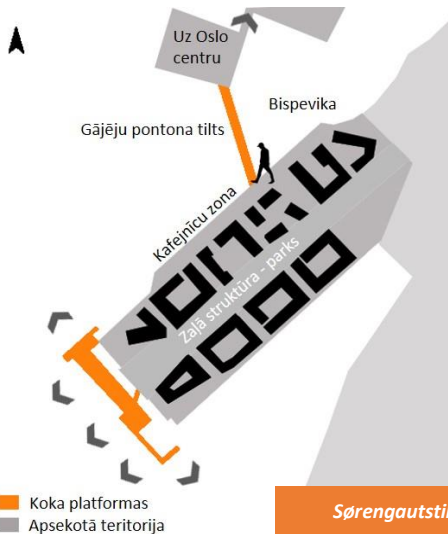

Koka platformas un vides pieejamības risinājumi Sørenqa Sjøbad pludmalē

Søregautstikkeren teritorijai kā pretēja rakstura ainavtelpas vizuālais koptēls un pieejas teritorijas koncepcijā konstatētas Malmē, *Västra Hamnen* teritorijā. Teritorija nav attīstīta uz mākslīgas salas, bet izveidota un uzcelta apmēram uz 175 ha lielas platības rūpniecības atkritumiem. Būvniecības process noslēdzies 2005. gadā. *Västra Hamnen* teritorija apvieno dzīvošanu, darbu, izglītību un brīvā laika aktivitātes, kas ir pirmais projekts Skandināvijas valstīs, kurš saistīts ar vispārējo uz ilgtspējīgi orientētu koncepciju un ir pirmā teritorija Eiropā, kura apgalvo, ka tā ir oglekļa neitrāla teritorija. 2012. gadā *Västra Hamnen* teritorija saņēmusi balvu *Lee Kuan Yew World City Prize 2012* par racionāliem risinājumiem, pieejām un videi draudzīgu attīstību. Teritorijas energoapgāde ir pilnīgi pašpietiekama, tā pilnībā ir balstīta uz vēja, saules enerģiju un biogāzi. Ēkām gaisa kondicionēšanu nodrošina saules paneli un siltumsūkņi, jūras ūdens un gruntsūdeņi. Papildus *Västra Hamnen* augstajai dzīves kvalitātei, ir lielas un daudzveidīgas atpūtas iespējas, kas ietver arī neskaitāmus restorānus, bārus, kafējnīcas un veikalus. Visu teritoriju šķērso zaļā struktūra, mākslīgās ūdensteces un strūklakas¹⁰⁸. Līdz ar to pētījuma procesā izvērtētā teritorija pēc kvalitātes kritēriju matricas, līdzvērtīgi kā *Søregautstikkeren* teritorijai, no 8 kritērijiem ir sasniegusi 2 kritērijus pilnībā: ainavtelpas dizains un telpiskā organizācija.

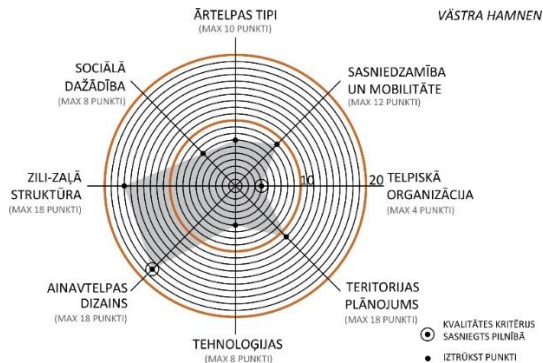
Västra Hamnen teritorijā ainavtelpas dizains ietver mūsdienīgas, uz teorētiskām atziņām balstītas pieejas. Teritorijas dizains vizuāli tiek sasaistīts un konceptuāli veidots līdzsvarotā ainavtelpā pēc *Bo01* teritorijas, kas pieslēdzas *Västra Hamnen* teritorijai rietumu apgalbā. *Bo01* teritorija izceļas ar lietus ūdens risinājumiem, kas veidoti ne tikai no funkcionālā viedokļa puses lietus ūdens novadīšanai, bet arī no estētiskās puses eksponējot un izveidojot dažādas ūdens elementus un kaskādes visā teritorijā.

¹⁰⁸ <https://www.guidebook-sweden.com/en/guidebook/destination/vaestra-hammen-innovative-district-in-malmoe>
Īle, U. (2020)

Sørengautstikkeren teritorijas organizācija un pagalma organizācija

Veidotais dizains sinhroni saplūst ar *Västra Hamnen* teritoriju, turpinot izstrādātos dizaina principus. *Västra Hamnen* daudzfunkcionālajā ārtelpā tiek izmantoti dabas materiāli, veidoti lietus dārzi, klimatiskajiem apstākļiem atbilstoša zaļā struktūra, kas analizējamo teritoriju padara vēl vairāk pievilcīgāku ikvienam tās lietotājam¹⁰⁹.

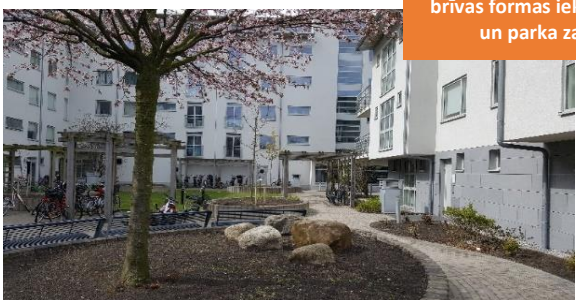
legūto rezultātu kopsavilkums *Västra Hamnen* teritorijai¹¹⁰ (Īle, 2020)

¹⁰⁹ Īle, U. (2020)

¹¹⁰ Turpat

Mākslīgi veidotā ūdens spoguļi,
brīvas formas iekšpagalmu dizains
un parka zaļā struktūra

Savukārt, ar citu ainavtelpas raksturu un dizainu ir *Hyllie* teritorija. *Hyllie* teritorijā fiksētas plašas teritorijas ar lakonisku ārtelpas dizainu un risinājumiem, kā vienlaicīgi izceltas ar dažādiem krāsu akcentiem un niansēm. Analizētajā teritorijā daudzfunkcionālās ārtelpas konteksts mūsdienīgi risināts, kas vienlīdz nodrošina kvalitatīvu un ērtu pārvietošanos visā teritorijā. Viens no galvenajiem faktoriem, ar ko teritorija no sasniedzamības un mobilitātes aspektu puses, tiek intensīvi izmantots tirdzniecības centrs *Emporia*, Malmes arēna un *Hyllie* dzelzceļa stacija. Dzelzceļa stacija lokācijas ziņā ir pirmā stacija Zviedrijas pusē, kas ir vistuvāk *Øresund* tiltam un tā tika atklāta 2010. gadā. *Øresund* tilts ir 16 km garš ceļu un dzelzceļu savienojums starp Zviedriju un Dāniju. Tilta attīstības rezultātā, tā apkārtnē pakāpeniski ir izveidojušās 3.7 miljonu iedzīvotājiem mājvietas. Līdz ar to, tas izskaidro no kvalitātes kritēriju matricas 8 kvalitātes kritērijiem pilnībā sasniegto 1 kritēriju – sociālo dažādību. Cilvēku plūsma ikdienā ir intensīva un *Hyllie* dzelzceļa stacija apkalpo reģionālos un piepilsētu vilcienus, kas vienlīdz, ir nozīmīgs infrastruktūras mezgls autobusu satiksmei¹¹¹ (*Hyllie*; Īle, 2020).

¹¹¹ <https://malmo.se/Nice-to-know-about-Malmo/Technical-visits/Theme-Sustainable-ity/Sustainable-Urban-Development/Hyllie.html>
Īle, U. (2020)

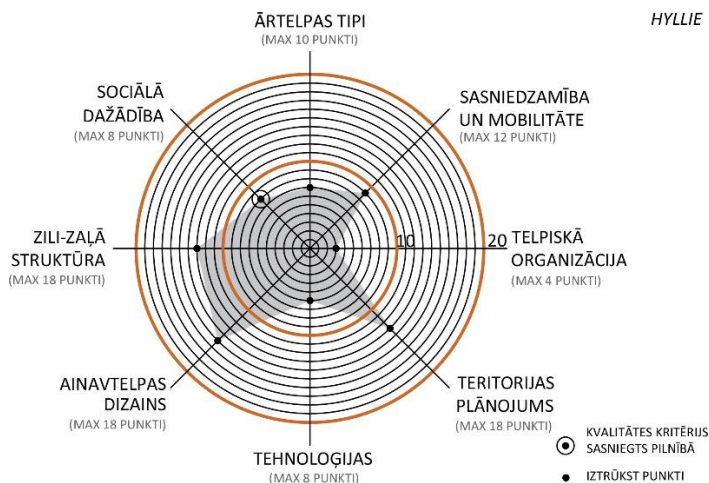
Tirdzniecības centra *Emporia* ieejas zona un zaļais

Malmes arēna un *Hyllie* dzelzceļa

Kopumā *Hyllie* teritorija ir izceļ 21. gadsimta ainavtelpas dizaina paņēmienus ainavu arhitektūrā un telpiskās organizācijas risinājumus, sniedzot mūsdienīgu un kvalitatīvu daudzfunkcionālo ārtelpu, kas izmantojama vairākos līmeņos. *Emporia* zaļais jumts atspoguļo racionālas un rūpīgi pārdomātas teritorijas daudzfunkcionālās izmantošanas iespējas, kas ļauj un nodrošina visdažādākās atpūtas un izklaides iespējas ikvienam teritorijas lietotājam, veidojot vizuālo sasaisti ar dzīvojamo apbūvi¹¹².

¹¹² Īle, U. (2020)

legūto rezultātu kopsavilkums Hyllie teritorijai¹¹³

Daudzfunkcionālās ārtelpas izvērtēšanai izmantotā salīdzinošā analīžu metode, ietverot izstrādātos kvalitātes kritērijus matricā, spēj sniegt atbilstošu kopskatu par galvenajām tendencēm un aspektiem mūsdienu dzīvojamās apbūves teritorijās. Katra no sešām pētījumā analizētajām teritorijām, Dānijā, Norvēģijā un Zviedrijā, izceļ un iezīmē savstarpēji atšķirīgo dzīves telpu un daudzveidīgas daudzfunkcionālās ārtelpas dizainu. Arhitektu, ainavu arhitektu un pilsētplānotāju konceptuālās pieejas un mūsdienīgie risinājumi ir integrēti projektos un kvalitatīvi realizēti visās sešās analizētajās teritorijās, kuru racionālā pieeja un risinājumi būtu pielāgojami, integrējami arī Latvijas pilsētu dzīvojamajos kvartālos.

Izmantotie avoti

1. Babalis, D. (2016). *Approaching the integrative city. The Dynamics of Urban Space*. Italy: Altralinea edizioni, 86 p., ISBN 978-88-98743-75-9.
2. Bo01, Malmö, Sweden. Urban green-blue grids for sustainable and resilient cities. <https://www.urbangreenbluegrids.com/projects/bo01-city-of-tomorrow-malmo-sweden/>
3. Find din Drømmebolig. Sluseholmen. https://sluseholmen.dk/?gclid=CjwKCAjwp-X0BRAFEiwAheRui7uzZrKFqat8ST-c69zoB9aLWwTVGKcOSRoBweaWQ-wFnNdfZFisnxC9ukQAvD_BwE
4. Gēls, J. (2018). *Pilsētas cilvēkiem*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 271 lpp. ISBN 978-9984-23-690-2.

¹¹³ Ķīle, U. (2020)

5. Hyllie. Hyllie Info Center. <https://malmo.se/Nice-to-know-about-Malmo/Technical-visits/Theme-Sustainable-City/Sustainable-Urban-Development/Hyllie.html>
6. Īle, U. (2017). Trends in Development of Public Outdoor Space, an Example of Copenhagen. *Scientific Journal of Landscape Architecture and Art*. Jelgava: LLU, Vol. 10, p. 36–41. ISSN 2255–8632.
7. Īle, U. (2020). *Mūsdienu dzīvojamās apbūves daudzfunkcionālā ārtelpa*. Maģistra darbs. Rīga: Rīgas Tehniskā universitāte, 136 lpp.
8. Møllenus, P., A. Aker Brygge, Oslo. LINK Arkitektur. <https://linkarkitektur.com/en/Projects/Aker-Brygge-Oslo>
9. Sørenga Sjøbad / LPO arkitekter. *ArchDaily*. <https://www.archdaily.com/867850/sorenga-sjobad-lpo-arkitekter>
10. Tag Archives: plug n play. International Practices. <https://kbruentrup.wordpress.com/tag/plug-n-play/>
11. Ultra-urbanisering på Asger Jorns Allé. Magasinet KBH. <https://www.magasinetkbh.dk/indhold/himmelbyen>
12. Vassilaki, P., Ekim, E. (2015). *Levels of privacy on the borders of public, semi private, private residential life*. Sweden: Göteborg, 68 p.
13. Västra Hamnen. Innovative district in Malmö. Guidebook Sweden. <https://www.guidebook-sweden.com/en/guidebook/destination/vaestra-hammen-innovative-district-in-malmo>
14. Zajā, L. (2015). *Publiskā ārtelpa kā dzīves vides kvalitātes priekšnoteikums pilsētā: kritēriju izstrāde Rīgas kontekstā*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 241 lpp.

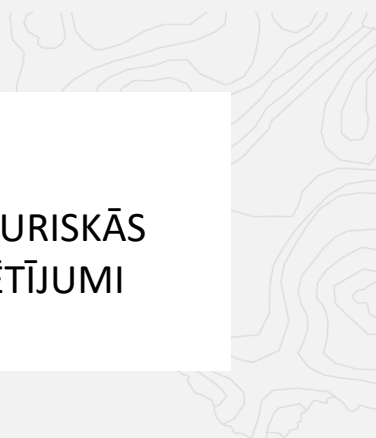
3.3.1. *apakšnodaļa*

ZIEMEĻNIECE AIJA

3.3.2. *apakšnodaļa*

MARKOVA MADARA

3.3. KULTŪRVĒSTURISKĀS AINAVAS PĒTĪJUMI

3.3.1. Latvijas lauku kultūrvēsturiskās ainavas transformācijas jeb ģenēzes procesi

Kultūrvēsturiskais mantojums nevar būt apgrūtinājums jeb dzīves telpas kvalitātes diskomforts. Tā ir cilvēka dzīves sastāvdaļa, kas kopumā raksturo sabiedrības intelīgences līmeni. Minētais raisa pārdomas patlaban, jo 21.gs.sākums ir raksturojams ar patērētājsabiedrības manierēm. Dominē nespēja novērtēt kultūrainavu veidojošos elementus, to kontekstu, kas rada **ainavtelpas identitātes izteiksmi**. Tas ir attiecināms katram Latvijas reģionam ar arhitektoniski ainaviskajām vērtībām¹¹⁴.

“.....kultūrmantojums sastāv no uzkrātu resursu kopuma, kas saņemts mantojumā no pagātnes un, kas neatkarīgi no piederības, indivīdu un sabiedrības uztverē tiek uzskatīts par vērtību, pārliecības, zināšanu, tradīciju atspoguļotāju un paudēju. Tas ietver arī vidi, kas izveidojusies cilvēku un vietu mijiedarbībā, laikam ejot”¹¹⁵.

Kultūrainavu kā vēsturisko mantojumu - veido dabas pamatne un cilvēka darbības rezultātā radītie objekti dažādos laika posmos. Tie ir vizuāli un funkcionāli saistīti, un tiem harmoniski jāiekļaujas apkārtējā vidē. Jau 17./18.gs. Latvijas teritorijā ar cilvēka darbu tika radīta unikāla kultūrtelpa, kas cieši pakļāvās dabas pamatnes īpatnībām. Veidojoties vietas arhitektoniski kompozicionālajai uzbūvei ar augstu vizuāli estētisko kvalitāti, tā tika pakārtota dabas pamatnes izteiksmei – reljefam, ūdenstilpnes malai, palienei, meža nogabalam. Kāpinot arhitektoniskās formveides kvalitāti, tā tika balstīta ainavtelpas izteiksmes kritērijos.

“.....attīstīt sabiedrībai ērtu un profesionālu kultūras mantojuma aizsardzības sistēmu, kas saskaņā ar starptautiski atzītiem principiem palīdz kultūras pieminekļu saimniekiem un lietotājiem kvalitatīvi saglabāt vērtības un novērst kultūrvēsturisko vērtību degradējošas aktivitātes, nodrošinot, ka Latvijas kultūrvēsturiskās vides vērtības ir vietējās sabiedrības izprasta, novērtēta un aizsargāta kvalitatīvas dzīves telpas sastāvdaļa, kas palīdz radīt noturīgu izaugsmi. Kultūras mantojuma lomas palielināšana, kā nozīmīgas sastāvdaļas cilvēka dzīves telpas kvalitātes un cilvēka dzīves kvalitātes veidošanā. Kultūras mantojuma saglabāšana nākamajām paaudzēm. Kultūras mantojuma kā tautsaimnieciska resursa izmantošana valsts ekonomiskajai attīstībai. Latvijas tēla veidošana ar kultūras mantojuma palīdzību..”¹¹⁶.

¹¹⁴ NKMP starptautiskā konference (2018)

¹¹⁵ EP Vispārējā konvencija (2006)

¹¹⁶ NKMP 2020.gada darbības pārskats

Kultūrainavas telpiskā transformācija Daugavas kreisajam un labajam krastam (Līksnas katoļu dievnams, Ilūkstes dievnami un Pilskalne (Schlossberg) – bij. Kurzemes hercogiste un Polijas teritorija - kā divu atšķirīgu kopienu pastāvēšana upes abos krastos, bet ar vienojošu – dabas pamatnes un sakrālo kontekstu. (Aijas Ziemeļnieces skice (2022))

“.....kultūrainavas nevajag interpretēt tikai kā saglabāšanas rajonus, bet arī kā vietas, kur var tikt piemērotas ilgtermiņa attīstības stratēģijas. Daudzās ainavās tādi koncepti kā „dabisks” un „kultūras” ir zaudējuši daudz no to nozīmes un tiek aizstāti ar biokulturālu izpratni, kad cilvēki nosaka un saglabā ne tikai apdzīvotas vietas un lauksaimniecību, bet arī sugas un biotopus. Ir pienācis laiks apstrīdēt mākslīgo nošķirumu starp saglabāšanu un inovāciju, uzlūkojot kultūrainavas kā mācībstundas, no kurām jānācās jauni ekonomiskās attīstības modeļi, risinājumi klimata izmaiņām, riska pārvaldība, biodaudzveidības saglabāšana cilvēku labklājības veicināšanai”¹¹⁷.

Mūsdienās lielākais kultūrainavas izaicinājums ir nodrošināt, lai “.....tehnoloģiju izmantošana atbilstu skaidri definētiem mērķiem, izvairoties no riska progresēt tikai tehnoloģiskajā sektorā, neuzlabojot kultūras mantojuma saglabāšanas praksi.lai gūtu labāku priekšstatu par saspēli starp bioloģisko un kultūras daudzveidību ainavas līmenī un tās ietekmi uz iztikas līdzekļiem un labklājību, ir nepieciešami turpmāki starpdisciplīnu un transdisciplīnu pētījumi.nepieciešams pārvarēt būtiskās intelektuālās atšķirības starp dabaszinātnēm un sociālajām zinātnēm, kā arī humanitārām nozarēm. Plaša mēroga sadarbība starp šīm disciplīnām ir vajadzīga, lai attīstītu jaunus rīkus ainavas plānošanai, pārvaldībai un saglabāšanai.Sabiedrības informētība un politiskā darbība ir nepieciešamas, lai efektīvi īstenotu uz kultūras ainavu attiecināmās nacionālās un starptautiskās saistības”¹¹⁸.

¹¹⁷ Florences Deklarācija ICOMOS (2014)

¹¹⁸ Turpat

Kultūrvēsturiskā ainava kā dzīves telpa spilgti raksturo sabiedrības **Inteligences līmeni**, kuru ietekmē valsts politiski ekonomiskās attīstības faktori. Savukārt tas veido kultūrainavas transformāciju procesu – kultūrainavas vizuālā un funkcionālā mainība; dabas pamatnes izteiksmes maiņa dabas procesu un ainavas antropogēnās slodzes transformācijas kontekstā¹¹⁹.

“Vēstures apziņa, ko dažkārt sauc arī par “kultūras atmiņu” vai “sociālo atmiņu”, apzīmē sabiedrībā pieņemtos priekšstatus par pagātni, kuru uzdevums ir dot jēgpilnu vēsturiskās pieredzes izskaidrojumu”¹²⁰.

Latvijas kultūrainavas transformācijas procesu izpētes **metodikas pamatā** ir **5 ekonomiski politiskie transformācijas periodi**, kas būtiski ir mainījuši Latvijas kultūrtelpas izteiksmi:

- **19.gs. 80.g. – 20.gs.sāk.** vācbaltisko muižu ansambļu un lauku ainavtelpas uzplaukuma periods, veidojot spēcīgu agrārās saimniekošanas pamatus;
- **20.gs. 20.–30.g.** agrārās zemes reformas jeb neatkarības laika uzplaukums, pārejot no vācbaltiskās kultūrtelpas uz latviskas ainavtelpas mērogu un saimniekošanas manierēm. Latvijas lauku kultūrainava kļūst par latviskās dzīves telpas simbolu, spilgti iezīmējot neatkarīgas valsts ekonomiski politisko nostāju.
- **20.gs. 50.–70.g.** okupācijas rezultātā Latvijas ainavtelpas vizuālās izteiksmes slāpēšanās, ienesot neatgriezeniskus transformācijas procesus – mērogā, siluetā, kulminācijas punktu nomaiņā;
- **20.gs. 70.–90.g.** rusifikācijas nostiprināšanās, veidojot patērētājsabiedrību un vairojot ignoranci pret nācijas kultūrtelpas vērtībām un tās identitātes saglabāšanu.
- **20./21.gs. mija** strauja Rietumeiropas ekonomiski politiskās pulsācijas ienākšana Latvijas kultūrainavā; ICOMOS manifesta atziņu pārnese uz LNKM saglabāšanas procesu; lauku apdzīvotības iztukšošanās .

Metodikas mērķis – balstoties uz arhitektoniski ainaviskās un arhīvu materiālu izpētes apkopojumu – definēt **transformācijas jeb ģenēzes procesus** ainavtelpā, saglabājot vai atgūstot Latvijas kultūrtelpu kā cilvēka dzīves kvalitātei nozīmīgu faktoru – apzināt, aizsargāt, uzturēt un iekļaut mūsdienu aprītē materiālo kultūras mantojumu, tā veicinot sabiedrībā kultūrvēsturisku vērtību izpratni.

Visspilgtāk Latvijas kultūrvēsturiskai telpas izmaiņas raksturo 5 arhitektoniski ainaviskie kritēriji, kas raksturoti tālāk.

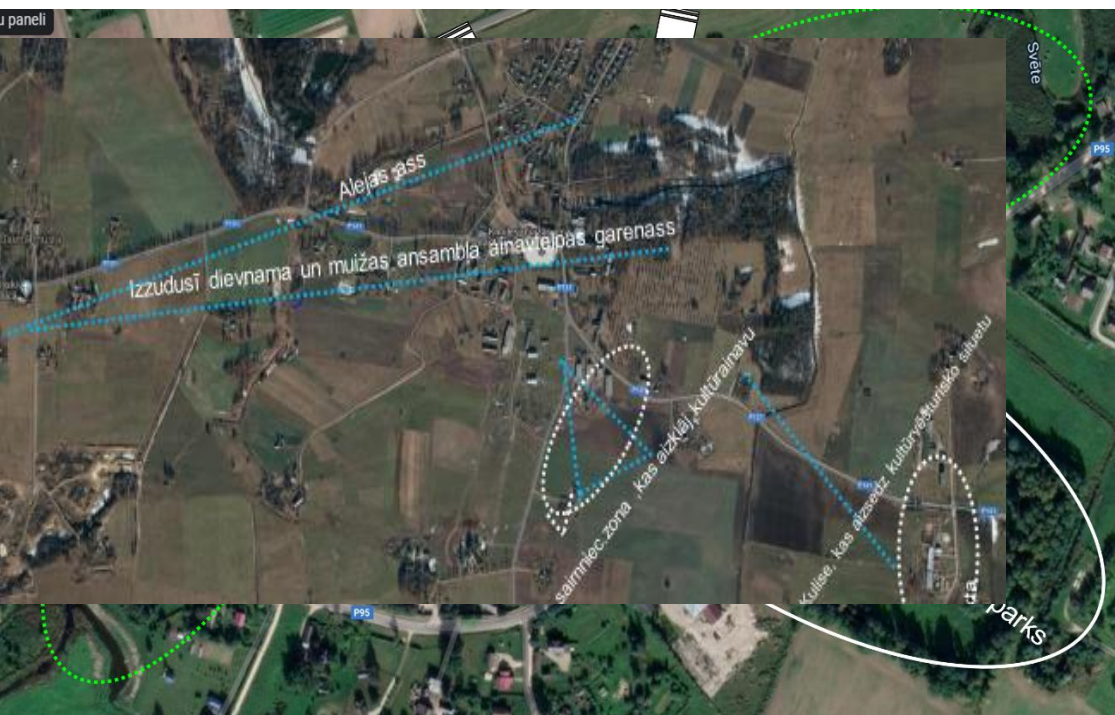
1. Funkcionālās slodzes transformācijas procesi (20.gs.50.g.-90.g.).

Muižu apbūves ansambļu, dievnamu, krogu, dzirnavu utt. pielāgošana jeb pārbūve jaunai funkcionālai nozīmei - industrijai, izglītībai, veselības aprūpei, loģistikas centriem utt. Transformēta tiek ne tikai apbūve, bet arī ārtelpas struktūra, kas rada nopietnu antropogēno slodzi.

¹¹⁹ Ziemeļniece A., Īle U., Stokmane I. (2021)

¹²⁰ Mintauris, M. (2016)

Lai atgūtu vēsturisko kultūrtelpu un tās arhitektoniski ainavisko sintēzi mūsdienu tehnoloģisko sasniegumu aprītē, ir nepieciešama nopietna investīciju piesaiste. Postsociālisma teritorijās minētais ir lēni un grūti realizējams¹²¹.

Funkcionālās slodzes transformācijas procesi Latvijas kultūrvēsturiskajā ainavā Bij. Svētes muižas (*Swethof*) vēsturiski telpiskās uzbūves transformācija no 19.gs.sāk. - 20.gs.90.g. (militārisms, ražošana, kraitnes zonas) (Aijas Ziemeļnieces skice (2016))

2. Kompozicionāli telpiskās uzbūves transformācijas procesi (20.gs.20.g.-20.gs.80.g.).

Vēsturiski kompozicionālo asu izžušana (aleja, koku rinda, dievnama smaile, parādes pagalmi, ceļmalas krogi ar stadulām, ūdensdzirnavu aizsprosts kā tilts utt.). Telpiskā kompozīcija pamatā balstās uz atsevišķu elementu kontrastējošo līdzpakārtotību.

¹²¹ Ziemeļniece, A., Bāra, L. (2021)

Transformācijas procesi teritoriju detālplānojumu izveidē. Urbānās slodzes iegraušānās kultūrvēsturiskajā ainavā. Mūsas kreisais krasts pie Bauskas. Skatu līniju aizklāšana uz pilskalnu un stāvkrastu, senielejas apaugums, žogi, apbūve, cietā ieseguma pārspīlētas proporcijas utt. (Aijas Ziemeļnieces foto (2022))

Mūsas kreisais krasts pie Bauskas (Aijas Ziemeļnieces skice (2022))

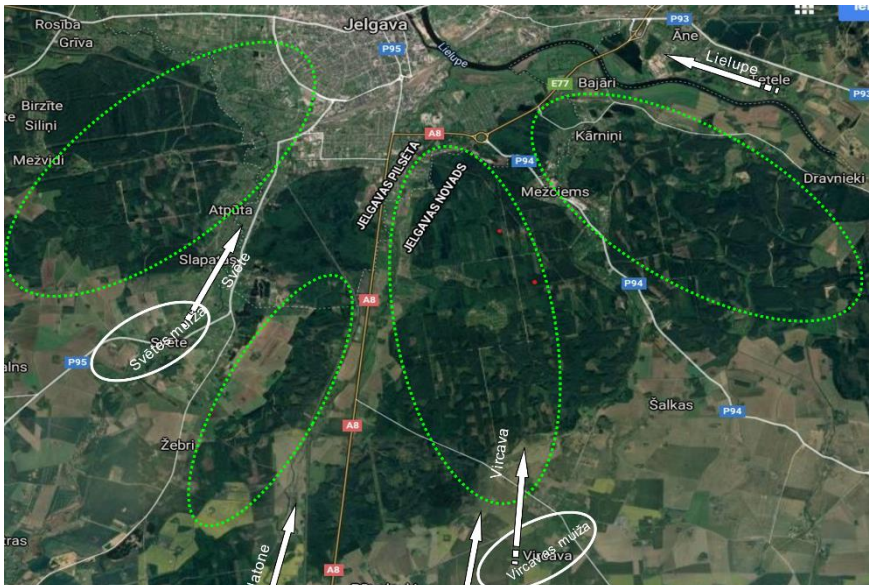
3. Silueta, mēroga un kulminācijas punktu izzušana sovjetizācijas “saimniekošanas” rezultātā (20.gs.70.-90.g.)

Lielmēroga ainavtelpā 20./21.gs.veidojas jaunas dominantes, vēsturiskajām aizklājoties ar apaugumu un rodot mēroga, silueta un kulminācijas punktu maiņu galvenajās skatu līnijās. Ekonomiski politiskās attīstības kāpinājuma temps un starpdisciplinārās sadarbības trūkums rada vizuālo problemātiku kultūrainavā.

Skatu platformu izvēle kultūrainavā. Silueta, mēroga un kulminācijas punktu izpēte. Daugavas kreisais krasts pie Ilūkstes (Aijas Ziemeļnieces skice (2023))

4. Transformācijas procesi, ko rada urbānās slodzes iegraušānās lauku ainavtelpā (20.gs.60.g-21.gs.sāk.).

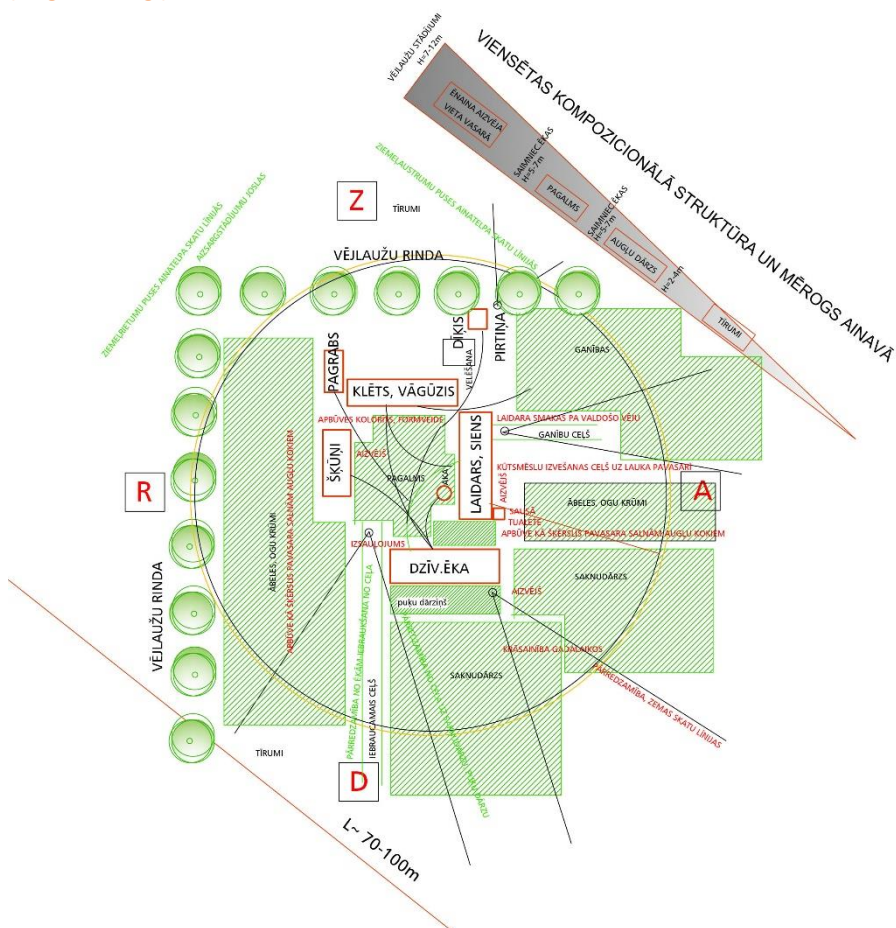

Dabas pamatnes “zaļā gredzena” pārrāvumi tranzīta un apbūves koridoru infrastruktūras attīstībai. Tukuma, Dobeles, Tērvetes, Elejas, Vecsvirlaukas, Emburgas virzienu ainavtelpu radiāla sasaiste ar Jelgavas pilsētelpas dienviddaļu (Aijas Ziemeļnieces skice (2021))

Samazinoties iedzīvotāju skaitam lauku teritorijās, tiek likvidēta lauku vides infrastruktūra (skola, pasts, ambulance, aptieka, tautas nams, bērnudārzs, pensionāts utt.). Tas veicina migrāciju, un pieaug iedzīvotāju blīvums pilsētās, kas kāpina gredzenveida infrastruktūras attīstības tempu jeb antropogēno slodzi ap vēsturiskajiem centriem. Jaunas infrastruktūras attīstība ārpusē teritorijās veido tās iegraušanos lauku ainavā.

Tiek zaudēta izlīdzsvarota infrastruktūras proporcija, tā vietā iegūstot Latvijas ainavelpai neraksturīgus lielmēroga dominances punktus.

5. Latvijas lauku viensēta – nācījas vēsturiskās dzīves telpas transformācijas procesi (20.gs.60.-90.g.).

Latvijas lauku sētq, tās vēsturiskā uzbūve un aprīte 20.gs. 20.- 30.g. (Aijas Ziemeļnieces skice (2021))

Latvijas lauku ainavas ikona – zemnieku sēta – augstas pakāpes dabas un cilvēka roku veidots vides harmonijas paraugs, kas mūsdienu industriālās celtniecības apstākļos ir zudis. Tas neizbēgami noved pie vietējās savdabības zaudēšanas, pie bezpersoniskas, indiferentas ainavtelpas.

Ainaviskā konteksta izpratne un respektēšana ir reģionālās ainavtelpas uzturēšanas obligāts priekšnoteikums.

“.....ainaviskā konteksta jēdzienu mūsdienās nevar skatīt izolēti no cilvēka darbības ietekmes.

Kultūrainava ir jēdziens, kurā sintezējas dabas, būvniecības un saimnieciskās darbības, kā arī mākslas un kultūras ietekme.

Ainaviskais konteksts ir komplekss jēdziens, kas ietver gadsimtu gaitā konkrētā reģionā izveidojušos kultūrainavu ar dažādas pakāpes apbūves estētisko kvalitāti. LATVISKĀ TELPA var veidoties, ja mērķtiecīgi tiek sintezētas reģionālās īpatnības dabas pamatnē un saknotas tradicionālo formu un struktūras valodas izteiksmē - būvniecībā, arhitektūrā, mākslā”¹²².

Lauku sētas telpiskās struktūras uzbūves attīstība 19.gs. 60.- 70.g. pēc dzimtbūšanas atcelšanas Kurzemē, Vidzemē un Latgalē aizsāka spēcīgu apriti gan funkcionālā, gan ainaviski kompozicionālā izteiksmē. Tīrumi, ganības, dārzs, aleja uz mājām, vējlauzes, pagalmi un ēku novietojums perimetrāli ap akas vietu. Vēsturiski tas ir noteicis stingru dzīves telpas funkcionāli kompozicionālo veidolu, kas pakārtots gadalaikiem un lauku darbu ritmam. Vienots materiālās un nemateriālās kultūras konteksts nostiprināja nācijas identitātes raksturojumu.

Apkopojot iepriekš minēto – **kultūrainavas transformācijas periodus un kritērijus**, tiek veidota pētniecības bloka pamatne.

Transformācijas jeb ģenēzes procesu gaita Latvijas lauku kultūrainavas attīstībā ir noteikti ievērtējama **21.gs.ainavtelpas prognostikā**:

SINTEGRITĀTE = Sintēze + integritāte = jaunais ainavtelpiskās kvalitātes radīšana.

kura tiek balstīta uz 21.gs. **telpiski estētiskās, valsts ekonomiski politiskās un ekoloģijas jautājumiem**, ievērtējot kultūrvēsturiskās ainavas elementu sintēzes procesu caur starpdisciplināro nozaru profesionālu telpiskās sapratnes sabalansēšanu, un tiek virzīta uz **kontekstuālu domāšanu**¹²³.

Izmantotie avoti

1. EP Vispārējā konvencija par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai. (2006). Strasbūra.
2. ICOMOS tiesību avoti kultūras mantojuma aizsardzībā un saglabāšanā. (2018). International Council on Monuments and Sites. Rīga, Pētergailis, 2018., 167 p. ISBN 978-9984-33-474-5

¹²² Strautmanis I. (2011)

¹²³ Turpat

3. ICOMOS. Florences Deklarācija ICOMOS. (2014). ISBN 978—9984-33-474-5
4. Kultūras mantojuma aizsardzība nākotnei (2018) NKMP Starptautiskā konference. Tēzes. p.10.-14. ISBN978-9934-8630-9-7
5. Mašnovskis V. (2019) Muižas Latvijā. Rīga, DUE. 2.sējums, p.166.-169. ISBN 978-9934-8479—8-1.
6. Mintauris M. (2016) *Arhitektūras mantojuma aizsardzības vēsture Latvijā*. Neputns, p.252. ISBN978-9934-512-89-6
7. NKMP 2020. gada darbības pārskats. (2020). Rīga.
8. Strautmanis I. (2011) *Latviskā telpa*. RTU, p.157
9. Ziemeļniece A., Īle U., Stokmane I. (2021) Spatial identity of Latvian cultural landscape within regional context. *Landscape Architecture and Art*, vol.19. p.7-18, ISSN 2255-8640
10. Ziemeļniece A., Bāra L. (2021) Causes and consequences of cultural and historical manor landscape fragmentation in the 19th-21st century Latvia. *Landscape Architecture and Art*, vol.18. p.69-78. ISSN 2255-8640

3.3.2. Ainavas salasāmība

Ainavas salasāmības metode Latvijā pielietota dievnamu ainavu pētījumos Latgales augstienē (2011. un 2013. gadā.) un jūras piekrastes teritorijā (2015. un 2016. gadā)¹²⁴.

Ainavu vizuālā aizsardzība Eiropas līmenī aktualizējusies līdz ar Eiropas ainavu konvencijas ieviešanu. Jau kopš viduslaikiem apdzīvotās vietas iezīme ir publiskas dabas celtnes, kas paredzētas cilvēku pulcēšanai, dzīvojamās un dievnamu ēkas kopā ar apbedījumu vietu – kā vietējais reliģiskais fokuss¹²⁵ gan vizuālajā, gan vēsturiskajā aspektā. Garīgā un plānošanas forma. Par baznīcu ainavām pieejama ierobežota informācija; tāpēc ainavas rakstura noteikšana ir iekļauta pašreizējā stāvokļa fiksācijā. Savukārt noteiktie rādītāji pētījumā izmantoti salīdzinoši nesen. Viens rādītājs sniedz nelielu informāciju, tāpēc ir vērtīgi izmantot rādītāju sistēmu, kurā katrs no tiem būtu reprezentatīvs, pieejams, uzticams un efektīvs¹²⁶. Biežāk indikatori tiek izmantoti liela mēroga ainavām¹²⁷, tomēr tos var izmantot arī mazākās teritorijās¹²⁸.

Salasāmība metode pielietojama ainavas rakstura pētījumos. Pēc Kevina Linča¹²⁹ domām, salasāmība ir fiziska objekta īpašība, kas rada iespēju radīt spēcīgu iespaidu jebkurā novērotājā. Šī ir forma, krāsa vai izkārtojums, kas veicina plaši atpazīstama, spēcīgi radīta, plaši izmantota vides mentālā tēla veidošanos. Linčs atzīst, ka salasāmības jēdziens lietojams tādā nozīmē, ka objektus var ne tikai redzēt ainavā, bet arī sajukt apkārtējā vidē¹³⁰.

Salasāmības metodes pielietojums Vidzemes dievnamu ainavu pētījumos

Salasāmības metode, izmantojot indikatorus, pielietojama dievnamu ainavas raksturošanā ekspedīcijas ietvaros veicot lauka apsekojumus, par pamatni izmantojot aerofotogrāfijas. Salasāmības metodes pamatā ir indikatori – iespaidīgas, unikālas un ikoniskas būves (piemēram, dievnami), vēsturiskie elementi, skatupunktu blīvums (to izvietojums), ainavas atpazīstamības elementi; un izmantotie datu resursi – lauku apsekojumi, aerofoto (kartogrāfiskie dati) (skatīt sekojošo attēlu).

¹²⁴ Markova, M (2014)

Markova, M., Ņitavska, N. (2015a)

Markova M., Ņitavska, N. (2015b)

Markova M., Ņitavska, N. (2016)

¹²⁵ Aston, M., Batsford B.T. (2015)

¹²⁶ Bottero, M. (2011)

¹²⁷ Stupariu, Stupariu, Cuculici, et. al. (2011)

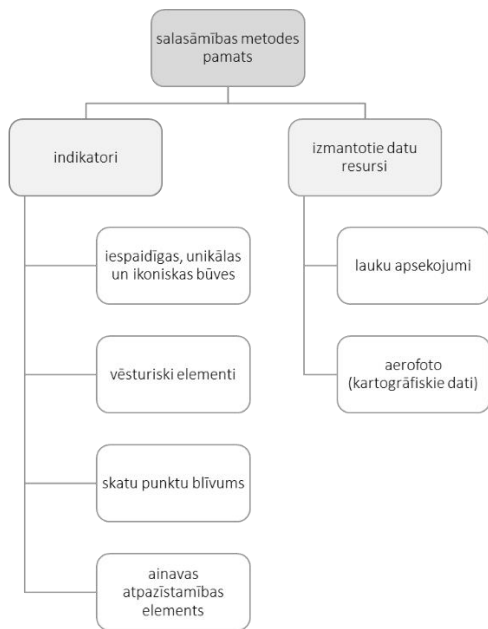
Swanwick, C. (2002)

¹²⁸ Swanwick, C. (2002)

Swanwick, C. (2006)

¹²⁹ Lynch, K.(1960)

¹³⁰ Markova, M (2014)

Salasāmība ir būtisks dievnama ainavas raksturīgs aspekts. Faktors, kas ietekmē dievnama redzamību, ir dievnama ēkas augstums un dievnama ēkas zvanu torņa kā ainavas dominantes izteiksmīgums. Visas 9 Vidzemes piekrastes dievnamu ēkas ir augstākas par 6 metriem, pārsniedzot mazstāvu ēku augstumu. Lielākā daļa baznīcu (astoņas) atrodas līdzenās vietās, un tikai viena atrodas reljefā. Šie faktori ietekmē to, ka vairāk nekā puse baznīcu ir redzamas no attāluma¹³¹.

Salacgrīvas katoļu dievnama skatu līnija, tuvojoties no Rīgas, ir vairāk nekā kilometru gara. Citas skatu rindas nav tik garas apkārtējo ēku dēļ, lai gan tā nav augsta, tā ir diezgan blīva un apstādījumu ieskauda.

Pirms došanās uz konkrēto vietu sagatavota apsekotās dievnama ainavas aerofoto. Katras vietas detalizēts apsekojums veikts, izpētot teritoriju un visus piebraucamos ceļus, lai analizētu visus pieejamos skatu punktus. Atsevišķu baznīcu ainavu vietu salasāmības shēmas, kurās šī metode tika izmantota, tika izveidotas, pamatojoties uz aerofotogrāfiju, lai varētu skaidri definēt esošo situāciju. No otras puses, objekti salasāmības shēmās atšķiras ar to, kuri elementi veido dievnama ainavas raksturu un ainavas robežas. Salasāmības shēmas tika veidotas programmā „AutoCad 2012”, izmantojot dažādus grafiskos rīkus, kā arī ievietojot tajā konkrētas dievnama ainavas aerofoto¹³².

¹³¹ Markova M., Ņitavska, N. (2016)

¹³² Markova, M (2014)

Markova, M., Ņitavska, N. (2015a)

Markova M., Ņitavska, N. (2015b)

Markova M., Ņitavska, N. (2016)

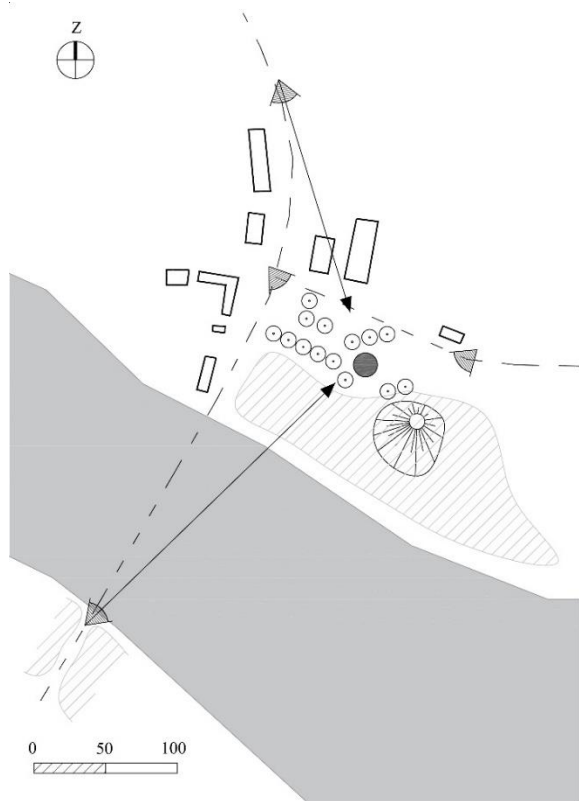

Salacgrīvas (tolaik Vecsalacas) baznīcas ainava 18. gs. (Avots Zeids, Brambe, Straube, 2002)

Salacgrīvas dievnama ainava 2016. gadā (Autors: Natalija Ņitavska)

Salacgrīvas luterāņu dievnams atrodas Salacas upes labajā krastā. Ēku ieskauj gan koki, gan apstādījumi, gan Salacas upes krasta augu sega. Ainava jau ilgu laiku bijusi apdzīvotās vietas centrālais punkts, jo blakus atrodas pilskalns. Ziemeļu pusē dievnama ainavu ieskauj jauktas izmantošanas ēka.

●	dominante-dievnams;	- -	galveno ceļu asis;	□	ēkas;	▲	▲
—	skatu līnijas;	—	upe;	○	atsevišķi koki;	○	koku apaugums/puduri.

Salacgrīvas luterāņu baznīcas ainavas salasāmības shēma (Autora veidota shēma)

Skultes luterāņu dievnama ainavu ieskauj tipisks piejūras priežu mežs un 18. gs. arhitektūra. Šī ainava sāka veidoties pēc 1755. gada, kad šajā vietā tika uzcelta mūra celtne iepriekšējās koka dievnama vietā.

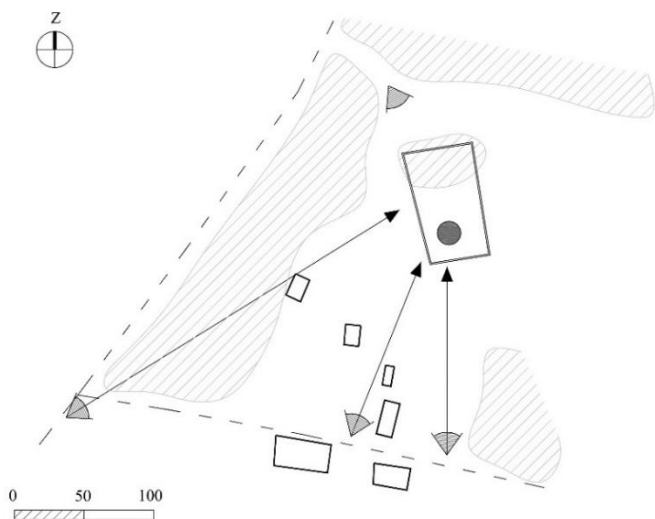
Saulkrastu luterāņu dievnama ainavā dominējošā ir dievnama ēka, kas redzama no galvenajiem piebraucamajiem ceļiem. Esošie dievnama dārza koki tikai daļēji aizsedz ēku un palīdz izcelties starp pašreizējo apkārtējām pilsētas ēkām.

Skultes dievnama ainava 19. gadsimta sākumā (Avots Zeids, Brambe, Straube, 2002)

Skultes dievnama ainava 2016. gadā (Autors: Natalija Nītavska)

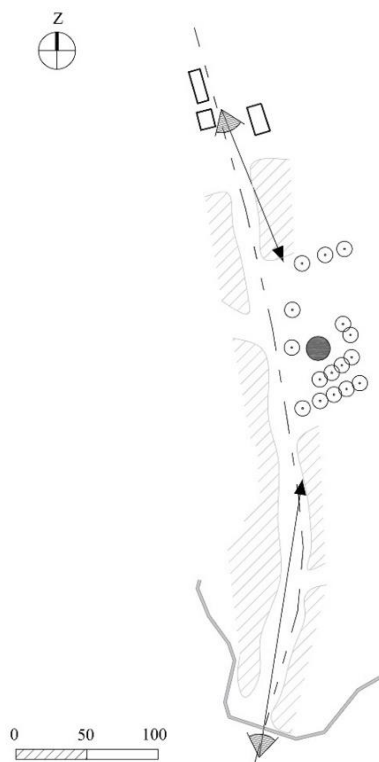
- dominante - dievnams;
- atsevišķi koki;
- ēkas;
- — galveno ceļu asis;
- ▲ skatu līnijas;
- ◌ koku puduri;
- ══ masīvs nožogojums.

Skultes luterāņu baznīcas ainavas tēla spēju shēma

Pēterupes dievnama ainava 17. gadsimta vidū (Broces zīmējumi)

Tagadējais dievnams šajā vietā ir bijis jau ceturtais, un ainava veidojusies kopš 17. gadsimta vidus.

- dominante - dievnams; — galveno ceļu asis; ◐ koku puduri;
- atsevišķi koki; □ ēkas; ▲ skatu līnijas; ~~~~~ upe.

Saulkrastu (Pēterupes) luterāņu dievnama ainavas salasāmības shēma

Vidzemes piekrastes baznīcu ainavas ir izvietotas mazās pilsētās vai ciemos ceļa malās. Dievnamu ainavas un baznīcu dārzi Latvijas reģionos tiek veidoti pēc dažādiem principiem. Vidzemes piekrastes dievnamu ainavām nereti ir tālas skatu līnijas, kas piekrastes kontekstā ir retums. Ainavu salasāmību ietekmē koku apaugums, kas dažreiz palīdz dievnamam izcelties uz apkārtējās pilsētas vai ciema ainavas fona, bet dažreiz to aizsedz. Dievnamu ainavu salasāmību negatīvi ietekmē citas dominantes, dzīvojamās vai sabiedriskā rakstura būves, kas uzceltas pārāk tuvu dievnama ēkai¹³³.

¹³³ Markova M., Ņitavska, N. (2016)

Izmantotie avoti

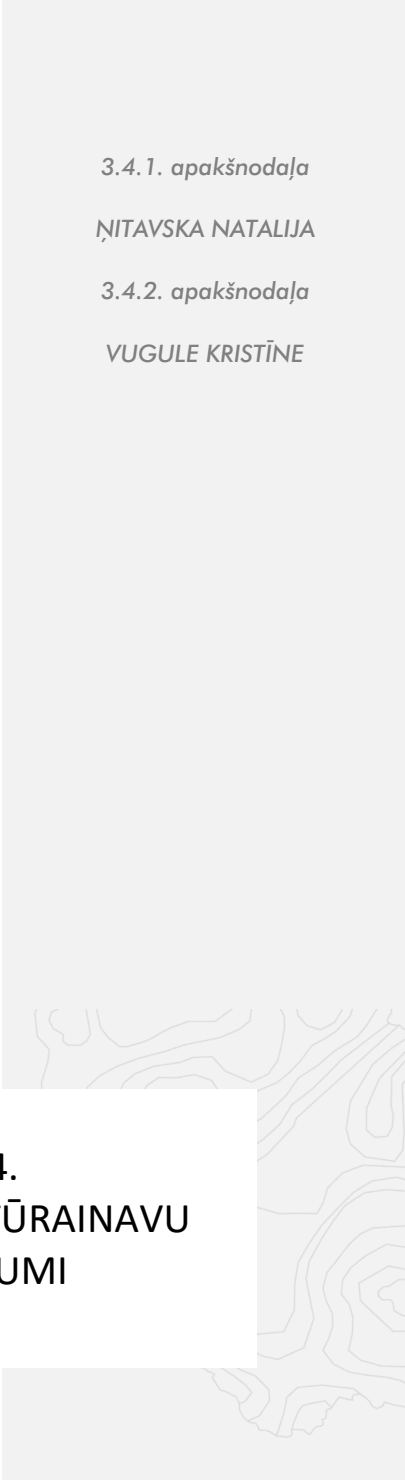
1. Aston, M., Batsford B.T. (1985) *Interpreting the landscape Landscape archaeology in Local Studies*. London, 168 pp.
2. Bottero, M. (2011) *Indicators Assessment Systems*. In: *Assessing and Monitoring Landscape Quality*, Cassatella, C., Peano, A. (ed.). Dordrecht: Springer, p. 15–29.
3. European Landscape Convention. Council of Europe. 2000. <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/176.htm>
4. Lynch, K. (1960) *The Image of the City*. Cambridge: MIT Press & Harvard University Press, 194 pp.
5. Markova M. *Latgales dievnamu ainava*. Promocijas darbs. Jelgava, 2014, 155 lpp.
6. Markova, M., Ņitavska N. (2015a) Church landscapes identity in the coastline of south Kurzeme. *Civil engineering '15: 5th International scientific conference : proceedings*, Jelgava, Latvia, 14-15 May, 2015. Latvia University of Agriculture. Jelgava, Vol.5, p.126-137., URL: http://llufb.llu.lv/conference/Civil_engineering/2015/Latvia_CivilEngineering2015Vol5-126-137.pdf
7. bMarkova, M., Ņitavska N. (2015b) Church landscapes identity in the coastline of Nord Kurzeme. *Nordic view to sustainable rural development: proceedings of the 25th NJF Congress*, Riga, Latvia, 16th-18th of June, 2015. Nordic Association of Agricultural Scientists Riga: NJF Latvia. p. 412-417. http://llufb.llu.lv/conference/NJF/NJF_2015_Proceedings_Latvia-412-417.pdf
8. Markova, M., Ņitavska N. (2016) Church landscapes in Latvia, Vidzeme region coastal area. *Landscape architecture and art: Scientific Journal of Latvia University of Agriculture / Latvia University of Agriculture*. Jelgava. Vol.9, no.9, p. 33-41. http://llufb.llu.lv/Raksti/Landscape_Architecture_Art/2016/Latvia-Univ-Agricult_Landscape_Architect_Art_VOL9_2016-33-41.pdf
9. Stupariu, I.P., Stupariu, M.S., Cuculici, R., et. al. (2011) Application of the global indicators to landscape change modelling on Prahova Valley Romanian Carpathians and Subcarpathians. *International Journal of the Physical Sciences*, Vol. 6 (3), p. 534–539.
10. Swanwick, C. (2002) *Landscape Character Assessment. Guidance for England and Scotland*. The Countryside Agency: John Dower House, 84 pp.
11. Swanwick, C. (2006) *The Role of Landscape Character Assessment*. In: *Farming, Forestry and the National Heritage – Towards a more Integrated Future*, Davison, R., Galbraith, C. (ed.). Edinburgh: The Stationery Office, p. 133– 146.
12. Zeids, T., Brambe, R., Straube, G. (2002) Broce Johans Kristofs. Zīmējumi un apraksti. / 3. sējums Latvijas mazās pilsētas un lauki. — Zinātne: Rīga, 493 lpp. ISBN 5-7966-0314-0

3.4.1. apakšnodāja

ŅITAVSKA NATALIJA

3.4.2. apakšnodāja

VUGULE KRISTĪNE

A light gray background with a faint topographic map pattern of contour lines, primarily visible in the lower right quadrant.

3.4. LAUKU KULTŪRAINAVU PĒTĪJUMI

3.4.1. Piekrastes ainavas identitāte

Ainavas identitātes atpazīšanas metode. Ievads

Latvijas identitātes pētījumi pēc valsts neatkarības atgūšanas ieguva lielu popularitāti zinātnieku vidū. Globalizācijas ietekmē identitātes problēma vēl vairāk saasinājusies, jo sevis apzināšana ir šodienas aktualitāte, kas palīdz izcelties un nepazaudēt pašam sevi, gan katra indivīda līmenī, gan valsts līmenī. Nacionālās identitātes tēmas aktualitāte atzīmēta arī Latvijas Ministru kabineta prioritāro zinātnes virzienu sarakstā 2010.-2013. gadam¹³⁴.

Ainavas identitātes pētījumi balstās uz reģionā transformācijas procesu izpēti, vietas auru (*sense of place*), urbanizācijas ietekmi uz ainavas identitāti¹³⁵. Ainavas pētnieki atzīme identitātes jēdziena multidisciplināro un multidimensionālo struktūru, kur savijas ainavas sociāla un dabas nozīme katra indivīda vai indivīdu grupas uztveres līmenī, un to loma cilvēka ikdienas aktivitātēs¹³⁶. No otras puses ainavas pētnieki vērtē sabiedrības identitāti, ka ainavas izmaiņu cēloni, izmantojot fotoanalīzes metodi (*photo-elicitation*) un intervēšanu¹³⁷. Ainavas pētnieki atzīme politisko un ekonomisko procesu nozīmi ainavas identitātes izmaiņās, sociālo un etnisko grupu savstarpējas attiecības. Vēsturisko notikumu aprakstīšanai izmanto matricas, kur apraksta attīstības fāzes kontekstā ar politisko un ekonomisko sistēmu, dominējošam etniskam un sociālām grupām, funkcionālām izmaiņām, jauno simbolu parādīšanas ainavā¹³⁸. Vēsturisko ainavas veidotājaelementu atpazīšana balstās uz konkrētas vietas vēstures daudzpusīgo izpēti – sākot ar ainavas veidošanās pirmsākumiem, kur liela loma ir morfoloģiskiem un klimatiskiem faktoriem, un beidzot ar katras vietas cilvēka veidotiem elementiem, kur ainavas struktūras un atsevišķo ainavas elementu izmaiņas ir kā rezultāts cilvēka saimnieciskai darbībai, kas atspoguļo valsts politisko, sociālo un ekonomisko stāvokli.

Latvijas nacionālās identitātes jēdziens šobrīd ir pētīts ļoti daudzpusīgi, katra autora darbā atverot arvien jaunus aspektus, kas iekļaujas kopējā Nacionālās identitātes definēšanā. Ainavas identitāte ir multidisciplinārs jēdziens, jo to lieto gan politiķi, gan vēstures pētnieki, gan ģeogrāfi, gan arhitekti un ainavu arhitekti. Identitātes jēdziena definīcija cieši saistīta ar ainavas definīciju, kur ainava ir objektīva realitāte, zemes virsmas nogabals ar raksturīgiem dabas apstākļiem un veidojumiem, kā arī cilvēka radīto elementu sakopojumu¹³⁹.

Latvijas ainavas identitātes attīstībā cieši savijas dabas, cilvēka, sociālo, politisko un emocionālo faktoru kopums, kas nepārtrauktā mijiedarbībā veido Latvijas ainavas koptēlu. Nav iespējams izslēgt ne vienu no vairākiem ietekmējošiem faktoriem, tāpēc jāatzīst, ka arī ainavas identitātes definēšanā un atpazīšanā nepieciešams atspoguļot ainavas daudzpusīgo

¹³⁴ <http://www.likumi.lv/doc.php?id=196878>

¹³⁵ Carter, J. (2007)

¹³⁶ Massey, D. (1995)
Stedman, R.C. (2003)

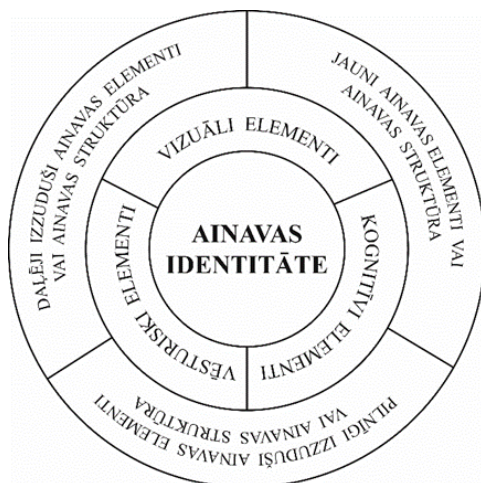
¹³⁷ Stewart, W.P., Liebert, D., Larkin, K.W. (2004)

¹³⁸ Murzyn-Kupisz, M., Gwosdz, K. (2011)

¹³⁹ Ramans, K. (1967)

struktūru. Daudzie ainavas pētnieki atzīmē, ka ainava ir dabas un cilvēka 'kopprodukts', kas nepārtraukti mainās līdz ar dabas procesiem un cilvēka darbību. No tā var secināt, ka arī ainavas identitāte ir mainīga. Tas nozīmē, ka ainavas atpazīšana un definēšana būs saistoša tikai konkrētam laika posmam. Tas izvirza nepieciešamību radīt vienotu ainavas atpazīšanas metodi, kas varētu kalpot arī vēlākiem pētījumiem un ļaus salīdzināt rezultātus laika griezumā, uztverot ainavas identitāti, ka modeli. Teorētisko modeļu pielietošana ainavas pētījumos ir jauns pētniecības virziens, kas palīdz vieglāk uztvert ainavā pastāvošas saiknes, procesus un redzēt sekas konkrētam rīcībām¹⁴⁰.

Ainavas identitātes atpazīšana ir cieši saistīta ar tās veidotājelementu identificēšanu, apsekošanu un aprakstīšanu, jo ainavas elementi ir identitātes uzveres atslēga, un tiem ir viena no noteicošajām lomām ainavas identitātes veidošanā. Balstoties uz multidisciplināro identitātes pētījumu struktūru, ainavu veidotājelementi ir sadalīti trīs grupās: **vizuālie** (saglabājušies dabas un cilvēka veidotie elementi vai to daļas), **vēsturiskie** (kādreiz bijušie, izzudušie vai iznīcinātie dabas un cilvēka veidotie elementi) un **kognitīvie** (cilvēka atmiņas un asociācijas, tradīcijas, simboli, pieredze, piedzīvojumi utt.).

Ainavas identitātes modelis¹⁴¹

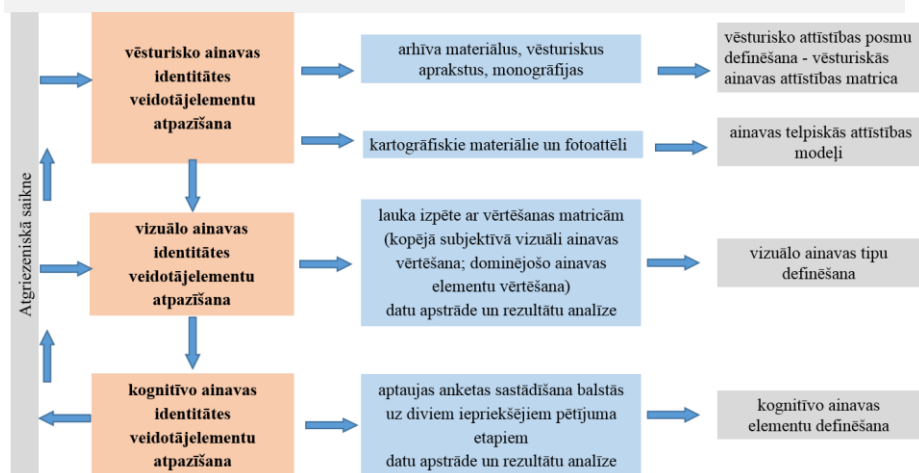
Paša ainavas identitāti veidojošo elementu atpazīšanas metodika balstās uz secīgu katras grupas ainavas identitāti veidojošo elementu izpēti un noteikšanu, apvienojot zem katra posma ainavas izpētes jomā kartogrāfiskas un aprakstošas metodes un pieejas. Nozīmīga ir metodes secīga izpilde, jo katrā etapā iegūtie dati un rezultāti iekļauti nākamajā etapā, secīgi nonākot līdz ainavas identitāti veidojošo elementu atpazīšanai. Var veidoties arī atgriezeniskā saikne, nonākot pie kognitīvo veidojošo elementu atpazīšanas, atklājas jauni

¹⁴⁰ Stephenson, J. (2010)

Krause, C.L. (2001)

¹⁴¹ Nitavska, N. (2011)

vēsturiski notikumi, kas pētījuma gaitā nebija atzīmēti kā nozīmīgi un atklājas jauni vizuāli tēli un simboli, ko nav atzīmējuši pētījuma autori, bet kas ikdienā ir svarīgi iedzīvotājiem vai tūristiem.

Ainavas identitāti veidojošo elementu atpazīšanas metodikas izpildes shēma¹⁴²

Katra posma ietvertie darbi un rezultātu analīze, interpretācija iekļauta vairākās publikācijās¹⁴³. Ir veikti arī vairāki pilotteritoriju pētījumi, lai izmēģinātu ainavas identitātes noteikšanas metodes. Pētījumā izstrādātas ainavas identitāti veidojošo elementu atpazīšanas metodikas aprobācijai bija izvēlēti divi Baltijas jūras posmi Latvijā – piekrastes posms Ainaži – Salacgrīva un Lībiešu piekraste. Ainavas identitātes pētījumi ir veikti arī piekrastes dievnamu ainavām, sadarbojoties ar dievnamu pētnieci M.Markovu¹⁴⁴.

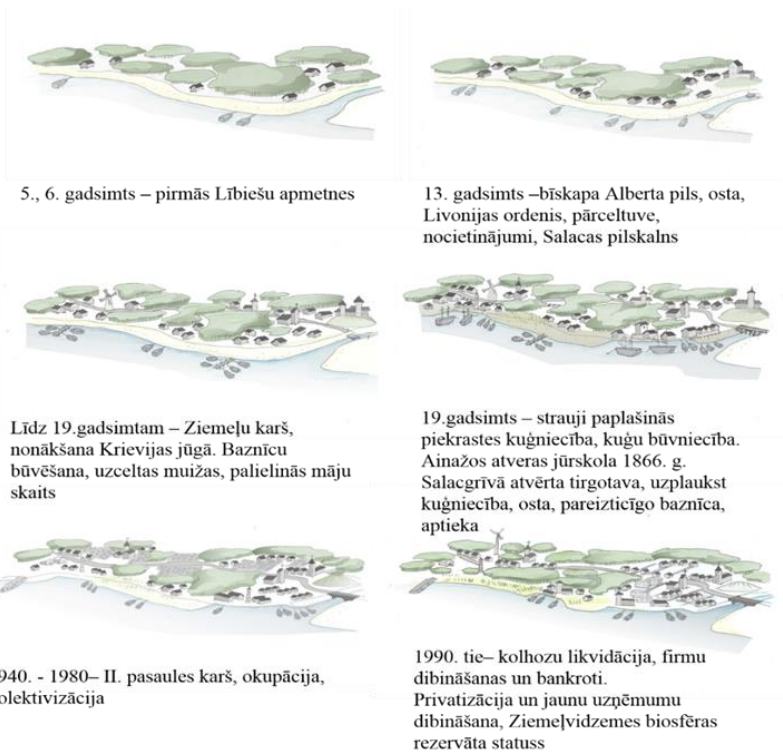
Ainavas identitātes noteikšana piekrastes posmam Ainaži – Salacgrīva

Ainavas identitāti **vēsturisko veidojošo elementu** atpazīšanas rezultāti izdalīti 9 raksturīgiem ainavas identitātes attīstības posmiem, kas ienesa būtiskākās izmaiņas ainavas identitātes veidošanas procesa antropogēno faktoru ietekmes rezultātā. Dabas faktoru ietekmes rezultātā ir radusies pati piekraste ar tai raksturīgo reljefu, klimatu un veģetāciju – šie posmi ir raksturīgi visai Latvijas piekrastei.

¹⁴² Ņitavska, N. (2014)

¹⁴³ Ņitavska, N. (2011; 2014)

¹⁴⁴ Markova, M., Ņitavska, N. (2015)
Markova, M., Ņitavska, N. (2016)

Ainavas telpiskās attīstības modeļi posmam Ainaži – Salacgrīva¹⁴⁵

Ainavas identitātes **vizuālie veidojošie elementi**. Analizējot apsekošanas matricas un apstrādājot datus, ir iegūti sekojoši rezultāti katram no vizuālās ainavas identitātes vērtēšanas kritērijiem. Vizuālā pieejamība pārsvarā ir šaura – 24% un ierobežota – 46%. Šo skatu ierobežojumu veido meža masīvi, koku puduri un apbūve. Mērogs novērtēts kā vidējais – 40% un mazs – 26%. Plašs un liels mērogs pārsvarā ir pašā jūras krastā vai reti sastopamās lauksaimniecībā izmantojamās teritorijās. Vidējais mērogs visvairāk ir raksturīgs pilsētvidei. Reljefu var raksturot kā līdzenu – 68% vai viegli viļņotu – 12%. Kopumā visa apsekojamā teritorija raksturojama kā līdzena, bet nelielu viļņoto reljefu veido kāpas un upju krasti.

Vērtējot ainavas **koptēlu** un atsevišķus ainavas elementus, veidojas vairākas sakarības, kur atsevišķie ainavas elementi ietekmē kādu no ainavas koptēla raksturojošiem kritērijiem vai kritēriju grupu. Atsevišķo ainavas elementu un ainavas struktūras mijiedarbības rezultātā veidojas ainavas identitātes vizuālā daļa, kas saistās ar ainavas identitātes kognitīvo pusi.

¹⁴⁵ Ņitavska, N. (2014)

Ainavas vizuālais tēls posmam Ainaži – Salacgrīva

Piemēram, atsevišķi stāvoša bāka Ainažos atgādina par neesošo ostu un ietekmē kopējo noskaņojumu, neapzinoties meklējot kuģus un laivas. Šeit arī iespējams saskatīt vairākus ainavas vizuālos tipus: dabiska liela mēroga piekraste ar plašiem skatiem, vienkāršu vizuālo daudzveidību, bet ir unikāla un rada patīkamas sajūtas – tāda, piemēram, ir aizsargājamā Randu pļavu teritorija; apmežota teritorija ar šauru transporta koridoru, samērā šauru vizuālo pieejamību, monohroma, vieneidīga un pat garlaicīga; mazpilsēta ar vidēja un maza mēroga ainavas telpām, atsevišķiem krāsu akcentiem, bagātīgu kultūrvēsturisko apbūvi, neitrālām un sajūtam.

Kognitīvo ainavas identitāti veidojošo elementu noteikšanai izmantota iedzīvotāju un ekspertu aptauja.

Iedzīvotāju vislielākā grupa respondentu dzīvo Salacgrīvas pilsētā – 44%, 22,5% - Salacgrīvas novadā ārpus abām pilsētām, 19% Ainažu pilsētā, un pārējie šobrīd ir mainījuši savu dzīvesvietas adresi, bet kādreiz dzīvojuši Salacgrīvas novadā. Kā pirmās atmiņas un asociācijas 203 reizes minēta jūra, 62 reizes minēta mājas, ģimene un bērnība, nākamās populārākās atbildes raksturo šo posmu kā mazu, mierīgu un klusu, bet paralēli minēti arī pasākumi, uzņēmumi un objekti – Jūras svētki, A/S Brīvais vilnis, festivāls Positivus. Kā populārākie ainavas elementi minēti - Salacgrīvas osta, Ainažu mols, Jūrskolas muzejs, Zvejnieku parks, Salacas upe. Kā asociatīvas atbildes var atzīmēt – zivis, tajā skaitā nēģi, zvejnieki, saule, vasara, vējš. Lielāka daļa no iedzīvotājiem atzīmē, ka šis posms ir ainava ar tai raksturīgu tēlu, kam līdzinās samērā maz citu pilsētu (41,4%). Liela daļa no respondentiem uzskata, ka neviena ainava pasaulē nelīdzinās šai ainavai (32,5%). Kā objektus, kas vislabāk raksturo šo posmu, visvairāk atzīmē jūras piekrasti un Randu pļavas – 25,6%, Salacas upi – 17,5%, Jūrskolas muzeju – 16%, Zvejnieku parku 9,2%. Savas emocijas un atmiņas respondenti raksturo kā patīkamas – 58%, iedvesmojošas – 17,2% un interesantas 15,3%, neitrālas 7,1%. Visi atbilžu varianti, kas negatīvi raksturotu šo posmu, nepārsniedza 1,5% sliekšni.

Apkopojot iegūtos rezultātus, pētāmās teritorijas **identitāti** var raksturot sekojoši: tā ir ainava ar šauriem vai ierobežotiem skatiem, maza un vidēja mēroga, ar neizteiktu līdzenu reljefu, retāk viļņotu piekrastes pusē, kas izveidojas Litorīnas jūras laikā. Ainava ir ar raupju tekstūru, monohroma vai neitrāla, ar atsevišķiem spilgtiem elementiem, kas veido vienkāršu vai kompleksu daudzveidību, un atspoguļojas biežāk izmantotos materiālos – koksne, akmens, apmetums un ķieģelis. Ainava raksturojama, kā parasta vai tipiska, retāk kā unikāla

(Randu pļavas). Kopumā tā ir dabiskā vide ar atsevišķiem cilvēku veidotiem objektiem, mazāk raksturojama kā antropogēna vide ar atsevišķiem dabiskiem elementiem, kas loģiski atspoguļojas ainavas kustībā – mirusi vai klusa, retāk dzīva (Salacgrīvas pilsētas centrs un šoseja). Ainava pamatā izraisa neitrālas sajūtas, daļēji liekas interesanta vai pretēji garlaicīga. Apbūve raksturojama kā mazstāvu kultūrvēsturiskā apbūve. Visbiežāk sastopami ir stabi un norobežojošie elementi – žogi, atbalsta sienas. Apaugumus raksturojams kā mežs vai atsevišķi koku un krūmu puduri, pilsētā tas ir alejas un mazdārziņi. Neskatoties uz jūras tuvumu, vizuāli nav saredzami un sajūkami pilsētvidē, tāpēc lielākā daļa no ainavas nav ūdens objektu, izņemot upītes, bet, neskatoties uz to, jūra emocionālā līmenī spēlē vienu no galvenajām lomām un ir pirmā atpazīstamības zīme un simbols, tālāk seko Jūrscolas muzejs un Randu pļavas. Neskatoties uz kopējo miera un klusuma sajutu, šī vieta asociējas arī ar mūsdienu masu pasākumiem. Cilvēku prātos šī vieta kopumā ir īpaša, bet katrā no ainavām nav atrodami īpaši vai unikāli ainavas objekti. Tas liecina par ainavas identitātes kognitīvās daļas lielo lomu, ko var secināt no aptaujas rezultātiem.

Lībiešu piekrastes ainavu identitātes veidojošie elementi

Ainavas identitāti **vēsturisko veidojošo elementu** atpazīšanas rezultāti apvienoti vēsturiskās ainavas identitātes attīstības matricā, kur ainavas elementi sakārtoti pēc laika posmiem, definētas šo laika posmu izmaiņas ainavā un beigās noteikts ainavas mūsdienu tēls un vēsturisko ainavas elementu vieta tajā. Ainavas telpiskās attīstības modeļi attēloti shematiski sešos posmos.

5., 6. gadsimts – pirmās Lībiešu apmetnes

12.-14. gadsimts – pirmās apdzīvotās vietas, muižas

17. gadsimts – Sīkraga ostas un bākas iznīcināšana

17. gadsimts – Ziemeļu karš.
18. – 19. gadsimts – pastorāta būvniecība Mazirbe

19. gadsimts – kuģniecības uzplaukums, tiek uzbūvēti vairāki objekti – skolas, baznīcas, bākas, ostas.
1900. -1918. gadi - Vācu karaspēka inženiertehniskās daļas Ziemeļkurzemē būvē šaursliežu dzelzceļu

1940. 1980. gadi – II. pasaules karš, okupācija. Izpostītas ēkas un apkārtnē Lībiešu krasts kļūst par PSRS rietumu robežas aizliegto zonu

Ainavas telpiskās attīstības modeļi Lībiešu piekrastei¹⁴⁶

¹⁴⁶ Ņitavka, N. (2014)

Telpiskie modeļi attēlo ainavas identitāti veidojošo elementu parādīšanos vai izušanu, kas arī atspoguļo identitātes veidošanas procesu katrā laika posmā. Telpiskā modelēšana palīdz vizuāli izsekot ainavas izmaiņām, ko veicina dažādu faktoru grupas – bioloģiskie, ekonomiskie un sociālie.

Ainavas identitātes **vizuālie veidojošie elementi**, izmantojot ainavas identitāti veidojošo elementu atpazīšanas metodiku, noteikti teritorijai no Kolkas līdz Ovišiem, kur ainavas struktūras pamatā ir apmežota teritorija, kas robežojas ar jūru un punktveida ciemu apbūvi, kas savienota ar meža ceļiem. Meža masīvu šķērso šoseja P124 – Kolka – Ventspils. Vizuālās izpētes rezultātā ir noteiktas ainavas tipiskās pazīmes un elementi Lībiešu piekrastē, kā arī unikālas un savdabīgas ainavas pazīmes un elementi. Lauka apsekojumā vizuālās izpētes pamatā bija ainavas raksturošana, izmantojot vizuālās uztveres kritērijus. Datu ievākšanai izmantota ainavas vizuālās apsekošanas matrica un iegūtie dati ir apkopoti un apstrādāti, pamatojoties uz matricā iekļautiem vērtēšanas faktoriem – ainavas koptēla raksturošana un ainavas elementu raksturošana.

Ainavas vizuālais tēls Lībiešu krastā

Ainavas koptēlu pēc iegūtiem datiem var raksturot kā nomierinošo – 26%, neitrālo – 34% un patīkamo – 31%. Kustība ir mirusi – 62% un klusa – 26%. Šis faktors saistīts ar zemo apdzīvotību Lībiešu piekrastē un rudens sezonu, kas nav atpūtnieku atrašanās laiks piekrastē. Lielākā daļa no teritorijas ir meža ainava, kas raksturojama kā mierīga, bet nelielo kustību var novērot pie šosejas un ciematos. Ainavas dabiskums ir atkarīgs no cilvēka veidoto elementu un dabas elementu īpatsvara katrā konkrētā ainavas telpā. Kā dabiska ainava raksturota 47%, dabiska ar atsevišķiem cilvēku veidotiem elementiem ainavā raksturota 38% gadījumos, bet kā antropogēna vide ar atsevišķiem dabiskiem elementiem – 11% gadījumos. Izteikta antropogēnā vide ir pamatā Kolkas ciematam, kur ir kādreizējā kolhoza pamestā teritorija, kas ir blīvi apbūvēta un pārveidota.

Pētījuma ietvaros ir veikta arī **iedzīvotāju aptauja**. Aptaujā piedalījās kopā 166 cilvēki: 70 cilvēki vecumā līdz 30 gadiem, 63 cilvēki vecumā no 31 – 50 gadiem un 33 cilvēki vecumā virs 51 gada. Jautājumā par Lībiešu piekrastes ģeogrāfisko izvietošanos 39% respondentu sniedza pareizo atbildi, bet vēl 32% sniedz tuvu pareizai, bet tomēr neprecīzu atbildi, tas nozīmē, ka cilvēki kopumā zināja, kurā Latvijas daļā atrodas Lībiešu vēsturiskā dzīvesvieta, bet precīzi dati viņiem nav pieejami. 100 no 166 respondentiem paši ir apmeklējuši šo vietu, tas nozīmē, ka viņiem ir arī vizuālais priekšstats par ainavu kopumā. Bet kā lielākos

traucējošos faktoros Lībiešu piekrastes apmeklēšanai respondenti minēja lielo attālumu un informācijas trūkumu. No Latvijas galvaspilsētas Rīgas līdz Lībiešu krastam ir vismaz 150 - 200 km, kas ir ievērojams attālums Latvijas mērogā. Vispopulārākās atbildes, par to, kas visvairāk cilvēkus saista Lībiešu piekrastē, bija – neskartā daba (89 reizes), Baltijas jūra (79 reizes), klusums un miers (75 reizes) un Lībiešu kultūras mantojums (39 reizes). Tieši tas viss kopā arī veido Lībiešu piekrastes ainavas identitāti.

Apkopojot rezultātus, **pētāmās teritorijas ainavas identitāti** var raksturot sekojoši: tā ir ainava ar šauriem vai ierobežotiem skatiem, tuva, maza un pat intīma mēroga, ar neizteiktu līdzenu reljefu, retāk viļņotu piekrastes pusē, kas izveidojusies Litorīnas jūras laikā. Ainava ir ar smalko un raupjo tekstūru, monohroma vai neitrāla, kas veido vienveidīgu, vienkāršu vai kompleksu daudzveidību un atspoguļojas biežāk izmantotajos materiālos – koksne, retāk akmens un ķieģelis. Ainava raksturojama kā parasta vai tipiska, retāk kā unikāla (Košrags, Kolkas rags). Kopumā tā ir pilnībā dabiska vai kā dabiska vide ar atsevišķiem cilvēku veidotiem objektiem, kas atspoguļojas ainavas kustībā – mirusi vai klusa, retāk dzīva (atsevišķie ciemati – Mazirbe, Kolka un šoseja). Ainava pamatā izraisa nomierinošas, neitrālas un patīkamas sajūtas. Apbūve raksturojama kā savrupmāju apbūve ar reti sabiedriskiem objektiem, kas izēmējas ainavā kā dominantes – bākas, skolas, baznīcas. Visbiežāk sastopami ir norobežojošie elementi – žogi. Tradicionāli un unikāli, bet reti sastopami ir tādi elementi kā mazēkas, vabu rindas, tīklu būdas, piestātnes. Apaugumi raksturojami kā mežs vai privātmāju apstādījumi. Neskatoties uz jūras tuvumu, vizuāli tā nav pieejama ciematos vai meža ainavā, bet nozīmības un emocionālās ietekmes puse jūrai ir vislielākā, ko pierāda aptaujas rezultāti. Cilvēki atpazīst un atzīst Lībiešu piekrasti kā Latvijas vērtību, bet priekšroku dod dabas vērtībām. Arī bažas par apdraudētību attiecas vairāk uz dabas elementiem nekā uz kultūrvēsturiskiem ainavas elementiem.

Izmantotie avoti

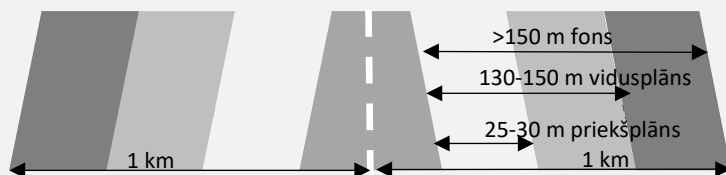
1. Carter, J., Dyer, P., Sharma, B. (2007) Dis-placed voices: sense of place and place identity on the Sunshine Coast. *Scandinavian Journal of History*. Vol. 8, No. 5, p. 755–773. ISSN 1502-7716.
2. Krause, C.L. (2001) Our visual landscape managing the landscape under special consideration of visual aspects. *Landscape and Urban planning*. Vol. 54, p. 239–254. ISSN 01692046.
3. Massey, D. (1995) The conceptualization of place. In: A place in the world? Places, cultures and globalization. Ed. by D. Massey, P. Jess. *Oxford: Oxford University Press*. p. 45–77. ISBN 019874191X.
4. Markova, M., Ņitavska N. (2015) Church landscapes identity in the coastline of south Kurzeme. *Civil engineering '15: 5th International scientific conference: proceedings*, Jelgava, Latvia, 14-15 May, 2015 / Latvia University of Agriculture. Jelgava, 2015. Vol.5, p.126-137.

5. Markova, M., Ņitavska, N. (2015) Church landscapes identity in the coastline of Nord Kurzeme. *Nordic view to sustainable rural development: proceedings of the 25th NJF Congress*, Riga, Latvia, 16th-18th of June, 2015 / Nordic Association of Agricultural Scientists Riga : NJF Latvia, 2015. p. 412-417
6. Markova, M., Ņitavska, N. (2016) Church landscapes in Latvia, Vidzeme region coastal area. *Landscape architecture and art: Scientific Journal of Latvia University of Agriculture / Latvia University of Agriculture*. Jelgava, 2016. Vol.9, no.9, p. 33-41
7. Murzyn-Kupisz, M., Gwosdz, K. (2011) The changing identity of the Central European city: the case of Katowice. *Journal of Historical Geography*. Vol. 37, p. 113–126.
8. Ņitavska N. (2011) The Method of Landscape Identity Assessment. *Research for rural development 2011*. Annual 17 th International Scientific Conference proceedings. Latvia University of Agriculture. Jelgava. Vol. 2., p. 175 – 182.
9. Ņitavska, N. (2014) *Baltijas jūras piekrastes ainavu identitāte Latvijā*. Promocijas darbs. 216 lp.: il., tab., diagr., kartes ; 31 cm. Bibliogrāfija: 196.-213. lp.
10. Par prioritārajiem zinātnes virzieniem fundamentālo un lietišķo pētījumu finansēšanai 2010.-2013.gadā [tiešsaiste]. MK rīkojums Nr. 594, 2009 [skatīts 01.03.2022.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=196878>
11. Ramans, K. (1967) *Ģeogrāfiskās ainavas*. Rīga: Liesma, 615 lpp.
12. Stedman, R.C. (2003) Sense of place and forest science: toward a program of quantitative research. *Forest Science*. Vol. 49, p. 822–829. ISSN 1297-966X.
13. Stephenson, J. (2010) The Cultural Values Model: An integrated approach to values in landscapes. *Landscape and Urban Planning*. Vol. 84, p.127–139. ISSN 01692046.
14. Stewart, W.P., Liebert, D., Larkin, K.W. (2004) Community identities as visions for landscape change. *Landscape and Urban Planning*. Vol. 69, p. 315–334. ISSN 01692046.

3.4.2. Ceļa ainavas novērtēšanas metodes un ieteikumi ceļa ainavas plānošanai

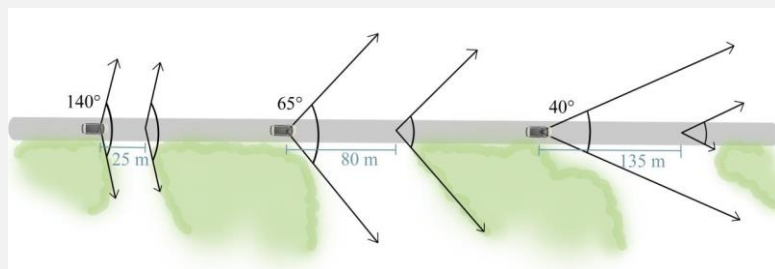
Ceļi ir daļa no publiskās telpas, kurā notiek ikdienas sabiedriskā dzīve, un ceļa ainava ir nozīmīgs resurss teritoriju attīstībai¹⁴⁷. Lai šo resursu veiksmīgi izmantotu, uzlabotu ikdienas dzīves kvalitāti un drošību uz ceļa, ceļa ainavu nepieciešams novērtēt, plānot un veidot pārdomātu ceļa ainavas dizainu.

Ceļa ainavas definīcija. Par ceļa ainavu tiek uzskatīta no ceļa redzamā apkārtnē, jeb vizuāli saskatāmā josla. Par ceļa ainavas koridoru (tālāk tekstā – ceļa ainavu), uzskatāma telpa no 1 līdz 2 km attālumā uz katru pusi no ceļa ass. Ceļa ainavas koridora platums atkarīgs no reljefa apstākļiem, mežu masīvu izvietojuma un attāluma no ceļa¹⁴⁸. Ceļa ainavā izdalāmi vairāki uztveres plāni – priekšplāns, vidus plāns un fons¹⁴⁹.

Ceļa ainavas uztveres līmeņi (zonas)

Skati ceļa ainavā ir atkarīgi no ceļa izvietojuma reljefā, ainavas elementu izvietojuma ceļa koridorā, kompozīcijas, ceļa inženierbūvju arhitektūras un dizaina. Ļoti būtisks faktors ceļa ainavas uztverē ir pārvietošanās ātrums¹⁵⁰.

Skatu leņķis un pārvietošanās ātrums¹⁵¹

¹⁴⁷ <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=4427>

¹⁴⁸ Slēde E., Vikmanis E. (1980)

¹⁴⁹ Melluma A., Leinerte M. (1992)

¹⁵⁰ Bell S., Nikodemus O. (2000)

¹⁵¹ Autora veidots pēc Bell S., Nikodemus O. (2000)

Lai braucot caur meža teritoriju ar ātrumu 100 km/h, ceļa malā esošu atvērumu varētu uztvert, tam jābūt 40 0 grādu leņķī pret ceļu un, lai skatu varētu vērot apmēram 5 sek., atvēruma platumam jābūt 135 m gar ceļa malu. Braucot ar ātrumu 60 km/h atvēruma leņķim jābūt 65 0 pret ceļu un platumam gar ceļa malu 80 m, savukārt braucot ar velosipēdu, ar ātrumu 16 km/h atvēruma leņķim jābūt 140 0 un platumam gar ceļa malu.

Pārvietošanās ātrums jāņem vērā gan veicot ainavas novērtējumu, gan domājot par ainavas plānošanu un dizainu. Uzmanība pievēršama arī pārvietošanās virzienam, jo tas ir cieši saistīts ar skatiem, kas paveras ceļa lietotājam.

Latvijā ir maz pētījumu par ceļa ainavas novērtēšanu un tās plānošanai ir maz ieteikumu. Lielākais darbs pie ceļu ainavu vizuāli estētiskās uzlabšanas veikts 1960.–70. gados, kad ceļu inženieris Pēteris Dzenis un arhitekte Velta Reinfelde strādāja pie ceļu tehniskās projektēšanas un labiekārtošanas principiem¹⁵². Teritorijas attīstības plānošanas likums¹⁵³ paredz tematisko plānojumu, kā, piemēram, ainavu plānu izstrādi, kuros var noteikt publiski pieejamus skatupunktus un perspektīvas, kā arī ainaviskos ceļus. Dažas pašvaldības un plānošanas reģioni teritoriju attīstības plānos ir identificējuši ainaviskos ceļus, tādējādi pievēršot uzmanību ceļa ainavai atsevišķos ceļu posmos.

Dažādu valsts ceļu pārvaldes institūcijas ir izstrādājušas dizaina rokasgrāmatas un ieteikumus ceļa ainavas novērtēšanai un plānošanai¹⁵⁴.

Turpmāk sniegts ieskats citu valstu izmantotajās metodēs, kas pielietotas ceļa ainavas pētījumos Latvijā un ieteikumi, kādiem aspektiem pievēršama uzmanība plānojot ceļa ainavu.

Ceļa ainavas kvalitātes novērtējums. Kā labs piemērs ceļa ainavas kvalitātes novērtēšanai var kalpot **ASV nacionālo ainavisko ceļu novērtējuma metodika**. Tā paredz ceļa ainavas koridorā novērtēt sešas raksturīgās ainavas kvalitātes: arheoloģiskā, kultūras, vēsturiskā, dabas, atpūtas un vizuāli estētiskā vērtība¹⁵⁵. Pamatojoties uz šīm kvalitātēm, ASV tiek nominēti un veidoti ainaviskie ceļi. Katram ceļam tiek veidota tēma vai stāsts, kas ieinteresētu apmeklētājus un tūristus, kā arī tiek izstrādāts individuāls ceļa apsaimniekošanas plāns, lai saglabātu un uzlabotu ceļa unikālās kvalitātes. Visas šīs kvalitātes ir nozīmīgas jebkurā ceļa ainavā, un būtu jāņem vērā ceļu ainavu novērtēšanā, plānošanā un dizainā.

¹⁵² Дзенис П. Я., Рейнфелд В. П. (1968)

¹⁵³ <https://likumi.lv/ta/id/238807-teritorijas-attistibas-planosanas-likums>

¹⁵⁴ Beautiful Roads – A Handbook of Road Architecture. (2002)

https://nacto.org/docs/usdg/flexibility_in_highway_design.pdf

<https://www.transport.gov.scot/media/43669/road-furniture-in-the-countryside-guidance-for-road-and-planning-authorities-and-statutory-undertakers.pdf>

https://www.tii.ie/technical-services/environment/planning/A_Guide_to_Landscape_Treatments_for_National_Road_Schemes_in_Ireland.pdf

Schutt J. R., Phillips K. L., Landphair H. C. (2001)

Braga A., Bugeniene S., Godiene G., Kamičaitė – Virbašienė J., Matijošaitienė I., Nemanuīte – Gužiene J., Radvilavičius R., Samuchoviene O., Vitkiene J. (2013)

¹⁵⁵ <https://vtrans.vermont.gov/sites/aot/files/planning/documents/planning/BywaysManual.pdf>

Par godu Latvijas simtgadei profesionālā lauku tūrisma asociācija "Lauku ceļotājs", sagatavoja un izdeva tūrisma maršrutu karti, aicinot iepazīt 7 īpašus maršrutus, jeb Latvijas valstiskuma veidošanās ceļus. Šie ceļi veidoti tematiski, ietverot informāciju par nozīmīgiem kultūrvēsturiskiem un tūrisma objektiem, bet nav veikti pasākumi, lai novērtētu, veidotu vai uzlabotu maršrutos iekļauto ceļu ainavas.

Papildus iepriekš minētajām kvalitātēm, ceļa ainavu var vērtēt no trim aspektiem:

- 1) ceļš kā patstāvīga būve;
- 2) ceļš, saistībā ar tā apkārtni;
- 3) ceļa ainavai raksturīgās pazīmes, kas saistītas ar ceļa lietotāju pārvietošanos pa ceļu¹⁵⁶.

C.Blumentrath un M.S.Tveit savos pētījumos ir identificējuši 12 raksturīgas pazīmes, kuras ietekmē ceļa ainavas vizuālo uztveri un izmantojamas ceļu ainavu plānošanā, projektēšanā un dizainā (*skatīt sekojošo tabulu*).

Vizuāli estētiskas ceļa ainavas pazīmes un projektēšanas principi¹⁵⁷

Ceļa vērtēšanas veids	Vizuālās pazīmes	Projektēšanas principi
I Ceļa, kā neatkarīgas būves, raksturīgās pazīmes, kas attiecas tikai uz ceļu	Saskaņotība	-Dizainam ir vienota ideja -Ceļa elementi vienotā stilā -Dizains ir visaptveroš -Labs ceļa trases izvietojums -Piemērotas proporcijas
	Attēlojamība	-Dizainam ir vienota ideja -Ainavas telpu secīgums -Mākslas objekti -Vietējie materiāli -Tiek veidoti un izcelti orientieri - Izcelti atšķirīgi un neaizmirstami skati
	Vienkāršība	-Vienkāršība dizainā -Pēc iespējas mazāk aprīkojuma
	Redzamība	-Cilvēka mērogam atbilstošs dizains -Caurspīdīgi materiāli un vieglas formas -Apgaismojums, spilgtas krāsas
	Augsta kvalitāte un kopšana	-Augstas prasības materiālu kvalitātei -Darba kvalitāte -Originālā dizaina saglabāšana -Regulāri kopšanas darbi
	Dabīgums	-Tehnisku elementu aizvietošana ar dabiskākiem elementiem -Apstādījumi

¹⁵⁶ Blumentrath C., Tveit M. S. (2014)

¹⁵⁷ Turpat

Ceļa vērtēšanas veids	Vizuālās pazīmes	Projektēšanas principi
II Ceļš, saistībā ar tā apkārtni. Ceļa integrēšana apkārtējā ainavā	Integrācija	<ul style="list-style-type: none"> -Apstādījumi -Minimāla iejaukšanās -Neitrāls dizains -Vietējie materiāli -Labs ceļa trases izvietojums -Ceļmalu dizains un forma -Tehnisku elementu aizvietošana ar dabiskākiem elementiem
	Kontrasti	<ul style="list-style-type: none"> -Veidoti un izcelti orientieri - Mākslas objekti
III Ceļa ainavai raksturīgās pazīmes, kas saistītas ar ceļotāju pārvietošanos pa ceļu	Daudzveidība	<ul style="list-style-type: none"> -Daudzveidīgi ainavas elementi un aktivitātes -Dažādi un pietiekoši tāli skati -Ainavas telpu secīgums -Veidoti un izcelti orientieri -Pagaidu efekti - Mākslas objekti
	Kustības estētika	<ul style="list-style-type: none"> -Dizainam ir vienota ideja -Dažādi un pietiekoši tāli skati -Ainavas telpu secīgums -Labs ceļa trases izvietojums -Mērogs un detaļas pielāgotas vietai
	Salasāmība	<ul style="list-style-type: none"> -Vizuāla vadība -Labs ceļa trases izvietojums -Vienkāršība dizainā -Pēc iespējas mazāk aprīkojuma -Apgaismojums, spilgtas krāsas
	Orientēšanās	<ul style="list-style-type: none"> -Dažādi un pietiekoši tāli skati -Ainavas telpu secīgums -Veidoti un izcelti orientieri - Mākslas objekti

Minētās pazīmes un projektēšanas principi izmantojami ceļu ainavu plānošanā, projektēšanā un dizainā, lai veidotu ceļa ainavu drošu un vizuāli baudāmu.

Lai apzinātu esošo situāciju, identificētu problēmas un nepieciešamos uzlabojumus, vispirms veicama ceļa ainavas novērtēšana. Šis process tāpat kā vispārējs ainavas rakstura un kvalitātes novērtējums ir sadalāms etapos. Pirmais etaps ir kadastrālie darbi. Pirms teritoriju vērtēšanas dabā, veic pieejamo karšu un aerofoto materiālu analīzi, identificējot nozīmīgus kultūrvēsturiskus un dabas objektus, definējot vērtējamās ainavas elementus. Otrais etaps ir teritoriju apsekošana dabā un esošās situācijas novērtēšana. Trešais etaps - iegūto datu analīze un apkopošana, pēc kura iespējams sagatavot ieteikumus ceļa ainavas koridora uzlabošanai un turpmākai apsaimniekošanai.

Ainavisko ceļu novērtēšanas piemērs

Kā piemērs sniegts ieskats ainaviskā ceļa posma Bauskas novadā novērtējumam. Ceļa ainavas novērtēšanai izmantota 2000. gadā Amerikā izstrādātā Vermontas ainavisko ceļu programmas metode un ainavas novērtēšanas matrica, kas pārveidota balstoties uz Latvijas ainavā sastopamajiem elementiem. Metode aprobēta un ar to plašāk ar var iepazīties ainavu arhitektūras un plānošanas maģistrantes R.Turlajas pētnieciskajā darbā (Turlaja, Vugule 2016).

Veicot ceļu ainavas novērtēšanu, ceļa ainavas koridoru sadala vienāda garuma posmos, lai novērtējums tiktu veikts līdzīgos intervālos. Katrā posmā veic ainavas elementu novērtējumu abos pārvietošanās virzienos. Pēc šāda ainavas novērtējuma ceļiem, kuri ir saistīti ar tūrisma attīstību, var tikt piedāvāts ieteicamais tūristu maršruta virziens.

Apskatītajā piemērā vērtējamais ceļš sadalīts 1 km garos posmos. Plānā atzīmēti ainavā sastopamie elementi, papildus veiktas fotofiksācijas atzīmējot nozīmīgus, vizuāli izteiksmīgus skatus.

*Ainaviskais ceļš "Silabrieži" – "Grimmas" – "Saulītes" – Mazmežotne – Senči*¹⁵⁸

Ainavas novērtējums dabā veikts, izmantojot ainavisko ceļu novērtēšanas matricu, kuru aizpildot tiek iegūta katra novērtētā ceļa vizuālā vērtība. Katrā ceļa posmā tiek atzīmētas esošās pozitīvās iezīmes un vērtības, kā arī problemātiskās iezīmes. Ceļa ainavas vizuāli estētisko vērtību aprēķina saskaitot pozitīvās un problemātiskās ainavas iezīmes vai

¹⁵⁸ R.Turlajas veidota karte uz maps.google.com kartes

elementus. No pozitīvo iezīmju kopsummas atņem problemātisko iezīmju kopsummu un iegūto rezultātu izdala ar novērtēto kilometru skaitu. Tā iegūst vidējo ceļa ainavas vizuālo vērtību, kas izmantojama, ja nepieciešams salīdzināt vairāku ceļu ainavas.

Ainavisko ceļu novērtēšanas matrica

Problemātiskās iezīmes/ vērtības	Kilometrs		
	1	2	3 utt.
A. Dabas ainavas elementi			
1.Mežs			
2.Mežmala un lauksaimniecības zeme			
3.Lauksaimniecības zeme			
4. Atsevišķi augošs koks			
5. Lineāra koku rinda, dzīvžogs			
6.Augļu dārzs			
7.Puķu pļava			
8.Ainavisks reljefs (ieplakas un pauguri)			
9.Klintis, laukakmeņi, iežu atsegumi			
9.Ezers, dīķis			
10.Purvs, mitrājs			
11.Upe, strauts			
12.Ūdenskritums			
13.Dabiska dominante			
B. Cilvēka veidotie elementi			
1.Gleznaina viensēta			
2.Attāls ciemats, ciemata mala			
3. Vēsturisks apvidus			
4.Pievilcīga, neierasta ēka			
5.Cilvēka veidota dominante			
6.Vēsturisks tilts			
7.Kapi			
8.Akmens sienas, koka žogi			
9.Aleja			
C. Skati un ainavas telpa			
1.Tāli skati, panorāmas			
3.Skats ar dominantu			
D. Ceļš			
1.Ceļš iekļaujas reljefā un ainavā			
2.Grants ceļš			
Kopā			

Problemātiskās iezīmes/ vērtības	Kilometrs		
	1	2	3 utt.
A. Ainavu „rētas”			
1. Meža izciršana/ cirsma			
2. Nekoptas, aizaugušas ceļa malas			
3. Nopietna erozija			
4. Smilšu, grants karjers			
5. Elektrolīnijas, elektrostacijas			
B. Ēkas un mākslīgās struktūras			
1. Rindu māju apbūve			
2. Nepievilcīgas, sabrukušas ēkas			
3. Struktūras ārpus konteksta			
4. Āra auto parki			
5. Degvielas uzpildes stacija, remontdarbnīca			
6. Liela, nepievilcīga reklāma			
7. Uz āru izvirzīta drenāžas caurule			
8. Utilizācijas parks, pildizgāztuve			
9. Uzglabāšanas cisternas			
10. Ceļš neiekļaujas reljefā un ainavā			
11. Citi			
Kopā			

Šī ceļa ainavas vērtēšanas metode palīdz konstatēt vērtības un problemātiskās iezīmes konkrētajā ceļa ainavas koridorā, kā arī noteikt ceļa ainavas vizuālo vērtību.

Ainaviskā ceļa vizuālā vērtība aprēķināta saskaitot pozitīvās un problemātiskās iezīmes vai elementus. No pozitīvo iezīmju kopsummas atņem problemātisko iezīmju kopsummu un iegūto rezultātu izdala ar kilometru skaitu. Tā iegūst vidējo ceļa ainavas vizuālo vērtību, kas izmantojama, ja nepieciešams salīdzināt vairākas ceļa ainavas.

Vispārīgi ieteikumi autoceļa ainavas plānošanai un vizuāli estētiskās kvalitātes uzlabošanai

Katra ainava ir individuāla ar savām vērtībām, bet apskatot raksturīgākos ainavu tipus pēc zemes lietojuma veida Latvijā var konstatēt kopīgas vispārējas iezīmes, ko ņemt vērā, lai uzlabotu ceļa ainavu vizuāli estētisko kvalitāti. LBTU veiktie pētījumi ainavu arhitektūras un plānošanas studiju programmas maģistra darbos¹⁵⁹ un K. Vugules promocijas darbs par Latvijas ceļu ainavām lietotāju uztverē¹⁶⁰ sniedz ieskatu par vispārīgiem principiem, kas piemērojami, lai uzlabotu jebkuru ceļa ainavu.

¹⁵⁹ Turlaja R. (2016)

Vagoliņš J. (2018)

¹⁶⁰ Vugule, K. (2019)

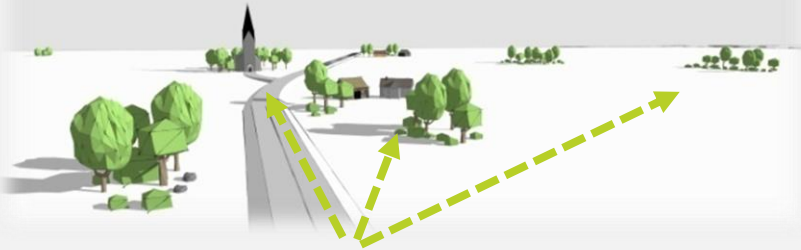
Autoceļš agroainavā

Pilnībā atklāta agroainava ainava ir garlaicīga, un tā samazina satiksmes drošību. Autobraucējam nav orientieru pret kuriem novērtēt savu braukšanas ātrumu, un parādās tendence braukt ātrāk.

Agroainavās daudzveidību var paaugstināt, izmantojot kokus un koku grupas, dažādojot kultūraugu klāstu un plānojot to izvietojumu ceļa ainavas koridorā, atstājot platākas, neapstrādātas ceļu malas ar vietējiem savvaļas augiem, kurus plaut reizi sezonā.

Agroainavā ieteicams:

- atvērt skatus, attīrot meliorācijas un ceļmalu grāvjus no apauguma;
- atvērt skatus uz ūdens objektiem, upes koridoriem;
- izvērtēt un veidot skatus uz lauku sētām;
- saglabāt alejas;
- atvērt skatus uz izteismīgām dominantēm - baznīcām, kultūrvēsturiskiem objektiem;
- saglabāt mitras ieplakas;
- saglabāt atsevišķi augošus vecus kokus;
- apvienot vai likvidēt sīkus haotiskus elementus.

Autoceļš agroainavā¹⁶¹

Autoceļš meža ainavā

Slēgta meža ainava ir nedroša un vienmuļa. Mežu teritorijās monotonus un garus ceļu posmus var dažādot un uzlabot ainavas kvalitāti, veidojot patstāvīgus atvērumus un veicot kailcīršu plānošanu (Vugule, 2019) (xx att.). Kailcirtes gar autoceļiem veicamas ievērojot meža ainavas dizaina principus, saglabājot koku grupas. Izcirtumu robežas jāplāno atbilstoši reljefam, pievēršot uzmanību meža malu dizainam, blīvumam, koku sastāvam, kā arī ņemot vērā braukšanas ātrumu (Bell, Nikodemus, 2000).

¹⁶¹ Vagoliņš, J. (2018)

Meža ainavā ieteicams:

- izcelt koku grupas ar kontrastējošiem vainagiem;
- veidot ainaviskus izcirtumus un lauces;
- atvērīt mežu no ceļa klātnes nozīmīgu krustojumu zonās;
- ierīkot drošības nožogojumus;
- uzstādīt vides objektus;
- ainaviski veidot elektroliniju koridorus;
- veidot ierakumu nogāzes un papildināt ar apstādījumiem;
- veidot pāreju starp mežu un agroainavu, izmantojot koku grupas.

Autoceļš meža ainavā¹⁶²

Autoceļš mozaīkainavā

Mozaīkveida ainavās uzmanīgi jāizturas pret zemes lietojuma maņu, lai saglabātu ainavas mozaīkveida struktūru un līdzsvaru starp atvērtiem un slēgtiem skatiem.

Mozaīkainavā ieteicams:

- atsegt skatus uz izteiksmīgu reljefu;
- neizjaukt mozaīkveida raksturu saglabājot lauces un atvērtus skatus;
- atvērt skatus uz ūdens virsmu (upju koridoriem, ezeriem);
- veidot koku grupas pārejā starp meža un agroainavu;
- veidot ierakumu nogāzes.

Autoceļš mozaīkainavā¹⁶³

¹⁶² Vagoliņš, J. (2018)

¹⁶³ Turpat

Pētījumi liecina, ka telpiski daudzveidīga ainavas struktūra paaugstina ceļa ainavas kvalitāti un arī satiksmes drošību¹⁶⁴ (Antonson et.al., 2009).

Gan valsts galvenajiem autoceļiem, gan tūrismā nozīmīgiem ceļu maršrutiem un ainaviskajiem ceļiem vēlams veikt ceļa ainavas novērtējumu un izstrādāt individuālus ceļa ainavas apsaimniekošanas plānus.

Izmantotie avoti

1. Antonson H., Mårdh S., Wiklund M., Blomqvist G. (2009). Effect of surrounding landscape on driving behaviour: A driving simulator study, *Journal of Environmental Psychology*, Volume 29, Issue 4, 493-502 p.
2. Ainavu politikas pamatnostādnes 2013.-2019. gadam. <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=4427>
3. Beautiful Roads – A Handbook of Road Architecture. (2002). Danish Road Directorate, Copenhagen, Denmark. 63 p.
4. Bell S., Nikodemus O. (2000) *Rokasgrāmata meža ainavas plānošanai un dizainam*. Valsts meža dienests. Rīga: LTS International Ltd. 75 lpp. ISBN 9984-528-78-2
5. Blumentrath C., Tveit M. S. (2014). *Visual characteristics of roads: A literature review of people's perception and Norwegian design practice*. Transportation Research Part A: Policy and Practice, Vol. 59, p. 58–71.
6. Braga A., Bugeniene S., Godiene G., Kamičaityte – Virbašiene J., Matijošaitiene I., Nemanuūte – Gužiene J., Radvilavičius R., Samuchoviene O., Vitkiene J. (2013). Kraštovaizdžio formavimo gaires valstybiniam keliams ir geležinkeliams. Kaunas. 135p.
7. Federal Highway Administration. Flexibility in Highway Design. (2001). Department of Transportation, U.S. 205 https://nacto.org/docs/usdg/flexibility_in_highway_design.pdf
8. Melluma A., Leinerte M. (1992). *Ainava un cilvēks*. Rīga: Avots. 176 lpp.
9. Schutt J. R., Phillips K. L., Landphair H. C. (2001). *Guidelines for Aesthetic Design in Highway Corridors: Tools and Treatments for Texas Highways College Station Texas*. Technical report. Texas Transportation Institute. 94 p.
10. Slēde E., Vikmanis E. (1980). *Latvijas PSR autoceļu būves pieredze*. Rīga: Avots. 173 lpp.
11. Teritorijas attīstības plānošanas likums: LR likums. Pieņemts 13.10.2011. Stājas spēkā 01.12.2011. <https://likumi.lv/ta/id/238807-teritorijas-attistibas-planosanas-likums>
12. The National Roads Authority. A Guide to Landscape Treatments for National Road Schemes in Ireland, (2005). https://www.tii.ie/technical-services/environment/planning/A_Guide_to_Landscape_Treatments_for_National_Road_Schemes_in_Ireland.pdf
13. Transport Scotland. Road Furniture in the Countryside: Guidance for Road and Planning Authorities and Statutory Undertakers. Edinburgh, (2006). <https://www.transport.gov.scot/media/43669/road-furniture-in-the-countryside-guidance-for-road-and-planning-authorities-and-statutory-undertakers.pdf>

¹⁶⁴ Antonson H., Mårdh S., Wiklund M., Blomqvist G. (2009)

14. Turlaja R. (2016). *Ainaviskie ceļi Latvijā*. Maģistra darbs, LLU. Vides un būvzinātņu fakultāte. - Jelgava, 2016. - 114 lpp.
15. Turlaja R., Vugule K. (2016) *Scenic roads in Latvia. Research for rural development 2016* : annual 22nd international scientific conference proceedings, Jelgava, Latvia, 18-20 May, 2016 / Latvia University of Agriculture. - Jelgava, 2016. - Vol. 1, p. 182-188 - ISSN 1691-4031
16. Vagoliņš J. (2018) *Autoceļa Rīga - Daugavpils ainavtelpa*. Maģistra darbs. LLU. Vides un būvzinātņu fakultāte. - Jelgava, - 93 lpp.
17. Vermont Agency of Transportation (2000) Vermont Byways Program. Program manual. Montpelier. Vermont. 18 p. <https://vtrans.vermont.gov/sites/aot/files/planning/documents/planning/BywaysManual.pdf>
18. Vugule K. (2019). *Latvijas ceļu ainavas lietotāju uztverē* : promocijas darba kopsavilkums arhitektūras doktora (Dr.arch.) zinātniskā grāda iegūšanai ainavu arhitektūras apakšnozarē. Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Vides un būvzinātņu fakultāte. - Jelgava : [Latvijas Lauksaimniecības universitāte], 113 lpp .
19. Дзенис П. Я., Рейнфелд В. Р. (1968). *Пространственное проектирование автомобильных дорог* (Spatial planning of automobile roads). Москва. 109 с.

